

degl

F. M. O.

MINERVA.

1836.

Tizedik évi Folyamat.

HARMADIK KÖTET.

ELLINGER ISTVÁN' kir. priv. Könyvnyomta-
tó-Intézet' Könyváros-bóltjában Kassán, 355.
szám alatt lévő tulajdon házána, és a' fő úttzán
M. Gróf Csáky Tivadar házána lévő Könyvárú-
ban, egyéb újabb és régibb könyveken kívül
ezek is találtattnak:

(Áruk Conv. pénzben.)

A' Szent Érzések' Óltára,

minden rendű's rangú keresztyén ember' Innepi-Köznapi-
Reggeli- Estvéli-Könyörgései, versekben foglalt ke-
gyes Elmélkedésekkel. — Az ára háromféle papiros
minémiségéhez szabva: 1 ft. 40 xr. 1 ft. 15 xr. és 50 xr.

A' Sz. Érzések' Óltára,

az az: Két Hétre való Reggeli és Estvéli köznapi Könyör-
gések. 's a' t. *Második Rész.* 8-d rétb. Kassán. 30 xr.

A' SZENT ÉRZÉSEK' ÓLTÁRA,

emeltetett Házi-Mezei- és Úti-Istenítisztelet végett. Min-
den Hivatalbéli felekezeti Hívek' kedvökért készítette
Boros István. Kassán, 1835. Csinos kötésben 1 ft. We-
linpapiroson egész bőrbe aranymetzézéssel kötve 2 ft.

B I M B Ó F Ü Z É R

Somogyi Lászlótól.

Magában foglal: Dalokat, Balladákat, Epigrammákat
és Amarántokat. Kassán 1836, 16-rétben kötve 1 ft.

LONDON és LAKOSAI

Jelenkorunkban.

Rosenberg' hű rajzai után közli Staut Jó'sef, Cs. Kir.
Felhadnagy. — 8-vo Kassán, 1835. Boríték. kötve 36 xr.

F. M. OR. MINERVA,

Folyó-írás 1825-dik Esztendő ólta megjelent 10 Eszt.
folyamatok 40 Kötetekben, 40 mejképpekkel egy-
gyütt 40 ft.

A' XVIII-dik Század' utolsó tízedének

GYÁSZOS ALKONYA.

Ki-adá Csemniczei Csemniczky Sándor, Cs. Kir. nyu.

BUZINI
BÁRÓ KEGLEVICH PÉTER,

Cs. Kir. Fő-vezér, s Tuzsai Várpáncsok.

1521^{ik} Eszt.

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI
MINERVA.

NEMZETI
FOLYÓ-IRÁS.

Tizedik évi Folyamat.

1836.

(HARMADIK KÖTET.)

A' felsőges kir. magyar Helytartótanács' kegyes engedelmével.

KASSÁN,

ELLINGER ISTVÁN' Cs. Kir. priv. Könyvnyomtató és Árús'
betűivel 's költségen.

Él Magyar, áll Buda még!

KISPALUDY KÁROLY.

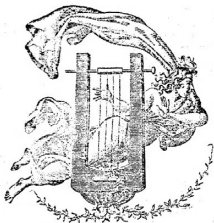
1.

Egy két szó az Időszaki-iratokról, 's ezek nem tenyészhetésüknek főbb okairól hazánkban.

Azon új világosság, melly a' setét közép századok tudatlanságának éjtszakájából kigyúlván, máig is, mint egy ragyogó méltóságban emelkedő nap, időről időre, hová tovább növeszti 's szélesbiti fényköre határait, ezer új találmányoknak lőn szülő anyja, mellyek az emberi nemzet értelmi 's erkölcsi kifejlését, 's ez által boldogságát, kisebb vagy nagyobb hatású sikerrel eszközlék, 's jelenleg is eszközlik; de kétkem ha lehetne csak egy is nagy becsű szüleményei közzül boldogítóbb, emberi nemzet mivelődési 's elébbhaladási célját tekintve, a' folyó, úgy nevezett időszak (évi, havi, héti, napi) iratoknál. Mert az ember társaságos állat, 's mint ilyen, egyébkint épen nem, egyedül társaságos élet, az az több különböző természetű tehetségű embertársaival érintődés által fejtheti ki, nevelheti, tökéletesbitheti szellemi és testi tulajdonait, tehetségeit; 's a' mint ez a' társasági érintődés, egymásra hatás öregbül vagy kisebbedik; akkint száll feljebb vagy alább az emberi Nem a' miveltség' foksorán. — Mit itt, mint eszméleti igazat, valónak vallunk; ugyan azt történeti példákkal igazolja a' tanú tapasztalás. Mert, mennyire az emberi nemzet ér-

Tizedik évi Folyamat.

KASSÁN,

*Ellinger István' Cs. kir. priv. Könyvnyomtató-
Intézetéből.*

telmi kifejlésének eredetét, a' kezünkben lévő történeti lánczon vissza, vissza menvén, nyomozhatjuk, a' szellemi miveltség első bölcsőjét az olly népeknél találjuk, kik kereskedői éltöknél fogvást magokat egyéb nemzetekkel érintésbe, közlekedési viszonyokba helyezék. Hosszu évezredek' sora sem volna elegendő egy magára hagyatott, egyéb miveltszomszédoktól elszigetelten élő nemzetet, ön ereje által, csak közép foknyig is emelhetni a' miveltségben; holott egy évszázad váltig képes a' tető' fokához közeledésig felviinni azt, ha miveltszomszédoktól környezve, 's ezekkel szoros költsön-közösülési viszonyokba helyezhetve áll.

Értelmi közösülés' csatornáit immár, mellyeken az ezer különnemű ismértek egyik nemzetből a' másikba átfolynak, a' Folyó-írások; 's ezek, mint ilyenek, megbecsülhetetlen kincsek a' világosság új korának drága szüleményei között. Ezek olly folyamok, mellyek ezer irányban csergedezik keresztül a' mái mivelts világban, a' társaságos élet' széles mezéjét hordván magokkal, a' szellemi kifejlés' gyümölcsözőneit, 's belőlök a' miveltségi tápszereket kikönyvedén és kényént meritheti ő magának. Hajdan felette nehéz, és mind e' mellett is váltig szűk markulag jutalmazó vala, a' nemzetek értelmi közlekedésöknek útja. Ugyan is azon nemzetnek, melly a' másiról valamit költsönözni kívánt, vagy ahhoz értéket kellett szállítani magába abból, minél vagy több utazókat küldeni abba, kik az ottani virágzás és jólét honn' majd ellüntendő magvait felszedjék; így látjuk ezt a' Görögök és Romaiak' példáikban. Ma már nyugton ül könyves teremében a' tudomány bűvár, a' folyóiratokból látja, olvassa és tudja, mikben és mikép foglalkoznak azon nemzetek, kik a' miveltség' egén, fényt árasztó phároszokkint, fönt ragyognak, 's ezen ismértekkell ellátva, félre vo-

nült selyem hernyóként készítheti magában, kifejtheti magából, a' mások gondolatain, tettein, mint alapon, indulva ki, a' hasznost és köyetendőt a' maga és nemzete' elébbmentére.

De nem csak, mint olyan ismeret-táruk, melyek a' hasznos tudni méltókat helyünkbe hordják, nagy becsük a' folyóiratok; kiszámíthatatlan ezek érdeme egyéb tekinteteknél fogvást is. Mert mikép tapasztalatú úgy eszméleti világban is, ellenkező's egymással küzdő erők és elemek tartják fenn a' valót 's igazat, a' szellemi elemeket, erőket pedig egyedül Folyóiratok hozhatják legkönnyebben költsönható érintésbe egymással. Versenypályát nyitnak ezek az elméknek; az írókat költsönös küzdési helyzetben léptetik fel egymás ellen. Ennek következménye az ipar, a' lelkes buzgalmu törekvés, és a' tárgynak sokoldalúlag felfogása, megvitatása, kimerítése. — Továbbá a' példa leghatóbb 's sikeresb készítő eszköz. Kezdeni merés' szent ihlete dőbögi át a' nagyra törő ifju' keblét, midőn nyomról-nyomra kísérheti az előtte járdaló nagyok és dicsők fényes lépteiket a' Folyóiratokban; 's lehet, kik gyümölcsözetlen életben, emléktelen nyugalomban fognak maradni, különben ez' úton föllelkesítették, buzgó szorgalomra, másokkal sűrűlódásba 's harczba idéztetvék, sok viták után végre, a' tudomány-pályán hős nevet érdemlettenek. — Végre, hasonlíthatatlanúl öregbíthetik Folyóiratok az olvasók' 's egyszer'smind műveltségre fejlődők' számát. Ezek vágnak a' Folyóiratok' olvasói közzül, kik elléteznének sokszor egész életükön keresztül, a' legrakottabb könyvtáruk mellett is, a' nélkül, hogy csak egyet is érintsenek, illessenek azokból. Végig buvárkodni egész nagy és széles terjedelmű műveken; ehhez némi rászületett vonzalom, szenvedély kívántaik. Elméletlét roppant súlyú foliantokat végig olvasunk sokszor,

's jó ha hetekig szenvedett unalmas fáradalmainkért díjúl, a' tárgyának egy oldalról kimerítését nyervehetjük. Melly káros idővesztés ez! Érti ezt az olvasó-közönség; innét vagy on, hogy örömet nyújtja kezét a' Folyóiratok után; mellyekben sokszor egy lelkes közlésből alaposb felvilágosodást meríthet a' kívántta tárgyról, mint számos köteteken végig vitt széles terjedelmű munkákból. — És, — ne feledjük el, — ember az ember, 's míg ilyen marad, nem lesz soha ment emberi előítéletektől, emberi érdekektől; kihatnak ezek minden tetteire; 's gyanítható ez a' természeti gyarlóság mutatkozik ez által, hogy a' Folyóiratok, mint élő, 's még velünk kisebb, nagyobb viszonyban álló emberek' művei, egyéb könyveknél kapósabbak. Bár mint legyen a' dolog, elég nagy a' jutalom, mert a' ki olvas, ha jól, helyeset olvas; bármi célból olvassa, szellemi erejében épülőre, öregbülőre kell.

Ennyi egyenes és mellékes úton eszközölven a' Folyóírások emberi nemzetben, a' szellemi fejlődést; felvilágosodást 's az innét folyó társasági jólétet, éppen nem lehet csudálnunk, ha azok' létéért, virágzásáért, részint eggyesen fejedelmi személyek, részint egész testületek, olykor buzgóan pazarolva rakák Pallász' oltárára áldozataikat; ha jelenleg minden kor' lelkétől megilletett nemzetek buzgólkódnak gyámolni, tenyésztetni azokat kebelökben; ha látjuk ezeknek eláradását az idővel nőni, szélesbűlni mindenütt. Tapasztalat szülte meggyőződésből tudja ugyan is körünk, mikép azt a' növényesírat, a' tudományos fölvilágosodást, melly Görög-föld és Roma termette és hintette magokból kelt, legbiztosabban Folyóírások' folyamával öntözve, nevelhetni, táplálhatni fel derék hatásu létre; mikép egyedül ez ösvényen siethet sikeresh léptekkel az emberiség ama nagy és magasztas cél, melly lételében a' legfőbbik,

a' tökéletesedés' czélja felé. A' dolgok' eddigi me-
nete nem hágy kétségben lenniük, mikép a' mai
irányban haladva, elgondolhatatlanul messze és
előre fog jutni egy jövődő kor. Boldogok vagyunk
mi, nemzete a' jelennek! ha pályánkról leléptünk-
ben eszméletünk ezen lelket édesen derengtető gon-
dolatban hűnyik el, hogy az emberi nagyság ama
korának, melly századok elve, elé állandó, alapjúl
legalább egy két követ teheténk. De ezt tehetünk,
lelkes ipar, józanon fontoló ésszel irányzott lépés
kívántatik. — Mellőzve egyebet, légyenek e' so-
rok figyelmeztetőink honunkra, egy futó nézetet vet-
vén általok folyóirati Literaturánkra, mint a' melly
felmutató tanúja a' világosodás czélja felé eddig
tett haladásunknak.

Melly szörnyen csalatkoznék, melly szertele-
nül sokat állitana rólunk, ki egyebet nem tudva,
nem ismerve, a' dolog' mélyébe bé nem látva,
Folyóirataink' népességünkhez iránylag váltig hosszú
névsorát kezébe vévén, abból kívánná ítéletét ki-
mondani tudományossági értékünk felett. Az 1780-dik
év óta, melly tájban egy felette megharsant vész-
ború, — melly reá szakadandó vala, — nemzeti-
ségünket hosszú mély álmából feldöbbsenté, 's be-
nünket anyai nyelvünk becsesnek érzésére eszmél-
tete, mondani lehet, özönkint dül és ömlik nálunk
a' Folyóirat rakásra. Csak az általam ismértéket né-
vezem meg: *Magyar Könyvtár* (Mólnár 1782.
Pósonban), *Hirmondó* (Ráth Mátyás 1783 Pó-
sonban) ez később *Magyar Kurir* lett Bécsben,
Révai, Szacsvai, Gyarmathi, Decsi, Pánczél, Márton
és Igaz szerkeztetésük alatt. *Magyar Músa* (Szacsvai
1787. Bécsben), *Magyar Museum* (Kazinczy, Ba-
róthi, Bacsányi 1788. Kassán), *Mindenes Gyűj-
temény* (Péczei 1789. Komáromban), *Orpheus*
(Kazinczy 1790. Kassán), *Sokféle* (Sándor 1791.

Győrben), *Új Magyar Músa* (Pánczél 1793. Bécsben), *Szép Urania* (Kármán és Pajor 1794. Vácson), *Magyar Minerva* (1799. Pesten), *Flóra*; *Ró'saszínú Gyűjtemény*; *Magyar Almanach* (Pó'sonban), *Egyházi Értekezések* (Verseghi és Horváth, később Kovács és Osvald), *Havi Iratok*; *Zsebkönyv*; *Téli's Nyári Könyvtár*; *Kedveskedő, Sokféle* (Bécs), *Szépliteraturai Ajándék*; *Hazai's Külföldi Tudóstások és Hasznos Mulatságok* (Kultsár 1807. Pesten), *Erdélyi Museum* (Döbrentei 1814—16-ig Kolo'svárt és Pesten), *Tudományos Gyűjtemény* (Fehér 1817. Pesten), *Aspasia* (Kovácsóczy Pesten), *Hébe* (Igaz Samuel Bécsben), *Auróra* (Kisfaludy 1822 Pesten, folytatja Bajza); *Felső Magyar-országi Minerva* (Gr. Dessewffy Jó'sef, Kazinczy Ferencz, Dulhazy Mihály' felügyelése alatt, 1825 Kassán); *Elet és Literatura vagy Muzarion* (Kölcsey és Szemere 1826. Pesten); *Koszorú* (Tudományos Gyűjtemény mellé Vörösmarty, most Horváth Pesten); *Erdélyi Híradó*, *Nemzeti Társalkodó* és *Vasárnapi Újság* (Pethe 1829. Kolo'svártt, most Méhes); *Külföldi Játékszín* (Bajza 1830. Pesten); *Kritikai Lapok* (Bajza 1831. Pesten); *Orvosi Tár* (Schedel és Bugát 1831. Pesten); *Sas* (Thaisz Endré 1831. Pesten); *Egyházi Beszédok Gyűjteményje* (Szalai Imre 1831. Pesten); *Jelenkor* és *Társalkodó* (Helméczy 1832. Pesten); *Nefelejts* (Kovácsóczy 1832. Kassán); *Egyházi Tár* (Guzmits 1832. Pesten); *Századunk* (Orosz 1832. Pesten); *Egyházi Folyóirat* (Kovács Mátyás 1832); *Klió* (Szilágyi Kolo'svártt 1832); *Mulattató* (Harsányi 1832. Pesten); *Urania* (Szeder Fábian Esztergomb.); *Regelő* és *Honművész* (Rothkrepf 1833. Pesten); *Lant* (Péczely 1832. Debreczenben); *Echó* (1833. Papp Ignác); *Új Muzarion* (Szemere 1833. Pesten);

Hazai Vándor (Károlyi 1833. Pesten); *Thália* (Kovács Pál 1833. Pesten); *Szemlélo* (Kovácsóczy Mihály 1833. Kassán); *Arpádia* (Kovácsóczy 1834. Kassán); *Fillértár* (Orosz 1834. Pósonban); *Auróra* (Szemere 1834. Pesten); *Tudománytár* (Schedel 1834. Pestén); *Honni Vezér* (Szénevay 1834. Pesten); *Parthenon* (1834. Patakon); *Ag-laja* (Kelemen János); *Vilma* (1835 Pósonban); *Rajzolatok* (Munkácsi 1835. Pesten); *Prédikátori Tár* (Salamon, Kolo'svárt); *Mezei Gazda, Mezei Gazdák Barátja* (Angyalfi Pesten); *Bimbófüzér, Zsebkönyv* (Somogyi László 1836. Kassán); *Jáczi, Zsebkönyv* (Kovács Sámuel 1836. Eperjesen) 's a' t. imé minő névtömög ez! Mondom ezt látva, inyünknek hizelgőleg hallhatbná rólunk ítéletét egy körülményeinkkel ismértlen idegen; de nekünk, kik Folyóirataink' sorsát, történeteit tudjuk, az örömréppen semmi, a' lelket elkomolyító szomorúságra ellenben nagy okaink vannak. Nagyok, mert lehet-é fájdalom nélkül tudnunk, mikép csak igen kevés diszlett ez itt elészámlált, 's egyéb létezett, és létezhető Folyóirataink közzül, folyvást virágzó lében; a' főbb rész feltünt, mint egy sokat reményl-tető szép égtünemény, 's hőcsőjében, születése' hajnalán, legott beérte kora halála.

Igen is, mert mellözve a' régiebbeket, melyeknek csak holt neve jött át hozzánk, minők: *Magyar Könyvtár, Magyar Músa, Magyar Museum, Flóra, Ró saszinú Gyűjtemény, Mindenex Gyűjtemény, Orpheus, Sokféle, Uj Magyar Músa, Szép Urania, Magyar Minerva, Havi Iratok, Zsebkönyv, Téli's Nyári Könyvtár, Magyar Almanach* 's a' t. az újabb korúak is mint: *Erdélyi Muzzeum, Aspasia, Hébe, Urania, Nefelejts, Élet és Literatura, Orvosi Tár, Arpádia, Századunk, Sas, Echo,*

Lant, *Új Muzarion*, *Parthenon*, *Mulattató*, *Szépliteraturai ajándék* 's a' t. éltek, de többé nincsenek, kihaltanak immár; a' többiek, mint: *Hazai 's Külföldi Tudositások* és *Hasznos Mulatságok*, *Tudományos Gyűjtemény*, *Auróra* (Bajzát); *Felső Magyar-országi Minerva*, *Koszorú*, *Erdélyi Híradó*, *Nemzeti Társalkodó* és *Vasárnapi Ujság*; *Jelenkor* és *Társalkodó*, *Regélő* és *Honművész*, *Kritikai Lapok*, *Fillértár*, *Auróra*, (Szemerée); *Prédikatori Társ*, *Rajzolatok*, *Vilma*, *Szemléelő* 's a' t. élnek még ugyan, de főbb részt ugy élnek, hogy kimúlások' félelme minden órán rebegtet bennünket; sörvadoznak és évenként hullórganak el; csak kevesen vannak olyanok, mellyek mint az idővel nagyobb erőre kelő ifjú vagy férjfiú, bennök helyzett reményeink' messze tűzésökre, biztos alapot nyújtani képesek lehetnének.

Ezt így tudni, így látni, fáj egy honja' javára érzékeny kebelnek, 's igaz hontinak nem lehet könnyedén lelkétől elűzni e' kérdést: mi az ok, mellynél fogva hazánkban ez az idegen honból átültetett drága növény, a' Folyóirat nem diszlik, nem tenyészik? — Mi előtt e' kérdés fölfejtéséhez nyúlnék, jegyzésül ide teszem, hogy Folyóiratoknak két alaptámaszuk vagyon, mellyeken nyugosznak, 's ezek között egyiket az írók', másikat az olvasók' rende teszi. E' két rend' költsönös összehatása, a' részvét, pártolás, gyámolítás tartják fenn, virágoztatják és tenyészik egyedül a' folyóiratokat; ezek által gyámolítottak lehetnek azok fény és világossághintó szövétneknek emberi elme'nek az emelkedés' pályáján; ellenkező esetben, ha vagy az írók, vagy az olvasók, vagy mindenik rend' gyámolata gyenge, hideg, bár szülessenek, létezni erőködjenek, elhanyaglások, megbukások bizonyos; elhal-

doklanak azok hasonlatosan azon gyenge növény csirához, mely a zordon tél egykor reá mosolygott napjának kecsegtetésére, kösziklatetón kibujt, hol sem a kemény sziklába gyökerét nem bocsáthatá, sem tenyészítő nedv és enyh meleg által nem tápláltatik.

Tegyük-fel most az érintettem kérdést, és lássuk meg mellyik rendnél van honunkban a Folyóiratok nem virágozhatásoknak oka? — Nálunk közönségre hallgató, igen bajosan fog határozottan és eldöntőleg felelhetni e kérdésre. Itt az írók az olvasókra utálnak, s nincs vége, sem hossza panaszaiknak az olvasó rend részvétlensége, jéghidegsége ellen, *) az Olvasók viszont az Írókra kívánnak háritani mindent, állítván mikép írataik nagyobb részt léhák, üresek, sem építők, sem mulattatók, pártolásra érdemetlenek. — Mellyik rész mellé álljunk? Állítása védletére olykor mindegyik olly erős megingatallan véd-okokat idéz-fel, mellyek veszedelmes két-igaz (dilemma) közzé ejtik az ítélet, honnét menekvésre utat lelmi nem épen könnyű.

Kik tudós pályát régóta futván közöttünk, s tudományosságunk, egyéb nemzetekéhez fájdalom váltig keskeny, mezején járatosok, rajta minden köszirteket ismérnek, minden árok és mélység kijegyezve néztök előtt, lehet mást ítélni; de legyen szabad nekem rövid tapasztalataim szerint kinyilatkoztatnom e kérdéses tárgyúli gyenge véleményemet, mely is ez: Kizárólag sem az írói, sem az olvasói rendre nem róvhatjuk Folyóirataink nem tenyészthetésének okát; van helye panasznak némileg mindenik résznel; de bizonyos tekintetben mind a kettőt okolhatjuk. — Okolhatjuk *elsőben* is az

*) Lásd ennek példáit a 'Rajzolatok' 52. számában „öt forintos Gondolatok“ és „Vég“ címek alatt.

Írók' rendét, 's nehogy ebben hihetlent állítsak, légyenek védelmemül következő tám-okok:

1) Íróink nem látszanak ismérni ön erejüket, mennyiben a' köztők, mintegy ragadványként elhatalmazva uralkodó szerkeztetői szertelen szorgalomnál fogva, annyi folyóiratokat halmoznak össze, a' mennyit dolgozó tudósink ereje megbirhatni, fenntarthatni nem képes. Nézzünk végig közelebb elhunyt, 's jelenleg élő írótudósaink rövid névsorán, keveset találunk a' derekak között azon olytat, ki szerkeztetői pályát egyszer avagy másszor nem próbált légyen. Kétségbehozhatatlanul igaz: szebb, nemesebb vállalat egy egy alig lehet a' Szerkeztetőénél, mivel célirányos Folyóiratok által, — mint fellebb érintém, — a' hirtelen 's általános nemzeti felvilágosodás nagy céljára legsikeresebben munkálhatunk. De, ha valamennyi tudós, annyi szerkeztető, annyi folyóirat leend, — őszintén kérдем — célra vezető léssen é ez? — Ha minden, ki kardot forgatni képes, fő tábornok léssz; kikből alakuland az intézet, a' parancs szerint vivó haditest? 'S nemzetem tudósai feledni látszanak ezt! De mi történnék, ha a' külföld' tudósai is, illy feledékenyek lennének ebben? Például a' németeket veszem fel: ha ezek között, valamennyi ahhoz értő szerkeztető lenne, nemde olly özőnének kellene é nálók eláradni a' Folyóiratoknak, mellyhez olvasó közönségül egész Európát kicsinlennünk kellene? — Továbbá vagynak Folyóirataink, mellyek havonként több ívnyi terjedelemben jelennek meg, vagy kellene legalább rendszeren megjeleniök. Én ebben, író, dolgozó tudósiak' számát ismérve, némi szerkeztetői szertelenséget látok, ide nem értődnek a' Hírlapok, mellyeknek mentül sűrűbben jelenni meg lényeges természetűkre tartozik. Nem áll még nálunk olly fokon a' toll-erő, hogy havonként több folyóirati kielégítő füzetekkel

léphessen fel. Ha egy, legfeljebb két Folyóiratunk volna csak, ezek megjelenhetnének talán havonként; de ha már névök is erőnket mülja, mennyivel sokszorozzuk a' bajt, ha sűrűen is kívánjuk adni füzeteiket?

Itt e' kettős szerkeztetői szorgalomban gyökerül sokszor Folyóirataink' veszedelme; ennél fogvást a' nagyobb rész már születésben magával hozza romlásának magvait, mellyek az idővel növelkedvén keblében, sínlődik; míg végre kimúl kora halállal. Felüti ugyanis a' csődülés' zászlóját nálunk, — kihirlesztvén folyóiratot kezdő szándékát — az ujdón szerkeztető, a' nélkül hogy számolji volna jó eleve magával, kik lesznek; 's reménylhető e, mikép leendének vállalatának, kezdésének munkás részvétű pártolói, gyámjai, munkájában lelkes segéd társai; innét alig ad két három füzetet, legott többnyire nem az ascensio, de a' descensio' theoriáját látja az ujdón kezdett vállalaton a' váró közönség, melly szomorú látás természeti okbul: a' helyett hogy a' pártolók' számát öregbitné, a' ne talán tőle elsőben idegenkedőket is magához édesgetvén, még az első pártolókból is elébb langyságot, utóbb elhidegülést szül, 's ilyen kész a' gyámtalanul maradó Folyóírás' megbukásának útja! — Honnét ered kérhetőné valaki időszak-iratainkban ez az elhidegülést okozó, mikép Bajza nevezi kötetenkénti, számonkénti alább süljedés, hanyatlás, visszaesés? Nem egyébbül, mint a' szerkeztetői szerteten szorgalomból, mikép mondám. Mert egy Folyóiratot virágzó karban tarthatni, hetenként, havonként; vagy évenként több egyenlő becsű dolgozatokkal láthatni el, egy halandó ész' tehetségi határán túl esik. De meg, több dolgozó társak munkálataiból alakulni, természetére tartozik a' Folyóírásnak. Mit tesz tehát nálunk e' bajos vállalathoz kezdett Szerkeztető? Maga időszaki lapjait be-

tölteni erővel nem bírván, e' mellett olvasóinak kedvét külömböző szellemben készült darabokkal megnyerni óhajtván; helyt ad lapjaiban nem csak a' köznépszert, nem csak a' türehető, de olykor a' legérdemtelenebb, legüresebb, léhább, hogy ne mondjam egészen hasztalan iratoknak is. Kiadja számjait, füzeteit; kezébe veszi az olvasni kívánó, váró reménylő szemmel futja végig a' tartalomlapot, 's csalatás' bosszújával leteszi, mint olyat, mellyben sem szíve, sem esze élményt nem talál, 's a' jövő eléfizetésekor neve a' megrendelők közzül kimarad. A' szerkeztető megbukik, és a' részvétlenség ellen panaszol, 's ha méltán e? ítéljen a' józanon fontoló? — Lehet é vádnak helye, ha ki, a' valót szólva, — a' feketét fejeérnek nem ismeri el; a' kavicsot drága gyöngy helyett tudva meg nem veszi, 's mint olyannak ékességei között helyt nem ad? Az Író teszi könyvét becsessé és becstelenné. A' jó bor czéger nélkül is keledő és kapós. — Nincs, nincs, — újonnan ismétlem, — nálunk annyi író, annyi dolgozó hogy, — például az 1832. évet teszem fel, — 20—25 időszakiratot, némellyeket hetenkint, másokat havonkint adva ki, folyvást kapós létben virágoztatni képestségünk legyen. Mert bár, — hála hogy legalább ezt mondhatjuk, — honnunk nem annyira meddő tudós fejek nélkül, mint időszak-irataink' sorsából következtetni lehetne; de kik írataikkal folyóirati tudományosságunkat gazdagítani, 's emelkedésünket eszközteni törekednének, (intő figyelemzetetésül legyen mondva előljáróban is itt, sok tudós elhivatás helyén álló, tudós neveket viselő, de soha világ elébe tárt dolgozataikkal a' hazának nem használt honnosoknak), mentől kevesebben láthatnak. —

Ezreze ekképpen Iróink' csekély számát, semmi sincs kívánandóbb, minthogy kevés, de lelkes

írótdósink tett szabályzó elvül az időhez képpent ezt válasszák és vallják: „kevés de jó,“ 's mentül kevesebb, de annál népesb, erősebb dolgozó társaságokat alakítsanak; mentül kevesebb, de annál tökéletesebb Időszakiratokat adándók. Ne azon törjük eszünket (mert annyi czifrábnál czifrábbak lévén már, újakat találhatni valóban ezentül dolgot ad) micsoda nevű czimű Folyóírást gondolhatnánk még ki; ne szerkeztetői vággyal, gondokkal tépelődjünk; hanem a' még élők közzül, az életre méltó keveseket lelkesen össze munkáló iparral haldokló vonaglásaikból kigyógyítani törekedjünk. Így lehet reménylenünk, mikép azon írótdósak, kik most sok szerkeztetőségek közt szerte oszolvak, drága erejüket a' mentül-több, mentül-hamarábbi adás szándékából erőtetve pazarolják, kevés de népes társaságokba testülvék, a' nemzetnek lelkébe beható időszaki-iratokat, 's olly tudományos kincstárokat adándhatnak, mellyek világszövétuekkint forognának honnosink' kezein, a' hazai felvilágosodást sietendők; 's ez által épen nem kevésb, nem megvetendőbb érdempálmára számolhatnának, mint a' Jelenkor, mint a' későbbi embernyomok előtt, mint a' sokszor vaktában, 's kezdetőkben legott orrukra bukott szerkeztetői vállalatokért, a' minőt reménylhetnek.

2) Igen rontják író, szerkeztető tudósink Folyóírataikat azzal is, hogy nem egyetértőleg tűzik azoknak irányait. Mindenik Folyóíratnak kellene lenni bizonyos, tulajdon, meghatározott és semmi mással nem köz, össze nem vágó munkássági mezéjének; elkülönítő határfalakat kellene vonni azok között, mellyek mindeniknek, a' néki saját irányát, másoktól különválva feltűnőleg péczéznék ki. De erre, úgy látszik, nincsenek elegendő ügyelettel szerkeztetőink. Nálunk: kritikák, elméleti, gyakor-

lati értekezések, élelleírások, versek, elbeszélések, színdarabok, különbözőféle tudománybéli töredékek, utazási kalandok, életképek, művészetkörüli vizsgálatok, észrevételek, bohózatok, szóval minden tudni és olvasni méltók össze hányva és szétszórva, mint annyi chaoszok jelennek elé egy ugyan azon Folyóiratban gyakran, 's ezek' Szerkeztetői egyik a' másik előtt halásznak, egyik a' másik vetésében sarlóz. Példáját láttuk ennek, a' már ugyan elhalt Sasban, melly literaturánk' egész mezejét korlátlanúl becsapongván, mind azt fölszedegeté, mellyek, lehet: a' *Tudományos Gyűjtemény*, *Kritikai Lapok*, *Zsebkönyvek*, *Társalkodók*, *Hasznos Mulatságok*, *Regélő 's Honművész*, *Orvosi Tár*, *Fillértár* 's a' t. számokra keltek ki 's talán értek volna meg. E' mellett a' *Tudományos Gyűjtemény*, *Társalkodó*, *Hasznos Mulatságok*, *Muzarion*, mind ugyan azon mezőn egymáselőli kapkodásból élnek. A' *Társalkodó*, *Regélő 's Honművész*, *Rajzolatok*, *Hasznos Mulatságok*, *Szemlélfő* ismét gyakran homlokra ütik egymást, egy ugyan azon termények virágok után nyulván, ollykor a' *Zsebkönyvek* 's *Kritikai Lapok* mesgyéin belől is kalandozván. — Ez az egymáson keresztül kosúl csapó, egymást gázoló irány, nem vitatom, hogy valamely külföldi széles literaturában, minő például németeké, angoloké 's a' t. ártalmas; de hogy nálunk inkább káros, mint haszonnal gyümölcsöző; merem állítani.

Káros ez, magát a' szerkeztetőt tekintve, kiben bizonyos könnyelműséget szül, mivel egy azon tudománysgban' több különböző szempontokból felvett dolgozatokat, új meg új jeles darabokat Folyóiratja' számára össze keríteni igyekszik, biztosítva lévén a' bármit adhatás' szabadsága által lapjainak üresen nem maradhatások iránti. De káros felettébb az olvasni tudni kívánóra nézve, ki nálunk két három

Folyóírással sem biztosíthatja magát a' felől, bátor a' céljához legközelebbinek látszókat válassza is, hogy az ő elhivatására, szükségére megkívántató érdekes tárgyak' figyelmét ki nem kerülendik. Nem, mondom, mivel eddig követett rendszerünk szerint nálunk egy ugyan azon tárgy folyóiratokbani megjelenéseiben csaknem folyvást üstökösi rendellen keringő, figyelemmel nem könnyen kísérhető utat követ, hol délen, hol északon, hol nyugaton tűnik elé. Egy jógtudós például, ki nevének embere lenni óhajtván, minden e' tan' körébe tartozó, időről-időre kijövendő adatokat olvasni szeretne, céljával iránylag mellyik Folyóiratunkat' rendelje meg már? Most a' *Minervában*, majd a' *Hasznos Mulatságokban*, majd a' *Tudománytárban*, majd a' *Társalkodóban*, majd a' *Tudományos Gyűjteményben* jó ki az ő célja kívánta tárgy. Mindeniket megszerezze? e' nincs erejében; egyet valamelyiket? lehet épen abban nem jönnek ezentúl az ő céljára tartozók; de ha szintén jönének is, jönnek egyébűit is, azokat nem látandja 's következőleg célta nem ért. — Kiszépmivészeti darabokat óhajt: látir, olvasnia kell a' *Minervát*, *Koszorút*, *Társalkodót*, *Regélőt* 's *Honmivészt*, *Rajzolatokat*, két *Aurorát*, *Vilmát* 's a' i. 's hanyadikunknak van értékünk mind járati ezeket? Higyjék szerkeztető uraink, sok a' panasz e' miatt az olvasni óhajtók ajkain ellenök, 's ezen panaszok nem mindég alaptalanok 's megvetendők. — Ez a' nagy universalitások Folyóiratainknak okozza sokszor, hogy némelly honunkfia, ki egy két hivatásához szükséges Folyóírást örömet járati, egyet sem járati, mert minek vegyek én így szól, 12 egész kötetet egy két ivnyi, vagy lehet épen semmi egyenesen célomhoz tartozóért?

Óhajtánunk kell ez okból mikép szerkeztetőink különböző 's soha nem tévesztendő irányt szabjanak magok elébe, szemök előtt tartván mindenkor honosink' szükségét, kívánataikat, a' hon, a' Nemzet' előmentét, 's mint egymást megértő munkások költsönösen rokon segéd karokat nyújtva, miveljék a' nemzeti haladás' veteményes kertjét: egyik gyomlálja a' dudvát, másik készítse vetemény alá a' földet, egyik élelemre szükséges növényeket, másik szemet gyönyörködtető, szívet bájoló illatos virágokat, ismét másik a' jövő embernyom' hasznára felhúzalkodandó, 's annak jóltévő áruyat 's tápláló gyümölcsöket adandó fákat ültessen, másik ismét ápolja, dajkálja, öntözze ezeket. Légyenek kritikai, jogtani, aesthetikai, orvosi, mulattató, nép oktató 's a' t. Folyóiratok külön külön; és menjen mindenik a' maga útján, másikéba ne csapongjon bé. Kezd tavaszodni a' magyar ég, honunk' határain az idővel mindinkább sűrűen ütögetik fel nyiló kelyheket az elmevirágok; feltalálja mindenik szerkeztető a' koszorújába illőket, 's virágfüzetének csak izlettel 's czéllal iránylag szedje bimbójit és kelyheit, pártolókat mindegyik egyiránt alaposan reménylhet.

3. Méltán okulvetendőik író 's szerkesztető tudósink, Folyóirataink' nem tenyésztésében azon kitűzött czéltuli (ha van is kitűzve) elhanyaglás, eltérés, vagy legalább a' czélnak elvétett úton nyomozása miatt, melly kevés hijján valamennyi Folyóiratainkban szembeszökő. A' hitel' alapja minden vállalatnak; e' nélkül kezdeni bármit, nem egyéb, mint a' bizonyos megszegyenüléssel menni szemközt. Íróink fájdalom! bennök helyhetett reményeinket, várásinkat kijátszva, *czélt* feledő vóltokban, hitelök' megcsökkentésére számtalanszor adtak okot. Nem bírálói viszketeg, dicsvágy, avagy párthoz szi-

tás, annál kevésbbé rágalmazói szándék izgatja tolatmat: de állításom védelméül kéntelenítetem példakkal élni itten. Nem hitelt csonkító czélelvetés e, midőn a' *Rajzolatok* szerkesztője (önszavakint) jelentésében a' társas élet 's divat világ' való színébeni (erényeivel, botlásaival, fényével, homályával 's a' t.) rajzolásáról 's nemzeti képtárról tesz ígértet: 's a' társas élet 's divat világ' való színét *Bongori Tóbiás, Renyhe Jankó, Lócsaláb* 's több illy bohózatokkal, mellyek a' mellett hogy a' hihetőség' határain túl esnek, némellykor az erkölcsiség' mezején még konkolyt is vetnek, igyekszik (jól megjegyezzük a' nemesebb izlés' terjesztése tekintetéből) rajzolni, festeni, 's nemzetünk' derekai helyett: *Grey Johannát, Dona Catalina de Crausot, Latinovits Arankát, Karacs Therézt* 's a' t. adja? — Nem hitelt csonkító czéltúli eltérés e, midőn legtisztessb korú, 's egykor közkedvességben állott Folyóiratunk, a' Tudományos Gyűjtemény, jelen szerkesztője alatt ökleveli 's egyéb régiség gyűjteménnyé fajult el? — Nem hitelt csonkító czéltévesztés e, (hogy egy írói nagy botlást említsek tudományosságunk' köréből) a' német Conversations-Lexicout nyelvünkre fordítani, illy hozzá tétellel: „Magyar-országra alkalmaztatva,“ 's sok nem annyira érdekes honfiaink' életleírásit, mind az elő mind jelen korunkból belé rakni, 's számtalan elhunyt, 's jelenleg dicsőségünkre élő honfiak és leányok neveinek, 's ezer érdeklő honi tárgyaknak benne helyt nem adni? Elő áll majd egy késő kor, kezébe veendi e' könyvet, tudni fogja hogy a' munkáinál fogva országszerte tiszteletes BUDAY, a' Hittel, Világ, Stadium 's a' t. lelkes írója, Zalán, Cserháalom, Kétszomszédvár, Egervár, Augsburgi ütközet, Aradi Gyűlés, Botond 's a' t. koszorús Éneklői, a' kritikai Lapok' kiadója 's egyebek, már ennek kia-

dásakor éltek, még pedig a' nemzeti művelődésre lelkesen hatva, közhirben tiszteletben éltek, keresi neveiket benne, és nem lelendi! Dolgozó társak! mit vártok, mit ítélend akkor? Keresi Folyóiratink' történeteit és névsorát a' literatura czím alatt, 's teljes névsor helyett, egy két össze hányt vetett nevet, történeti leírás helyett, egy két szót alig lelend Folyóirataink' kezdőiről; nem fogja belőle kinyomozhatni, hogy hazánkban a' valódi Zsebkönyv' első alapítója a' holdogúlt IGAZ volt; igaztalan lesz-e, ha ezt ítélendi, hogy egyebet, mint a' mipt oda tettek, folyóirati literaturánkról a' tisztelt fordítók és alkalmaztatók épen nem tudtak? Nem boszút ingerlő, 's minden író 's könyvkiadónknak ártó hitel csonkítás e, (kevésbé kitérőleg legyen mondva) midőn ezt a' honunkra ferdén alkalmaztatott Conversations-Lexicon't H** nehogy rajta vesszen, illy czím alatt árulja 's köti a' közönség' nyakára: „a' magyar Conv. Lexicon' garasos kiadása,“ 's nehogy vissza léphessen a' megcsalt, de csalatásából az első füzet' vételével kiébredendő vevő, — ki egymás, legalább typosában megjavított kiadást várt, — a' legutóljáról kezdve, küldözi azt? — Nem célvesztés e, mikor gyakran Hírlap szerkeztetőink helyt adnak azokhoz mellékelte napi lapjaikban, például a' Hasznos Mulatságokban, szófejtgetési, szónyomozási értekezéseknek, vitatásoknak, 's ezeket az olvasó közönség' boszújára sokszor egész hónapi minden számokon, meg megszaggatva keresztül viszik? Tudni méltó, mikép a' hírlapokat sok helyeken társaságok járattják, 's a' mint egy számot egyik, vagy másik olvasótárs elolvasott, átküldi azt a' másiknak, 's többé kezébe vissza nem kerül. Mikép kísérheti aztán figyelemmel, mikép függesztheti össze a' számonkint olvasott, olykor futólag olvasott értekezési, vitatási darabokat? É' mellett ne feledjük, mikép napi la-

poknak könnyű tárgyakkal kellene ellátva lenniük, 's olyanokkal, mellyek múlatva tanítnának, gyönyörködtetve építenék. — Hasonló czéltűli elhanyaglás, midőn encyclopaediai Folyóiratban Sonettek, Balládák, Epigrammák, mulatságos elbeszélések, 's a' t. jönnek, mikép a' *Sasba* jöttek. Minden a' maga helyén jó. Én ezen tételen: az olvasni és tudni méltó minden ágaiból" azt értém, 's a' tudós szerkeztetőtől azt vártam, hogy a' milyen széles kört foga fel munkálkodása' mezejéül, folyóirata tárgyokban; abban a' mértékben tarka lesz; de úgy látszik a' tétel első része lett a' fő figyelempont, a' tudni méltók nem annyira fürkésztettek. Bajos is össze atyafiasítani, eggyé tenni akarni e' kettőt: a' zsebkönyvet, és komoly-tudományos Folyóiratot, mellyeket elsőben ugyan természetők, azután a' világszertei közértelem, közdivat, egymástól elkülönített, szerte vont.

De hány ilyen példait halmazhatnák össze közöttünk az írók, 's mind azok, valakik könyvkiadás körül forgolódnak, hitelök csönkítésának, 's a' kezdéskor nyomozandásul választott cél feledésének, mellyekben a' kiadó vagy író ígért; de nem teljesített vagy ígért, és nem azt adott, és nem úgy adá a' mit ígért, és a' mikép ígéré? 's mind ez, számba sem jó, a' közönség részvétlen, a' közönség hideg! — Együgyű kérdést teszek: nem vetnék e' vissza szerkeztető uraink a' példányt az olly Könyvnyomtatónak, ki a' szerződést vagy feledve, vagy egyéb okon félre téve, azt az alkudott velin helyett, durva itatóra, az alkudott ciceroi befűk helyett a' legapróbb futókkal nyomtatná le? 's nem követtetette el soha még íróink, kivált szerkeztetőink által illy nemű alkuszegés? Mert részemről némi szerződést látok ebben, mikor a' szerkeztető senkitől nem kényszerítettván önkénti jelentésében ma-

gát bizonyos Folyóirat', bizonyos korlátozások', feltételek', 's irányszerinti kiadására a' széles haza szent színe előtt kötelezi, és a' megrendelő, látva a' Jelentést, 's ennek szavait másolhatatlanoknak tekintve, arra, mint épen olyanra, és teljességgel nem más nemű, alakú vagy tartalmúra előfizet. Nem bomlott e fel a' szerződés, nincs e joga a' megrendelőnek vissza lépni, ha például, a' Januariusra ígért füzet Juniusban jelenik meg, ha a' válogatott darabokból izlettelt alkotottnak reménylett encyclopaediai gyűjtemény helyett, merő antiquariusi compilatiók halmazát, reves oklevelek 's egyéb penész közül elészedett régi érdeketlen iratok' gyűjteményét kap? ha az élet' való képei helyett, izetlen rokkmeséket, 's holmi szédélgő fejű, betű piperkőczök' éretlen bohózatit, 's több mint szemtelen humoricai leczkét, és untató színészeti híralatok' egybe-halmazását veendő? — Tegyük le a' pártszellemet, egyet értve, nem sértve, 's az igazat sérelemül nem véve, mondjuk ki a' tiszta valót, Folyóirataink' megbukásit igen sokszor a' hitelt csonkító czéltóli elhajlás, vagy, hogy ismét Bajza' szavaival éljek: a' character meg nem tartás, — melly csaknem valamennyiök hibája kissebb nagyobb mértékben, — okozta.

4) Ön magok gátolják szerkeztetőink Folyóirataik' disztlését az vredetiségre pöffeszkedéssel (affectált originalitas.) Való és minden kérdésen túl esik, hogy jó eredetit adni, mindenkor több dicsősség, mint fordítást; de hogy az eredeti mindenkor nagyobb sikerrel hasson a' fölvilágosodásra, a' fordításnál, ez nem kétségbehozhatatlanul igaz. Mert mellyik az a' vakmerő, ki állítani nem átkodóék mikép a' G** színészeti bírálataiból, vagy V** fonókából került meséiből, vagy H** vén okleveleiből több életre tartozó hasznost tanúlt, mint a' *Tudománytárba* ki-

jött fordításokból, 's ki M** *Garabonczás Diákját* szebbnek ítélné a' *Sasba* kijött *Gályarabnál*? Részemről eléggé örülni nem tudok a' tudós Társaság' abbeli határozásának, mellyel Folyóiratát a' *Tudománytárt*, nem kizárólag csupa eredeti; de egyszer'smind választott külföldi darabokból alakíttatni rendeli. — Tesz e valamit a' dologra, ha én tudományomat honnosomtól, avagy külfölditől tanultam é, csak alaposan tanultam légyen? — De meg, Folyóiratok' célja épen ez, hogy nemzetről nemzetre átfolyjon, terjedjen általok az ismeret; célra dolgozunk e hát ha külföldi tudósok, művészek' darabjait Folyóiratainkból még akkor is kiküszöböljük, mikor immár magyarhoni köntösbe átöltöztének? — Nemde nem másoktól kölcsönözte e a' legeredetibb író is első alapisméreteit, mellyekre az ön felfedezte ismeretek' épületét építé? nemde nem mások' elméjéről gyujtá-e elsőben a' szövetneket, mellyel látni tanuljon a' legdicsebb lángeszűis? Az apa *Homér*, országalkotó *Mózes*, fellengő *Plátó*, bölcs *Aristoteles*, legyőző ajku okos *Cicero*, világrendező *Copernik*, nagy bűvár *Newton*, teremtő *Schakespear*, mélységek felett merengő *Kant*, bár ön maguk is sokat tettek, de a' mit tudtak, nem mind magokból meríték; ment már kezökbe kész anyag is, olyan a' millyen, kész fonal' végébe fogóztanak; érdemök, melly halha'atlan neveiket csudául hagyá át a' századoknak, csak ez: hogy a' lelt fonal' után messzebb mentek, kiki a' maga után, valamennyi őket megelőzött embertársaiknál. Nincs hát senki tökéletes tiszta eredeti, mert gyökisméretei legalább semmik egyéb, mint másoktól orzolt ragomány.

Ezket így értve megfoghatatlan, hogy mire az az eredetiségbeni hiú gőgösködés. — Erőnkét fitogatni? — Haj! kit illet ha nem minket; — kiket

minden figyelmes pillantattal egy részről, a' mások óriás eléhaladása ragad csudálatra, más részről ön elmaradásunk méltó bánatra szomorít, — ha nem minket, mondom, amaz ön gyengéinket őszintén elismerő, elvállaló szép szerénység? — Vagy másokéival állami elé szégyen talám? — Igenis: de a' fentebb mondottak szerint, kérdem, mikor nem tesszük, kivált mi ezt? Azonban mikor van több okunk pirulni, ön eredeti darabjainkból alakult, de léha, vagy külföldiek' választott remekeivel tarkázott, de czélnak megfelelő, Folyó-iratainkért e? Én az első esetben gondolnám. Mert nem szánó megvetéssel nézendi e ekkor a' külföld törpe eredetiségbeni ügyetlen feszselgésünket? De ha Folyóiratainkat irányszerint 's józanon választott külföldi, de honi nyelvünkkel színezett jeles darabokkal, a' helyén gazdagítandjuk, olvasván bennünket, látandja ugyan az idegen, mit és mennyit költsönözénk tőle, 's ebben büszke is leend; de egyszer'smind javallandja ítéletünket, ízletünket; elismerendi, mikép a' jót, hasznost, szépet érezni, becsülni, keresni, használni tudjuk; e' mellett általok nyert épületünk jutalmunkul maradand. Mellyik a' valóbb dicsőség? — „*Sed hic non quid utile, verum quid necessarium quaeritur*“ így szól egy helyen az ékes ajku *Cicero*. Szabad legyen szavait magunkra így alkalmaztatnom: *hic non quid vanae nostrae gloriae utile, sed quid necessarium emolumento patriae quaeritur*. — Végre, ne feledjük el, egyetlen egy utunk melly előbb haladásunkra előttünk nyitva áll, az előttünk járók okos, nem gyermeki, hanem férjfiás utánzása: de remekdarabjaik, 's útaik' vizsgálása nélkül elébb lépteiket, hogyan nyomozhatjuk? — Szűnjünk el azért hivalkodni az eredetiség' keresésében, ott hol annak helye épen nincs; az érték, a' becs határozzon, döntsön el mindent; keressük a' jót, szé-

pet, hasznost, és csak egyedül azt keressük. Hanysdikunknak jut eszébe fürkészni azt, midőn egy drágakőre szert teszünk, melly föld' terméke az, honunké e, vagy külföldé? vagyis kapunk utána csak benső becse legyen, bár mellyik föld szülte. Miért ne tennék ezt szerkeztetőink az Időszakíratokba felveendő darabokkal?

Ezek véd okaim, mellyekhez támitom Időszakíratunk' nem tenyészhetésében az írói rendet okúl vétő véleményemet. Lehetett volna, elismerem, még többeket is felhoznom; de részint mivel ezek a főbbek, részint izetlen tollviták' kikerülése tekintetéből azokat elhallgatom. — Ha íróink nem annyira a' szerkeztetésben, mint inkább a' dolgozásban, nem annyira a' sok, mint a' jó, bár kevés legyen is az, adásban keresendik dicsőségeket; ha Folyóírateinknak nemzetünk' szükségéhez illesztett, egymástól elkülönített irányt adandóak, 's kitűzött irányaihoz folyvást és eltántoríthatatlanúl hívek maradandóak; ha a' külföldi Időszakiratokat szemmel tartándják, 's azokból a' nálunk is haszonnal olvashatókat kiszemelendik, és a' magokéiba nemzeti szükségείnkhöz alkalmazottan adándják; ha szigorúan pontosok leendének mindenben mi hitelöket öregbítheti; mindent megfogtak tenni részünkröl, valamint a' közjó, előmenet, nemzeti haladás' nagy célja tőlök kívánhata, biztosan számolhatnak reá, mikép vállalataikat a' hazai hálás olvasó - közönség hü gyámkezekkel ápolandja, 's munkás pártolásíval virágoztatandja; mikép ön fejökre a' dics érdemlett koszorúját nem hervatag virágokból, de elszenderülhetetlen csillagifényekből füzendik, 's tisztelt neveiket az utókor késő századok elve is, hálás ajkain emlegetendi.

De igaztalanok volnánk tiszteletet érdemlő szerkeztetőink, 's írótudósaink iránt, — kik közül, fájdalom literaturánkörüli gyámságokért, az illető adót

meg nem fizettük soha csak egyetlen egynek is az elégtel, — ha Folyóirataink nem tenyészthetőségnek okát méltatlanul egyedül reájok róvnánk, mikép fellebb is érintém. A' mennyi ő rajtok, annyi, ha nem több, múlik mi rajtunk. Ugyanis *másodszor* okúl vagyunk mi olvasók, Időszakirataink felakadásoknak, meghanyatlásoknak, vagy épen megbukásoknak.

1) Mivel elszomorítólag kevés közöttünk azon lelkesek száma, kik az írói, — igaz terhes, de dicsőítő — pályára szánnák magokat; nagyobb részünk létez és él a' nélkül, hogy ön hasznóak leéldelt egész hosszú életébül, legalább néhány órát a' hazának, a' hazai kimivelődés nagy és magasztas céljának szentelne. Boldogult eldődink átyaiflag gondoskodtak iránta, hogy legyenek közöttük, kiknek minden világi súlyos gondok nélkül életök kényelmes csendben folyjon el, 's kik szükséglátás ellen biztosított napjaikat a' tudományosság tengerébeni hű búvárkodásban fussák keresztül. Hány tudományos intézeteink vagynak (Eldődink által alapítvák) 's ezekben hány illő fizetéssel ellátott Tanítók, kik elhivatásoknál fogvást is a' kilencz szent szüzek' választott felszentelt papjaik lévén, teljes éltöket azok' ölelgetésökre kellene áldozniok; nem azok' csalatásával, azok' méltó bosszújára idegen gyönyörök (például gazdaságiak 's a' t.) után csaponganiok. Hány ifjak lépnek ki iskoláinkból évenként, némelly kitünő, némelly dicséretes, némelly jeles 's a' t. érdemjeggyel; hová lesznek ezek? hányadiknak jut eszébe közülök, mikép világos lelkéből csak egy joltévó szikrácskával is növesse a' nemzeti felvilágosodást eszközlendő fáklyák' világát 's igen hálás kezekkel legalább egy gyenge virágcsát tüzzöna azon haza javát lelkökben viselt ősök' szent poraihoz, kiknek jótéteményök, hogy magát emberré, felvilágosodott emberré képezheté, 's bol-

dugsága alapjait egész éltére kihatólag megvető tudományát szerezhették. O ha végig tekintünk azok soraán, kik közöttünk a tudományok mellé hivatattak, kiknek földi szükségeikről egyéb Istenek egyedül Apollóért gondoskodnak; bizony, nem lehet csudával el nem telniünk, a tudományokban szomorú, elijesztő nagy hátramaradásunk látásán! — Ki mi körül forog, s ön szabad választása, haszna, előmente s olykor törvény szerint forogni tartozik; elláthatatlan, mikép tapasztalatai, észrevételei, felfedezései ne légyenek abban; ha vannak, illő e nemes keblű emberhez csak ön hasznára, dugaszban rejtegetni, s szeme behunyásával magával sirjába levinni azokat? Keresztyén hitünk isteni tanítása szerint, nem csak az bünhődik lopásban, ki felebarátját nem igaz úton magának tulajdonítja; de az is, ki ott hol, — kivált en kára vesztesége nélkül, — egyebekkel jóltehetne, tenni mulasztja. Mennyi jót tennének egy kezdőnek; egy azon pályára most lépett és félénk-tapogatózva indulónak, például egy husz éves Tanító vagy Orvos, feltéve mikép tartoztak hogy az egész időt szigorúan hivataljoknak áldozák, — ha husz évi tapasztalásaikat, amaz ugyan a könnyebben tanultatás, felfogatás, erkölcsi javítás s egyéb nevelési tárgyak, eme pedig a különböző nyavalyák jelenségei, gyógyítás módja, különböző szerek hatásai s a t. körül világ elébe adnák? mennyit minden világban lépő ifju, ha egyéb tudományok körül látók is, a magokéira nézve ezt tennék? Így ezekkel ellátva ott kezdené az utód, hol elődje elhagyta. Ez úton sietne sikeresen haladó léptekkel tökéletesedés felé az emberiség, ha nem rángatnák vissza elébbmentéből a lépteit intéző, vezető fáklyát előtte hordozó személyek változásokkor történni szokott szünetlen vissza esések. Ez úton lettek és szaporodtak a felfedezések eddig is az is-

méretek' setét mezején. Ha mindenik halandó magával át vitte volna a' túl világra, a' mit tudott; ha minden ujdón fellépő ember a' szó' teljes értelmében kezdő lett volna; hol állnánk a' tudományban még ma is? — Ezen tapasztalatok, észrevételek, felfedezések' tárainak kellene lenniük az Időszaki-íratoknak; időről-időre Nemzete elébe tárhatná ezekben valamennyi művész, valamennyi tudós a' magáéit; ekkor nem kényszerítették *Honművésznők'* tisztelt szerkeztetője annak lapjait főbb részt színészeti bírálatokkal tölteni be; nem tengenek *Bajzaként* sovány meddőségben valamennyi Folyóirataink; szükséges kézbeli könyvekké válnának azok olvasó-közönségünk' házaiban, s óhajton óhajtott gyümölcséivé tudományosságunk' véteményes kertjének.

Azonban elképzelhetetlenül sokat nyernének magok is tudósink és művészeink, ha látnák 's olvashatnák mások ugyan azon tárgyban, ugyan azon időben tett vizsgálódásaik' következményeit. Mert ki merné elvitatni akaroi, mikép több szem, többet ne látna? Avagy nem tapasztalhatjuk e sokszor magunkon, mikép gyakran csak egy szó kellett, már teljes tisztában dereng előttünk az a' tárgy, mellyen lehet évekig évdöttünk a' nélkül, hogy világosságra hatolhattunk volna? — Nem látnám céltalannak, szükségtelennak azért, Orvosainkat, Papjainkat, Nevelőinket, Tanítóinkat 's a' t. törvénnyel is koronkénti számolásra kényszeríteni követett rendszerükről 's azok' fogamatjáról. A' haza, az emberiség' szolgálói ok: hagyj' számolnának hát a' reájok bizottakban mikép lett eljárásokról a' haza, az emberiség' szent színe előtt. És miért lennének hideg és könnyelmű mellőzői azoknak, mellyek enjobblétünk', 's minden utánunk jövőző korok' boldogításának alapjai? Bölcsesség' kedveltei, dicső elhivatású férfiak! valakik Pallász' védistensége alatt, tudomány-

ban, tudomány körül, tudomány által éltek, ne feledjétek, ti vagytok fénnel mosolygó csillagok az élet' egén, ne feledjétek időről-időre sugárokat hipiteni az emberiségre, melly várva, reménylve csüggeszti szemeit rajtatok; tanújatok úgy élni, hogy midőn eljövend a' halandóság, és az értelem' szövénnekét vas karral kioltandja tisztos fejetekből, 's a' porba roskadva aluvandotok 's ott veletek az élet és bölcsesség' leszenderült gondjai aluvándanak, a' hálás emlék illy szózatával álljon hamvaitok' felébe majd a' késő maradék érző fija: Ki itt alszik, egykor fáklya volt, 's magáról ezer elmék' világát gyújtá meg, míg végre fényét szétesztogatván maga elalvék, 's most itt nyugszik!"

2) Van igazok sok tekintetben íróinknak, szerkeztetőinknek, ha langysággal, hidegséggel vádolnak bennünket, mert sokszor valóban azok vagyunk. Észak - Amerikáról ezt beszéli tisztelt nevű írónk *B. Farkus Sándor*, hogy ott a' postakocsis, midőn a' falukon keresztül mégyen, kocsijában ülteből, a' mint két oldalról vagynak a' házsorok, hányja kétfelé az újságokat, minden udvarra bévetvén az oda szólót, tartozót. Ezen előadásból ezt kell következtetnünk: hogy Észak - Amerikában, még a' falukon is, vagy minden házigazda járat és olvas újságot, vagy ha mindenik nem is, legalább olly számmal járatnak még is, hogy csak az egy faluba szóló újságokat is, a' póstaházhoz vinni, és onnét osztani szét nagy tömegénél fogvást, igen bajos volna. Adná az ég, hogy honunkban is mentül előbb így legyen ez, bátor elismérem, mikép a' jelenidőtől nálunk ennyit várni avagy csak kívánni is képtelen; de ennyi méltán óhajtható, mivel vele nem nagyot, sokat, erőt mulót, annál kevésbbé lehetlent kívánunk, mikép minden jókarban álló házaink, — mellyekbe ekkorig, még a'

legfényesebbek' rendéből is a 'Muzák' világárasztó szeme, Folyóirások által száz közül egybe alig pillantott be, — minden testületek például: Megyei-székek, 's egyéb törvénytévőszékek, oskolák, káptalanok, szerzetek, papi kerületek, egyházi vidékek, harminczadi, sóházi, bányászi, 's földesúri tisztségek, városi falusi közönségek, 's népesb városainkban minden utszai bíróságok, minden czéhek 's a t. legalább egy újságot, egy czélokhoz irányzott Folyóírást járassanak. Nem éppen olly üresek Hirlapjaink és Folyóirataink mindég, hogy jövedelminknek reájok szánt kis részecskéjét czéltalanul elvesztegetett, épen sárba vágott tőkének tarthatnók; sok igen sok építők, elmér' világítók, akarat jobbitók jönnek azokban helyenkint. E' mellett épen az által nyujtanánk eszközt azok' tökéletesebbitésökre szerkeztetőinknek, ha Időszakirataikat nagy mennyiségben járátván, ez úton kezeikbe a' jobb darabmivek mindennüni kiszemelésökre szükséges költséget szivárogtatnánk. Czéh- Mester, Tanácsbeli 's egyéb Tiszt- uraimék! milly summa foly ki évenkint a' testület' köz erszényébül különbféle czimű, 's alkalmi áldomásokra, lakomákra; mi szentségtörés követtetnék el akkor, ha ezen lakomák' számát eggyel kevesbitnénk, az arra teendő évenkinti költséget Időszakirat megrendelésére félre tennénk, és ez által a' nemzeti jóllét' óltári szent tűzére legalább egy kanálnyi olajat töltetnénk? Avagy nem drágább e lelkünk testünknel, minden vallási, felekezeti tanítvány szerint? Ez ha való: illő e emberi voltunkban minduntalan, csak a' testi vendégségeket hajhászni; éhezni, szómjúhozni hagyni lelkünket, a' legdrágábbat, a' dicsőt, a' nemest, e' testért, mellyet a' pornak és sérgeknek hizlalunk? Ha két természet-birtokos örökösei vagyunk: nemde tetteleg 'is két természetnek kelletik e élnünk? Minő élet, — kérdem őszintén, — Honunkban azon

millióké; kik közül némelyek egy két évi iskolás-
ságuk után, némelyek tellyes nagy számú földi nap-
jaik, lefolytában, egyéb könyvet nem látnak annál,
mint a' mellyet, olykor a' templomba bevetődvén,
papjok' kezében ottan látnak? Hegyetlen vétek illy
erőszakvételt üzni emberi természetén; lekötözni azt
az istenségből kipattant szikrát, az okos lelket, melly
kiolthatatlan vágygal az ismértek' tündér hazája fe-
lé repes, lekötözni mondok, ezt az okos lelket;
és durva bilincseken sorvasztani a' vakság, a' tudat-
lanság setét éjszakájában. Olvassa, mellyek az ő
értelmének épületére valók mindenki, és azok, kik
a' községek' jóllétének őrjeiül választattak, nyujt-
sának alkalmat az olvashatásra. Ha ezt teendők,
látni fogjuk, mikép a' nemzeti felvilágosodás mel-
lett nemesen buzgólkodó írónk, szerkeztetőink'
szavai jégkeblekre nem hullandanak, 's literaturánk,
's ennek időszaki ága is, virággal csak gyéren him-
zett, főbb részt bogácsokkal felfordult parlag nem
lészen.

3. Nem mellőzendő akadály, melly literaturánk
felvirulásának, 's ebben a' Folyóiratok' nem tényész-
hetésének útában áll ez: Elsőbb házaik 's tudósiuk
közül némelyek, kiknél mind szellemi, mind anyagi
erő volna gyámtalan tudományosságunk' felsegél-
lésére, még maig is literatorainkat czél 's fontolás
nélkül ujtó, csélcsep rajoskodó seregnek, 's tudom-
ányosságunk eddigi folyamát légben cikázó alu-
székony felvillanatok hiú játékinak tartják, 's mint
illyet, mind kettőt lenézik; új könyveinket, 's ezek
köztt Időszakiratainkat figyelmökre sem méltaják;
ha nem minduntalan a' régi görög és latin, újabb
német, francz, olasz 's a' t. literaturák nem magyar
ízű termékein legelésznek; szóval: honi literaturánk-
nak nem csak nem pártolói, de ellenségei. — Men-
nyire nem' vagyok ellensége a' külhoni szépnek,

jónak, hasznosnak, reményem, fentebbi némelly szavaimban tüneményeit az elégtelig adam; de őszintén vallom, olly universalismussal, melly a' külföldiek pártolását, a' honniak' mellözésével csatolja egybe, kezet soha nem foghatók. — Továbbá 'Literatourainknak sem külön, sem egészben szegődött ügyvédjök nem vagyok, ezt is tisztá szívből nyilváníthatom; Elismérem látható azok kezdéseiben, újításaikban, s egyéb tetteikben itt ott, elvéte elkövetett botlásokat, mert mellyik pályát láposá' valaha eltautorodhatatlan lábakkal az emberiség? — de bocsánat honom fentebb bölcselkedő tudósítól, ha velök összehangzó ajkakkal literatouraink minden kezdéseit üres légbeli hadarászásoknak nem nevezhetem: Első a' késő maradék, melly ezek' tetteit méltánylandja 's legalsóbb halás emlékekkel jutalmazandja, azon tetteket, mellyeket mi különböző indulatok' szelétől ingattatvák, lenézünk, kigúnyolunk. Az a' jövendő maradék fogja kimondani az elvéteíthetetlen igazság részre-hajlatlan ítéletét, 's azokat; kik tehetvén, semmit nem tettek, még is azokat; kik csekély erejökhez iránylag keveset tettek gúny tárgyaivá tevék; csak pironására állítandja valóán bírálendő ítélőszéke elébe. A' szegény, ki keblében nemes tüztől hevítve, nagy és dicső; magasztas és erejét kimerítő tettekre for; nem gúnyra, de pártolásra érdemes. Kacszagni, ha ki egy fenn célért, valamennyi tehetőségét kockára teszi, annak kivívásában hajótörést szenvedett, embertelen pöffeszkedő lélekdagály. — Ha szününk el egy haza' fiai szívből, értelemből, akaratból nem rokonnak, nem testvérek, nem eggyek; nem ugyanazok leoni? és a' külföldieket a' hazaiaknál, ezek nyilvános karával, inkább szeretni, becsülni, hajhászni, ha szününk? — Való, hazai mivészetünk, literatouraink virágai a' külföldiekkal nem mindég mérközhetnek; de ha nem, okúl azok vetendők,

kik azokat lábok előtt, bimbójikban hervadni hagyják, 's kezeiket emezek után messzeföld felé kapaszkodva nyújtják. Magára hagyatva tonda penészt kap a' ragyogó tiszta arany is, melly szemünkbe mosolygott fényét bémohosítja: hát a' kert gyenge olványja a' környező durva gyomokból, gyámkezek nélkül, mikép emelkedhetnék kellem növésű, édes gyümölcsözönt hozó fává? — Bóldog a' hon, melly keblén olly fiakat melenget, kiknek egy fejedelmők, egy nyelvek, egy jóllétők, egy vágyok, és céljok is egy van, a' hűn dajkáló köz anya hálás bóldogítása!

4. Okúl van Folyóirataink nem tenyészhetésökben azon physical akadály is, melly ebben határozódik, hogy egész tájak, vidékek vágnak honunkban, mellyek sem postai, sem kereskedési úton majd épen semmi, legalább igen csekély érintődésbe vágnak főbb városainkkal. Ezen tájékok lakói, — elkedvetlenítvén legbuzgóbb igyekezeteiket is a' közlekedési nehézségek eleibek ezer gátot rakó akadályai, — szerkeztetőinket sem dolgozataikkal, sem Folyóirataik járatásával nem gyámolíthatják. Ők mint egy száműzetvők azon dicsőségből, hogy a' hazai fölvilágosodás előmozdításában érdem koszorúkat arathassanak Homlokaikra, elszigetelt magányaikban, — név, világosság 's a' kor napi tetteinek, elébb-lepteinek tudománya, nyomon kísérése nélkül, egyedül magános házi körük foglalatosságaira kárhoztatvák, — unalmas árva homályban élnek. Ennek az akadálnak elhárítása, reménylhető közel vagyon. —

Ezek főbbjei mind a' két (írói és olvasói) részéről azon okoknak, mellyeknek tulajdoníthatni vélem, hogy Időszakirataink születvén, szülnének 's elébb utóbb mindnyájoknak köz osztályok a' kora enyészet; mi miatt a' tudományosságunk folyamja közel felfakadásának forrásához, haladásában megakadt, 's mintegy tavi söppedékek közt keringeni

láttatik. Érezni kezdjük, mikép ez úton messze nem mehetünk; biztosabbat, célra vezetőbbet kell keresnünk. Kiknek lángész, 's mellé meleg szív juta, — melly kettő közösen a' honért munkálva sokat tehet, — induljanak el és keressenek. Nekem szívem van csak, mellyet hazámért, hazám' dicsőségéért egy benső hév égetve feszít: sugalmait őszintén mondám el, elmondom vég javallatképen még itt is.

Én javallanám időnkhez, körülményeinkhez képest, jelenleg ne lenne több mint *a*) négy tudományos Folyóiratunk; u. m. a' Tudományos Gyűjtemény, Felső Magyarországi Minerva, Kritikai Lapok, Tudomány-Tár. De ezek közül némellyeket a' felfejtettem elvek szerint óhajtanám reformálni: különben, ha a' Nőé idejében születtek volna is, nem méltó hogy éljenek. *b*) Három politikai Hírlapunk: közülök egy mentül könnyebb tollal írott és népszerű. Mindeuk Hírlap mellett jöhetnének bizonyos napi lapok' földalékul, egyik az ország és földtudomány, másik a' művészi szellem hazánkban 's külföldön, az elmúlt 's jelen időkbeni kilobbanásai; harmadik kézi mesterségi, mechanical, gazdasági tárgyak felfedezések, előadásukat tűzve ki semmi esetben el nem vétendő irányul. — *c*) Egy mulattató tárgyak, például: elbeszélések, érdekes utazások; életrészekhez 's a' t. mellékelt Divatlap, a' literaturai 's viseletbeni csinosb ízlést terjesztendő. — Zsebkönyveink számát nem alább szállítani, de fellebb emelni óhajtnám a' lehetőségig tudományosságunk jelen állásában is, részint, mivel pályamezőül szolgálannának ezek kezdő, rendszeren mindig költészetten kezdő tudósinknak; részint mivel ezek legsikeresebb eszközök megizlettetni, kivált ifjúsággal és szépnemmel az olvasást, — mi nálunk még nem épen nélkülözhető cél. Kivánuandó azon-

ban, mikép Zsebkönyveink olvasásában részesülhetni közép 's alsóbb rendü honnösöknek alkalom és út eszközöltessék. Ez a' csekélyebb árt által történék természet szerint. Haj, de! ebben fenakadunk: mert magános Szerkeztető, ki csak ön szárnyaín, senkitől nem gyámoltatva repül, diszes Zsebkönyvét kicsibe nem kerithet, ön kára nélkül ugyan; de ekkor minél előbb szárnya szegül. Valljuk meg, azon pusztá óltárok egyikére bukkantunk itt, mellyek hazánkban sűrűek, mint a' romban álló elhagyott vár, mellyek folyvást lelkes áldozókra várnak.

Igy javallanám én rendbe hozatni, illy mennyiségben készítettni, és illy irányoknak indíttatni Folyóiratainkat, jól meg jegyezvén, jelen körülményeinkhez képest. — Ezek Szerkeztetőinek elébe cselekvési alapelvül szabatom, mikép kikinek figyelme Folyóirata céljára, az északot soha nem tévesztő mágnesként, eltántorodhatatlanul szegülve legyen; továbbá, hogy író tudósinkon egymásközt iránylag megosztotva, 's kiki a' céljához szükséges tagokat munkás segéd társakul állandólag magához csatolva, ezekkel együtt, bárha keveset is, de mindenkor jelen szükséginket leginkább érdeklő akár eredeti, akár fordított darabokat adjanak. — Ha így munkálándunk (ellenkezöre én ugyan elegendő okot nem látok) lehetetlen időszaki literatúránknak eddigi bizonyos egy körben keringő pályájából ki nem hatolni, 's az idővel nagyobb nagyobb erőre fejlődő karba nem helyheztetődni. De szükség megteüniök egyebeknek is azokat, a' mellyek részükről teendők. Kik tudománykörüllátásra hivatattak, számoljanak azokbani foglalkozásokról koronként a' nemzet előtt, véka alá nem rejtvén ismérteiket, de dolgozataikkal gazdagítva literatúránkat. Olvassuk mindnyájan a' Folyóiratokat, 's kik népvézérekül állíttattak, gondoskodjanak, mikép a' csekélyebb ér-

teküek is olvashassák azokat. Így össze munkáló szorgalmas kezekkel, kiki tehetsége és állása szerint, szedve és hintve a' felvilágosodás sugárait, bódogittuk magunkat, bódogittuk egymást, bódogittuk nemzetünket, bódogittuk az emberiséget. — Ne feledjük el honfiak! mikép oly Eldődök' szent hamvait tapossuk, kik részint trónujokról leszálltokban, részint a' csata' vérsikján, erejüket, éltöket pazarolva, dicsőül elhunytokban, fejökért ezen hittel 's gondolattal hajták a' nyugtot adó por álmái közé, hogy egy ősei nyomdokit nem feledő 's tévesztő maradékot, egy századok vészrei ellen rengeni nem tudó erős karral feltartott bazát, egyéb országoknak fényben, hűben, hatalomban, méltóságban semmit nem engedőt, hagytak hátra magok után. Ne csafoljuk meg szent hitöket!

Mérészek néhol és zavarosak szózatim? Ebben mentségeimül légyenek a' tárgy (melly a' haza jóléte körül forog) szentsége, 's keblem hevült érzelmei, mellyek némileg egyező álláspontha helyezének ama lelkes macedoniéval, oda, hol: *verba reperire facile est, modum verborum tenere difficile.*

Elemér.

2.

A' SZOMORÚ-JÁTÉK,

és

A' HŐS-KÖLTEMÉNY. *)

(Angolból.)

Fellázasztani, és ismét lecsillapítani az indulatokat; megtisztítani a' lelket a' kevélységtől, az emberi életben előforduló legsúlyosabb nyomoruságok' példái által; rövideden: megtörni a' gőgöt, 's szánakozást indítani: ezek a' Szomorú-játéknak legfőbb munkálatai. Nagyok, megvallom, ha éppen oly bizonyosak volnának; mint a' milyen sokat ígérők, a' milyen felségesek. De vallyon sikerök tart-e három óráig? a' gyökeres nyavalyák hát illy hirtelen eloszlanak-e? Csak kura'soló ígérhet illy gyógyítást; de ügyes orvos magára e' féltet nem vállal. — A' Hős-költemény illy szerfelett nem siet; halkal munkálkodik, a' változások mellyeket okoz, las-

*) Kivonat, a' Dryden to the most honourable John, Lord Marquis of Normandy, Carl of Mulgrave etc. ajánlott Aeneise' előbeszédjéből.

Dryden János, egy az angol legcsinosabb írásmódú költők közzül. Született 1631. a' Northamptoni Grófságban, Aldwinkleben. Meghált 1701. Majus' 1-ső napján. Számos költeményjei kijöttek ezen czím alatt: *Poetical works of John Dryden Esq. Containing original Poems, Tales, and Translations, with notes, by the late Rev. Jos. Warton D. D. the Rev. John Warton, and Others, in 4 Vols. 8. London 1812.*

súk; de orvoslása sokkal tökéletesebb úgy tetszik. A Szomorú-játéknak munkálatjai mint mondám, sokkal hevesebbek mint sem húzamosan tarthatnának. És ha azt mondjuk, hogy éppen ezen okért a Szomorú-játékot több ízben kell látni, és az adagot (dose) ismételni: ez annyi, mint magunkban megvallani azt, hogy egy Hős-költeményben több erő van, mint sok Szomorú-játékban. Ma megalázza az ember magát, holnap visszatér büszkesége ismét. Úgy tapasztaljuk hogy a' chemiai orvosságok enyhítenek inkább, mint gyógyítanak; mert az orvosi szerek' természete az, hogy sebes, de nem állandó benyomásokat okoznak. A' Gallenusi lefőzetek, (decoctions) mellyekhez hasonlíthatom leginkább a' Hős-költeményt, sokkal sikeresebbek; ezek mind állapotjoknál (substance) mind súlyosságuknál fogva munkálkodnak. *Aristoteles* avval akarja megmutatni a' Szomorú-játék' becsét, a' Hős-költemény felett, hogy az, szűk körben forog; az egész történet három, négy órai időközbe lévén szorítva. Ez azt mutatná, hogy a' gomba elébb való a' barackfánál; mert amaz egy rövid éjjel felnő. Egy kocsi, szűkebb téren megfordúl, mint egy terjedt erőmű; mert amannak kerülete nem olly nagy. Hát a' Hold dicsőséges planéta Saturnusnál azért, mert útját harmincz napnál előbb megteszi; akkor a' midsőn ez, kevészel futja azt harmincz évnél kevesebb idő alatt meg? Útja mind a' kettőnek tulajdon nagyságához van mérve, következésképpen mozgásuk' sebessége, vagy lassúsága, futásuk' ideje; nagyobb vagy kisebb tökéletességeket éppen nem mutatja. És ezenkívül micsoda kiváltsága van a' Szomorú-játéknak, melly a' Hős-költeménnyel is köz ne volna? — Hol van a' kevelység jobban megalázva, az erőny megjutalmazva, a' vétek megbüntetve, és mind ez felségesebben előadva; a' mennyire azt a' Drámának szoros határai megengedik?

Egy eposi hősnek fénylő characterere, annak nagy lelke, kegyessége, vagy akárminémű megkülömböztető tulajdonságot ad is az ő költője neki; legelőször is csudálkozásra ragad bennünket, és mi természet szerint hajlandók vagyunk követni azt, a' mit csudálunk, 's a' gyakori próba természetté válik. Ha a' hős' fő tulajdonsága vétek, mint p. o. a' méreg, 's a' bosszúállás' megátalkodott kivánsága Achillesben, de a' benne lévő moral tanító; és más részről, az Iliás' előadásából tudjuk, melly veszedelmes volt az ő haragja, melly ezer inséget árasztott-el a' görög táborban. Achillesnek bátorsága van itt a' követésre feltéve, nem az ő dölyfössége, engedetlensége (disobedience) nem az ő holt ellenségéni kegyetlenkedése, *) nem ellensége' teste attyánaki eladása. **) Mi borzadunk ezen tettektől, midőn olvasuk azokat, és a' mitől borzadunk, azt nem követjük soha. Egyedül a költő teszi azokat hasonokká, a' közik-lához, vagy a' folyó homokhoz, hogy elszéledjenek.

Ezen példából, a' kritikusok azt hozták-ki: hogy a' hős' characterében az erőny nem elmulthatatlanúlszükséges, költői tekintetben jó az, csak az egység legyen meg benne. De még is, a' hol egy tökéletes erőnyel tündöklő character tétetik előnkbe, sokkal vonzóbb az; mert ott az egész hős követésre méltó. Illyen a' Virgilius' Aeneása. Ez az eposi tökéletesség' mustraképe (idea), olyan kép; melly a' festőknek és szobrászoknak, csak lelkők előtt lebeg; de nincs kéz melly kiadja, előállítsa. Isteni szépségek az illyenek emberi testben. Ha az Achilles rajza Szomorú-játéki alakban jelenik meg, rá szümölcsök, fók, durva vonások kerülnek, mellyekkel ábrázolja az (Szomorú-játék) őt, a' néző

*) Hector.

**) Priamus.

helyen: vagy ő többé nem Achilles; mert az ő terem-
tője Homerus őt úgy írta-le. Még is éppen olyan töké-
letés hősnek tetszik, noha az erőnynek tökéletlen pél-
dája. Horatius, Homerus után festi őt; és mintha a'
néző-helyen másoltatnék, mind azon tökéletlenségekkel
rajzolja. *) Mellyre nézve, azok a' fogyatkozások, vagy
nem hibák a' Hős-költeményben; vagy pedig a' drámá-
nak közönséges hibái. Végezetre a' mi ezen egész dolog'
summáját illeti, meg kell esmerni: hogy a' Hős-köl-
temény inkább az erkölcsi életet; a' Szomorú-játék in-
kább az indulatokat tárgyalja. Az indulatok, mint mon-
dám, hevesek, 's az éles fájdalmak erős, és gyors munká-
latu szereket kívánnak. A' léleknek vétkes állapotja, ha-
sonló a' hosszas síulódózéshez, mellyen apródónként lehet
segíteni, és változtatva orvosolni; mellyben szükségesek
ugyan olykor olykor a' tisztítók; de még is a' rendes
életmód, a' jó levegő, a' mérséklett gyakorlás tesz legtöb-
bet. Készen lévén azért a' materia; megjelenik a' poésisnek
valamellyik nemében, mert mindenikben van jó, czéljához
képpent. A' néző-szín munkásabb, a' Hős-költemény mint
nagyobb, csendesesen munkálódik; de ha a' szükség ugy
kívánja, elég munkás ez is, mert a' dráma legélénkebb,
's munkásabb részével a' dialogust követi. Az egyik,
egy darabig megszünteti mint a' china a' fájdalmat, 's
megkönnyebbít hennünket; de csak egy kevés időre:
a' másik gyökerestől tépi-ki a' nyavalyát, 's állandó
egészséget ad minékünk. A' nap megvilágosít, és fel-
vidít minket, élüzi a' ködöket, 's felmelegíti a' földet
az ő nappali sugáraival; ezenkívül az elvetett gabona
megnö, megéri, letakartatik számunkra idő' teltével.
— A' cselekvény (action) nagyságáról, általmegyek a'
cselekvők (actors) méltóságára: értem azon személye-

*) Herat. ars poetica v. 120—123.

ket, kik a' poesis' mind a' két nemében szoktak felvétetni. Itt, hasonlóképpen ugy látszik, hogy a' Szomorú-játék kölcsönöz a' Hős-költeménytől; és a' mellyik kölcsönöz, mindég az a' kisebb tekintetű, mert annak nincs tulajdona. Az alattvaló, az igaz, hogy adhat kölcsön az ő fejedelmének; de a' kölcsönvétel a' királyt e' tekintetben alsóbbá teszi; mert szűkölködik, és alattvalójához folyamodik. És tegyük-fel, hogy a' drámában lévő személyek egyáltaljában mesések, vagy költői képzelmények; de a' Hős-költemény mutatott annak példát, azon költeményre, mert a' Hős-költemény volt az első, és Homerus a' játékszínek' közönséges atyja. — Én egyetlen egy kiváltságot a' Szomorú-játékban nem esmerek, mellyel a' Hős-költemény felett kérkedhetnék azonkívül, hogy a' szemnek ugy terjesztetik elébe, mintha olvasná, és olyan tanító a' szobában, mint a' játékszínen. Ez egy tagadhatatlan kiváltság, 's az ő praerogativájának egy fő ága. Mindazáltal ugy tartom, hogy részrehajlás nélkül azt lehet mondani: hogy e' tekintetben a' színjászok, a' költők' dicséretében osztznak. Lordságod esmer egynebány mai Szomorú-játékot, mellyek a' nézőszínen a' legszebbek, és még is hiszem, hogy azokat el nem olvasná. Tryphon a' könyváros panaszkodik, hogy azokat nem igen keresik a' boltjában. —

V.

3.

XVI^{dik} LAJOS' VÉGSŐ SZEMPIL- LANTATJAI.

(*Abbé Edgeworth, ezen szerencsétlen Monar-
cha' utolsó Gyóntatóatyja után.*)

A' király' sorsa még nem volt elhatározva, midőn *Malesherbes* Úr, ki engemet személy' szerint nem es-
mert, az iránt kére-meg: hogy vele egy külön házánál
jönnék össze; minthogy ő engemet sem magánál el nem
fogadhatott, sem maga hozzám nem jöhetett. Ez az össze-
jövetel megtörtént *Senosan* Aszszonyság' házában.

Malesherbes Urnak egy megbizottsága volt a' ki-
rálytól, melly szerint ezen szerencsétlen Monarcha,
nekem azon kívánatot nyilatkoztatta ki; hogy halála-
kor lennék mellette, ha hogy az emberi kegyetlenség,
őt csakugyan arra juttatandáná. Ezen kívánat olly
szavakban volt előadva, mellyekről én itt hallgatni
kötelességemnek tartanám, hanemha azok, azon feje-
delem' lelkét, kinek végső pillantatjait akarom leírni,
a' legélénkebben rajzolni. Annyira kitünteté ő ezek-
ben szelíd lelkét, hogy azon szolgálatot, mellyet tő-
lem vára, szívesség' (gráce) nevével nevezi.

Úgy kívánja azt tőlem: *mint hozzá való ragaszko-
dásom' utolsó zálogát: Ő reményli, hogy azt tőle meg
nem tagadom — — — rs csak azon esetben, ha tör-
ténétből magamat arra elég erősnek nem érzéném, en-*

gedi-meg; hogy helyettem más lelki atyát bízzak-meg, ki nek választásd is reám bizza.

Egy illy kívánat kétség kívül hatós felszólítás lett volna akárkire; reám nézve pedig feltételtelen parancsolat volt az, 's *Malesherbes* úrra reá bizám — ha még szabadságában állana — tudtára adni a' Fejedelemlnek mind azt, valamit ezen pillantatban, fájdalmas érzetektől széttépett szívem diktála.

Néhány napok teltek-el, és mivel többet arról semmit nem hallottam, azon reménynek eresztém magamat, hogy a' király' sorsa, legfeljebb is elhurczoltatásra (deportation) fog kimenni; vagy legalább az ítélet elhalasztatik; a' mint egyszer Jan. 20-dikán délutáni négy óra tájban belép hozzám egy esmeretlen, 's az ideigleni végrehajtó tanácsnak egy palétáját kezembe adja, melly ezen szavakkal vala írva: „A' végrehajtó tanácsnak felette fontos közleni valója van polgár *Firmonti Edgeworth*tal; mellyre nézve őt ezennel meghívja, hogy minden haladék nélkül jőjjön üléseibe. Az esmeretlen azt tette hozzá, hogy neki parancsolatja van, engem oda követni, és hogy egy kocsi várakozik reám, a' ház előtt. Lemenék azért 's vele együtt fellépék abba.

A' mint Tuileriákba érek — hol tartotta a' tanács üléseit — a' ministereket mind egybegyűlve találtam. Mihelyt beléptem felállottak, 's különös sietséggel vettek körül. Az Igazság-minister szólalla-meg: „az úr“ kérdezé „polgár *Firmonti Edgeworth*?” Igen, felelék neki. „Capet Lajos“ folytató „nekünk azon kívánatát nyilatkoztatta-ki, melly szerint végső szempillantatjában az urat kívánja maga mellé: mi tehát az urat hívtuk, hogy megtudjuk akarja é az úr azon szolgálatot neki megtenni, mellyet tőle vár.“ „Mínt hogy“ felelék neki „a' király ezen kívánatát nyilatkoztatta,

as név szerint engem nevezte ki; kötelességemnek tartom hogy hozzá elmenjek.“ „Ezen esetben“ mondá tovább a' minister, „jönni fog az Úr velem a' Templomba.“^{*)} mert én tüstént megyek oda.“ Erre, felvesz az íróasztalról egy csomó papirost, 's egy pillantatig sutogván még a' többi miniszterekkel; feláll hirtelen 's parancsolja hogy kövessenem. Egy csapat lovas őrsereg várakozott reánk a' kapuban, a' minister várakozott reánk a' kapuban, kocsijával egyetemben. Én fellépék abba, 's a' minister mellém üle.

Világi öltözetben voltam, mint az egész parisi catholicus papság azon időben. Eszembe jutván azomban, hogy mivel tartozzam, részint a' királynak, — ki az illetén öltözethez szokva nem volt; részint a' vallásnak, mellynek ekkor kezdtek először hódolni valamenyire az új hatalmasok; jussomat véltem lenni, hivatalom külső jeleinek ezen alkalommal felvételére; legalább erre próbát tenni kötelességemnek tartottam. Szólék hát erről a' ministerrel, mi előtte elhagytuk volna a' Tuileriákat, de ő olly szavakat vete indítványom ellen, mellyek nem engedték-meg hogy tovább, azt sürgesseim, a' nélkül mindazáltal, hogy benne valami sértés lett volna.

Útunk a' Tuileriáktól a' Templomig, a' legmélyebb csendben tartott. Kétszer vagy háromszor mindazáltal próbálta azt félbe szakasztani a' minister „Nagy Isten“ monda miután a' kocsi ablakit felvonta „melly utálatos megbizottságom! Micsoda férjfiú!“ Szólla to-

*) Templom — le Temple — egy nagy épület Párisban, mellyről egy útszá, 's egy kálváros is neveztetik. Építette 1222 Hubert, a' Templomos rend' kincstárnoka; 's lakhelyül szolgált a' lovagoknak (chevaliers). Eltörtetvén a' rend 1312. valamint egyéb birtoka; ugy ez is a' málthai lovagoknak adatott. A' Bastille feldúlása után pedig, benne az ország' foglyai tartattak.

vább; a' királyról beszélő „micsoda maga elszánás! micsoda hátorság! Nem — maga a' természet illy erőt nem adhat. Itt valami természetfelettinek kell lenni!“ Efféle vallástételek, természet szerint alkalmat szolgáltathattak nekem arra, hogy vele beszédbe ereszkedjem, 's neki borzasztó igazságokat mondjak. Haboztam is egy kevés ideig, mit legyen cselekedendő; de a' mint meggondoltam részint azt, hogy egy az én első kötelességem részeltetni a' királyta' vallás' vígasztalásaiban mellyet az tőlem olly sürgetőleg kívánt, részint azt, hogy illy fény, és homály lepte, sokoldalú beszélgetés — millyen ez vala lejendő — engem' azon kötelesség' teljesítésében megakadályozhatna; magamat a' legméljebb hallgatásra határoztam. A' minister ugy látszott értette jól, mit jelentsen ez a' hallgatás, 's többé az egész út alatt száját még nem nyitotta.

Elérénk a' Templomhoz, a' nélkül, hogy talán egy szót is szollottunk volna; 's az első kapu azonnal megnyitottatott előttünk, de az épületnél, melly az udvart, a' kerttől választá, feltartattunk. Itt, a' mint gondolom, egy fő-őrállítás volt, mellynél hogy valaki tovább mehessen, a' toronybeli biztosoknak kelle megjeleniek, megvizsgálódóknak ki legyen, és mit akarjon az. A' mint láttam, a' minister, e' rendelésnek éppen ugy alája volt vettelve, mint én. Mintegy óra-negyedig váraoztunk a' biztosok után; a' nélkül hogy egymással egy szót szollottunk volna. Végre eljövének ezek. Egy közlölök, mintegy tizenhét esztendő fiatal ember volt. Mint esmerősök úgy köszöntötték a' ministert. Ez kevés szóval értésökre adta, ki legyenek, 's megbizottságom micsoda. Intettek azért nekem, hogy őket kövessem, 's mentünk együtt keresztül a' kerten, melly a' toronyhoz vezet.

Borzasztóbb leve itt nekem a' jelenet, mint sem kifejezhetném. A' toronynak noha szűk, és alacson aj-

tajai csikorgással nyiltak-meg, toló zárossal, és hevederekkel erősen meglévén terheltetve. Egy örökkel megtöltött teremén mentünk keresztül, egy még nagyobbba, melly idomjára nézve, nekem valami régi kápolnának tetszett. Itt voltak együtt a' közönség' biztosai, kikre a' király' őrizete volt bizva. Abrázatjokon éppen nem láttam azt a' megütődést, 's zavarodást, melly a' ministerekén szemembe tűnt. Mistegy tizenketten valának, többnyire jacobinusi öltözetben. Tekintetök, viselkedetök, hidegvérúséget, elvadult indulatokat árultak-el, millyeneket a' legnagyobb gonosz tetteknek látása is meg nem borzaszthat. Kéntelen vagyok azomban megvallani még is: hogy ez a' kép, nem mindegyikre illett; mert úgy tetszik, hogy vettem észre közöttök egyet kéttőt, ki ezen irtóztató helyre bizonyosan, egyedül gyarlósága miatt került.

A' minister egyébiránt őket minden megkülömböztetés nélkül egy szegületbe vette, 's előttök a' Tuileriákából hozott irásokat lassú hangon felolvasta. Vége lévén ennek, megfordúl, 's parancsolja hogy kövessém. De a' gyülekezet ezen, néminemű mozgásba jött, 's megengedni nem akarta. Őszvejvénék azért még egyszer, 's egy kevéssé suttogva tanakodtak, minek következése a' lett; hogy a' tanács' egy része a' ministert a' királyhoz felkísérte, a' másik része pedig, az én őrizésemre ott maradt.

A' mint azok elmentek, 's a' teremnek ajtajait jól bezárták; a' biztosok' legidősbike, módosan ugyan, de valamennyire megzavarodva felém jön, 's azon irtóztató felelet' terhéről kezd beszélni melly fején fekszik, 's ezer meg ezerféleképpen szabadkozik azon bátorságért, mellyet magának venni kénytelenítetik 's a' t. Én mindjárt elértettem, hogy ez a' készüllet arra czéloz, hogy megkurkásszanak: 's ezen okkal előzém-meg őt: hogy

mintán még *Malesherbes* urat sem vehette-ki háre, ezen törvényes szabály alól; én a' Templomba való bejöttömkor, evvel magamnak annál kevésbé hizelkedhettem; hogy egyébiránt nekem 'sebeimben sejnmi gyanús valami nincs, és hogy egyedül tőle függene arról bizonyossá lenni. Ellent nem állván ezen nyilatkozás, a' megkurkászás, a' legnagyobb keménységgel véghezment. Pikszisemet felnyitották, 's a' tobákat megvi'sgálták; egy aczélból készült író rudacskaamat, melly történetből 'sebemben maradt, a' legszemesebben megnézték, hogy benne valami tör nincs-e. A' mi a' nálam volt papirosokat illeti, azokra nem is ügyeltek. Egyébiránt a' mint minden a' kívánság szerint volt: ismételték a' szabadkozásokat, mellyekkel a' dologhoz fogtak, 's megkínáltak hogy üljek-le. De alig vevék magamnak széklet, a' midőn két biztosok azok közül kik a' királyhoz menének, lejövén jelenték, hogy most már őt megláthatom. Egy kerengő lépcsőn vezettek felfelé, melly olly szűk volt, hogy két személy rajta alig fért-el egymás mellett. A' lépcső bizonyos távolyságra sorompókkal volt elzárva, 's minden sorompónál egy-egy őrt láttott az ember. Ezen őrok valódi sansculotte-ok voltak, többnyire mind részegek, utálatos ordításuk, mellyet a' Templom' boltozatjai visszahangoztattak, valóban rémítő volt.

A' mint a' király' szobáját elértem, mellynek minden ajtai nyitva voltak; a' Fejedelmet egy nyoltz, 's tíz személyekből álló képsereg (groupe) közepében láttam, kik az igazságminister, és az őt oda kísért küzönség-tagjai voltak. A' királynak éppen azon szerencsétlen végzést olvasák ezek fel, melly az ő *külálát visszavonhatatlanúl a' következő napra határozta*. Csendesen, nyugodtan, sőt nyájasan állott ő közöttök; 's

a' körülötte állók között egy sem volt ugy magánál mint ő.

Mihelyt engem meglátott, kezével intett nekik, hogy távoznának-el. Engedelmeskedtek azok, a' nélkül hogy egy szót szólottak volna. Utánnok maga tette-be az ajtót, 's vele a' szobában magam maradék.

Még eddig olly szerencsés voltam, hogy belső mozdulatimon uralkodni bírtam; de ezen Fejedelem' látására, ki egykor olly nagy, és most olly szerencsétlen volt; magannak ura lenni többé képes nem voltam, könnyeimet vissza nem tartóztathattam, lábaihoz borúltam, a' nélkül hogy neki, fájdalomnál egyebet jelenthettem volna. Ez a' látás ezerszerre méljebben meghatotta őt, mint a' határozat, mellyet legközelebb halla, Eleinte könnyeimet, csak a' magáéival visszonozta, de csak hamar erőt vévén magán: *engedjen-meg az Úr monda, engedjen-meg az Úr, a' gyarlóság' ezen szempillantat-jáért; ha ugyan ezt igazán annak lehet nevezni. Régtől fogva ellenségeim között élek, és a' szokás néminemű barátságba tett azokkal engem; de egy hűséges alattvalónak látása, egészen máskeppen szól szívemhez: olly jelenet ez, mellyhez szemeim többé szokva nincsenek, 's akaratom ellen is, megindít az engem.*

Ezt mondván felemelt engemet, 's kabinétjába vite, hogy magát velem annál inkább kedve szerint mülathassa, mert szobájából minden szó kihallatszott. Ez a' kabinét a' Templomnak egy oldaltornyában volt készítve, minden ékesség nélkül, falai borítatlanok; tázhely gyanánt benne egy nyomorult vaskemencze szolgált, 's a' házbútor mindöszve egy asztalból, és három bőrszékből állott.

Itt maga mellé ültetvén így szólott: *Jelen van tehát az a' fő dolog, mellynek kell engem most egészen és egyedül foglalatoskodtatnia! Igen! az az egyedüli fon-*

toz tárgy, mert hiszen minden más dolog micsoda e' mellett? Mindazáltal engedjen még az Úr egy két pillantatot, mivel éppen a' familiám akar lejönni. Azonközben monda, íme egy írat, mellyet, örülök hogy az Úrral közölhetek. Ezen szavakra kihúza 'sebéből egy lepecsételt papirost, 's felnyitá azt. Az ő végrendelese volt ez, mellyet December havában tett, azon időben t. i. mellyben még kételkedett, hogy neki egy catholicus papot adnának, ki utolsó harczaiban 'mellette lenne. A' ki ezen nevezetes, és egy keresztyén királyhoz valóban méltó iratot olvasta, az könnyen ítéletet tehet azon mély benyomásról, mellyet annak én reám tennie kellett. De a' min kétségkívül álmélnokdni fog, ez: hogy a' király elég erős volt, azt, még pedig kétszer előttem elolvasni. Hangja elég erős volt, ábrázatján változás nem tetszett, egész azon helyig, hol azon nevek-re ért, mellyek előtte kedvesek voltak. Felébredtek ekkor lágy érzései, 's egy kevés ideig kénytelen volt megállapodni, mivel könnyeit nem tarthatta. De a' hol egyedül magáról, és a' maga szenvedéseiről volt a' szó: nem volt jobban megindúlva, mint szokott más akárki lenni akkor, midőn felebarátja' szenvedéseinek előbeszélését hallja.

A' mint ezen olvasásnak vége lett, és a' királyi familia még sem jött-le: sietve kérdezősködött tölem az ő papságáról, és a' franczia anyaszentegyház' jelen állapotjáról fogságának minden keménysége mellett is, hallott ő arról valamit. Átaljában tudta, hogy a' franczia papság, kénytelenítettvén elhagyni házáját; Londonban talált menedékhelyet. A' közelebbi körülmények felől mindazáltal egészen tudatlanságban volt.

Az a' kevés, mit én neki ezen tárgyról megmondani kötelességemnek tartottam, igen mély benyomást látszott tenni reá, 's a' franczia papság' insége felet-

ti sohajtozása mellett, nem győzte eléggé magasztalni az angol nép' nagylelkűségét, melly szerint azt enyhíteni kívánta.

Sőt ő nem elégedett-meg e' közönséges kérdésekkel, — 's a' mint közelebbi körülményekre jöve, — mellyen én bámultam — még azt is megkérdezte: hogy mi lett némelly papokból, kiknek sorsa ugy látszott, hogy őt különösen érdekelte. Cardinalis La Rochefoucault, a' clermonti Püspök látszott különösen elméjében forogni: de még is a' párisi érsek' sorsában kétszeres részt vett, kérdezte hol van, mit csinál? 'S van é módom vele levelezni: *adja tudtára u. m. az Úr, hogy én az ő egyességében halok-meg, és hogy én püsztornak más, rajta kívül soha senkit el nem ésmertem. Ah félek hogy ő én réám egy kevéssé neheztel, mivel utolsó levelekre nem feleltem. Én még akkor a' Twilcriákban voltam: de valósággal ugy váltották a' történetek körülöttem egymást akkor, hogy arra időm nem volt. Egyébiránt tudom én, hogy ő azért nekem megenged, mert ő jó!* Volt szóban Floirac apát is. A' király őt soha sem látta, de tudta mind azon szolgálatját, mellyet a' legterhesebb időszakaszokban tett; kérdezte tőlem hogy belőle mi lett, hogy a' mint mondtam szerencsésen megmenekedett: olly kitételekben fejezte-ki magát, mellyekből nyilván kitetszett, mind azon öröm, mellyet az ő megmaradásán érzett, mind azon tisztelet, mellyel erőnyjei eránt viseltetett. Nem tudom hogy, a' beszéd az Orleáni Herczegre került. A' király az ő magaviseletéről, 's gyalázatos szerepéről, mellyet a' conventben játszott, igen pontosan volt értesítve. Róla mindazáltal a' bosszúságnak legkissebb árnyéka nélkül, inkább sajnálkozással, mint mérges felhevültséggel szóllott: *Ugyan mit vélttem, monda az én tokonom ellen, hogy úgy üldöz engemet? - - - de hiszen azért miért haragudnám rá?*

Helyezetem kétség kívül szomorú, de ha mindjárt még szomorúbb volna is, vele nem, — bizonynyal mondom, vele nem cserélnék!

Ezen igen érdekes együtt beszélgetést egy biztos vágta-ketté, ki a' királynak jelenté, hogy familiája lejött, és hogy most már megengedtetik neki, azt meglátni. Ezen szavakra egészen megindult, 's felpattant mint a' nyíl. Az öszvejövetel (a' mint gondolom, mert jelen abban nem voltam) egy kis szobában történt, melyet azon szobától, hol a' biztosok voltak, csak egy üveg ajtó választott-el; úgy hogy ezek mindent láthattak, és hallhattak. Én magam noha azon kabinetbe voltam bezárva, mellyben a' király hagyott, könnyen felvehettem a' hangokat; és akaratom ellen is tanúja voltam azon jelenetnek, mellynél indítóbbat füleim soha nem hallottak. Nem! tollam soha olly szívszaggatólag azt le nem írhatja, mint a' minemű volt. Szinte egy óra negyedig egy szó sem völt. — Nem sírás, nem zokogás, hanem olly átható jajgatás volt, melly bizonyosan kihallatszott a' torony' elibe is. A' király, királyné, korona örökös, a' Herczeg- és Er'sébet aszszony, egyre jajgattak, 's jajok egy jajba olvadt-öszve. Megszűnt végre a' sírás, mert könnyeik kifogytak. Igen lassú hangon, és nyugodtan beszélgettek azután egymással. A' beszélgetés mintegy óráig tartott: a' mikor elbocsátotta a' király' familiáját, azon reménységet nyujtván annak, hogy másnap ismét meglátandja.

Ő visszajöve hozzám, de olly igen megindult, és megzavart állapotban, melly egy méljen megsebhedett szívet árula-el. „*Ah Uram!* — monda, egy székre vetvén magát, — *micsoda öszvejöve telelem vala! Hát illy érzékenyem kell é nekem szeretni, 's illy érzékenyül kell é viszont szerettetnem! De hiszen ez már elmúlt; felejtünk-el mindent, hogy azon egyedüli tárgy forogjon*

alménkben. Mostan egyedül annak kell minden érzéseimet, minden gondolatimat foglalatossá tennia.

Igy beszélgetett ő tovább is én velem, oly szavakkal, mellyek valamint érzékenységet, úgy bátorságát is nyilván bizonyították: a' mint Clery belépván, őt vacsorára meghívta. A' király egy szempillantatig nem tudta mit csináljon, 's gondolkodva fogadta-el a' meghívást. A' vacsorálás nem tartott tovább öt minutumnál: a' mikor visszajövé a' kabinetbe; megkínált hogy én is vacsorálnék. Nekem nem igen volt rá kedvem, de hogy őt megne sértsem: kötelességemnek tartottam engedelmeskedni.

Egy gondolat űlt a' fejemben, a' királyi egész együtt léteemtől fogva: ez t. i. hogy akármiben kerül is: neki a' szent vacsorát feladom; mellynek olly régolta híjjával volt. Én ezt neki titkon is behozhattam volna, mint volt szokás azon időben bevinni, minden hívekhez, kik talajdon házaiknál voltak őrizet alatt; de a' szoros megkurkászás, mellynek alá kellett magát adni, a' Templomba való bemenetelnél mindenkinek, a' megszenteltetés, melly annak elkerülhetetlen következése lett volna, elegendő ok volt arra, hogy ezen szándékról letegyek.

Többször hát számot nem tarthattam, mint arra, hogy ha megeshetnék, a' király' tulajdon szobájában Misét olvasok. Közlém tehát véle ezen gondolatomat: de úgy látszott, hogy először megütődött azon. Mivel azonban e' jótettnek egész becsét lelkében érzette, melly után maga is annyira óhajtozott; 's minthogy attól csupán abbéli féltében vonakodott, nehogy engemet az által kedvetlenségeknek tegyen-ki: esdeklettem előtte hogy engedje-meg nekem ezt, minden vigyázatot, és szemeséget ígervén neki ennek kivitelében. Végre megengedte csakugyan: „*menjen az Úr!*“ monda *de nagyon félek,*

hogy azt ki nem viheti. Én jól esmerem az embereket, kikhez kell az urnak folyamodnia: azok csak azt engedik meg, a' mit megnem tagadhatnak."

Megnyervén ez engedelmet, magamat a' tanács terembe kívántam vezetetni; 's ott a' király' nevében kérésemet előadám. A' kívánság, mellyre a' fogház' bízatosi elkészülve nem voltak, igen megzavarta őket, 's különféle mentségeket kerestek. „Hol lél az ember most papot“ mondának, és ha lelne is, honnan hozhatna neki ornatust? — „Pápon nem múlik“ felelék „mert én itt vagyok, 's a' mi az ornatust illéti, azt a' legközelebbi templomból lehet hozni, csak el kell érte küldeni. Egyébiránt az én kívánatom törvényes, 's az Urak tulajdon elveik ellen cselekednének, ha azt tőlem megtagadnak.“ — Megszóllala erre a' bízatosok közül egy, és (noha igen mérséklett kitételekben) azt jelentette, hogy az én kívánatom csak ravaszság, és hogy én az alatt az ürügy alatt, hogy a' királynak a' szent vacsorát akarom feladni, őtet méreggel akarom elveszteni. „A' historia“ monda „elég példát mutat, hogy ezen tekintetben szemesek legyünk.“ Én erre, azonkívül, hogy az emberre szemeimet mérően rá szegeztem ezt mondtam: „Azon keimény megkurkászásnak, mellynek magamat e' helyre lett bejöttömkor alávettem, meg kelle vala az urakat győznie a' felől, hogy én nálam méreg nincsen: és ha holnap lenne, akkor egyedül az Uraktól kaptam volna azt, mert mindennek, a' mit a' Miséhez kívánok, az urak' kezén kell keresztül menni.“ Ő erre felelni akart: de társai elhalgattatták; 's utolsó mentségnek azt hozták-fel, hogy a' tanács nincs teljes számmal, és hogy ők magokra semmit sem vállalhatnak: egyéb-iránt ők a' távollévó tagokat hivatni fogják, 's tanácskozásuknak következését tudtomra adandják.

A' távollévő tagok' öszvehivásával, 's a' tanácskozással eltöltött egy óra-negyed. Ennek eltelésével ismét bevezettettem, 's az előlülő hozzám így szólla: „Polgár, 's vallás' szolgálja! a' tanács megvi'sgálta a' kívánatot, mellyet az úr, a' Capet Lajos nevében hozzá intézett, 's határozatott: hogy az, mivel a' törvényekkel, mellyek minden cultust szabadnak esmernek, meg egyez: nekie megadatik. Két feltételt kötünk mindazáltal avval egybe: először, hogy az úr' kérését nyomba tegye irásba, 's írja alá; másodszor, hogy egyházi foglalatosságának, holnap legfeljebb hét órára vége legyen; mivel Capet Lajosnak nyolcz óraker pontban a' vesztőhelyre kell menni.“

Ez utolsó szavak, valamint a' többiek is, olly hidegvérúséggel mondattak, mellyek egy igazi fekete, és olly lelket bélyegeznek, melly a' legnagyobb gonosztettet is lelkiesméret' mardosása nélkül elnézheti. Egyébiránt én kérésemet irásba tettem, 's azt az íróasztalon ott hagytam. E' meglévé, engemet a' királyhoz tüstént visszavittek, ki ezen dolog' kimenetelét, nőminemű nyughatatlansággal várta: de midőn neki arról, elmellőzvé minden mellék körülményeket kevés szókbán számot adtam: úgy látszott hogy valódi örömet érzett azon.

Tíz órán túl volt az idő, és én késő éjszakaig a' királlyal voltam bezárkozva. Midőn pedig láttam, hogy el van lankadva, tanácsolám neki, hogy egy keveset nyugodna, 's ebben szokott jósága szerint meg egyezett, 's nekem is ugyan azt javasolta. Parancsolatjára egy kis mellék szobába menék, melly a' Cleryé volt, csak egy vékony elrekesztés választotta ezen szobát, a' király' szobájától; 's az alatt mig én magamat, a' legleverőbb gondolatoknak eresztettem: hallottam a'

fejedelmet a' következő reggelre, csendesen adni-ki parancsolatait, — miután maga is lefeküdt.

Öt óraker felkölt, 's felöltözött mint rendesen, kevéssel azután hivatott, 's azon kabinetben mulatta velem magát egy egész óráig, mellyben az előtti nap elfogadott. A' mint kilépék a' kabinetjéből, a' király' szobájában egy egészen felkészült oltárt találtam. A' biztosok betúrúl-betüre betöltötték, a' mit tőlök kívántam: sőt kívánságomat meg is előzték, mert én tőlök csak legszükségesebbeket kívántam.

Minden vánkos, minden zsámoly nélkül, a' pusztá földön térdepelve halgatta a' király a' Misét, 's comunicált. Ekkor egy kevés időt engedtem neki, hogy könyörgését végezze-el. E' meglévén újra hivatott; 's kemenczéje mellett találtam őt, mellynél nagy nehezen tudta magát felmelegíteni. „Istenem“ monda „melly boldog vagyok én, hogy bizonyos elocim vagynak! mi lenne most azok nélkül belőlem? De azokkal, milly édes fog a' halál lenni énnékem! Igen! van mi feletünk egy megveztegethetellen bíró, ki igazság szerint fog tudni banni én velem, a' mit itt alant az emberek nem akarnak.“

Azon hivatal, mellyben én e' Fejedelelemnél voltam, nem engedi-meg, hogy az ő különféle beszélgetéseiből, mellyeket velem ezen utolsó hat óráiban tartott, némelly elszórt vonásokat felhozzak; de a' kevés mondottakból könnyű következtést húzni, mind arra, mit én még felhozhaték vala, ha hogy elbeszélteni mindent szabadságomban állana.

Már kezdett virradni, 's a' közönséges indulóf vérték már Páris' minden negyedjeiben. Ez a' rendkívüli mozgás jól meghallatszott a' toronyba; és megvallóm, hogy ennek meghallására, megállott ereimben a' vér. A' király ellenben, ki sokkal nyugodtabb volt mint én,

egy kevés ideig hallgatózván, minden megzavarodás nélkül: „*az u. m. híhetően a' nemzetiörserég, melly kezd özvesoregleni!*” kevéssel azután lovascsapatok nyargaltak a' Templom' udvarára. A' tiszték' szavát, és a' lovak' dobogását, tisztán fellehetett venni. A' király ismét hallgatózván, ugyan azon csendes vérrel: „*egy tetszik*“ u. m. „*hogy közelitének.*“

A' királynénak, „a' mint az előtti nap magától elbocsátotta, azt ígérte, hogy a' következő reggel őt meglátandja: és szíve' szavára figyelmeztvén csak, szavát meg is akarta tartani. De én rimánkodva esdeklettem nékie, hogy ezen próbára, melly ereje felett lejedene, magát ki ne tegye. Egy keveset gondolkodott, 's erre legmélyebb fájdalmat jelentvén: „*igazsága van az urnak*“ monda „*ez annyi lenne mint halálod dőfűst adni neki: jobb megtogadni magamtól ezen szomorú vigasztalást, 's őt egynehány pillantattal a' reménynek tovább hagyni élni.*“

Hét, és nyolcz óra között, különféle színek alatt, sokan jöttek, 's kopogtattak a' kabinet' ajtaján, mellyben a' király velem bezárkózott, 's mindannyiszor reszkettem, hogy ez lesz az utolsó. A' király pedig sokkal bátrabb lévén mint én, a' legcsendesebb lélekkel állafel, 's ment az ajtó felé — 's nyugodtan felelt azon személyeknek, kik beszédét ekképpen félbezaggatták.

Én nem tudom kik voltak ezek: de bizonyosan közöttök volt egy, azon szörnyetegek között is, kik a' revolutiót szerézték; mert igen érthetően hallottam, hogy az a' királynak csúfolódó hangon (nem tudom mire) ezt felelte: „*oh hó! a' mind jól volt, mig az úr volt a' király; de többé nem az az úr.*“ A' király erre egy szót sem felelt, hanem a' mint nyugodtan visszajöve, csak ezt mondta: „*lássá az úr, hogy bármak ezek az*

emberek velem; de hiszen az embernek mindent el kell tudni tőnni.

Máskor ismét, a' mint egy biztosnak, ki őt újra félbeszakasztotta, felelt: visszajövéen a' kabinetbe: „ezek az emberek“ u. m. mosolyogva „mindenütt tört, és mérget látnak. Attól félnek, hogy én magamat elvesztem. Oh ők igen rosszul esmernek engemet! — Magamat elveszteni gyengeség volna, — nem! minthogy meg kell lenni, én meg fogok tudni halni!“

Végre kopogtattak utoljára az ajtón. Santerre volt ez, a' maga csapatjával. A' király a' szokás szerint kinyitotta az ajtót; 's jelentették neki (azt nem hallottam hogy micsoda szavakkal) hogy itt a' halál' órája. „Dologban vagyok“ monda méltósággal nekik „várjanak kegyetek itt, 's egynehány perc múlva szolgálatjokra kész leszek.

Ezen szavakkal bezárta az ajtót, 's lábaimhoz vetén magát: „vége“ mondta, „mindennek, adja rám az áldását, 's kérje az Istent hogy legyen velem mind végig. Egy kevés idő múlva ismét felállott, 's elhagyván a' kabinetet egyenest a' csoportnak tartott, melly hálószobája' közepén állott. Abrázatjokból a' jelenlévőknek éppen nem tetszett-ki nyugodtság. Kalapjuk azonközben mindnyájoknak fejükben volt, mit észrevéven a' király, azonnal kivánta a' magáét, 's míg Clery, a' könyekben úszó érette futott: *Van-e kegyetek közt*“ így szólla hozzájuk, „a' közönségnek valami tagja? ezt az íratot által adom neki, hogy a' közönségnél tegye-le.“ Végrendelése volt ez, 's az ott állók közzül elvette azt egy, a' király' kezéből. „Ajánlom a' közönségnek a' komornokomat, Cleryt is, kinek szolgálatját valóban dicsérhetem. Lesz rá gond azt hiszem, hogy ő az órámat, 's minden házi bútortomat, mind azokat mellyek itt vágnak; mind azokat mellyek a' közönségnél letétettek, megkapja. Hasonlókép-

pen kívánom, hogy őt, az én mellettem megmutatott hűsége' megjutalmazása tekintetéből, a' királynénak, .. az én nőmnek (mert mindegyiket mondotta a' király) szolgálatajába adják." -- Mivel senki sem felelt: „menjünk!" -- monda szilárd hangon a' király: mire az egész csapat megindult. Az első udvaron keresztül (melly egykor kert volt) gyalog ment a' király. Egyszer, vagy kétszer megfordult a' torony felé, hogy mindennek, a' mi legkedvesebb volt előtte itt alant, Istenhozzádot mondana mintegy: 's mozdúlatin lehetett látni, hogy minden erejét és bátorságát összeszedte. A' második udvar' lejárásánál, egy kocsi állott, ajtaja előtt két testőrző. A' mint a' király ide ére, legelőször is fellépett az egyik azok közül, 's leüle elől. A' király utánna, 's engem' maga mellé a' kocsi farába ültete. A' másik testőrző utoljára ugrá-fel, 's a' kocsi' ajtaját becsapta. Azt állítják hogy ezen emberek közül az egyik, öltözetét felszerelt pap volt. Én a' papság' becsületére óhajtanám, hogy ez költemény volna. Mondják azt is, hogy ezeknek parancsolatjok lett volna, a' legkisebb mozgásra, mellyet a' nép között észrevennének; a' királyt megölni. Én nem tudom volt-e ez meghagyva nekik vagy sem; de úgy tetszik, hogy ha semmi más fegyver azon kívül nálok nem volt, a' mit láthattunk, úgy nehéz lett volna nekik céljokat érni; mivel nálok egyebet látni nem lehetett, puskájoknál, mellynek lehetetlen lett volna hasznát venniük.

Különbben a' lázzadás, mellytől féltek, éppen nem chimaera volt. A' király' pártján lévők t. i. igen nagy számmal elhatározták magokban, hogy azt hóhérjai kezei közül erőszakkal kiragadják; vagy legalább hogy erre minden próbát megtesznek. A' legfőbb részvényesek közül kettő, igen nevezetes fiatal emberek, hozzám jöttek az előtti nap, hogy ezt tudtomra adják: és

én megvallom, noha éppen bizonyosat erre nem építhetem, — hogy előttem egész a' schaffót' lépcsőjéig a' reménynek sugára csillámlott. Az ólta megtudtam, hogy ezen borzasztó reggel, az intézetek olly fortélyosan voltak téve, 's a' parancsok olly pontosan teljesítve; hogy azon négy, öt száz ember közül, kik fejedelmökért ekképpen akarták feláldozni magokat, a' kitűzött helyre huszonötnél többen el nem juthattak. A' többiek a' Páris' minden útszáin napfeljött előtt tett rendszabásoknál fogva, még csak házaikból sem léphettek ki.

Egyébiránt a' király látván, hogy olly helyen van, hol tanúk nélkül sem nem szólhatna, sem engemet nem hallhatna; halgatásra határozta magát. Én megkináltam őt a' brevariummal, mivel más könyv nálam nem volt, 's örömmel látszott azt tőlem elfogadni. Sőt azt kívánta tőlem, hogy mutatnám ki neki azon 'soltárokat, melyek az ő helyhezetére leginkább illenek; — 's azokat velem együtt felváltva mondogatta. Az említett testőrök a' nélkül hogy szájokat megnyitották volna, úgy látszott; hogy azon fejedelemnek, kit ők hihetően illy közlelről soha sem láttak, megzavarhatatlan kegyességén, egészen elragadtattak, 's néminemű zavarodásba jöttek. Az út két óráig tartott. Az utszák több sorból álló, részint dárdákkal, részint puskákkal felfegyverkezett polgárokkal voltak berakva. Ezenkívül a' kocsit, egy jókora seregosztály vette körül, melly kétségkívül a' párisi nép legalábbvaló seprejéből formáltatott. Igen okos előrenézésből; egy csapat lovas dobos ment elől, hogy a' dobok' zörgése által nyomná-el a' lármát, ne talán a' király mellett támadandhatót. De mikép lehetett illy lármát várni? holott sem az útsza-ajtókban; sem az ablakokban embert látni nem lehetett, az útszákon is csak fegyveres polgárokat lehetett szemlélni, az az olyanokat, kik erőtlenségből legalább segítettek egy

olly gonosz tettet véghezvinni; mellyet talán szívökben úáltak.

... A' legnagyobb csendben elért a' kocsi a' XV. Lajos' piaczára, 's megállott egy nagy üres térnek közepette, mellyen a' schaffot körül hagyták. Ez a' tér ágyúkkal volt megrakva, 's ezek megett, a' mennyire látni lehetett, igen nagy fegyveres sokaság állott. Mihelyt észrevette a' király hogy a' kocsi megállott, felém fordulván, füleimbe ezt sugta: „*ha nem csatlakozom, már ott vagyunk.*“ Hallgatásom állító feleletül szolgálta nekie. A' hóhérok közül egy oda termett azonnal, 's a' kocsi' ajtaját kinyitotta. A' testőrök ki akartak lépni, de a' király megtartoztatta őket, 's kezét térdeimre tévén, parancsoló hangon hozzájuk így szólott: „*Uraim! ajánlom kegyeteknek ezt az Urat: gondoskodjanak kegyetek, hogy halálom után valami baja ne legyen. Meghagyom kegyeteknek hogy rá vigyázzanak.*“ Mint-hogy a' két ember semmit sem felelt, ismételni akarta ezt a' király, de az egyik szavába vágván: „jól van jól“ monda, „lesz rá gondunk, bizza ránk az Úr.“ És én mondhatom, hogy ezen szavak olly hangon voltak mondva, mellyre jéggé fagyott volna vérem, ha olly szempillantásban, millyen ez volt; kitelt volna tőlem, magamra fordítani gondolatimat.

Mihelyt a' király a' kocsit elhagyta, körül fogták őt a' hóhérok, 's ruháit leakarták húzni. De ő kevélyen eltaszítván azokat, maga vetkezett. Leoldta a' nyakravalóját is maga, kigömbölte az ingét, 's tulajdon kezeivel igazgatta azt el. A' hóhérok, kiket a' király' kevély rátartisága először visszaretentett; ismét bátorságot látszottak venni magoknak. Körül vették őt újra, 's megakarták kezét fogni. „*Mire vetemedtek ti?*“ monda nekik a' Fejedelem, a' mint kezeit tüzzel visszszakapta. „Az Urat akarjuk megkötni!“ felele egy

hóhér. „Mégkötözni — engem?” felele a' király felhevültséggel, „*azt soha meg nem engedem; csináljátok azt a' mire parancsotok van; de megkötni csakugyan nem fogtok*, — *urról tegyetek-le.*” A' hóhérok a' dolgon nem tagítottak; sőt elkezdtek lármázni, és segítségért akartak kiáltani, hogy azt erővel is megtegyék.

Ezen keserőséggel tölt reggelnek, talán a' legrette-netesebb pillantatja ez: még csak egy percz — 's a' legjobb király pártütött jobbágyjai előtt, azon erőszak által, melyet reá nézve elővenni látszottak, aláesik azon gyaláztatnak, melly a' halálnál ezerszerre elszenyvedhetlenebb. Úgy tetszett, hogy ettől maga is félt; 's felém fordulván szemeit reám függesztette, hogy tőlem mintegy tanácsot kérjjen. — Ah! de erre elégtelen voltam; egész feleletem először csak halgatás volt. De midőn szemeit tovább is reám szegezve tartaná! „Sire!” mondék könnyezve „ezen utolsó gyaláztatásban, nem látok egyebet, mint azon hasonlatosság' utolsó vonását, melly van felséged, 's az Isten között, ki felségednek megjutalmazója lezend.” Ezen szavakra az ég felé veté szemeit, a' fájdalom' olly eleven kinyomásával, miellyet leírni nem tudnék: „*Valóban*” monda „*az ő példája redm nézve, több mint igen sok, hogy magamat egy hasonlónak alája vessem,*” 's a' hóhérok felé fordulván: „*csináljátok a' mit akartok*” monda „*kiszám a' poharat mind fenéig.*”

A' schaffot lépcsői igen meredékek voltak. A' királynak karomra kellett támaszkodnia; 's mivel a' kapaszkodás nagy terhére esett: egy kissé tartottam tőle hogy bátorsága csüggedni kezd. De mennyire elálmélkodtam, midőn fellépvén az utolsó lépcsőre, kezeim közül csak kisuhan, 's bátor lépésekkel megindul a' schaffoton, tizenöt 's húsz dobosnak, kik vele szemközt állottak, egy tekintetével halgatást paranesol, 's harsány

hangon, melly a' Seináig behathatott, ezen örökre emlékezetes szavakat mondá érthetőleg: „*Tisztán halok meg mind azon vétkektől, mellyekkel vádoltatom. Én halálom-Szerzőinek megengedek, 's kérem az Istent, hogy soha a' vér, mellyet imo kiöntendetek, Franczia-országra ne szálljon!*

Tovább akarta folytatni, de egy nemzeti formaruhában öltözött lovag; kivont karddal; 's vad ordítással a' dobosokra rohanván: rá üttette a' dobokat. Több hangok hallatszottak erre felzudulni, a' hóhérokat tüzellők. De ezek úgy látszott, hogy magok is buzdították magokat; megragadták a' legárfatlanabb királyt, a' bárd alá hurczolták azt, melly egy csapással fejét testétől elválasztá.

Kevés pillantatok' munkája volt ez. A' hóhérok közül a' legfijatalabb (nekem tizennyolcz esztendősnél idősbnek nem tetszett) azonnal felkapta a' főt, 's körüljárva a' schaffotot, hogy a' népnek felmutassa azt, ezen utálatos czeremoniát a' legundokabb ordítással, 's a' legilletlenebb ábrázatvonásokkal párosítván. Először mély halgatás uralkodott, kevéssel azután némelleyek' szájából e' hallatszott: „*Éljen a' köztársaság!* Apródonkint szaporodtak a' hangok, 's nem tele bele tíz minutum, hogy ezen ordítás, a' sokaság' ordítása, ezerszer ismételtetvén; minden kalapok a' levegőben lebegtek.

Történt a' dolog 1793. Jan. 21. 10 ora 10 perczenetkor dél előtt.

V. J.

4.

KÖZLEMÉNYEK Dr. RUMYTÓL.

Megigazítás a' Sáros-Pataki és Debreczeni reformatum Collegium eránt.

Tttes tud. *Gruber Károly Antal* úr, „*Historia linguae Ungaricae*” című munkájában (Pozsony 1830) 97-dik lapon állítja: „Ab anno 1797, excepta Historia, Statistica, Philosophia et Jure patrio, reliquae disciplinae omnes Ungarice traduntur. Ab anno 1798. Debreczeni omnes disciplinae lingua Ungarica docentur.” Ezen állítás nem egyez meg egészen a' valósággal. Mert a' *Sáros-Pataki* Collégiumban az 1797-dik esztendő után nem csak Historia, Philosophia és Honi-jóg mint ez előtt latin nyelven taníttatnak, hanem némelly más tudományok is, nevezetesen a' Mathesis és Physica. Azért boldogult Professor *Kézy* úr, latin nyelven a' Physicának kézi-könyvet (Göttingai Professor Mayer után) halgatóji számukra közre bocsátotta. — A' mi pedig a' *Debreczeni Collegiumot* illeti, igaz, hogy 1799 és 1800-dik esztendőben, midőn ezen derék fő iskolában a' classica görög és romai literaturát, 's az ó és új testamentomnak Exegesisét tanultam, minden tudományok magyar-nyelven taníttatának és a' romai Classicusok, szinte úgy az ó és új testamentom, magyar-nyelven magyaráztatának, és csak Pindarus' felséges görög ódáji Nagytiszt. tud. *Buday Esaiás* által latin nyelven magyaráztatának; de egynehány esztendőtől fogva Debreczenbe is a' Professor urak több tudományokban latin nyelvre vissza tértek, nevezetesen a' Philosophia és közönséges

Historia ismét latin nyelven tanítatik. Azért TT. Er-
tsei Dániel úr, (egykor Debreczenben és Göttingában,
tanuló társon), ki ez előtt a Psychológiának és Logi-
kának kézi-könyveit magyar nyelven kiadta, 1833-dik
esztendőben tanítványai' számukra nyomtattatta: *Compen-
dium Psychologiae empiricae et Logicae, in usum audi-
torum etc.* (Debreczini 122 p. in 8), és TT. Péczely Jó-
sef úr, már 1827 és 1830 esztendőben kiadta derék
ajánlást érdemlő „*Summarium Historiae recentioris Eu-
ropeae, a detectione Americae ad revolutionem gallicam
per temporum intervalla digestum.* (Tom. I. Debreczini
1830. 427. p. in 8 maj.) Hogy ezt a kézi-könyvet ta-
nítványok' számukra 's miért latin nyelven bocsátotta
ki a' tiszteletre méltó szerző, maga az előbeszédben ezen
szavakkal mondja: „*Ac liber quidem, usibus licet adole-
scentium auditorum proxime destinatus, ita de industria
a me adornatus est, ut maturiori etiam aetati non ad-
legendum modo ac cognoscendum, sed ad delectandum
quoque suppeteret copia. Inde quamvis multa omisi,
multa, in publicis institutionibus uberius explicanda, ex-
tremo tantum digito et strictim velut attigi, ne latius
si evagarer, quantum moles libri, tantum ediscendi ejus-
dem, ac intra praescripti temporis angustias publice per-
volvendi, juventuti vero modicis facultatibus instructae,
etiam comparandi, cresceret difficultas etc. — — In
elaborando usus sum lingua latina, qua lectiones publi-
cae, e quibus natum opus, institutae: non quasi non
multo mihi facilius ac expeditius, atque idem illud etiam
privatim aliquanto utilius erat futurum, vernacula quam
aliena lingua loqui, in re praesertim nova, et coelo
latino magnam partem incognita, sed quia juventutis
educationi meae concreditae rationibus consulendum an-
te omnia arbitrarer, cui praeter His:oriam univ:ersalem,
praestantissimis Romanae et Graecae eloquentiae exem-*

plaribus, meo ductu, evolvendis, et quoad fieri posset, imitando exprimendis occupatae, duplex libelli dos, latine si scriberem, videbatur futura. — A' Magyarország' históriája pedig most is a' Debreczeni Collegiumban magyarul, Fótiszt. Tud. Buday Esaiás Úr' magyar Kézi-könyve szerint taníttatik.

Némelly lengyel tudósok' különösségei.

Niegoszewsky Szaniszló latin költő, a' XVI-dik században minden kérdésre latin versekkel szokott felelni. Olyan verseket is készített, mellyek midőn végről kezdetre olvastattak, épen azon szavakat foglaltak magukban, p. o.

„Si bene te trades, sedes sed arte tenebis,
Et si se retro feret utere forte resiste.“

Walezsynszky Márton, latin verseket költött, mellyeknek minden szava éppen azon betűvel kezdődött p. o.

„Maxima magnorum méritorum maxima moram.“

Weidöwski István latin beszédet írt, melly nyomtatásban is ki-jött, a' mellyben minden szó *T* betűvel kezdődik, mint a' beszédnek czímjében is. Ez pedig a' következő vala:

„Tomus Tolendis Tenebris Traditus, Thomas Theologus
Thaumaturgus, Templo Tremenda Trinitatis Tenore Tulliano
Tractatus 1718. Tom. Tr.

P. Sikorski Marian Lembergben két latin beszédet nyomtatott, a' mellyek' egyikében minden szó *A* betűvel, a' másikában pedig *F* betűvel kezdődik:

1. Arcanum Ameris Altissimi Angelico Astrolabis Adajdis apertum etc. 1736.
2. Fasces Franciae Floridi Frandosis Floreti Fructibus Floridiores etc. 1737.

Difficiles nugae.

5.

KÖNYV- vagy is ÍRÓ-ÖSMÉRTETÉS.

Levél D—ből T—hez K—ra, Julius' 20-dikán 1835.

Barátom! Hiszem, midőn e' levelemhez mellékelt könyvczímjére pillantáncasz, megütközve így szóllandsz: „Mi lelte ezt? — áccsá, asztalossá tán csak nem akar tenni? — vagy: kedve jött tréfa-játékot űzni velem? — ki bírta meg mindennemű, czímű és tartalmu kijövendő újkönyvek' megküldésére, bárszinte ásórról, kapáról, kohrul, kalapácsról, gyaluról, vagy ki tudja mikről tanítsanak is? — én csak szép-literaturát 's nyelvfejtegetést tárgyazókat kértem; és ímé ő Gyalulatot küld!” — Ne neheztelj-hamar bajtárs! nem én csalfálokodom, hanem a' tudós világ; már ma csak játszik a' tudományal a' sok teremő, magasságban mélységben sasi szárnyakkal fellengő elme. E' mellett vedd fontolóra (ezért majd ad K** úr: nem magyar szóval élni!) mikép jelenleg tudományosságunk' aranykora dereng, mellyben különösen a' nyelv-rüli' művek' özöne olly áradásban van, hogy nevet sem talál könyvének a' szegény író, ha csak a' kézimesterségek' műszavaihoz nem folyamodik, 's minden órán várhatjuk, mikép: *kalapácsolat, húsolat, fűsület, gyártólat, csirizelet* (már *karczolat, taglalat* 's a' t. nem újságok) 's a' t. czímek alatt olvasandunk nyelv-mivészi dolgozatokat.

De mivel állandó törvényül tevének, gyöngeszevétéleinket valamennyi új könyvekről egymással közlendeni (ne ütközz meg, ha ezen soraim' folytában ne talán több illy fajú kiejtésekét olvasandasz; a' Gyalulat' írója igen megkedvelteté vélem ezeket; de meg, egy némelyikünk' véleményekint, már ma nem is helyes magyar író, kinek minden harmadik szava nem ándom, endem 's a' t. végezettel hangzik), a' mit más alkalommal egyéb könyvekről tevék, azt tenni nem mulasztom e' jelenre nézve is, halld tehát mi gondolatok szálltak meg, midőn a' Gyalulatot imitt amott nézdelém.

Elsőben is e' gondolat köszöntött bé elmémbe: Én úgy hiszem (nem tudom, nem tévelygő hit é bennem?) a' Nyelv' létjele, 's némiképp létét gyámítva feltartogató műszere a' nemzetnek, 's mint ilyen legbecsesb kintseinek egyike. Továbbá őseiről szent joggal reá maradt drága örökje. Ha e' való, úgy tiszte, minden kegyetlenül zsarló, mostohául bitorló kezektől, nem építő sőt rontó fogadatlan haszonbérletkül féltékenyen őrizni ezt. Mert az ősi hagyomány nem miénk, de utóink' öröksége; micsak ideigleni halandó sáfárok vagyunk' abban, ezért felette nagyot vétünk a' kor és nemzet ellen, mellyek utánunk jövendő, ha gondtalan voltunkban hidegen elnézzük, miképp annak boldog, boldogtalan neki menjen, 's azt tetszése-kint bitolja, rontja, dúlja. De meg: mellyik gazda az, a' józanabbak közül, ki eltúrné, miképp kincsés szekrényében, — mellyben tehetségének alap ereje gyökerül, — szolgáinak legtudatlanabbikja is ön hasznára, a' tulajdonos nyilván kárával, kényelmesen kuttasson, kaparásszon, markolásszon? — És íme Bará-

tom! drága nyelvünk' dicső Eldődink' reánk
 leszarmazott szent hagyománya, — melly annyi
 borongó véres századok' nagy részeinek nehéz
 vitái közül sajátunkul épen ránk maradt, —
 mellyet, mint egyetlen szent ereklyét bírunk
 még örök hírű őseinktől; ma már gyakran gyil-
 kos mostoha kezek közt így sanjargattatik,
 tépásztatik, kaparásztatik, markolásztatik. Mert
 (bocsánat azonban nyelvünk tudós és méltó vi-
 gálótól, művelőtől, kiket tetteikből esmerem
 és tisztelem én, esmered és tisztelecd te; sőt es-
 mérí és hálával tiszteli egész hazánk, mert itt
 a' szó nem rólok áll) imé nálunk divattá lett,
 mikép az oly nemű iskolátvéha látott féltudó-
 sok, kiknek számokra még nem létez hivatal,
 mellyre alkalmaztatandhatók légyenek, vala-
 mennyien mind nyelvvi gálókká, nyelvnyomo-
 zókká, nyelvtanítókká, nyelvtudósokká óriásúl-
 nak. Ezen czéh' egyik főbbik koszorús hősét lelem
 és tisztelem én jelen *Gyalulat* szerzőjében, K**
 urban. — Csak különös is ez a' mi szegény
 nyelvünk! Nem hijában kezdi visszásan a' haj-
 togatást is a' harmadik személyen, egészen más-
 kép, mint egyéb keresztyén nyelvek: bizony
 sok furcsái vannak. Imhol nyugoti szomszédink'
 nyelveiket a' legkitetszőbb tudománnyal dúsz
 fejeknek kellett kimivelniök; evvel a' miénkkel
 tudós fők nem bődögulnak egy könnyen; —
 mert a' tudós Társaság, melly lelkesen munkál
 rajta, még is hirtelen nem haladhat; ez az em-
 bereknek csak azt a' rendét kéri tőlünk mű-
 velőjének, szépítőjének, melly olly fejekből
 alakult, kik sokat látván, sokat hallván, ké-
 veset tanulván meg, mentül kevesebbet tudnak,
 kiknek egyéb hasznukat különben sem vehet-
 nök; csak és egyedül ezek képesek ennek szent

titkainak elrejtett sötét mélységeibe csudálandó óriás lépésekkel nyomúlhatni bé.

Allításom valósításául nem szükség egyébre hivatkoznom, váltig elég azon jegyzet, mely szóban forgó Gyalulat 64-dik lapján † alatt olvasható. Ugyan is itt K** úr, a' közelébb említettnek rendnek egyike, — midőn a' monostor szót nem, a' görög-latin monasteriumból, hanem oly két honi szavaink eggyétételükből származtatja, mellyeknek elsőbbitét csak megnevezni is tilt a' szemérem, oly — szép és kézzel fogható nagy példáját adá bámulandó élhaladtának a' szónyomozás' tanjában; hogy csak ezt látva is kétségen felyül emelkedve hihetjük, mikép a' tisztelt szerző úr nyelvünk titkainak tengerébe elbukó buvárkint mélyebben béhatott, mint sem képzelní tudhatnók. Mert itt K** megtanít bennünket a' szónyomozás eddig minden véges elmék előtt homályban volt ama csuda titkára, melly ebből áll: ha valamelly több tagú szót, annyi értelmes egytaguakra tudunk osztatni, a' hány tagja van a' többtagúnak; minden kétség felett azokból tétetett össze ez. Igy például: *Virág* minden kérdés felett ebből a' két szóból alakúlt: *vi* (küszd) és *rág* (rodit); *hajó* ezekből: *ha* (si) és *jó* (bonus); *korcsma* ezekből: *korcs* (degener) és *ma* (hodie); *óra* ezekből orr (nasmus) és *a'* (harmadik személy' birtokát jelentő névmás); *búvár* ezekből: *bú* (moeror) és *vár* (arx) 's a' t. Megvan! meg a' nagy talány! kezünkben a' kulcs, mellyel a' nyelvtan szentek szentjének ajtaját felnyithatjuk: ímé K** ur megtalálta azt! — Hazám! Tudósai! mit bajoltok tovább a' régi nyelvekkel, penész ette kéziratokkal szavaink' eredetét keresvén? hisz K** úr megfejtett mindent,

az ő vezéri nyomain már játék kútfejére vissza vinni minden szót. De én K** úr fölfedezéséből ezt is látom, aligha nyelvünkben nem származott széles e' világ' nyelve; mert mellyik szó lesz ezentul bármely nyelvből, mellyet K** úr után honunk nyelvében élő egy tagúakra szét darabolni nem tudnánk? Például, ha nem szánjuk az időt: *leben* (élni) e' két magyar szavakból lett: *lé* (jusculum) és *ben* (in); *sterben* ezekből *s* (czigány s), *ter* vagy *tér* (spatium) és *ben* (in); *himmel* ezekből *hím* (mas) és az *m v*-vé visszaváltoztatódván *vel* (cum); *Durham* ezekből: *dúr* vagy *túr* (fodit, egerit), és *hám* (helcium); *labor* ezekből láb (pes) és orr (nasus); *soror* ezekből: *sor* (series) és *or* vagy *orr* (nasus); *Páris* ezekből: *pár* és *is* (etiam); *Balde* ezekből: *bal* (sinister) és *de* (sed) 's így tovább. Lám csak egy útba vezető kell, legott könnyen megy minden!

Továbbá eszembe ötlött jelen *Gyalulatóf* látva, ez a' merész gondolat: ha egyszer Pesten jártunkban keltünkben szerencsénk lehetne találkozhatni K** úrral nem átallanám barátságosan önségének megsúgni im ezeket:

1.) Ha bár nyelvünk' esméretébe, fejtegetésébe már annyira behaladott is, hogy a' végponton megállva, így kellessék felszólalnia: nincs hova tovább! kérjük mérsékelje kissé magát, széles szilaj örömében ne vesse meg, ne mondja utálatra méltónak egész nemzetét. Mert ki adott jógot bárkinék is, — legyen bár csillogverdeső lángeszű, — *utálatosaknak*, *buta pór-nál*, *lomhaságban elődó hottentotnál alábbvalóknak*, *gonosz lelkeknek* nevével czímezni, 's mi több épen le is *szamarozni*, a' véle el-

lenkező értelműeket, mikép K** úr tesz az egész nemzetből mind azokkal, valakik véle együtt a' *monostort* nem *monyostornak*, a' *character*t nem *lelkezétnék*, a' *földmérőt* nem *mérnöknek*, a' *boutellát* nem *bugyogának*, az *alami snát* nem *adánynak*, az *attakirozást* nem *megettámadásnak*, az *orthographiát* nem *írszabálynak*, az *ovalist* nem *peteképűnek*, az *oxydumot* nem *savitatnak*, az *opticust* nem *látszerésznek*, a' *pedantot* nem *pipóknek* vagy *bajmócznak*, a' *posztót* nem *gyapjagnak* 's a' t. nevezik, valakik írásban vagy szólásban élnek nyelvünk szűk vólta miatt nem magyar szókkal is? Aurora, Minerva, Stadium, Klio, 's a' t. szerkesztői 's szerzői, — Sybarita, Küpris, Eros, Sylphida, Cometa 's a' t. szavakat használó Költőink halljátok ezt? — Hol vette magának K** úr ezt a' vakmerő szabadságot leszamarozni egy egész nemzetet? Hol tanúlá ezt a' szép etiquettet? — Vagy talán jelenleg ez a' legvadonnat újabb pesti divat? — És kik azon jó barátai, kikkel össze nevetve gunykakazzal látszik mondani e' szép szavakat? Mért nem nevezé meg őket? hogy esmerhetnök, kik azok, kikről így szólhatnánk közibök állítván édes önt: *pares nobilium fratrum*? Még ha magok legtiszteltebb Literátoraink élének is illy címzettekkel ellenünk; ugy is zokon esnék; bár ezektől halhatatlan érdemeiket tekintve sokat fölvennénk; de egy Kunoss mer mondani illyeket? egy Kunoss? — Hol hűrczolá akkor rohanó pipók szellemének árkain túl tört özönkint csapongva dúlongó láng árja, midőn ezeket írá K** úr? — 'S aztán tudunkra még K** urat senki sem kérte meg az iránt, mikép nyelvtanítónk legyen, papolószerékbe álljon a'

nemzet' felibe, 's bennünket túrhetetlen szilaj pedantsággal leczkézgessen. — A' melly férjfiat e' tisztben megakarnánk bízni, annak kissé tovább kellene elbocsátottnak lennie, minthogy iminnét amonnét kitudja írni az új szavakat, 's magától koholjon valamennyi nyelvtani szabályok elgázolásával idéetlen újabbakat. — De akarjuk, nem? — nekünk K** úr vet, 's a' melly magot hozzánk leereszkedő magas kegyéből számunkra hint, — tetszik, nem? — arról kell aratnunk; mert ha nem; még most csak utálatosaknak, buta pórok', lomha hontentotáknál alább való gonosz lelkiüeknek, szamaraknak nevezett bennünket; ugyan jövő mívében tőle fejünkre miket nem várhatunk? Vigyázzunk azért honfiak! K** úrra legyen függesztve minden szem; a' kijövendő szónyomozati munkát, mellyel ijesztget előre K** úr várton várjuk, hódolattal vegyük, olvassuk, tartalmát higyjük, szentnek valljuk, mint az örök létre szóló isteni írás szavait; mert ha nem: meg tudja K** úr, — 's akkor jaj nekünk!

2. Ki kérdezte meg valaha K** urat fellengős bölcs nézetei iránt nyelvünk' ügyében? és mit adott fennyen elévölt nézeteiben ollyat, mit nem tudna minden józan, ki magyar, és könyveket olvas? — Talán hogy F** úrnak Műszókönyve is van, 's ebben az *ász*, *ész*, *mány*, *mény*, *vány*, *vény* végzetek magyaráztatnak? — Ezt K** úrtól tudjuk elsőben. Bizony a' *Gyalulat* nélkül vak sötétségben fuladnánk el, meg sem tudnók mi jó történik az irói nagy világban!

3. Ha nem talált K** úr íróink' miveikben némelly nem magyar szóknak, nem magyar szólásmódoknak magyar kitételeiket, bölcsebben

fogott vala tenni, ha ezeket jelentés nélkül hagyá, mikép: *histrío*, raketa, *actuarius*, ballet, batár, *cancellaria*, canonok, *colosseum*, *comma*, *confraternitas*, *conjicial*, *conjunctivus modus*, *duumvir*, gitár, *harmonica*, licital, *se-rail*, *slendrian*, *toga*, vazall 's a' t. szókkal cselekedett; mint oly szavakat akarni össze gyalulni, mellyeket gyalu ugyan, össze nem visz soha, ha csak erős vas szeg nem. Illyek például: *correct* = javos, *convulsio* = rángás, *ponderal* = súlyos, *pertractal* = elintéz, pikje van rám = fulaszkodik rám, *data* = kölette, *studiroz* = gondolkozik, *strapátzio* = fáradság, *sophisticus* = csalókás, *stationalis* = állapotatos, *punts* = zagyva, *galanteria* = szépelgés, *anlage* = hajlam, *superintendens* = fő ügynök, *supplens* = pótlár, *lympha* = nyirok, *káplár* = szakos, *to-bák* = pornó; *bank* = pénzcser; *bomba* = roncsa 's több százak. Hálátlan munka ezek' össze- resztésével (hogy én is műszerű kifejezéssel éljek) kühölödni higye el nekem K** úr. Mikép a' vasát nem, ugy ezeket sem fogja a' világ' gyalúja is; ha csak kalapács nem segít rajtok. Véleményem szerint tanácsosb fogott vala lenni, reá lesni, míg egyik vagy másik e' tárgyakhoz értő *Literatoraink* közül, könnyebben össze spontolhatándóbbakat találанд. De K** úr erre ezt veti: nehéz a' várakozás, mert hír kellene, meg tudós. név, meg... Helyes! mind jó; csak a' kivitel, — az az átkozott kivitel, — e' gonosz!

4. Mi tévők legyünk az olly ezer tárgyakkal, mellyeket valamint magokat a' tárgyakat, ugy neveiket is nyugoti szomszédinktől költsönözték Eleink? Például: óra, tonna, szetska, ház, asztal, alabástrom, angyal, árboez, bánát,

czukor, czitrom, cseresnye, pár, pecsét, papiros, mondola, vitorla, statarium, stola, sparga, drót, abrak, ablak, gummielasticum, histrio, hypothenus, inproprie, jambus, kápolna, komma, orgona, ribisli, sinór, syllogismus, tallér, krajtzár, téglá, templom 's a t. mellyeknek K** úr minden szónyomozási, szóbuvársági mélységes bölcsességében sem tudá magyar kitételöket föl lelni. Mit tévök legyünk, kérdem, az illy tárgyakkal ha ön által eddig használt idegen nyelvbeli neveikkel élni hazaárulási, póri, hottentoti tudatlanság, utálatosság, gonoszság, sőt sz—rság czímek büntetése alatt eltiltatunk; 's ön helyettök magyar neveket nem ad? — Kétség felett, — e' lesz ön' magas akaratja, — le kell ezen tárgyakat pusztítanunk a' lét' egeről, ki kell törölnünk még emlékeztünkéből is, mikép illy tárgyak, gondolatok valaha léteztenek. Le hát ezekkel örökre az enyészet', a' feledés' tengerébe; senki többé ez eszméletekre csak gondolni se merészkedjék: hah! melly sas szárnyakkal emelkedendünk így a' nemzeti míveltség' fokain feljebb feljebb! — jól megjegyezve ki, és mi után.

5. Kiket tart K** úr Roma remek íróinak, kiknek írásaikban a' *sors* szó sohol nem talál-tatik? Én 's velem együtt, reményilem, minden józan, eddig legalább még, azokat ösmer-te ilyeneknek, kik a' romai tudományosság' aranykorában éltek, mint: Virgil, Horacz 's a t. 's ha K** úr is ezeket, 's neveiknek valaha hí-rét hallotta, nem vagyok képes megfogni, mi-kép tagadhatja ki ezek' míveiből a' *sors* sza-vat? — ki mondja ezeket, ha nem Virgil, Ró-mának magas méltóságban szárnyaló lelkes dallosa?

„Sors omnia versat.“ —

„Italiam Lyciae iussere capessere sortes.“

„Nec vero haec sine sorte datae, sine iudice sedes.“

„Et veteris Fauni volvit sub pectore sortem.“

„— — — quae sortitus non pertulit ullos.“ —

Kinek szavai ezek a' felséges szavak, ha nem a' fellengő lelkű Horáciéi?

„Quem sors dierum cunque dabit, lucro

„Appone.“

„— — — — „omnium

„Versatur urna; serius ocius

„Sors exitura, et nos in aeternum

„Exilium impositura cymbae.“

„— — — aequa lege necessitas

„Sortitur insignes et imos.“ —

Melly szembeszökő tanújelét adja itt K** úr tudatlanságának, 's vakmerő megfontolatlan eszének, állítván, mikép a' *sors* szó a' latin nyelvbe csak későbbben csúszott volna bé, mikor már Romának remek írói nem voltak, mivel ő ezeknek írataikban e' szavat soha nem olvasta; 's mi szép példáját adja itt e' tudósunk annak, hogy ki tudatlanul fog valamibe minden lépéssel órrára bukik! 'S ez ad nekünk leczkéket, e' sz—m—roz le minket egész nemzetől honnosim? Ez a' mi nyelvünk' Gottschedje, Adelungja? Boldog nemzet! szerencsés nyelv! — Méltó, ki tollat fogjon kezébe, 's léha firkálatain koptassa időrül-időre a' sajtót, 's mint nyelvtanító a' bölcsesség' palástjába burkolódzva, nagy képeket csinálva, pöffeszkedő hitvány majomkint papoljon egész nemzetnek a' tudatlanság' egy illy vak fija, ki ott sincs a' nyelvek' esméretében, hol egy jó grammatista gyermek? Itéljen az el nem fogúlt olvasó. — A' magyar

sorból lopta. hát Roma, és most mikor már már nyelvének virágzása, 's nemzete elszűnt a *sors* szavat K** úr? Nem csudálom többé, hogy *linguistát* (lingvista helyett) maëstast: (majestas helyett) ír. Ecce hominem!

6. Mind e' mellett is szivemből szánom én K** urat, elképzelve, minő kővágási iszonyú munkával töri, rontja magát; mert úgy tartják az okosak, hogy a' ki író óhajt lenni, annak valamelly ollyasmi is kell, mit megválasztó észnek, tudományos készülletnek hívnak, mivel e' kettő nélkül írni akarni: okosat ugyan, olly erősen nehéz, hogy épen lehetetlen; K** úr pedig önkéntes vallomásában így nyilatkozik (előbeszéd lap XVIII.), „*sem erőm, sem tudományom.*“ Ugyan, ha e' való (azt pedig örömet nem tenném fel, hogy mikor senki nem kényszeríti, akkor is csalfázkodni szeretne K** úr), minek fárasztja magát, az Istenért? Hiszen nem érdemli azt, egy oly közönség, melyet sz—rnak is lehet czímezni, — hogy kivált senkitől fel nem kéretve, — magát érte dologgal ölje el. — Isten mentsen! olly lelketlenek nem vagyunk, hogy illyesmit avvagy csak távolról is kívánhatnánk. Tegye le tehát az írói tollat, — szépen kérjük, — nehéz a' K** úrnak; és ne tapodja ón sulyjú lábaival azt a' pályát, melly könnyű futáshoz szabatosb talpakat kíván, mint az önéi, mellyek goromba-széles, botorkáló és tántorgó vóltukban, azt is eltapodják még fakadó, fejlődő, növekedő csirájokban, mit mások ültetnek.

De óhatatlan ez, — így válaszol talán K** úr, — Pesten lakjék az ember, oskolát egykor látott legyen, egyébre né alkalmaztassék, és ne literatoroskodjék; mert, örülni az örülőkkel,

sírni a' sirókkal, annyira természetes, hogy — Literatorságra immár két ösvény vagy on eddig-
elé nálunk, mellyek közül egyiket vagy má-
sikat okvetetlen választanunk kell: *verselés* és
szóvi'sgalás; ugyde az elsőbb olly gonosz, hogy
egy kis ész-erőt kíván, illyesmi pedig nekem
nem jutott, mikép Nézeteim közt nyilatkozám;
tehát marad az utóbbi, mert erre elég egyik
másik Szerző mívéből kiszemelni, kiírni tudni
az új szókat; olvasni és írni pedig tudok, ugy
mint egy ember; így, dum nihil majus habemus,
calamo ludimus. — Ludáljon a' calamu-
sával, de toll játékaiban, az emberség' becsü-
let' határai közt tartsa magát, édes Ön, egész
Nemzetére a' méltatlan mocsok sárával ne görál-
gassék, mivel féltő, akadhat egy ollyan, ki azt,
mit önséged a' Nemzetre hajított, felkapván,
kegyetlenül szemé közzé vissza dobja. Érti ön?

Ezeket súgnám én meg Kunoss úrnak, a' Gya-
lulat' írójának barátságosan meg, ha hogy szeren-
csém leendhetne. — Kemény' beszédek ezek,
nemde K** úr?

Hjában! kap az, ki nem restell, 's ki mit keres, megtalá-
landja azt; és

Mondd: vagy on-é, kit okolj, ha lakod rád r egyva agyon sújt,
Mellynek alóla magad szedted az oszlopot el?

E' gondolatok szállongának körültem, míg
a' Gyalulatot kezemben tartám. 'S lásd, Barátom!
mit iskolai pályánk' mentén elannyi ívek és ta-
nítók alatt szépen ki tudánk kerülni, a' sz... r
czímetet vén korunkban megkapjuk egész Nem-
zetestől, valakik kétségbe hozni merészlendjük,
ha a' monostor szó nem a' görög-latin monas-
teriumtól származott-e? 's valakik a' vinczellér,
pisztoly, patak, kalyiba, papiros, kántor, kó-
stol, lat vagy lót, mód, néger, muza, ocean,

plánta, posta, sziren, óda, káptalan, püspök, kehely, mu'sika, pap, gyertya, ház, palota, torony, románcz, ballád, barát, tömlücz, estike, friss, abroncs, alabástrom, amazon, angyal, apostol, árbocz, átlás, bába, báró, gróf, bástya, beretva, borona, brilliant, kamara, casino, kritika, dáma, dunyha, forma, frigy, gálya, hárem, istáp, jus, kártya, kólika, palánk, pánt, pecsenye, porzellán, posztó, püszpang, serét, nadrág 's a't. mint a'siai honból Arpád nem hozta, szókat használni bátorkodunk; 's kitől? nyelvünk' csudálandó Adelungjától, kinek századokra ragyogó halhatatlan neve Kunoss! — ki valamennyi jövendő korok' bámulandó csudájokul, a' feledés' éjszakájából kivítta; hogy *mentor*, *monostor*, *sors*, *kártya*, *ércz*, nem küllhoni nyelvektől kölcsönözött, de az Ural hegy' mellékén egykor élt eldődink' ajkain forgott szavak. Éljen a' hős, a' nyelv-műves! De Barátom, nálad a' könyv, olvasd és ítéld; ha igazam nincs czáfolj meg mint máskor. Vagyok barátod

Elemér.

6.

MULANDÓSÁG. JELENKOR. JÖVENDŐ.

Ambár az egész földi élet' körében egyedül jelenlét azon osztály, melly képes bennünk az annyira óhajtott valóság' birtokába juttatni; ámbár az élet' ízet csak úgy, véli költeni minden ember, hogy ha minden valósult tárgya a' jelenlét' határvonalán keresztül lebeghetett; még is számtalanszor inkább az élet' való pontján, a' jelenlétén kívül setétlő vadon felé terjesztjük sűrűbb óhajtásainkat; midőn pedig mind az elmúlt, mind a' jövő, ó nékie csak árnyéka, 's ő maga az életszínre felállítva, de a' mellett szüntelen az időt nyomó vas szűkségtől szorítottva, minduntalan elsüllyed a' múltnak szétoszlató örvényébe; hogy majdan a' jövődőt sokat biztató adományból annál kellemetesebben ifjodjék. Annyira óhajtjuk megjelenése előtt a' jelenlétet, 's midőn előttünk kiterjeszkedik, olly hamar bizatlankodással váltjuk-fel az óhajtást. Nem az ó esmert partjai körül telepítjük kívánságaink' gyarmatjait, hanem ismét odább, a' bizonytalanság' setétes tengerére, 's az újabb jövődők esmeretlen rengetegeire. Pedig ugyan mit lehetünk-fol testi szemlélődéseinkben azon sok csudás szövedékekből, mellyeket merész képzeletünk a' könnyű lehetséggel olly sokszor párosít, 's legfellyebb csak a' reá kerülést állítja, azt is alig észrevehető hiányának lenni? Mi hasznunkra vagynak azután legpompásabb

légváraink, ha mással a messzire tündöklésnél nem dicsekedhetnek, 's ha beléjek akarván szállítatni, a' közelgetés' lehellete előtt már szét foszlanak? És még is az embereket a' csalódásokban megőszült reménység, a' kívánságokkal mindég ellenkező sors, a' legeggyenesebbnek vélt életúton feltornyozódott ellenkörülmények meg nem taníthatták arra, hogy a' jövőndő olly bizonytalan, mint akármely más; mellynek még leghomályosabb vázlatát sem forgatta képzeletünk, 's hogy létének más bizonyosságát az óhajtság nem mutathatja, hanem hogy jelenlétünkkel határos. Miért óhajtják annyira az emberek a' jelenlét' megszűnését, mellynek képzelhetetlen rövid itt léte úgy is olly bizonyos? Olly mesének megfejtését, a' melly úgy is minduntalan megfejlik, habár a' hév találgatásnak megnem felelő adományi villanatokkal? Valóban e' részben is csak lepkek vagyunk, mellyek akkor legélénkebbek, midőn az elmulásnak ölébe rohannak, 's jövőndőjük' elkövetkezését nemök' szaporításának vesztő ösztönével fogadják. Vagy talán a' rövid idejű ajándék' vesztését úgy véljük felejteti, ha annak sírjához menünk egy felől könyveket ontani, 's más felől a' felélemedés' erőlködésével pótolásról gondolkozni? Mesés irányzatú lebegés e' földi lét, erőhatásink' ön súlyos lábainak ellenére is soha sincsenek ezek ott, hol véltük őket lenni, nem csak a' szemet, még csak a' szemlélődést is mindég megelőző óhajtságink miatt szüntelen majd ide, majd oda ragadtatunk.

Alapos oka, az igaz, illy repkeségnek azon rövid éltü bizonyosság, mellyel a' jelenlét biztathat, 's más felől az ezt olly szorosán korlátoló, 's olly hamar elnyeléssel fenyegető bizonytalanság, a' határos jövőnek setét ölében; mellynek mindig nyugtalan érzelemmel megyünk elejbe. Csupa kísérteteket sejtünk a' megje-

lenés' pontja felé tolakodó tüneményekben. El nem tünteti ezeket képzeletünkben akármí hitnek bizodalma, sem az előbbieknak a' már számtalanszor szét oszlott setétséget ért tapasztalása; ámbár tudjuk, hogy mind ezen látványságok közül nem jelennek meg más természetűek, hanem a' milyeneket már ezer meg ezerszer elfogadánk a' körülöttünk legközelebb lebegő körülmények' öléből, 's az időnek bennünket érintő élő szárnnyairól leszedénk. Csapa borzadás' honja ekkor a' jövőendő, ámbár onnét nem kapunk semmivel rosszabbakat, minőket már számtalanszor tapasztalt az emberiség; mellyekkel csakugyan megvívhatván, erőnket fellyül muló lényeknek nem tarthatjuk, 's lám ugy is mindnyáját, mint halottakat, áltadjuk a' multnak, ámbár mint oly látszatos halottakat, mellyék csakugyan más és más alakban, más elemszövődéssel sírjokat időről időre elhagyják, 's a' számtalan hasonló körülmények' eszközlésével meg-meg jelennek. Örök forgásban van minden, 's éltünk' pályája mindig oly messze kiterjedő, 'oly körbe hajló vonal, melly ámbár csak névre 's tudatlanságunk miatt, mint ujság számtalan külső alakki változatokkal, meg-lep bennünket, ugy hogy azt mindig egy véghetetlen haladásu, 's mindég új meg új világokat érintő egyenes vonalnak nézzük, melly bennünket a' jelenléthez fogódzókat szüntelen ragad magával, 's azután, mivel az elválás' kéntelenségét velünk annál durvábban tapasztaltatja. Így történik, hogy az akaratuok ellen elhagyott kedves tájakat részvevő emlékezéssel érintjük, 's a' mennyire el vagyunk fogódva a' bizonytalan jövőendőnek, mint esmeretlen vendégnek várásával, mellyet még is el kell fogadnunk, annyival biztosabban szeretünk az esmeretes eltávozottakra vissza emlékezni.

Vagynak, kik mindent in statu quo szeretnének megállítva szemlélni, nem nézvéen az ezen hirtelen öszvehalmozás' minéműségére, melly minden erőket elállítana munkásságukban, 's minden időgyümölcsöket, a' tetteket, örökre elszáritná. Szüntelen a' multat siratják ők, nem gondolván azt, hogy az idő is csak szüntelen mozgásban élhet, 's gyümölcsözhet. Nem gondolják meg, hogy a' megállás a' jelenkornak is halála lenne. 's a' közönségesen elterjedett egyképletiség terhesebben suttolna unalmával, mint a' bánatunkra elhaladottak' emlékezete. Nem értik módját a' jelenkor' adományával okos élésnek, melly az elváláskor mindég létének hasonmásaival ajaudékoz meg, 's okos használatban az egész földi éltet eltartó egybefüggést is szüntelen feltartja. De az emberek kettő vágják a' fonalat, melly előttök elnyult, 's az előre perdült szakadék' hosszúságát siratják.

Miért akarunk mindent egy homályos helyzetű pont-ra öszvevonni, midőn ugy érdekes mindennek jelessége, ha kiterjedésben nevelheti becsét? Sokat ígér a' várakozónak. Elzárt erő volna az állapított jelenlét, melly annyira le volna bilincselve, hogy a' mozdulatlan egyfésleg által elveszlené tetszető tulajdonságát benne minden. Már ha óhajtjuk a' növést, elmulik a' fiatal csemetének tetszetős sudár termete; el kell a' ragyogó színekkel díszeskedő virágoknak hervadni, ha gyümölcsöt akarunk nyerni. Kellemetes ugyan még az elmúltaknak emléke; az utánnok ontott könnyek mind meg annyi harmatok az érzelmek' termékenyítésére; de kár volna illyeseket olly felesleg-bánat' busongását jelentőleg ontanunk, hogy benne a' jelenlét' adományai is elöllessenek. Az okosan visszatekintők gátoltatnának így előre nézésökben.

Azonban sok tekintetből megbocsátható az illy epedés. Az elmúltak olly különös színt tudnak magokra öltetni, melly őket velünk kiváltképen kedvelteti; maga pedig a 'távolyság' nevededése szerint arányzatilag gyarapul. Egy elmúlt tárgy gyakran elég arra, hogy ezután minden eszméink egyedül az elmúltak' setét-ürege felé húzódjának, 's a jelenlét' számára ettől fogva megszűnjék létünk. Győzelmes érzettel magasztaljuk azon tehetségünket, melly szerint eltűnt tárgyainkkal még oly képzelhetlen messzeségről is egy kötelék, az emlékezet által öszveköttve maradhatunk, 's eltévedett vágyainkat ennekutánna szüntelen felénk, 's tőlünk repenő élet-türemények között haboztatják. Útat találunk homályos képzelményeinkkel az eltemetett setétséghez, 's a 'körülmények' árnyéki között a' rejtélyesség' holdvilágánál lappangunk. 'S az alatt igaz jólétet tévesztünk el örökre.

Egyéberánt az emlékezet is változóságnak vagyon alája vettette, mellynek ingatag kormányát gyakran nagy könnyelműséggel visszung. A' régiség temetett homjának különbféle tájain andalgunk egyniás után, 's felváltva kedveljük annak majd egy, majd más részeit. Innét magyarázhatók a' sokszor egész népeken uralkodó, 's mániákig elragadtatott szenvedelmek, a' mult népek' különbféle szokásainak indulatos, 's még is ingatag utánzói. Így uralkodott Angliában a' 17-dik században az akkor dúlongva rajoskodóknál a' Haebreo —; így a' Francia Jacobinusoknál a' Romano —, valamint a' tőlök előzőtt Elegantoknál az Anglomania. Mind a' csalódásig megkedvelt multaknak emlékezetétől származtak ezek.

Még a' név, ezen magában oly üres, 's csupán felosztást, 's különböztetést esmertető jegyü hang is mutatja, hogy a' távol lévő többnyire bájalakokban ra-

gyog előttünk. Régen elenyészett tárgyak' nevei bo-lyongnak kedvesapongásink' mezein, mind élők, mind lelketlenek. Elenyészett népek' neveit viseljük, míg a' magunk' nyelvéből származottakat elmellőzzük, legfel-lyebb barmainkra ruházzuk. Még a' legcsekélyebb régi-ség is gyémántokkal egy rangba emelkedik sok szen-vedély' számára, ha bizonyos jegyek által 20, 30 száza-dok' látását bétudja bizonyítani.

Nem is csuda, hogy a' tárgyak' becsét csak akkor akarjuk figyelmünkre méltatni, midőn azok már a' mu-landóság' tisztító ereszen átszűrettek. Hányszor apellál az elesmért tehetség, a' jutalomtól elzárt érdem, az ül-dőztetett erény is a' jövődők' ítélőszékéhez, úgy hogy az illető feleknek megjelenése 's a' pernek elhatározá-sa mind a' múltaknak nyugvó ölében történjen, hol ámbár árnyék fedez mindent, de az igazság bátrabb, 's elfojtással annyira nem fenyegetett lángjának az élte-tő szellők kedvezőbbek? Nem szűnnek-e ott meg az el-fogó indulatok, az igaz színt is bemázoló előítéletek? Oly sokszor mutat fel a' jelenlét némely ajándékokat, melyeknek tulajdonsága reánk nézve igen két értelmű, 's csak az eltűnés után előálló következésben esmertet-hető. Azonban, akarmennyire vagyunk ön magunk okoz-hatók illy mulasztásért, azután mindég sajnáljuk az elszalasztott vendégnek hidegen fogadását; bánatosan utána rohanunk, 's a' képtelen sopánkodás közben nem jut eszünkbe soha, hogy a' mit az elszalasztotton mu-lasztottunk, azt helyre hozhatnók az ő utóin. Futót ker-getünk szüntelen, mert hiszen úgy ingerlő az élethű-ságnak lepkészése, 's legédesb jutalmunk mi? — az elfáradás' számára helytel csak ugyan kieszközölt nyugalás.

Hajhászó képzeleteinknek mintegy csilapító híve-sítésül szolgál; ha olykor a' múltak' árnyékába feresz-tethetnek, hol azután szabadon összeállítathatnak a' meg-tört célzások, az ellenséges környülményektől megnyírt

szándékok teszés szerint egészíthetnek, 's az életben megakadályoztatott szolgálat a' sírhalom' ékesítésével pótoltatik. Czéltevesztő azonban többnyire az illy figyelem; míg a' vesztegetve elreppentett jelenlétet siratjuk, az előbbi hiba, — kettőzve újítatik. Holtak' szünteleni tiszteletével mellőztetik-el a' szükségesb jelenlétre ügyelésünk; — éppen mivel ott már a' tárgylátogatásokban nem a' szükség által mutattattunk be, azért is hajlunk a' multak' felé. Aggódást kerülő szabad képzelményünk inkább legelész annak terméketlen bokru, de határok' közé nem szorult vadonjában; mint a' jelenlétnek egyszerű síkságú, habár gazdag áldással díszeskedő termékei között. Mindent csak akkor kezdünk figyelmünkre méltatni, midőn már a' jelenlét' éltető melegéből kihűlve, mint üres héj, hever előttünk.

Sokszor csak azért is szeretnének a' multakkal viszont egybeköttetni, mivel ő bírja legbecsesb kincsünket, ő bírja forró ohajtozásinkat, mivel vele együtt egykori létünknek szemfénye is elszietett. Az egykor jobb sorsot látott viszontagsági martalékok bizonyítják ezt; szerencséjük maradványaival ha mást nem tehetnek, áldoznak a' régi dicsőségnek. Csak azon közönséges megfosztásban is, mellyet a' kedvetlen öregség eszközöl, tapasztalható a' multak felé küldözött édes ohajtozás; minden öreg elvirágozott ifjuságát dicséri, mellyet az élemedétt korrallal egybekapcsolt tapasztalási gyűjteménynek szemlélése soha ki nem pótolhat. Ha semmi remény nem lebeg is már számunkra a' kedvelt tulsó parttal egykor fenállott közönsülésünk' folytatására; ha a' habok' nevekédő zúgása mind inkább elnyomja az onnan vissza szállongó panaszos hangokat; ha a' jelenlét még ugy vonsz is kielégítendő szüksége alá símulni kéntelen hődolásunkra; szemlélődésünk még is mind arra legelész, háttal megy előre, 's ohajtásaink függő lánczbidját sem-

mi el nem ronthatja. Még az életestvén napnyugvásunkra mosolygó egünk is csak úgy küldi az utolsó ölelést; hogyha annak élesztésére boldog esthajnali fénynek emlékezete mosolyg képzeletünkben.

Többnyire apotheosis' tiszteletével illetetnek az elmultak. Mennél szabadabb ítéleteket ejthetünk holtjainkról, a' megvesztegettetéstől mentesebb állapotba jutván (ámbar látszanak rajtok itt ott bizonyos fonalak, mellyeknél fogva még élő hozzátartozóikkal összefüggvén, a' bírálás' vizsgálatja által nem minden tekintetből illethetők), — annál készebbek vagyunk magasztaló dicséreteinkkel az elhamvazottak számára. Nem látjuk meg többé a' hamvakon azon homálypontokat, mellyek egykor a' lénynek fényes tükörét kellemetlen tarkítással szakaszták félbe; most csak a' hatalmas sorsnak kegyetlen diadalját siratjuk a' minden tekintetben érdem tellyes mulandón. Könnyen béborít a' messzeség minden homályos foltokat. De mortuis nil nisi bene, — ohajtja a' példabeszéd.

Clio is, az emberi Nemnek közönséges tollvivője, csak czímét viseli hívatásának, mert a' ki nem aludott indulatok, — forrasai ugyan, de soha nem világosságot szolgáltató előmozdítói a' történetnek. Csak a' multaknak, a' személyes igazság' szélmentes, de ismét habár más tekintetben elhomályosult árnyékában kezdi ő hiteles emlékeit állítani, midőn az örökítő jeleknek vésése nem vérez többé semmi ingerékeny érzetet, sem evvel küzdelembe nem száll. A' jelenlétben úgy látszik többnyire csak forma szerint viszi tisztjét. A' még álló, de már alig lihegő sorsmartalékoknak, míg e' szomorú helyszínen mozognak, Cliónak vigyázatlan őszinteséggel használt rajztolla oly szurást adhat, melly minden sorscsapásokat megtetéz; 's általjában a' bús szívét állandó gyászviselésre kényszeríti; — nem mint

érzékeny, de még is ismét ifjodó külsőjü platanusok, mellyek a' zordon időjárás' csapásinak elmúltával a' sebes héjat mágoctól elvetik, 's az ujult évvel ezt is megújítják. De ne csudáljuk. Soha külön véve egész valójában felnem foghatjuk a' jelenlétet. Az ily kora emlékjelek az emberi ügyeknek természetén túli erővel szövődött, 's hirtelen felfejtett bonyolódásából kihéjazott fénytettek volnának, mellyeknek mint még meg nem foghatóknak közellétét sajnálnunk kell. Oly nagyok rajtok a' betük, hogy az elolvashatás végett tölők még egy párembernyom' közbevetésével távoznunk kell. Az igazságot, mellyre kell minden hiteles történetnek épülni, valamint a' régi dicsőségnek maradványait csak töredékben lehet az elmúltak' öbléből kihalászni, öszveszedni 's egészíteni. Nem állítom ugyan, hogy a' jelenlétre nézve egyáltalában lehetetlen volna az egésznek megszerzése, de a' valósítás meg nem történhet soha, míg az emberi indulatok az észnek emlékjegyeit oly főketlen szabadossággal megmerik mindenütt homályosítani. A' fonák tettekért szégyennel pírító tükürnék csak sírhalmokra, — itt is csupán régiekre. — szabad szolgálni. Nem tagadható ugyan némely választottak' létele, kiknek igazság után forró epedése diadalmaskodnék minden rövid látókon. De ezeket résszerint az ellenek tornyosuló akadályok, résszerint az embertársakat kényelő érzet hányszor kényszerítik a' környülményekből font esmeretekpek, szük rekeszéből nézésére; midőn pedig felemelkedett értelmök világos tetőről vizsgálthatatná vélek azokat! Bíró akar lenni minden kor; minden előbbieket ítéletének éles scrutiniuma alá kész vetni; — csak ő maga, mint bíró nem tűr el semmi viszony-ítéletet. Megesmertette ugyan a' nézés a' jelenlét' tárgyaival, de olly sebesen muló minden elejbenk tűnő körülmény, hogy rendez-

rint csak több szemek öszvevéve láthatnak egészet; egyes tekintet inkább képzelhet, mint láthat, 's a' képzelet' oktatása csak az elmúltak' tartós szemléléséből szedődhetik lassankint öszve.

Az elhamvazott régi szerencsére emlékező könnyeink csak oly sírbolti fények, mellyek ámbár kísért szemeknek fájnak a' gyászoló hosszú setétségében; még is örömet éjjeli napnak képzeltetnek. Eltemetett szerencsénk' árnyékát a' gyászfénynél megtekintvén, édes csalódással véljük azt közel lebegni a' setétségtől eltartat távolyságban, mellyet közbe a' mulandóság emelt.

A' jelenlét' adománya már maga is csak futólag izlelésre szabadító ajándék, az ízt is csak elreppenése után érezzük, 's akkor méltatunk minden javat igaz becsülésre, midőn eltünése után haszontalan ohajtásink szálógnak, minden szerencsénket tévesztő irányzatokban. Forrók, 's a' mellett türehetlenebbek a' tellyesedni kezdő remények, a' megfogadott szándékok, az érlelt következésre jutott tettek a' jövendőnek várva várt öléből; de nem vagyunk-e annál hidegebbek, mihelyest ajakinkról az „Isten hozott“ kirepptet, 's idvezlő ölelésünk tárgyra szált öröme által azokat körül karolá. Ugy látszik, hidegséget ölelénk belőlök. Szóltan, minden élenkség nélkül lelve szálja-meg valónkat a' tellyesedés, 's a' háládatlan hidegségből, úgy látszik, csak a' hirtelen eltünés. 's a' rövid látogatásnak véletlen félbeszakasztása által olvadnak fel ismét dermedt érzeményeink. Létünknek hasonfele vágyainknak messzelebegő tárgyaitól borítatik el. Egyesüljünk bár néha kizárólag a' jelenlét' múltó tüneményivel, hamar ismét megfordulnak a' szemek, ha csupa öszvehasonlítás végett is, a' mulandóság felé; hamar ismét lemosatunk megelégedetlenségünk által a' jelenlétnek sikamló keskeny színhelyéről.

Sokszor igen hasznos a mulandóságba gyakori tekintés az észrevétlenül elsilányult jelenléti állapotnak újjá születésére. Az időnek kártékonyága nem elégzik meg a látszó emberi műveknek szakadatlan rontásával; az erkölcsi nagyság ellen is szüntelen gyakorolja ellenségeskedését, úgy hogy sokszor a nagyság érdeme által emelt emlékeknek jelentőségét gyakran már a közvetlen maradék által elfelejti. Legfellyebb tehetetlen csudálkozás fogja el a serény utánzás helyét, megtagadja a régi erény a tisztelete számára járuló adót, a régi dicsőség fentartásának egyetlen egy módját. Így enyészhet-el egész népeknek nemzeti nagysága, s avval együtt rendszerint a nemzeti lét is veszélyeztetik. Mert az elenyészett erőben még mindig fenálló bizodalom már most bizakodás, árnyéktamaszt képzelő vak hiedelem. Hijában való ezután a borzadozó felriadás a tehetetlen nyugalom fonnyasztó öléből. Eltűnik a régi dicsőségnek bírt kincse tüstént, mihelyest nincs elegendő erőnk a kérdésbe hozott jognak kivívására.

Az elmúltaknak vizsgálása mindig a jelenvaló állapottal összevashasonlításra készíti szemlélődésünket. Ezen hasonlítás által határoztatik meg többek között a különbség a hanyatlott jelenvalók s a fényesb voltak között. A ki ily ítélet ejtésére alkalmas; annak hasznos meglegedetlensége felébreszti nem csak a kívánságot, hanem az iparkodást is a jobb után, hogy lesikáltassék a szeny a homályosult fénylapról. Ellenben örökíttessék a régi erény emlékezete, s ő is örökíteni fogja a kívánlatinak megfelelt tettü maradékok, s mindig fog ő is szülni nem alábbvaló újabb hőseket, megfelelehetőket minden felettök szövődhető bajoknak. Régi szerencséje a hanyatló ügynek, fellövel a te újra teremtő erőd az enyészetnek akarmi rejtekéből is;

egyszerre új napokat derít éltető sugaraival a' lappangó isteni szikra, százados rejtekekből is kivillantva az eszmélő erő által; az ujult hatalom' egére felfüggesztve! Ujjá szülő erővel karolja körül hanyatló ügyét a' csüggedetlen állhatatosság, veszendőt is újra bátorságba helyezhet, visszaragadja az 'enyészet' határvonataiig szédülőket; egészen új pályákat tud alkotni az ujult erőre kapott küzdőnek; kifejlit ellenséges körülmények közé bonyolódott martalékokat. Így lehet tehát hasznos a' mulandóság, ha ő a' jelenlétnek jósló, nem gyászoló tüköre, 's ha belőle szövetik vezérfonal, midőn a' jelenlét arra nem elegendő.

Ön esmerőbb ugyan az ön magából bontakozott erő, 's az előleges látásból származott kívánság nélkül vágygial megtölt eredeti iparkodás; ifjabb erővel törekedik ennek minden igyekezete; vígabban rugaszkodik minden nehézségek' gátjának; — ellenben a' fenálló remek' szemléléséről lesugárzó új szándékban megvagygon azon bizonyos önbizalom, melly az akadályokat pontosan fel tudja számolni, azoknak már előre tervszerintileg ellentállni, a' mire czéltalan rohanása 's esmeretlen utja miatt amaz nem képes, és gyakran éppen a' véletlen lepő akadály előtt borzad-meg károsabban, mintha valóságos kárt vallott volna. Pedig véletlen reá bukkanás a' veszély' rémítőségét neveli, kártekonyságát élesíti; a' vívásba ereszkedettet rémítve vissza veti; — illy rémülés pedig éppen a' legszükségeseb erő, a' hirtelen feltalálást zsibbasztja 's fagyaltja egyszerre el erőszakos telével; midőn pedig éppen a' meglepetés készíti számunkra a' legszebb diadalt, csak fogadjuk rohanását hideg vérrel. Akkor legkészebb ölelésünkre a' változékony szerencse, ha legszilajabb szélszélyének hirtelen felzudulását ki tudtuk állni. Örök birtokul tehát csupán utkészítő, 's ébresztő szemlélő-

désünket nézze a' mult kor, ez pedig tevős emlékezet által mutattassék be néki; a' többi a' jelenlét felé forduljon.

Vizsgáljuk most különösen, mint tudják az emberek ölelni azon kis véghetetlen apró szikrát, a' jelenlétet, melly az örök létből a' végzések' kormánya által számunkra szüntelen kiüttetik, azon utasítással, hogy ki mint tudja, azt markába szorítsa, 's addig el se eresztse a' szikra-élettel egy koru vendóget, valameddig a' tartózkodás' láttatját okossága által kieszközölt haszonvétel' kamatjában nem érzi.

A' jelenlét a' világ' játékszínének játszó felvonása; ama középlet, mellyben öszve kell találkozni minden emberi igyekezeteknek, ha nekik füst nemü létnél többet akarunk szerezni. A' jelenlét továbbá az isteni gondviselésnek látszó kiömlése, az innét kormányzott emberi ügyeknek gyümölcsözése; ő azon nevezetes pont, hol minden ész-vezérelte vágyaink megnyugosznak. Ő a' vígasztalás a' gondviselésnek az ohajtási könyörgőlevelekre meghallgatással viszonzó audienciás teremében. Ő nála el kell némulni minden kívánságoknak, 's helyettök itt kell befogadni az adományok' okos elköltését. Ő fejt ki hüvelyéből a' leghasznosabb szándékat, vagy a' kedvező végzések' engedelmével az iparkodó erő által hasznossá lett életutakat. Ő a' jövendőnek szülöttje, de általadatva nevendékül a' mult idők' tapasztalásinak. Szárnyára vagyon ugyan eresztve, de olly utasítással, hogy Mentorának árnyékához csatolja szüntelen, napjának éltető világát. Ámbár az ő nevelése reánk emberekre viszonzó tekintetben soha se tökéletes, mert mindig bir nevelőjének alkatásától némelly különböző, 's magokban véve mindig az előbbi testvér' tapasztalásit hiányzó sajátságokkal, de azért ön erővel is mindig botorkálhat, szárnyaira bizvást bocsúthatik, mi-

helyest nevelője' árnyékát, az utolsó jelenlétet híven késérei, nyomdokait szabad utánzásban ismétli, 's munkaerőnk által erős bizodalommal vezetetik. Egész életünkben egy fő feladás az, hogy a' jelenlétet mint állandós vendégünket szüntelen más más név alatt befogadjuk. A' befogadás' módjának legokosabb elintézése; — ez azon nagy találós mese, melly oly kevesek által fejtetik meg, midőn pedig a' megfejtés elkerülhetetlen, tevőségünk' körének körüllátására; ellenben a' rosszul fejtőket oly sok tévelygésekbe taszítja, 's az elkerülőket az élet' becsének esmerhetésétől megfosztja. — Lássuk, mint szemlélik az emberek e' vendéget, 's mint fejtik meséjét.

Némelly emberek a' jelenlétet, mint valami gyanús idegent, úgy fogadják. Az ohajtásnak oly hosszú epedése által polgári jogokat szereztek a' megadandó' honjában, a' jövendőben; felépültek az aranyvárak a' megérkezendő' számára; legmerészebb feltételek szerződtek a' gazdag remény' fejébe; — 's most midőn a' tellyesedés azt számunkra rózsakoszorukon lebegtetve elhozá; nem akarjuk benne a' kívánságok' tükrözését megismerűt, nem akarjuk azt ajándékol elfogadni; — sőt inkább, mint unalmas terhet úgy nézzük, 's azon szín alatt, hogy a' valóság nem más, mint az ígéretnek sílány árnyéka, részvét nélkül hagyjuk. Szomorú élet, az olly égalyban élés, mellyhez soha hozzá nem szokhatunk. Az életadó életölővé lessz, — a' megelégedetlenség' sínlődése kettősen szomorú, mert meg nem esmervén a' betegséget, még a' sínlődést szükséges életrossznak tartjuk, 's az orvosolhatatlanságot magunk előmozdítjuk. Idegen marad az maga eránt is, ki a' jelenvalók' adományától idegenkedik. Tehetségeinek gyümölcsözése örök foglalás által öletik el; örömei elsorvadnak, nem érintetve többé a' megelégedés' napjának

sugáraitól. Illy esmeretlen maradás a' jelenléttel minden jelenetekben ellenséges behatással viszonzozza a' megvettetését. Kiterjeszti karjait a' képzeletben szürkölködő a' távolyban szürkülő bőség után; 's végre bár az is árasztassék reá, az új adományt sem szorítja kezeibe, hanem hidegen elereszti, vagy könnyelműn elhullatja. Pedig a' félre esmért jelenlétnak amugy is sebes repenése még inkább siettetik a' nem használás által; 's úgy bosszulja megvettetését, hogy megnyitja ugyan az 'élégületlenség' zárt szemeit, de csak eltávozása után, mikor azután az elmulasztott alkalom miatt szenvedett szomorú díjt annál keserűbbé teszi.

Vagynak ismét oly emberek, a' kik ohajtanának, még pedig igen is hevesen, a' jelenlétnak élni, 's éppen azért nem élhetnek. Minthogy minden más időszakaszoktól függetlenül csupán jelenvalóságba merülve akarnak élni, annak adományait ők se éldehetik igazán. Függesbe esik a' függetlenség után hajhászó könnyelműség. Szédítő mámorában megszűnik érezni a' jelenléti ajándékot; midőn pedig élő időpontunknak barátságos megjelenéséről csak úgy győződhetünk meg, hogy ha arról előre gondolkozánk, 's azt mint anticipált vendéget úgy fogadjuk, mire annál élesebb vigyázattal kell lennünk, minekutána a' tőle áradó adományok minduntalan más neműek, máskép osztatnak ki, 's már a' szüntelen változó körülmények miatt is mindig máskép alkalmaztathatók. Ki az úgy nevezett jelenlétnak akar kirekesztőleg élni, az csak a' nagy életfolyam' árjának egy habját ragadta meg, míg a' többit elszalasztá, midőn pedig az alatt azon egy is, a' szükség' közönséges hajtása miatt kéntelen nem csak elsietni, de már az elsietés közben is szüntelen változni, 's oly nagy erővel 's nevedéssel elhaladni, hogy már szemlélése is nem csekély iparkodásunkat foglalatoskodtatja; — életha-

jónk pedig, — mellynek repülésénél egy két jelenléti habbesepp sokkal gyorsabb haladásu, de még is az egész hajót el nem birható kis buborék, — egész létünk munkakörét elfoglalja. El kell sikamlani az élethabokon, nem pedig beléjek fogódzni, mert egy habnak áltölelése süllyedésre csalo helybeztetés, 's az egyet ölelve a' nem várt ujabbaktól veszélyt szerzőleg elborítatunk. Éppen azok nem tudják tehát, mi a' jelenlét, kik más időrészről sem akarnak tudni valamit. A' mit könnyíteni kívánának, éppen az változék számukra legsúlyosb teherre. 'S azon kívül a' várt könnyűség helyett, az élet habjain is olly szenvedőleg usznak, mint az elragadtatott szálfá; nem pedig, mint a' haburalkodásra szánt, ügyes alkotásu hajó. Innét azután a' sok papasz, éppen az ollyanok' szájából, kik az életkedvnek legszenvedélyesb buvárjai szoktak lenni, 's mindent elkövetnek, hogy a' rabéretű tépelődés annak szolgálatjában kellemesb lehessen, mint okos szövetség a' felnyilt szép élet tájak felé irányzott megvizsgálással. A' pulyák, mint kapkodnak a' pillanatnak pillangó színű képzelményei után! Mindenütt rózsattelkek között akarják ösvényeiket intézni, a' nélkül hogy a' szerzés által birtokosi jógra magokat méltókká tehetnék! — Éppen az ilyenek tudják legkevésbé, hogy éltek, hogy minden pillanatról lehet leszakasztani virágot, 's hogy ki lehet életgondok közül szemelni a' prosaicus jelenpillanatot is, melly rajtunk keresztül menvén, nem csak a' képzelet' ragyogó ecsetét elveti, hanem sokszor azt változtatólag felvéve a' jelenvaló jók' kellemére eltakarás mázot tud fenni. Nem tudják az ilyenek, melly boldog közép-pontot lehetne tartani az arany légvár-seregű jövődők' képzélődései, 's a' csalatott színben megpillantott jelenetnek ugyan csak ismét képzelt ködjei között!

Másokat megnem taníthat az örök tapasztalás, hogy minő képzelhetlen gyorsasággal muló pillanat' habján uszik a' jelenlét, 's minő különös módon eszközölhető az ő marasztása, melly az észrevételben áll. De igen ritkán bírnak ezen olly könnyűnek látszó ajándékkal. Ha elfogadjuk is a' jelenlét' ajándékát, késedelemmel történik az többnyire mindig. Olly környülményesen tétetnek meg a' készülétek, hogy a' reájok aggodás miatt tulajdon tárgyak, az elfogadandó vendég elfelejtetik. Mindig inkább szeretnek az emberek foglalatosságuk' bureaujának kapuiban mulatkozni, mint annak belső termeiben dolgozni. Sok igaz munkán is csak azért kapnak, mivel pompás bivalkodás fényhájával vagyon körülövezve. A' formalitás'k' üzésében rendszerint szét vonódik a' valóra törekvő igyekezet. Annyit bajlódunk a' szűk jelenlétnek mi módon irányozható elintézésével; annyira törekedünk minden javak' elköltését egy pillanatt' hegyére öszvehalmozni, hogy rendszerint a' véle esmérkedés helyett utána sohajtásra kéntelen fakadni csalatkozó vagyunk. — Elkésnek némellyek általjában az idő' becsének nem esmérése miatt. Csak ollykor bukunk fel a' gondatlanság' szédítő árjai közül, midőn mintegy tudtokon kívül tevőségre kényszerítetnek a' tolakodó környülmények által; midőn igen érezhető, hogy a' munkást ékésítő tárgyak a' dologtalanokat elborító terhékké válhatnak. Új nekik az egész munka, 's kínzó mesés feladás az abba kapás, midőn a' dolgok' folyamában minden pillanat az előbbire utasító láncszem, 's titkának is a' reá szoruló' számára abban rejtezik megnyílása. Az innen terjedő hijánosság miatt csak töredékekben terjedhet szem elejbe az elmulasztók' számára az élet' szemléletje, 's az uttöredékek csak botlást okozó szakadékok annak, kinek az öszvest, mind munkájának pályáját, birni kellene. Egyik pillanat' homályos

elsuhanása a' másíknak erőszakos elvonását vonja azután maga után, későn felébredett figyelmünk' ellenére is.

Szükség tehát a' jelenlétre olly különös ügyelésű figyelmet fordítunk, hogy elsiétése közben soha el ne temetessék bennünk árjaival. Ellenben megtörténnék ez, ha a' jelenlétben úgy élünk, hogy éltünknek nyoma semmi tettel se jelesedhete. Ki a' jelenlét' adományaira magát méltóvá nem teszi, az a' multak' feledékeny' habjaitól már előre elborítatik, úgy hogy a' mulandóság' gyászának egyetlen egy vigasztalásától, a' név' felmaradástól is megfosztassék. A' mulandóságnak már a' jelenkorra kitolakodott káros határa, a' névsemmisülés, a' semmiségnek élve ölé érzése. Usszunk bár a' jelenlét' adományán, mint egy szalmaszál a' habokon, a' gyengének látszó névvonatok még mindig örök emlék' sziklaít buktathatnak ki közülök, csak jeles tettek' erejének fuvalmától lelkesítessenek.

Azon kívül különös gondunk legyen reá, hogy minden pillanatinkat élénk életkedv ölelje, 's az unalomtól ment legyen. Ezen óhajtott késéret' megnyerésétől függ, hogy mi a' jelenlétből egy örök léttel feléró kínzású unalmat származtatánk e, vagy oly kívánt kiterjedésű adományt? Egész életünk ugyan nem egyéb, mint egy elvillanó szikra, de hatalmunkban áll, azt számunkra a' jelenlét által megvilágosítani, táplálólag melegíteni, vagy egészen ellenkezőleg, véle jólétünk' biztos alkotmányát felnyujtva, károsan megemészteni. Mit látunk köröskörül egyebet, mint pusztító zivatarokat, borzasztó tüneményeket, mellyeket egy hatalmas lény, a' sors, játéknak mond, 's mi, ha a' játéknak ellenálhatatlan hatalmat tulajdonítunk; benne vésszel megtelt szörnyeteget retteünk. De vonjuk fel a' csüggedetlen kedynek soha nem ingó védfalát, 's az a' védlett egységnek olly bátor bizodalmat vív ki, melly bennünket a' sorsnak

minden ellenséges befolyásától megment, 's a' belőle kirohanó változások ellen elszigetel. Így fog majd az elsziető jelenlét is szüntelen egy képű élénkséggel megújulni, mi pedig az újultat nem fogjuk borzadva fogadni, hanem, mint a' tettek' sorát fenntartó örökséget, szüntelen a' régi érzelemmel idvezelni, 's' egyes alkalmazása által az élet' becsét szakadatlanul nevelni.

De hogy a' jelenlétnék még eltűnté után is mindig nyomá maradjon, 's' hogy a' mi átlmenetünk a' múlt kebelébe ne erőszakos taszítás, hanem lágy áthányatlás, és nyugalmat nyert biztosítás lehessen; — szükség azt szüntelen tettekkel jelenűnk. Egy pillanatot is hijában keresztül ne suhanjon az élet' s'ne előtt, hanem mindenkor része legyen azon hasznos ágyalásnak, a' melly erőnk' gyümölcsözését kebelében költi. Más-kép az egész élet csak elhalt mív, partok' lelapulása miatt továszét terült folyam, mellyet más meg nem indít, mint a' külső erőknék feléje töredett szele, mellytől azután semmi sem élénkül, mint a' légközelebbi taszításnak ismét hamar kiháló szenvedő mozdulása.

Mind két másik időtársát félyülmulólág szokja egész valónkat birni a' *Jövendő*. Mindenféle eszmélődések, indulatok, vágyak, epedések végtére ennek messés határvonatahoz húzódnak. Ámbár az ő öléből, 's szá munkra jön szüntelen a' mindig újjá születő jelenlét; még is csak arra vetjük eleinte kíváncsi vizsgálatainkat, mintha ő is, mint a' forrásához soha sem hasonlító folyam, vagy mint a' változás által nevededő gondolat, soha sem lenne megjelenésekr ugyan az, ki felé a' létel' küszöbén túl szállongának nézeteink. 'S még is, ámbár tudjuk, hogy tőle van a' megelégedésünkkel mindig ellenkéző jelenlét, még is mindig vé-

vátik általunk, azért a' mit úgy is bizonyosan megszokott adni; nem nézve azt, hogy nyereségünk elég nagy, ha általa az éleleterőt egy bizonyos célpont felé készíthetjük.

A' Jövendőhez utasítatnak minden reményeink, de gyakran; fájdalom; öly haszontalan, ámbár tetemes erővesztégetéssel; hogy nem tudom, a' sovány gyertyabélen 'evődő láng' erejét csadáljam é inkább; vagy a' ezéleánytalan erőt, és sok másra hasznosb időt elfogó, illy haszontalan föbogtatásra vesztégetett iparkodást. Hidedeljük azon jótékony melegét a' biztos jövendőnek, mely oly híven ápolja várakozásunk' ültetményét, 's azért félre esmerésünk miatt maga is oly kárf hozón megszokott hűlni. Erdőt nem látunk a' fák miatt; mint a' bűnöző kisdédek; kiknek repkedő képzelődésük a' várakozásnak arany-pengésű csigázásával valami látványosságra elkészítették, 's éppen azért a' valóságban semmit sem látnak. Miért nem várakozunk az élet' ajándékának kiszűrésében azon időpontra, midőn azokat már nem kénytelenítetnénk egyedül az epedésnek fogyasztva repdeső ecsetével érintni, hanem a' repeső szemhély által buzdítatott öleléseink által igazán megérve leszakaszthatók lehetnének. Valóknak tartjuk őket, ha még csupa képzelmények; szépeknek, csak derengjenek a' messze sejtett lehetőség' ölében. De közelebbre ne jőjjenek.

Mindnyájan megegyezünk abban, hogy a' jövendő valami útmutató egy esmeretlen táj felé, hol az uralkodást nyert észnek a' jelenlét' könyelmű szabadságán diadalmaskodott háda; a' megígért birtokokkal kielégítessek, minden kiállott áldozátjaiért. De úgy látszik, az útmutató magát az utas' társaságába vegyíti, 's véle együtt szüntelen odább haladván, ott is csak előbbi

neve alatt ámit, hol az ígélet' földjének zöldülni kel-
 lene; annyira: hogy a' jövődó' kebléből rablott bir-
 toka sokszor nem más, mint unalmas teher, melly elé-
 gületlenség' setét üregébe süllyeszti az élet' igazi talp-
 kövét, a' jelenléte. Minő ragyogó minden a' távoly'
 lenge ölében! Még a' legkétesb bizonytalanság' köd-
 fátyolát is megaranyozzuk, mind meg annyi éltető
 napsugárokká nemesítjük; 's ámbár sokszor vészes
 felyhőket foszlat-ki mozgó lepleből, minden fergeteges
 táját reményszivárványokkal ügyesen kiszínezi. Lehe-
 tetlen a' szemlélés' ingerének ellentállnunk, midőn úgy
 látszik, hogy azt játszi csalatás' csekély árán oly kön-
 nyen megszerezhetjük. Elragadó a' szűk földi létnek
 csillogó sokszorozása, habár az csak a' csalatás' szap-
 panbuborékai által történhetne is meg. Még a' nyuga-
 lomnak félhalála ölében is megkeresi a' halandó' keb-
 lét a' jövődó' vágya az álom' mákporaival, elszárnyal
 a' fáradhatatlan lélek a' rejtett tárgy' vizsgálására, —
 legalább néhány miriadéz világokkal előbbre, mint azt
 földi pályájának nehezlő törekeny sátora bírhatná. De
 nem elégszünk meg a' szemléletnek előre küldésével,
 megragadni is igyekszünk szüntelen a' jövődóból oly
 tárgyakat, mellyeket ámbár egykor ölelhetnünk, biz-
 tos remény biztat, még is kettős hévvel hajhászunk,
 csak hogy vélek, még a' végzések által rendelt életpont
 előtt jöhessünk egybeköttetésbe. Azonban, minő veszé-
 lyes, — ugrással elérni azt, a' mit kevés várakozás
 mellett lépve érinthetnénk; — kapkodva valami után
 rohanni, a' miről nem is tudjuk még, hogy csak köd-
 alak é, vagy létet magába záró pont a' bizonytalan
 messzeségben, melly ismét külömbféle igyekezéteket kí-
 vána meg a' sokfélekep alakító környülmények miatt.
 Ritkán vesszük észre, hogy a' dolgok' folyamataiban

minden tárgy párosítva vagyon valami időpontal, 's ki e' kettőt egymástól szét vonni erőlködik, annak herculei munkája rendszerint csak herculei zürzavarrá xállik. Az idő semmi mellék-építményeket nem emel szándéka' érlelésében; maga magát emésztő iparkodás volna az, a' mit ő ellene, ő kivüle akarnánk alkotni. Bizonyosan vesztet húz előbb utóbb maga után az időn kívüli dolgozás. Mindég éretlen miv az, a' mit kész-tetve próbálunk kifejltetni jövődől' öleből.

Valahányszor a' jövődőről gondolkozunk, lehet-ten csudálkozásunkat elnyomunk az eránt, hogy ajándékaitól többnyire olly sokat reménylésünk mellett más felől miért nézünk feléje olly aggodással, midőn pedig az ő eljövetele minden kétségenkívül megtörténik. Ennek fő oka az, hogy a' közel szemléltnél mindig ragyogóbb színben mutatkozik előttünk minden messze lévő. Mindig épít a' soha el nem csüggedő remény, de soha nem veszi észre, hogy legmerészebb mivéi is csak haszonvehetetlen omladékok a' csalatás' csüggesztő hi-mérjai között, 's hogy azon színek, mellyekkel képeit felruháza; soha se állandók. Ő, egy fáradhatlan utas, ki azonban soha nem éri célját, 's éppen azért kén-telen utazni, mivel soha nem talál a' keresetre. Ál-mainkal küszködik szüntelen a' valóság, 's abban ta-lálja gyönyörűségét, ha onnét várandó, habár csupa képzelt kincseinktől fosztogathat bennünket. Mi azu-tán nem hiszük-el, hogy valójában azok voltak, a' mikké tették a' valóság' hideg ajkain, — füstalakok. Vizsgálunk-meg előbb igazi alkotó részeitet, minek-előtte bánatunk' gyászát miattok felöltöztök; nem foly-nék annyi könny, annyi mocsart szerző áradás a' való-ság' telkein. Azért vagy parlag, vagy süllyesztő ingo-vány az álmodozás a' tettek' vetéseinek. A' remény'

festései vagy soha nem találják-el originaljaikat, vagy másolni sem igyekeznek azokat. Igen ritkán kölcsönözi rajzait ez életből. Még ön maga is kéntelen gyakran elmosolyodni torzalaku tervein. Olly viszályosan szökdöső rendel alkottatának, hogy létesülés' esetére magok az alkotók lennének elsőek azok közül, kik az új vendég' megjelenése miatt békételenek. Azonkívül a' boldogító tellyesedés is elveszti ingerét az eléglő jelenlétben, 's főképen a' tehetetlen álmadozóknál kevés az olly meglegedett halandó, ki képes legyen az elnyert jót a' bétölt óhajtas' örömevel fűszerezni. Nem alkotó tulajdonság a' jövendő' ülében ragyogó színezés, csak a' hívalkodó álmadozás' ecsetjének játéka az. Szükség illy ragyogást az igazi élet-színtől megkülömböztetni, melly annál terjedékenyebb, mennél mérséklettebb az erőnkön kívül álló tellyesedést óhajtató inger. Ez szerződik az előre néző okosságnak oklánczolatlan alapított tettein; nem pedig a' hü álmadozásnak előre fuvalt szellemeiből szótt pókháló-tartalmu szönyegein. De mind ennek ellenére az majd közönséges sorsunk, hogy mindent ragyogtassunk a' távol' ülében, mihelyest képzeletünk által felfogatott. Meg nem gondoljuk, hogy mind a' tárgy, mind a' tárgy' felékesítése csak a' képzelet' körein villantak, 's hogy így a' körülöttek izzadt fáradozás is hijában iparkodott. Kergetjük forró vágyainknak futó tárgyait, édesb nyugal munknak sokszor általános feláldozásával; 's még is, midőn némellykor a' sok évi bujdosás után az álmakból valóság' ülésbe vissza vetttven, itten bujdosó Odysseuskiat felébredünk, nem esmerjük meg a' honni partot. Háládatlan hűdegséggel fogadjuk a' tellyesedett Jövendőt, részvétlen közömbösséggel szalasztván el a' róla számunkra mosolygó szerencsét. Kaput zárunk a' meghi-

vott vendég előtt. Magunk füstbe oszlatjuk a' létesült tárgyat, minekutánna füstbe nem menését a' Végzéstől kieszközöltük. Honnét vagy on ezen hidegségünk, honnét még a' fölünk előre óhajtott esmeretségnak is elfelejtése? Kétségkívül a' Jövendő egy fényttest, de csak éjszakai fény-szórásu, mellyet ugyan nézni, de ölelni nem akarunk? Én nem hiszem, hogy az isteni gondviselésnek való kiömlése, a' tellyesült Jövendő, csak a' képzelmények' csillogtatására, 's ezeknek való hasznunk' kárával eszkozlendő fentartására rendeltetett: kell ő néki nemesb czél számára valósulni. Épen a' féketlen repeső képzelmények' játéka miatt történik az illy hideg elfogadás. Minekutánna az élet-gyémántot, a' tellyesedett reményt elnyerők, még a' drága kő-be-csét is a' veszély' taxója alá akarnák vetni; 's nem tudván a' hasznos valóság, 's a' hiu, bár ragyogó képzéletek között igaz arányzatot állítani, a' haszonnak is csendesen ápoló nyugalmunk' homályos földi keblében csirázó magvát nem esmérük. — Azért sem esmerjük a' tellyesedett reményt, vagy is a' létesült Jövendőt, mert a' csalfa képzelmények' miatt messze voltában egészen másnak gondoltuk. A' vágyak csak úgy élhetnek, ha tárgyaik után messzire kell repülni, ők az érzeményeket olly különös extasisbe emelik, mellyek földi valónk' szerkezetével többé nem egyeztethetők, 's a' józanodás' ébredésekor eltűnt elégedésünk helyett viszomainkból kirándítást vetetnek velünk észre. Vagy, az elkényeztetés' martaléka szerint éppen a' bőség' ölében rugdalózik a' könnyűség' szárnyain hintált érzeményünk. Vagy egészen más tárgyak felé lengedeztek óhajtásaink, annyira, hogy a' jövendő' öléből jött segedekkel majd nem úgy bánunk, mint ellenséggel. Ezután a' javakat is terévé változtatja unalmunk, hogy ha

azok nem kitűzött célunk' számára érlelék gyümölcszeit.

Felvonandó kárpit előttünk a' reánk áradó Jövendő, melyre a' feszült figyelem türelmen várakozással készít bennünket. Mind a' játszó, mind a' tárgyak többnyire esmeretlenek lévén, mind meg annyi Columbuskint igyekszünk ölébe, 's benne tündér Eldorádókat sejtünk. Minekutána az elmúlt szépségekről, 's az eltűnt boldog képekről bánatunk' felhőit szét tudók oszlatni, ő feléje fordulunk mindenestől, az ő kedvéért hajgálnók hátunk megé fűrtönkint éltünknek hátra lévő szakaszát, a' Jövendő tudása' ingerének hódolásunkért. Óh, mi lehet az előttünk tornyosuló tárgyak' magas hegylánczolatán túl, mi tündér ott a' sejtésünk' hó képzelményiben alakított új világ, ezen tépelődünk. Nem sajnáljuk az oda jutás' előmozdítását, kerüljön az bár mi lankasztó mászkálásban. Örömet előmozdítjuk azt nem csak izzadással; vérünknek is, a' helyzetjái kőszáli zerge vadászokkint, az akadályok' sikos sziklájára hullatásával. Vissza tekintünk a' múlt' emlékezetének virágos rétjeire; lássuk bár az előttünk nyiladozó komor mélységeket, azoknak ellenében. A' Jövendő érzekapuinak döngetéseikkel pergetik el képzelményeink az élet' rövid fonalát.

Eggyeztessük valahára öszve az illy ellenzeteket. Összuk fel szemlélődéseinket ősz időnknek szüntelen egymást üző, 's még is egymást mindig egykép kielégítő szakaszai között; 's azoknak okos egybealkatásából állítsuk egybe az élet' pályáját. Ugy futhatjuk bé ezt azután a' feltett czállal megegyezőleg, úgy fog lábaink alatt az eddig ingatag feneklet kemény talpazattá valni. Így nem fogunk halál képűekké fonyadni még az élet' fenléte közben a' kizárólag multak utáni buson-

gás miatt; — így nem fogunk lepke-hiúsággá szét terülni a' jelen pillanatnak féketlen elragadásában; — így nem fogunk vergődni soha meg nem érintendő csillagzatok' fényhalmai felé; — hanem vizsgálólag tükrözni a' múltban a' jelenlét' tüneményeit, 's a' tettek' hasonlításain szerződött következtető lánczon az esmereteket kiszélesíteni, az okos ítéleteket a' lehetőségek' homályos ölében is előre kirepmentve, vitézkedtetni; — szóval az egész élet' meséjét legkevesebb, 's még is legtöbbre ment fejtöréssel félfejtani. —

Hrabowszky Dávid.

7.

FORDÍTÁS.

A' mai korszellemnek legkitünőbb czíme, az újságon kapás' kórsága. — A' mi új. — legyen az új hír, új mű, új divat, 's a' t. — ma azt mindnyájan egyszerre akarjuk szodélyan elnyelni; de holnap mint slendriánt felrevetjük, még pedig nem csak a' félrevetést érdemlő haszontalan tárgyakat, hanem sokszor a' legbecsesebb kincseket is. Pedig megkell vallani, hogy a' régi munkák sem egészen üresek ám! — 's talán ha majd jelenkorunk egyszer, újságvágyi kórságát leforrotta; lessz idő, midőn a' régi munkákat elővesszük, 's bennök mint legszebb újságban gyönyörködünk. Magyar nyelven, akár az íróknak háládatosabb munkát,

akár az olvasóknak kellemetesebb szellemi kincset alig lehetne ajánlani, mint egy oly könyvtárt apró kis zsebkönyvi kötetekben kiadni, mellyben minden élő és holt nyelveknek remekei — de csak remekei — a' legrégebb idő kolta magyar nyelvre lefordítva literaturánknak általadatnának. Ekkor vennők még észre, melly régi a' bölcsesség! 's melly értelemben mondotta azt bölcs Salamon, hogy semmi új sincs a' Nap alatt.

Ha a' régi könyveket vizsgáljuk: néha olly remek munkákra bukkanunk, mellyek a' mi korunknak is bámulandó kincsei lehetnének, 's a' magaveti új íróknak eszükbe juttatnák, hogy mi a' bölcsességet nem magunk találtuk fel, hanem a' régiektől vettük örökségül. Sok régi könyv feledékenységbe hever, holott érdemes volna minden évben újra nyomtatattatni, csak olvasó volna.

Ha Horátx érdemes nyelvünkre lefordíttatni; nem kevésbé érdemes volna ám Cronegk is, ama, mintegy száz évvel ez előtt élt, 's fiatal korában himlőben elhalt német költő; kinek *Codrus* cím alatt megjelent 's megkoronázott Szomorújátékát ifjabb kezdő költészinkek nem győzőm eléggé ajánlani, mint remekét a' Szomorújátéki költészetnek, Ó, kora halála daczára is sok remek munkát hagyott az utóvilágnak a' költészet minden nemeiben, de különösen az erkölcsi poésisban, 's a' vétek dorgálásában nem Horátx, hanem valóságos Pál Apostol.

Hogy őt azokkal, kik nem ismerik, némilog megismértessém; itt közlöm egy themáját magyar fordításban. — Ó ugyan ext versben írta, az akkori német versírás' azon nemében, melly szerint két sor 13 syllabás versre váltogatva következik, más két sor 12 syllabás. — Versben kellene hát nékem is őt bemutatnom:

de annyi munkára nincs időm, azért csak prózában közlöm, a mint ezt reptiben közölhetem. Maga a könyv igen ritka, nekem csak egyszer volt hozzá kevés időig szerenésém, 's akkor fordítottam le ezen próbát is. Lásunk hát egy példát Cronegkből, melly az akkori még miveletlen német literaturán így kezdődik:

Das Glück der Thoren.

Nun hab' ich g'reimt genug! Es mag ein Andrer wagen,
Und dem erzürnten Volk die bittere Wahrheit sagen;

Vor stolzer Reimer Schwarm, — vor dummer Thoren Hass
Kann man nicht sicher seyn, selbst auch auf dem Parnass.
Waren müszet' mir das G'schick, den traür'gen Vorzug schenken:
Den Pöbel zu verschmähn, zu fühlen, und zu denken?

's a' t. 's a' t.

A' Dörék' szerentséje.

Eleget rimeztem már! Tessék másnak is próbát tenni, és a' felbőszült népnek a' fanyar igazságot szemébe mondani. A' kevély verselőknek rajserége, és a' buta döréknek gyűlölsége előtt ment nem lehet az ember, még a' Parnassuson se. Mért kellett a' sorsnak azon szomorú elsőséget rána mérnie, hogy én a' népet kurholjam? hogy érezni és gondolkodni képes légyek? Mit használ a' tudomány, melly a' mi örömlünket így megzavarja? mit a' bölcsesség, mellynek erőnyét az ostobaságon érezzük csak? Még az én írásheli buzgóságom se tesz egyebet, mint csak magamat fáraszt, — se a' világgal, se magammal meg nem elégszem, — egyszer a' vers jó igen nehezen, egyszer a' gondolat igen csekély. — Melly szerencsés a' dőre! ő maga magát okosnak tartja!

Amott egy henyélő, az ő kevély alázatosságában fuffa fel magát, — semmirekellő, de még is boldog, ha az emberek őt nézik. Melly szerencsés ő! ő magával megelepszik, és gondolja legalább, hogy ő a világot megcsalja. — Melly szerencsés ama Gargil, kit soha senki kurbolása meg nem háboríthat, ki magát, és csak magát csudálja, becsüli! Semmi gyalázás és keserű rágalmazás őt, és az ő nyugalmit meg nem zavarja, és ha minden kifütyüli is; de maga magának tetszést tapsol.

Irigy szemmel néztem Thraxot, midőn magában nagy komolyan így tünődött: óh miért nem lehettem én törvénytudóvá? most én is mint az, kevélyen rágalmazhatnám az emberek' ízlését, 's kényességét, és gyakran minden gond nélkül én is komoly tekintetet mutathatnék. — Ekkor magamban büszkeséggel így szölkék: Félre az illy hiúságokkal, a' henyé ifjaknak nemes időtöltésével! Ők talán majd idővel magokba térnek, okossak, 's becsületes emberek lesznek, és komolyan gondolkodnak. De valóban Thrax urnak igaz van.

Ugy de mit nyer rágalmazásával? ha elárulja azt, hogy szíve és erkölce hibázik?

Én azt el nem homályosíthatom, a' mi mások előtt világos, midőn t. i. itt egy Bölcs sóhajt, — amott egy özvegy sír. Én nyugodt szívvel nem lehetek, annyival inkább nem nevetetek másokon, a' magam rágalmazása nélkül.

Nekem a' természet egy igen lágy szívet adott, melly az én embertársam' baját felette nagyon érzi. Én az igazságot se nem kissebbíthetem, se nem nagyobbíthatom, se büntetni nem akarok; egyedül javítani, boldogítani akarok még satyráimban is. — De mit

használ ez nékem? — én nálam sokkal szerencsésebb Thrax, mivel ő nem illy érzékeny, — az ő nyugalmát semmi képes vágy meg nem háborítja, és míg a' törvénytudós drágán árulja portékáját; csak igen is olcsó az erkölcsi tanítás.

Melly szerencsés Mops! ki a' lángész helyett egy faluval, 's egész vadászattal bír, és tizenhat öldödöt számlál! Melly nagy szabadsággal, minden háborgatás nélkül ihatik, és vadászhat ő, ijesztheti a' leányokat, és verheti parasztjait, — szabadon rágalmazhatja az udvart, a' várost, a' Pápát, Franezia-országot, kivált ha irnoka az újságokat értik is. Melly szerencsés ő? még azt is elhatározza velök, hogy veszedelmes a' státusnak háborúban szolgálni.

Pedig ha ő volna Prinz Carl, majd megmutatná ő mint kell átmenni a' Rhenuson, 's nyugodt szívvel bevenni Párist, Belgrádot 's a' t. A' nagy Mops!

De még ő többet is tud, nem csak hadakat véselni! Ó mindig hibát talál az udvarban, és az országot akarja kormányozni, — büntet, osztogat jutalmakat és érdemrangokat, uralkodik az egész világon, — csak nem tud a' maga házában.

Illyenek a' szolgálta urak! van a' világnak min nevetni! — Sokszor az ostobaság szerencsésebbé tehet, mint a' bölcsesség.

Éltünk² zsenge kora mért olly kellemes? Ám, a' legtöbb örömek forrása a' próbálatlanság! Melly vidámon tudja a' gyermek az élet' örömet érezni! egész szíve tombol ártatlan játékaiban! Az ő kívánsága könnyen teljesülhet; — fájdalma hamar elmúlik, és a' mi minket nyugtalanít; az néki még mindegy.

De ha az okosság és értelem lassan-lassan kiterjednek; elkezdi a' lélek magát felderíteni. A' gyerme-

ket az idő nagyobb kívánságokra vezérli; ekkor új szerencse, és új hiúságok után törekszik. Elrepül már az édes nyugalom! — az ifjú szeret és panaszkodik! — egyik ostobaság a' másikat űzi.

De időök' multával, midőn a' bölcsesség megtanít bennünket arra, hogy az emberiség' szerencséje csak álom, melly minket elkábít, egy könnyű édes játék, melly csak pillanatig tart; majd ha a' tapasztalás elő áll; óh akkor repül el a' szerencse! Hijában kóvályog philosophus uram az ő conclusioiban, mennél kevesebbet tud, annál többet képzelvén tudni!

Egy bohó, nagynak képzeli magát, mivel egy bölcs őt kikerüli. A' dörék' szerencséje a' kevélység és tapasztaltság.

Nagy Sándor a' Ganges partján nem volt olly kevély, mint ama vitézecske a' szép Franciaországban, ki midőn legelőször kevélyen strázsát állana; asszony anyát a' magas ablakból rája alánézni megpillantja! Fialtal homloka szoktatja magát a' setét gondokhoz, — káromkodik, csak kár, hogy szava még igen gyenge hozzá! — A' nép rábámul, és csudálkozva kitér előtte. — Nyílnak az ablakok, és a' szűzek bámulnak alá a' felházakból! Szűzek! jól megnézzétek őt, a' ti készülő bajnoktokat, miként követi őt a' válogatott vitézek' serege, kikre ez a' mi bajnokunk pirongatózik, 's már magát Cleliából egy romantos vitéznek képzeli lenni. Ott mien vitézünk ni! kiáltoz Lizika; — Bárcsak már a' harezot kiállotta volna! *)

Hát azon kevélységnek van e párja, melly egy ifjú íróf' hevít, midőn ő az ujságokban legelőször látja

*) Dort geht Er! unser Held! dort! dort! — schreyt Lisette:
O! wenn Er schon den Krieg überstanden hätte!

nevét? jól nem tud lakni saját dicsérete' olvasásával, és azt, ha bár pénzen vette is meg, magának tulajdonítja.

Stertin örömmel hagyja el atyai jószágát, örömmel siet a' városra és nagy világba. Van e' párja azon öröme- nek, melyet azon ifju urunk érez, midőn ő az udvar- nál legelőször. Quadrilt tánczolhat? midőn tőle minden pénzt szép tisztességesen elnyerik, — midőn hozzá a' ga- vallérok' illy barátságosak, és a' dámák illy kegyesek!

De' majd ha a' tapasztalás megtanítja; majd ha azon ködök széteszlanak, melyek még most az ifjú- nak homályos szemét fedezik; majd ha a' mi ifju vité- zünk futás közben káromolja azt a' napot, mellyen ő legelőször szerencséjét a' hadban kereste; majd ha amaz ifju író a' fanyar Critica megrostálja, és az olvasó csak az ő erszényére nevetkérez; majd ha egyszer Ster- tin elszegényedve tér vissza nagy szomorúsággal atyai tűzhelyéhez; akkor vége az álmoknak, melyek eddig oly édesen csiklandoztak! Ők már többé nem szerencsés- sek, de nem is tapasztalatlanok.

Egy bohó, a' ki magát gazdagnak képzelte, midőn őt barátját nagy munkával ezen eszelőségéből kigyógyí- tották, igen helyesen ezt írta nekik: Ti gonosz bará- tim! Én ti miattatok elvesztettem balvélekedésemet, és azzal együtt szerencsémet. Most már tegyetek engem is- mét bohóvá.

Nézzétek még továbbá a' bolondok' szerencséjét! Midőn egy új tanító feláll kevélyen, és arra akar ben- nünket tanítani, a' mit még maga sem ért, és gyakran a' tudomány' érdeme is veszt miatta; egy két szava ke- vélylé teheti, de majd elvállik ha sokat szóll.

Stax azt gondolja, hogy az valami hallatlan, a' mit ő mond. Miért? hiszen közönséges. Ám no! de neki új.

Sergill azt hiszi, hogy ő hozzá hasonló Poëta még nem volt. Hogy hogy? hát Gellert? hát Haller? — Jaj! ezeket ő még nem olvasta.

Cecil csak örökké gyalazza a' Francia Poëtákat. Azt kérdem: Voltairt is? — Jaj! — azt nem érteti meg.

A' bosszús Marcalf csak gyalazza a' külföldieket. Miért? — Ám! mert ő még hazájából sehvá sem volt.

Az ostoba magát okosnak véli, ha bohókat lát maga körül; — és Phillis magát szépnek véli, — miért? ám, mivel ő vak.

Oh melly szörnyű édesség nincs abban a' magamegcsalás' mesterségében! — De ha tévelygésünk eloszlik: oda van vele együtt a' gyönyörűség is.

Ez élet egy álom, egy setét éjnek tüneményje! — Boldog, ki az ő álmából jó kedvel serkenhet fel, kita' vétek, félelem, és gyötrődés nem rinszt fel idő előtt; — kit a' babonaságnak semmi tündérelleke meg nem ijeszt, — ki, midőn a' hajnal hasad, nyugodt szívvel, víg kedvel, új étellel mén ki kunyhójából. Éljetek barátim! éljetek szabadon szívteher nélkül, és várjatok egy új holnapot a' jövődönék minden félelme nélkül. A' ki jól élt; jól hal meg, — ez csalhatlan. És ha éppen álmodoznotok kell; legalább gyönyörrel álmodozzatok.

Mi csak pusztá homályokon tévelygünk bizonytalan, egyedül a' halál vezérelhet bennünket a' bölcsesség' országába. A' jóllétnek legnagyobb mértéke is atyafiságos a' fájdalommal, — a' bölcsességnek kis országa határos az ostobaság' birodalmával. A' földi muló szerencse igen szoros határok közé van szorítva; — az embernek kötelessége, soha sem vádolni, mindig halálai.

Csak a' kevelység és balítélet panaszkodik; — tekintünk vissza magunkba: saját ostobaságunkban van a' mi szerencsénk alapja. Gyakran bölcsesség lehet az, mit mi ostobaságnak káromolunk, 's talán maga Newton is csak egy bohó a' jobb világokban. Szabadon bévándorolván az élet' homályos pályáját, úgy találjuk: hogy az erényen és kötelességen kívül, minden csak vélemény és balítélet. —

Fordításom régi, az eredeti munkával pedig nem bírok; azért ha hibáztam valahol, engedelmet kérek.

Udvardy J.

Mérnök, a' m. t. t. lev. tag.

Az érdemnek nincs kenyere.

Míg amaz udvari ledér' költött dalja
A' felfuvalkodott nagyravágyót csálja,
's neveli dagályját;

Te tudomány-buvár! a' magány' keblébe
Vonulva törvényt írsz a' világ' elébe,
's futsz nemesebb pályát.

Dolgozol a' közjón törődő homlokkal,
Fény, dicsőhír, 's érdem-pálmaért gondokkal
rakva fáradozol.

Mit nyersz? a' csapodár, álnok ditséréte
Mellett gyült kintsérel kedvére él; de te
éhen kornyadozol.

Mert ha a' nagy rangú felemelkedettek
Előtt szorgalmaid becsesek nem lettek;
elfelejtve maradsz, —

'S ha áras térdekkal nem heversz a' porban
Az alacsonylelkű hízelgőkkel sorban;
jutalmat nem aratsz. —

Répás Dániel.

8.

AZ ÉRTEKEZÉSEKRŐL*(Folytatása és vége. *)*

Sokat, egész könyvet lehetne és kellene írni az értekezésekről, mert úgy szólván minden írás és minden könyv, értekezés. De a' fő eredményje (resultatum) minden vitatkozásnak csak az lenne, hogy, bár egyes esetekben a' közvetlen nevelés legyen is az emberi nemzetnek legbiztosb nemesítője; de az egészre, a' nagy testre, a' nevelendő nagy nyers sokaságra hatásnak nincs egy könnyen kigondolható jobb eszköze, mint az értelmesen, 's csinos népszerűséggel kidolgozott velős értekezések, még pedig innél többféle tárgyakról; és így az egész tarka baraka természetéről, 's ennek ezernyi apróbb elágazatjairól, 's minden titkos szögzugairól elmélkedő értekezések. — Ugyan is, az a' fő cél, hogy a' műveltség, a' nemes érzés terjedjen, mert műveletlen néppel semmire sem lehet mennünk a' kevés művelteknek is. — Már az értekező akármelly tárgyat vesz is fel a' természetből értekezése alá; annak eredményje még is csak a' művelődés terjesztése lesz utoljára. — De mivel az olvasó sokaságuk tagzati (individualis) sajátága tarkaságot kíván, mert egyik egyet, másik más tárgyat olvas örömmel, 's megeskik, hogy egyik éppen nem is olvassa azt;

*) Lásd az elejét Tud. Gyűjt. 1835, — V-dik Füzetében.

mit a' másik mohón kap; innen nyilván van, hogy valamint a' jó szakács ételeinek bővsége és finom fűszere által még a' jóllakott személyeket is evésre csábítja; úgy az értekezések sokasága 's velőssége is, hamarább talál proselytákat a' nagy testi sokaságban, mint csekélységre silánysága. És így a' sokféle velős értekezések által egyszerre két cél éretik el, — először: a' műveltség' terjesztése, — másodsor: a' nemes proselyták' csinálása, melly szerint az írók, magok csinálnak úgy szólván magoknak olvasó publikumot is. Mert az olvasásra kényszeríteni senkit nem lehet anyagilag; — 's ellehet gondolni, melly felséges író legyen az, kinek munkája az olvasókat mintegy kényszeríti magához erkölcsileg!

Még pedig ez mind csekélység! — csak egy lépéssel több a' semminél! — Még az olvasó-közönsséggel a' hazán nincs segítve; — tévő, dolgozó, munkás kezekre, 's tiszta szívre van a' hazának szüksége, — mert a' teoriával soha jól nem lakik a' has, — anyag kell néki, kenyér, hús. — Valóban a' csupa olvasó-közönsségre nem is volna méltó ügyelni a' hazának, ha nem tudná azt, hogy az olvasás is a' többek között egy hathatós eszköz, ösztön, vagy rúgó, a' nyers emberből egy gondolkodót, a' gondolkodóbol, egy cselekvőt képezni; — 's csak ennyiből áll azon kapcsolat, melly végett a' haza, az olvasó-közönsségről is gondoskodik, némelly országokban. — Fő cél a' cselekvés, a' tettleges élet, a' munkás gyakorlat; ebből bizonyosan él és fenáll az emberi nemzet; de a' csupa elmélkedés és okoskodás minden praktikai következés nélkül, nem egyéb árnyéknál. — Mit érsz vele, és mit szerzesz rajta, ha valaki

szorult állapotodban ígér nagy segítséget, vagy ajándékot; — de csak ígér, és ennél többet soha sem tesz? Illyen a' theoriai és praxisi különbség.

Majd nem hasonló feladatjuk van az értekezést íróknak azzal, ki egy vad tinót próbál szeliddé tenni. De bár melly iszonyú sok munkába, fáradságba, törődésbe került is neki ezen megszelidítés; mégis csak annyi az, mint semmi, ha azon marha, minden szelidsége mellett is a' járom viselésre és iga húzásra legkisebb készségét sem mutatja; — hol van hát, és mi gyümölcse szelidségének?

Nagy lépésnek, és nagy nyereségnek látszik ugyan, ha már az emberi társaság annyira mehetett, hogy az olvasó-közönség oly nagy, mint maga a' társaság; de hidjük el, hogy ez csak azon egyetlen-egy feltétel alatt igaz, ha az olvasásnak van foganatja is, az az: az erkölcsi, vagy belső ébrenség, kihat a' kezekre lábakra is, és a' testi világra, vagy is praktikus életre is; — mert a' cseresznye-fát, szőlőt, dinnyét, nem a' virágjáért ültetjük, — óh ezért hozzá se nyulnánk, 's figyelemre se méltatnók, — hanem egyes egyedül a' gyümölcseért, mert hasunk gyümölcseivel telik csak, 's élhet el, de nem virággal. — Ha tudsz valamit, azt hijában mondd a' száddal, ha bár ezer, meg ezerszer mondd is egymás után, tudom, tudom, tudom, 's a' t. — hanem mutasd meg a' kezeddél, csináld meg, 's vidd véghez; ekkor ha nem mondd is, még is elhiszi minden, hogy tudod. *Scire tuum nihil est, nisi te scire, hoc sciat alter.*

De ha nagy munkának lehet mondani azt, ha a' nyers nyakas nép, melly a' könyvtől mindig irtózott, annyira megszelidítettetett, hogy az

olvasásnak szenvedélyes úzóje lón; még ez a nagy munka csak gyermekjáték ahhoz képpes, ha azt akarjuk kivinni, hogy ezen, már most olvasó nép, ne csak olvasó legyen többé, hanem cselekvő is, — és tevője annak, a' mit olvasott és tanult. Ez ám még a' feladat, és csak százszorta nagyobb az elsőnél!

Ösméritek e' jól az embert? tudjátok e, melly rest, lusta, álnok, ravasz, 's melly egoista ő, mindaddig, míg a' míveltség' izzó kohán háromszor meg nem edződött, 's szilárdsága a' maga próbáját ki nem állotta? — Nem mind arany az, a' mi fénylik! — koránt sem úgy van az mind, a' mit egy bő szájjú magáról állít, vagy hisz. — Tudni, tanulni, olvasni, 's valamicskét magába venni, ezt még csak megteszi sok ember unalomból is, mert ezért nem sokat kell fáradozni, minthogy ülő helyében is megteheti, 's a' lélek késszebb is és könnyebb mindig, mint a' test, mindenre; de tenni, mozdulni, erőlködni, 's a' húzamos munkát húzamos szilárdsággal végig kiállani, — magából valamit kiesikarui; ez az, a' miért olly kevésre mennek az emberi társaságok, minden theoretikai tudományos olvasottságuk mellett is. Míg tanácsadásról van a' szó, addig találkozik elég tanácsló; de mihelyt hangzik: „*no hát gyerünk*,” tüstént üresül a' terem egyenkint, míg végre alig marad egy kettő az ajtó' bezárására.

Szörnyű érzéketlen a' míveletlen ember! — Mint a' kis gyerek, minden irgalom sajnálás és könyörület nélkül, sőt a' legnagyobb gyönyörűséggel kínozza, fojtogatja, nyúzza a' kezében lévő madárkát, nem is képzelvén azon fájdalmat, hogyha ő véle is úgy tennének, melly rémítő sikoltással ordítottana ő, a' ki egyébaránt csak egy

békától is majd halálra ijed; — éppen ilyen minden érzéketlen ember, ki magán kívül, és a maga jelenperczí élelmén kívül semmi fontos tárgyat nem ismer, hanem mindent érzéketlen hideg vérrel csak úgy ítéel, mintha az egy darab kő volna, mellynek semmi érzése nincs. Nem tudja magát a' más bajában, 's nem tudja jöhető kínját jelen örömében képzelní, — csak él és éldeel, 's ezen éldeletének minden tárgy áldozatja, mi utjában van. Óh valóban, ha a' nevelés, ha a' vallás, ha az olvasás, ha a' miveződés az emberben valami foganattal lehetnek; ezen foganatnak csordultig tölt pohara, és egész dicsőssége az egyetlen-egy érzésben központosítatik, 's érzés nélkül a' legtudóssabb is, csak tudatlan gyerek még.

Melly borzasztó gonoszszágnak, babonának, fanatismusnak műhelye volt e' földszíne akkor, mikor az Idvezítő e' világra jött! Ezen gonoszszágnak kiirtására állított ő itt egy idvességés tant (doctrina) melly a' legszentebb Isteni ihlésnek, a' legnemesebb mély érzésnek, egy könnyörtülő, szánakodó, jóltévő, megbocsáttó érzékeny léleknek míve volt. 'S mit tett ezen nemességés tanja mind e' mái napig? Valóban, ha az emberi társaságokat, (mellyek ezen tan által azolta már az egekig nevelhették volna földi boldogságjukat, 's jóllétüket) megtekintjük: úgy találjuk, hogy a' világ ma is, majdnem mindenekben az az érzéketlen, a' ki volt az Idvezítő' eljöttkor. — Ő jött, minden kemény szívet megtörni, érzékennyé (de nem érzélgővé) tenni, mellyből minden boldogság önkint folyván, egy szóval, az egész világot idvezíttetni, megváltani! — Az előtt akármelley ismeretlen elfoghattak az emberek, azt először min-

denétől megfosztották, 's azután lánczra fűzve vásárra hajtották 's eladták, mint a' barmot, — és hány eset volt, hogy illy szerencsétlen sorsra jutott egy nemes lelkű tudós, vagy egy mindenekkel bővölködött gazdag ur, sőt még király is, és most egy durva kegyetlen érzéketlen gögős despotának telkein ekét húz, barom módjára több szerencsétlen társaival, se a' legrosszabb eledelből, se a' nyugvás' idejéből soha eleget nem engedtetvén. Már ha a' despotá érzene azt, minő kín volna, ha ő lenne rabszolgává, 's ugy bannának véle, mint ő másokkal; kétségen kívül ő is irgalmassabb lenne embertársaihoz; — de vallyon mi jót várhatni az érzéketlentől?

A' milyen volt az érzéketlenség hajdanában; olyan az még ma is. Ettől soha, de soha semmi jót, ellenben minden kitelhető gonoszt, — országok' feldúlását, 'thronusok' felforgatását, a' legdrágább tároknak és gyűjteményeknek felprédálását, templomok' és kastélyok' lángba borítását, mindennek, a' mi emberi, és nem baromi, lábbal tiporását, a' kínessan kivégzett szüléknek karjai közül kiragadott ártatlan gyenge magzatoknak megfertőztetését, 's alávaló durva kezek közt halálra kínoztatását, mívelt tartományok' kipusztítását, sőt magát a' rabszolgaság újjonnan felállítását is bizvást lehet reményleni. Nincs itt e' földön bátorság egy pillantatig is, valamig érzéketlen, nem sokaságra, de csak felekezetre is számolhatunk, 's az aggodás, jobban nyomhatja azokat, ha van szemük, és egy parányi érzékenységük, kiknek sok javaik, és sok gyermeik vannak félteni valók.

Bátorság, rendülhetetlen szilárd bátorság talpköve minden országnak, 's ha van a' vilá-

gon egy ilyen ország, vagy csak legalább olyan is, melly ezen eszméhez, ezen bátorság lehetőségéhez legközelebb jár; az bizonyosan a' legboldogabb, leggazdagabb, legmíveltebb ország, mert természetesen, minden gazdag, még a' kincsétől megfosztott zsarnok is oda siet, 's ott talál életének végéig való nyugodalmat, hol teljes bátorság uralkodik.

De mivel a' bátorságnak egyetlenegy feltétele az érzékenység; — ezen nemes plántának élesztője pedig a' művelődés, a' szelid józan észnek, érzésnek es tudnivalóknak terjesztése; — ezt pedig nagyban eszközölni nincs más mód, mint értekezések, elmélkedések, 's mindennemű jó könyvek' terjesztése által: innen úgy vélem, eléggé világos, mit tehetnek, 's mire vihetik az emberi társaságokat a' józan értekezések?

Érzéketlenség, vagy ennek némi része, minden emberben, még a' legtudósabbban is találkozik, mert egyik ember egy, másik más tárgyat kedvelvén jobban, magát abban gyakorolta leginkább, 's a' másik iránt érzéketlen maradt bizonyos mértékben. — Azonban arra is kell vigyáznunk, hogy tudós és érzékeny szókat, egy jelentésűeknek ne tartsunk, mert a' legnagyobb tudománnyal is lehet valaki érzéketlen, valamint nagy tudomány nélkül érzékeny. Igaz, hogy a' kettő együtt teszi a' legnemesebb embert; de ha külön válnak, még így is nemesebb az érzékenység már csak azon okból is, mert ez, a' műveltségre önként hajlandó, — de nem így a' tudomány az érzékenységre.

Mire ment volna már az emberi nemzet a' föld' kerektségén! 's mivé vált volna már a' föld' színe a' mi korunkig, ha az Idvezítő szent tan-

ját bévette, megtartotta, 's el nem rúttotta volna! Micsoda dicsőség vagy hiuság az, országot, népeket elsepreni, vagy a' szegény földhöz ragadt embertársok' szerzeményéből kevélykedni? Hiszen egyes ember, ha a' világot bírja is, csak 'sellér itt e' földön', 's halálával vége minden szeszélyeinek; örömeinek, kényjeinek, terveinek; — de a' föld, és az emberi társaság tart a' világ' végéig, akár kellemetes, akár nyomorék környülmények közt tengjen is, a' szerint: a' mint az eldődök' bölcsessége vagy baromiséga a' maradék' számára bölcs vagy buta elveken vetette meg boldogsága alapjait; 's mi egy ember? bár Nero legyen is, a' föld' kiterjedésén. Óh ha minden ember olvashatná a' tudósok és bölcs oktatók' irásait, értekezéseit, 's oktatásait, 's magát practice is eltökéllené az eredmények' gyakorlására; mennyire más színe lenne ezen árva földnek, 's még árvább lakóinak?

De éppen az a' baj, hogy ha ezer ember közül száz tudjon is igen sokat; még is ezen száz közül alig válik egy, ki tüstént kész talpra ugrik tenni is azt, a' mit tud. Hiszen tudjuk jól a' régi historiákat, látjuk világosan, hogy hasonló oknak, hasonló volt mindig a' sikere is; még se hiszszük, hogy azt magunkon is lehetne alkalmazni, hanem azt véljük, hogy mi nem veszünk rajta, mert mi okosabbak fogunk lenni annál, ki hasonló esetben rajta vesztett. De barátom! minden ember, a' ki igaz istenes ösvényen nem jár, úgy vész el örökké mint az antecessora, — 's ha bár Napoléon legyen is a' neve; de ha az igazság ösvényjéről, szerencséje 's hízelkedői által elkábítatván letér; úgy vész el, minekutánna ezer meg ezer ártatlanokat feláldozott, mint Nagy Sándor, 's a' többiek, — a' szo-

morú leczkét egy példával bővebbítvén a' maradéknak. A' természet csak azt segíti, a' ki őt segíti; — a' ki pedig őt pusztítja, szent törvényeit felforgatja, azt ő is tulajdon tettei által végezi ki. Ezt tanítják a' történetirások, de ezt a' mindennapi tapasztalás is: azonban vallyon látszik e' általános fogamatja? — Theoretice, hiszem, hogy többet tudunk; de vallyon practice különben teszünk e' eleinknél? tudjuk e' a' kiáltó historiák szavát magunkra jobban alkalmazni? tudunk e' fellobbant indulatinkon jobban uralkodni? mutatunk e' a' keresztyéni érzékenységnek, 's az ebből származó engedményeknek 's másokkali jótetteknek nemesebb 's több példáit, mint tudatlanabb eleink? Valóban, ha eleink világában a' Jus fortioris tartotta az igazság mérő-serpenyőjét: ezen bálvány annyira megöröködött, hogy a' keresztyéni érzékenység által még máig napig se döntetett-le oltára, 's vallyon miért? — mert a' historiáknak semmi practikai hasznát nem látszunk venni, csupa olvasásával bezárván minden tudatunkat, 's valamint a' legyek tódulnak a' tányérban kitett méreghez, annak édességétől csalogatvák; ugy csődülnek az emberek és egész emberi társaságok is saját kinpadjukra, érzéketlen durvaságoktól, vagy hiú szenvedélyöktől, vagy álnok haszonlesésöktől ragádtatvák. — De még mind ezt csudálni nem lehetne, ha a' vesztére futónak nem volnának mentorai, őrangyalai, kik néki az előtte tátongó veszedelmet hársányon kiabálják; de ő ezen kiabálást csak uti muszikának, sőt áldomásnak tekinti, 's a' nyálank légy a' tányér körül heverő sok ezer legyek dügtestein keresztül, — a' hiú ember pedig a' kezében lévő tudományok, historiák, neveltetés, predikáziók ellenére is érzéketlen lélekkel fut-

va fut saját veszedelmébe. — Miért jött a' Török édes hazánkba? mért bitorolta ezt ennyi ideig? mért hajtotta honnukból csordánkint a' gyenge ifjúságot török vásárookra? mért tett olly rémítő égbe kiáltó pusztításokat? — Óh ezt nem a' török tette, őt hiába kárhoztatjuk, ő csak sikere volt egy megelőzött oknak, — ő csak ostor volt az Igazbíró' kezében, melly helyett ő szinte mást is küldhetett volna, a' mint-hogy küldött is siralmunkra Dózsákat, 's Kuru-czokat; — ők jöttek, mert a' durva érzéketlenség, a' haszonlesés, a' meghasonlás, egyetnem-értés és az igazságtalanság őket ide csődítette, sőt erővel ide vonta, — és ezen historiai adat így lessz, — a' világ így nyavalyog, — a' szülék illy alaptalan bátorságra szülik, szaporítják ártatlan magzatjaikat, — a' szorgalmatos illy gyér alapokon álló társaságban gyűjti legigazságosabb vagyonát is, mindaddig; míg az embe-
rek ugyanazok maradnak, mert ugyanazon ok ugyanazon sikert is szüli világ' végeztéig; — 's ha mi jobb világot, jobb sikert akarunk élni; szükség hogy jobb okon is alapítsuk szövetségünket, — és ez a' jobb ok nem lesz egyéb, mint a' keresztyéni érzékenység.

Imé ezen igazságokat már mind tudjuk, sőt meg is untuk; de ki áll talpra, hogy tüstént egész élete' praxisát is az érzékenység' szelid tanján gyakorolja? Óh fájdalom! nem is képzeljük mi, melly hidegek, melly érzéketlenek nagy részint az emberek! Csak hidegen halgatjuk sokszor, sőt tulajdon nyelvünkkel emlegetjük a' legszívreható kellőbb tárgyakat is, úgy, mint a' legcsekélyebeket, — sőt mint mulatságos románt, úgy tekintik sokan a' mohácsi veszélyt, a' szigetvári Zrinyit, a' Záh Klárát, vagy a' Zemplényi cholérát 's a' t. —

nem is képzelvén azon kint, mellyel mind testileg, mind erkölcsileg hóhéroltatik azon ártatlan, ki a' bűnös gonosznak mészárló markába került, a' ki miután a' hallatlan borzasztó kínzások kigondolásában elfáradt, a' kínzást lassúvá, a' halált huzamossá teszi, 's a' kinnak legfelső foka néki legkedvesebb eledele. — Csak a' ki már fuldoklott vízben, tűzben, (és így a' praxis mindenben a' valóság, nem a' theoria) az tudja érezni, mit tesz félni, víztől, tűztől? — a' ki ezt csak hallomásból, képzeletből vagy könyvből tudja; az ezt csak regényesen tekinti, mintegy tájképetskét (Landschaft), mert practice érzéketlen. Könnyű a' dolgozó embert regényes szemekkel nézni, néki parancsolgatni, pihenni nem hagyni 's a' t. de próbálná csak a' kényes ur, egy fertályig kapálni, 's az érzéketlen aszszonyosság csak egy abroszt kiszappanozni, 's kitéglázni; majd akkor tanulná meg, mit tesz dolgozni? — 's hogy a' dolgot nem olly könnyű tenni, mint nézni. — A' legszebb leczkéket adjuk a' gyermekeknek, és fiatalságnak; mind hijában! — füle mellett elereszti, mert érzéketlen. Magunk olvasunk, 's jó példa követésére elhatározzuk magunkat: hijában! — elfelejtjük, 's maradunk régi vérmérsékünk' rabjai, mert érzéketlenek! — Őszveáll egy társaság, hozzá kezdenek tűzzel valamelly tervhez, 's lassankint elhidegedvén tőle, dugába dül, mert nincs elég mértéke az érzékenységnek. Fát pedig, melly nélkül zsviatag a' föld, ültetni se lehet közös gazdálkodásban, — sok pedig még privát allodiumán se gondolkodik a' maradékról; mert érzéketlenek a' műveletlenek. Ugyan is a' műveltség' legfőbb foka mellett is műveletlen az, a' ki még érző szívvel nem bír.

Barátom! nagy dolog az ígét testé tenni! nagy dolog az ígéretet bé is teljesíteni! nagy különbség, tudni és tenni! — itt a' puszta szó semmit sem ér, száz miatyánk, és ezer milliom miatyánk elhadarása nem ér annyit, sőt semmit, mint felebarátunknak egyszeri practikus megbocsátás. Mert mivelhogy praxisból élünk, nem teoriából, a' húsnak testét esszük meg, nem a' nevét; tehát egészen máskint kell a' praxisnál megjelenünk, mint a' teoriánál. Itt a' puszta szó semmit sem ér: feltűrtt karokkal, ásóval, kapával kell itt megjeleni, 's már a' markába köpni, 's már azt el is csiszolni, 's úgy várni készen, mit kell megragadni?

Meg is van ezen készségnek alapja minden emberben; de nincs az érzékenység által felélesztve, mert p. o. ha megehül: bezzeg nem rest akkor practice látni az elődel után, bezzeg feléleszti itt a' készséget az érzékenység. — Igy kellene tenni, illy készséggel segíteni minden testi és lelki szükséginken, mert minden szükség szinte csak éhség; de ha az érzéketlenek' sokasága az éhségen csak a' hasat érti!?

Csak azt érezzük, a' mi szívünkön sebet harczol, még pedig mennél mélyebben az elevenigbévág; annál nehezebben forrad be sebünk, 's annál örökössebb lesz sebhelyünk. Már pedig a' csupa theoria, a' csupa puszta szó, a' csupa olvasás, vagy képzelet, a' más előadása, ha csak nem szent Pál' szavaival, vagy Jézusi parabolákkal, 's minden abstractum nélkül való concretummal van előadva; illy mély sebet kevés ember szívén fog ejteni: praxis kell ahoz, tulajdon kár, és tapasztalás, holott még ez sem fog minden érzéketlenül! — Mint a' fahéjába vágandó betűnek, nem elég a' fahéját az újod-

dal megírnod, vagy egy tû' hegyével megkar-
 czolnod; hanem késsel kell bevágnod egész az
 elevenig, így a' betű örökös lesz, különbben csak
 ideig óráig tart; úgy az emberre nézve is igazán
 practice kell a' dologhoz nyúlni, há' őt a' theo-
 rián túl még izzadságos praxisban is akarjuk gya-
 korolni. — Sokszor csak egy hibánkat el nem
 hagyjuk addig, míg valahol igazán szívrehatólag
 csufot nem vallunk miatta. Sokszor csak akkor
 veszünk tűzfecskendőket, mikor már a' város
 elégett. Néhol csak akkor csinálnak jó hidat,
 vagy a' hidakra, 's meredek utakra karfát, mi-
 kor már a' sok szegény után egynehány ur is
 nyakát szegte. Hej be szép tökély az a' művelt-
 ség! midőn a' bajt előre úgy tudjuk képzelni,
 mintha már benne cikákolnánk, 's ez okáért
 minden bajnak eleit vesszük, 's egy elhagyat-
 tatott árva díbdáb társaságot, szilárd bátorság-
 ra, 's százszemű gyámnokságra alapítjuk!

A' melly kis gyermek még soha verést nem
 szenvedett, soha újat meg nem égette, soha el
 nem esett, soha üveget nem tört, soha kezét el
 nem vágta 's a' t. nem fog az hinni ezer meg
 ezer intésnek is, mert még a' dolgot soha igá-
 zán szívére nem vette, 's mihelyt valahol mód-
 ját ejtheti; nyúl késhez, tűzhöz, beretvához
 's a' t. 's épen ez az oka, hogy sokan szeren-
 csétlenül vesznek el, mert temérdek eset van,
 mellyet kétszer próbálni nem lehet, minthogy
 egyszeri próba véget is vet életünknek, — il-
 lyen a' kutba esés, tűzzel, puskával játszás 's a' t.
 Ha előre tudná az ember érezni, minő kínok
 közt van, mikor a' kutban fuldoklik, fejjel alá,
 még csak megsem fordulhat; bizony nem ven-
 né ő a' dolgot olly hideg érzékétlenséggel, mert
 az élete legdrágább mindennek; úgy hogy még

a' gyíktól is fél az, kit egyszer a' kígyó megcsípett. Az igen nagy Költőket azért kedveljük, mert ők, helyettünk dolgoznak, szenvednek, 's minékünk csak a' kész eredményt adják által használatunkra. Ők úgy tudják a' szavak' erejét használni, hogy néha csupa szóval is képesek szívünkön olly sebet karczolni, mintha azt saját kárunk, saját praxisunk karczoló vala. De ehez is műveltség kívántatik, mert a' műveletlenül még saját kára sem fog mindig.

Ha nevelésünk' rendszeréből az érzékenység ki nem volna zárva (de akkor osztán az iskolás gyermekeknek nem szabadna ám madárfiakat kínozni, ürgét önteni, szolgálót pofon ütni 's a' t.) úgy lehetne reményünk, hogy az emberi nemzet' sorsa jobbra változik; de különben a' legköltségesebb intézetek, alapítványok sem adnak semmi kezességét is akármelly emberi társaságnak állandó bátorságáról. Ugyan is, egy magános személy, iszonyú boldogító tervet ki nem vihet minden jó akarátja mellett is, — 's bár kivihetné! akkor nem szorúlna senki segítségére, 's a' maga jobbvoltaért jól tenne még az érdemetlen pulyákkal is, — több kezekre, 's számtalan segédekre van szüksége. Már ezen segédek csak úgy segítenek néki, ha megegyeznek vele a' tervben, mert egyetértés nélkül senki se nyúl hozzá. Ugyde egyetértés, csak egyedül az érzékeny lelkek' tulajdona, — érzéketlen, nyers, durva testember erre egyáltalában tehetetlen, (mert a' czinkosságot, melly szerint több kalandorok testi érdekeik kivitelére öszveállanak, talán csak nem fogja senki is egyetértésnek nevezni, a' nemesebb értelemben.) — Az érzékeny emberek, ha soha egymást nem ösmerték is, mert talán egyik lakik Amerikában, má-

sik Magyar-országban, harmadik Chinában, 's a' t. mind egyetértenek tüstént, mihelyt a' boldogító tervet meghallják, bármelly munkába, 's költségbe kerüljön is, mert ők igen érzik azt, hogy nincs olly nagy költség, nincs olly nagy munka, mellyet a' bátorság szilárdá tétele megne érdemelne. — De az érzéketlenség nem egyéb chasnál, mivel az érzéketlenek soha meg nem egyezhetnek, mert ő közöttük csak egyedül a' testi haszon, még pedig az sem mindig, a' jövődó, vagy lehető haszon, — óh ők a' jövődőt egyszerre akarják bekortyantani, — hanem csak egyedül a' jelenperczí tetsző haszon dictál törvényt, megsem gondolván, hogy azt még meg is sirathatják keservesen, holott még ideje van, jobb volna elejét venni azon rémítő bajoknak, mellyek ha megérnek, siralmas véget vetnek mindennek! — A' szegényt könnyű elnyomni, 's nyakába igát vetni, mert nincs módja és eszköze magát védeni, mint a' gazdag; de minden terhet a' szegény' nyakába vetni, 's a' gazdagnak semmi egyéb terhet a' kények' unalmánál nem vállalni, olly tárgy; melly miatt történt még eddig minden siralom, minden pusztulás, a' mi volt e' világon, 's lesz, míg a' Krisztus' országa, az érzékenység tanja a' föld' kerekességét bé nem veszi. — Mert, *vagy légyen igazság, vagy vesszen el az egész világ*; — ezt mondja minden ember, ki az emberi erőtől elyomatik, még utoljára az a' kény-úr is, ki valaha maga is számtalanszor elnyomó volt; de akkor még ezen axiomát el nem ősmérte. — Különös hogy a' míveletlen testi szenvedélyes emberek mind egymás ellen harcolnak, mert mindenik saját testi érdekén indul el, 's ha bár egy gonosz ügyben egyet értenek is, de alattomban még is egy-

másnak ellenségei, — mert a' ki a' jónak el
sége tud lenni, bizonyosan a' rosznak öröki
azonban ezen testi míveletlenek még is mi
szerencsétlennékké lesznek, 's mindenökből
forgattatnak, 's sehol maradást nem találnak
végtére is a' míveltek' szárnyai alá folyamodni
's ott találnak nyugodalmas menedéket, mel
az előtt fel nem találtak! — Csak egyedü
nemes érzésre kimívelt ember, teszi az emb
ha az emberen értjük a' földi teremtmények'
kövét; a' teremtésnek remekét, az Istenség
képét; ezen kívül az ember csak állat, m
a' Zoológiának egy részét teszi.

Az érzéketlen ember soha a' bajról
gondolkodik, hanem csak jóllakni és örö
ben kíván szüntelen uszkálni, 's mikor a'
szedelem kiüt, úgy megijed, hogy mindenje
létét elveszti, 's az égő házból a' kis gyerek
lyett a' kenyeret ragadja ki; ellenben az é
keny ember minden pillanatban kész a' le
ratlanabb szerencsétlenségre, 's ha az jelen
azért ő el nem csügged, hanem segít úgy a'
segíteni legtanácsosabb. Az érzékeny em
nem fél a' rablánczoktól is, mert ott is e
élni, sőt magának boldogságot kieszközölni.
ő jobban fél a' bajtól addig, míg az el nem j
mint mikor jelen van. Ő neki magával nem
baja van, de azokat sajnálja, kiknek sok va
nuak, sok szerzeményjük és sok gondvisele
gyermekeik vannak féltendőek, 's még is tud
érzéketlenek lenni egy bizonytalan bátorsággal
a' legnagyobb nyugodalommal járnak bá
theatumba, vígadnak tellyes bátorsággal, f
úznak pazérolnak, mintha az égből volna
curáló bizonyosságuk, holott egy olyan világ
melly még az érzéketlenség elvén áll, nem

csendesesen aludni, de még egy jó ízű falatot sem képesek kóstolni, mindaddig, míg az emberi társaságok szilárdabb bátorságon nem alapulnak, melly végett nem lehetne sokallani semmi költséget, semmi áldozatot, semmi fáradságot; de ellenben könyörölni sem lehet a' szegényen, az érzéketlenség országában képzelvén magunkat, mert a' ki az érzéketlen szegényen könyörülne, azon könnyíttene, véle jól tenne 's a' t. az csak kígyót táplálna a' maga kebelében, 's mind azon szegényre, mind magára nézve csak a' gonoszt siettetné. Ugyan is az érzéketlen embert mindig járomban kell tartani, hogy ideje és kényje ne maradjon szabadságát baromiségára használni, 's ezen járomba-tartás által, mind ő tovább él, (mert különben szabadsága özönébe idő nap előtt bele ölné, vagy bele öli magát) mind pedig holmi gyér hasznát veheti ura is, és ilyen durva emberre magára nézve is jobb volna a' tisztességes rabszolgaság, mint a' feltételetlen szabadság. — Imé az érzéketlenség, mint baromi sajátság, baromi elvekre is visz bennünket vissza. Ugyde mi, emberek vagyunk, 's van bennünk egy tulajdon, mellynek kimívelése, ha bár nagy munkába kerülő kimívelése által is, a' földet paradicsommá tehetjük, 's mi magunk ártatlan aügyalokká válhatunk, mint a' kis gyermekek őszinte lelkikkel, tehát száz szónak is az a' vége: hogy csak az érzékenység forrása minden idvnek, mint az érzéketlenség minden baromságnak.

Ti mély belátású tudósok! kik a' Tudományok minden ágain könyvekkel, 's vezérfonállal boldogítjátok az emberi társaságokat; — ti nemes lelkű értekezők! kik a' nagy sokaságnak nem restelletek naponkint újnál újjabb gazdasá-

gi 's nyereségi terveket kidolgozni; — ti magas lelkű Előkelők, haza nagyjai, vezérei, kormányozói! kik egynehányad magatokkal a' sok közül tovább láttok, nem pihentek, hanem fáradtok, izzadtok a' haza' javáért; készen vagytok minden jó vállalatra, naponkint sürgetitek, ajánljátok, emlegetitek a' nagy javításokat, 's írtok lánchidakról, vasutakról, csatornákról, kereskedésről 's a' t. 's a' t. azt kérдем tőletek nemes lelkek; kinek írtatok, kinek ajánljátok olly igen mind ezen előmeneti javallatokat? Az érzékeny míveltteknek? hisz' azok ugy is mind veletek tartanak, csak hogy még az ő számuk kicsiny. — Hát az érzéketlen húsérdekűeknek? óh ezeknek ez még mind korán van! nem értik, kicsúfolják! — Mikor némelly idegenek előttünk ismételten nyelven beszélnek, 's lehetővel nevetnek; vallyon nevetünk é mi is véltük? 's tudjuk e becsólni az ő beszédjük' értelmét? — vagy mikor egy süket ember előtt muzsikálnak 's tánczolnak, de ő csak a' tánczolókat látja, 's muzsikát nem hall; vallyon józanságnak ítéli e a' tánczot? hát mikor lánchídról, 's más felséges mechanikai tárgyakról írtok olyanoknak, kik a' falu' határán kül alig voltak, 's honi nagyságukban fényleni vélik magukat az egész világon; ugyan minő sikerre lehet itt számot tartani? Óh ne írtatok egy századig semmi tárgyról, csak mindig az erkölcsökről; öntsetek érzékenységet az érzéketlenbe, csináljatok magatoknak elébb olvasó publikumot; akkor osztán elkél minden irománytok, akkor osztán adhatok terveket, készen lesz a' jó föld a' nemes mag' elfogadására; hegyeket lehordani, völgyeket betölteni, mindenre készen találtok publikumot.

A' természet, mindennek kiszabván rendes menetelét, semmi ugrást meg nem szenved. Mi szebb a' bölcsességnél, de ha két-három esztendő s gyermek mondaná; szinte útálat volna. A' gyermek ne mondjon bölcsességet, ő csak szót fogadjon; — az aszszony ne kössön kardot, ne pipázzék; ő csak maradjon gyenge Nem, ez a' természet' rendje, — hát a' ki soha chinai nyelvet nem hallott, azt chinai beszédre, a' ki soha érzékenységre nem készítettett, azt lemondásra, engedményre, terh-vállalatra, sőt ön boldogságára is lehet e kényszeríteni? — Az érzéketlen igen okosan cselekszik úgy a' mint cselekszik; és consequent, 's a' legérzékenyebb ember is csak úgy tenne hasonló feltétel alatt, mint szinte az érzékeny is igen consequent, 's a' legérzéketlenebb is úgy tenne, ha ezen nagy titokba bele látni megtanulna; de a' két ellenpólus közül a' jobbikat választani, és minden társasági elveket arra szabni; azok' dolga, kiknek ebben módjuk van. Egy századig kell írni az erkölcsökről, 's ha ez akkorra megfoganszik: akkor a' másik században kell írni az anyagos jóllét' alapjairól, a' bölcs földművelésről, kereskedésről, utakról, csatornákról 's a' t. — 's ha minden jó lábon áll, úgy jön osztán a' sor a' harmadik században írni a' luxus' tárgyairól, 's az ezekbeni előmenetelről; — nem pedig megfordítva, vagy öszvezevarva egyszerre mindenről, mert a' természet ugrást nem szenvedén, akármelly áldozattal állíttatik is fel olly intézet, mellynek még nincs itt az ideje, öszveomlók. Értekezzünk mindenről, de még most csak érzékenység' teremtése végett; mert a' faképnek és kőbálványnak hijában mutatjuk a' csillagos eget, 's az eh tigris előtt hijában mon-

dunk Demosthenesi oratiót. A' melly értekezés tehát a' nemes érzést, a' műveltséget terjeszti, 's olly szelíden; olly gyönyörű stylussal, mint-ha mind egy tollból folynék, mint ezt a' Tudománytárban elkezdve látjuk, 's olly tiszta ízléssel terjeszti: az a' mi idónkben épen jókor jó, 's maga helyén van.

A' felvilágosodás a' mi idónkben nagyon gyanús, és még neve is utálatos. Igaz is, mert ezen gyönyörű nevezettel illetnek minden fortélyt, álnokságot, ravaszságot, mellyet ember kigondolhat, hogy embertársát megejtse; 's egy világfia, együgyű polgártársának őszinteségét a' maga hasznára, annak pedig vesztére fordíthassa. De a' valódi felvilágosodás semmi nem egyéb, mint a' testiség' zavarában aluvó érzéketlen szívnek felébresztése; a' nemes érzésnek lángoló fényje, melly semmi undok fekete tettek, semmi titkos cseinek helyét nem ad, zavarban, ködben, setét chaosban él az; 's minden állandó elv nélkül, maga magával és a' külvilággal megegyezetlenül tartja fel lételetét hasa által; kiben a' nemes érzés' lámpája nem világol, 's csak ennek világa teszi az igazi felvilágosodást; — ez az az állandó örök elv, mellytől többé el nem térhetünk. Élni, és éltetni! ez czélja rendeltetésünknek. De a' ki csak maga akar élni a' más romlásából, az elébb mást, azután magát pusztítja - ki ez életből. 'S ha az érzékenység néha az érzéketlen ravasz fortélyjára rákiált, vagy kártyájába 's hamis játszásába bele pillant: azért a' felvilágosodást nem lehet kárhoztatni; mert a' világ felnem áthatna, ha minden ember ravasz volna, holott a' világot csak egyedül a' felvilágosodott lelkek tartják fen.

Nincs könnyebb, mint jóllakott hassal az éhezők felett törvényt szabni, de vajmi másként ütnének - ki ezen törvények, ha olyanoktól hozatnának, kik már több nap óta koplalnak, és még reményjük sincs, mikor és hol kapnak ételmezt? Az éhség észre hozza a' legnagyobb phantastát is; — józanon gondolkodik ekkor a' legkényesebb kevély is, gondolkozóvá leszen akkor a' legbutábbik is; — találekony lévén az éhes has, feltalálóvá. lángeszűvé teszi a' tompa eszűt is, fűrgévé a' lustát is, röviddé a' hosszú utat is; úgyhogy csak a' tellyes lehetetlenség' határai közzé légyen az ember szorítva, mielőtt magát minden próbái után is az éhel-halás' retentő áldozatjává lenni engedje!

Eledel nélkül megnem élhetünk, légyen az testi, vagy szellemi, mindenikre egyaránt van szükségünk, ha bár nem egyszerre, hanem változtatva is. Eledel kell szemünknek, szánkknak, fülünknek, nyelvünknek, orrunknak, testünknek, szellemünknek, képzetünknek, phantásiánkknak 's a' t. — mindnek van különös eledele, mellyet ő sokáig nem nélkülözhet, éppen úgy mint a' gyomrunk, — 's ha egyik részünket kielégítettük, tüstént hirdeti más részünk éhtlenségét, és így örökös éledelethen telik-el egész életünk. Nincs is nagyobb kín, mint heverni, 's minden foglalatosság nélkül koplalni, 's ez okból akármféle eledelét annyira megkívánjuk önségünknek, hogy ha azt igaz úton nem nyerhetjük, tiltott úton is megszerezzük. Az olvasás szinte egy eledele a' művelt léleknek, 's ha ezen eleméhez igaz úton nem juthat, ha nemes tárgy munkákat olvasni nem kaphat; a' tilalomban, és a' rút tárgyakban is annál mohóbban szerez magának olvasási tárgyat. Mi lehet pe-

dig olcsóbb, szabadosabb és kellemetesebb olvasás; és mi nemesítőbb, mint a' sokféle tárgyról közrebocsátott értekezések? — 'S vallyon ezen tekintetben is lehetett volna e valamit célirányosabbat kigondolni, mint értekezés tárokat polgártársaink kezébe szakadatlanul ergetni?

Az unalom, hasonló szörnyeteg reánk nézve, mint az éhség; — egyiktől úgy irtóznak, mint a' másiktól; mindenikben találós az ész, és ha istenesen a' maga elemét meg nem találhatja; nincs az a' széntség, mellynek titkos rejtéket végette át ne törné. Honnét kitétszik; melly szükséges légyen az embert úgy nevelni, az az: előre úgy elkészíteni; hogy az unalom ellen is elégséges eszközökkel légyen felkészülve.

Ki a' csendes magányban olly megelegedve el tudja magát mulatni, mint a' legnagyobb társaságban, az már a' bölcsességnek azon fő pólczára ért-el, mellynél fellyebb embert erőltetni nem lehet; — de kinek mindenütt hosszú és unalmas az idő a' nagy társaságokon kívül; az még a' legfényesebb palotában is boldogtalanabb a' hordólakta Diogenesnél.

Mennél többféle tudományokat gyűjt az ember ifjú korában, annál boldogabb sors várja őt öregségében. Az ifjú hiúság mind elmúlik, 's előjő a' komoly érzés; midőn a' természet vagy jutalmat ad a' sok fáradtságért, vagy siralmasan megboszszúlja a' kényességet.

Az unalom ellen leghathatósabb védszer a' munka, a' foglalatosság, hivatal 's a' t. — 's azon embernek, ki a' munkától retteg; vagy hivatala ellen panaszkodik; soha nagyobb boszszúságot nem tehetnénk, mintha őt hivatalától felmentenők, és örökös henyélésre kárhoztatnók.

Bizony sokkal boldogabb az a' szolga, az a' tiszt, kinek rendes dolga és hivatala van, mint azon úr, kinek semmi dolga nem volna. Ha a' nagy urak ifju korukban tanulták volna practice is a' mathesist, a' dicső mechanikát, chemiát, botanikát, muzsikát 's a' t. óh melly megfizethetetlen gazdag lelkikincsekkel várná őket a' természet öregségükben ölelő karjai közzé; de külömben sok, ki se hivatalt nem visel, se a' Múzákkal nem barátkozik, unalmában, intriguékkal, pletykahírekkel, 's saltomortalékkal mulatja-ki magát e' világból.

Az unalom elleni orvosságok közt szinte nem utolsó helyet foglal el az értekezések' olvasása is. — Csak próbálja-meg akárki, midőn üres órájában unalomtól környékeztetik; vegye elől akármellyik értekezés tárunkat, 's olvasson el egy czikkelyt, egy értekezést, mellyet tetzése szerint válogathat; meglássa, melly kellemetesen múlt - el egy darab unalmas ideje, 's melly nemes érzések és gerjedelmek fordultak meg az alatt elmélkedő sphaerájában! hátha még többet olvas, hátha még az olvasásnak barátja léssen!

Ez a' föld valóságos paradicsommá és boldogság' tárházává van készítve; nincs is egyéb hiba annál, hogy az emberek érzéketlenek lévén, nem értenek egyet a' természeti rend' fel tartásában; sőt érzéketlen dühös észszel felforgatják 's szétszaggatják szent köteleit is. A' boldogság részletes e' földön nem lehet: vagy minden embernek saját erényje 's igyekezete szerint boldognak kell lenni, vagy senki sem lehet itt egymás miatt boldog, — (mert azon boldogságot, mellyet élnek a' kábák, a' rövidlátók, a' ravaszok, a' részegek, és a' buták 's a' t.

talán csak nem nevezi senki boldogságnak?) A' boldogság csak az volna, mellyet a' tiszta józan lélek érzékeny korában élhetne, — mintha mondanám: nyomorúlt és keserű öröm az, mellyet a' bor ád; — az volna az igazi öröm, ha a' víz italnál is mindig vígan lehetnénk! De az érzéketlen ember, mind magáról akar gondoskodni a' más kizárásával, mert hiú neveltetésénél fogva ebben véli állani a' boldogságot. Valamíg ezen kizáró elv uralkodik, soha boldog ember e' földön nem lesz. Az érzékeny nemes lélek boldog nem lehet az érzéketlenek' legiója miatt; ezek pedig maguk zárják el magukat a' boldogságtól. Élünk, nyomorogtunk, 's meghaltunk.

Mihelyt az ember kimen a' háztól, mingyárt hall valamit; ennyire ment már az ott-hon ülök' tudományja. Azoknak pedig, kik nem olvasnak, ezt lehetne mondani: mihelyt az ember olvas, mingyárt tud valamit. Olvassunk tehát heverő időnkben minden értekezéseket, ha bár a' kalendárban legyen is az; mert mindenütt ragad ránk valami, és sok valami kell addig, míg érezni megtanulunk. — Most pedig hagyjuk abba az értekezésekről való elmélkedésünket, 's e' helyett ha tetszik, folytassuk tovább ama felvett tárgyat:

A' Nötelenségről.

Láttuk tehát, hogy a' nötelenség, — minthogy az ember semmire sem hajlandóbb, mint a' páros életre, ha szerencsés volt neveltetése; — nem csak nem ellenkező dolog a' természet' tör-

vényével; sőt valóságos természet' törvényje, mert: vagy lakolása az, az elmúlt álhatatlanság' vétkének; vagy megelőzése egy jövőndő nagyobb bajnak, mint mekkora maga a' nőtelenség.

Az igaz, hogy a' páros élet kiólthatatlan szent törvényje a' természetnek, 's ha van e' földön mennyország; az csak egyedül a' jó házasságban foglaltatik, — 's a' legszebb örömtől megfosztatottnak lehet tartani azt, ki ebben nem részesült; de azért nem következik, hogy a' nőtelenség természetellenes dolog volna, mert csak az nem házasodik, kinek a' természet erre módot nem adott, vagy, ki magát ezen módtól megfosztotta, vagy elég rest volt azon eszközök után fáradni, mellyekkel ezen boldogságra eljuthatni. Ha a' beteg nem ehetik, sőt útálja a' legjobb eledelt is; vallyon természetellenes dolog e ez? sőt ha ennék: az ellenkeznek a' természettel.

A' házasság, de csak a' nemes házasság, egy valóságos szentség, egy legszentebb sacramentum, 's ki ebben nem részesült; az a' földi idvességtől megvult fosztva, — a' jövőndő életben vagy nagyobb jót, vagy nagyobb kint várandó.

De a' házasságon korántsem a' baromi párosodást kell érteni; hiszen mi nem csupa állatok vagyunk, hanem lelkes állatok is. Több készség 's érettség kell itt a' testi készsége'nél 's érettsége'nél. A' barom se párosul idő nap előtt; tehát az embernek se kellene addig, míg egészen nem kész, nem érett, 's minthogy testből és lélekből állunk; tehát a' testi érettség még csak fele a' házassági készségnek, — 's ki csak ezzel házasodik, az csak baromi módra nőszi, 's magához hasonlót nemz.

Emberhez illő igazi nemés házasságra szükség, hogy a' lélek is úgy el légyen készülve, 's megérve, mint a' test; — a' házasulandó személyek mindketten emberek legyenek, többek a' csupa állatnál. Tudja mind a' két személy, mit tesz itt élni; mit tesz a' szenvedésekre, maga megtagadásra készen lenni; — ostoba szenvedélyein, 's hiú szeszélyein uralkodni; — emberi magzatokat nevelni; — szegény cselédekkel emberileg bánni; — a' hazának, királynak 's emberiségnek szolgálni, mértékletesen, józanul élni, 's másoknak békét hagyni 's a' t. Ki ezekre nem kész, 's még is házasodik; meglássa hogy földi öröme is csak baromi, csak perczenetnyi lesz, egész élete csupa nyomorúságok, processusok, kínok és keservek' kigázolhatatlan tömkelegévé válván; — mert az ember, a' legangyalibb szépség is, kiállhatatlan ördög, nemes erkölcs nélkül.

'S vallyon így neveltetünk e általánosan? — vallyon illy kettős készséggel 's érettséggel köttetik e minden házasság? 's ha bár a' tökéletesen elkészült férfi házasodhatik is; vallyon nem koczka e találni egy szelíd szűzet azon ezerek között, kik csak a' hiú kényességre, módira, luxusra, testiségre, de legkissebb lelkeségre sem látszanak nevelve lenni? mert a' világ így hozza magával, 's egyik leány sem, egyik szüle sem maradhat-el a' másiktúl; hanem közül akaratúl, egyetértve futnak a' szerencsétlenségre; 's egyetértve, közül akaratúl kerülük a' boldogságot. — Melly kín annak élete, ki egy illy kényes túrhetetlen nővel kötne-le egész életét? — 'S ha a' papi személy, kinek párjával együtt, erkölcs tükörének kell lenni az egész közönség' szeme előtt; illy hiú nővel köttetnék egybe;

vallyon nem ez volna e a' legbotránkoztatóbb scandalum azon emberi társaságban, melly^{re} nélkül is tele van scandalummal?

Én a' szent házasságban minden embert szeretnék részeltetni; mert hát minék született, ha soha ezen czélostkát sem érte-el? — hiszen ez tenné a' társas életnek legszentebb köteleit, a' legnemesebb érzéseket, a' legnagyobb boldogság, munkásság, szorgalom forrásait 's a' t. sőt méltó volna a' nőtelenek' nyakára adót róvni; mellyből, mint Amerikában, az aggszűzek tápláltatnának; de a' módi nevelést tekintvén, nem csuda, ha ennyi férfi irtózik a' házasságtól: 's annyi hajadon, czélérés nélkül megöregszik; mert a' természet' törvényje szerint két rossz közül, még az oktalan állat is, a' kisebbiket választja; — 's inkább nem házasodik, 's később a' házasságnak állati részét, állati párosodással élni, mintsem magának holtig tartó poklot szeretni.

Ki hát az oka, hogy az emberi élet a' paradicsom' közepében pokol, és nem paradicsom; 's az ember benne nem ártatlan angyal, a' mivé van alkotva? Nem más, mint maga az ember; mert nem az igazi istenes úton állnak minden intézvényeink, 's nem úgy nevelünk embert, mint kellene; hanem legtöbb intézvények mellékes csavargó álutakon titkos rejtekeken alapulnak, 's a' közjó' terhe alól örömet kihúzzuk magunkat. Szeretnők ugyan a' közjót, mert ebben még jobban boldogulhatnánk magános javainkban is; mint a' közroszban; — de ezt csak úgy szeretnők, ha más állítaná 's tartaná fön, a' mi terheltetésünk nélkül. — De ha jó világban akarunk élni, 's még jobbat hátra hagyni a' maradéknak, úgy más készséggel kell a' dolgot kéz-

denünk. 'S minthogy ezt magunk tenni nem akarjuk, hanem mindig mástul várjuk, az a' más pedig kedvünkért csudát nem tesz; innen marad a' világ ezután is nyomorúság' tárháza, mint eddig volt, 's élünk nyomorogva a' néikül, hogy jobbat csak reményleni is hatalmunkban állana. Szegény kisedetek! nem tudjátok ti, minő világra születtetek!

Az különös, hogy a' barmokat, lovakat, birkákat, egész társaságok, egész országok, a' legnagyobb költséggel finomítják, nemesítik, gyámolítják; az emberről pedig, a' legnemesebb teremtsérről, saját vérünkről, segédtársainkról, majdnem egészen megfeledkezünk; holott csak oeconomico vévén a' dolgot, semmi állati nemesítés olly kiapádhatalan hasznot és nyereséget nem képes igényi, mint az emberi állat nemesítése. Legelső a' nemes házasság, — de melly sok előkészület kell ahhoz? azt megtudni, vannak könyvek és tanítók, kiket halgassatok; — most pedig térjünk vissza ismét a' nótelenségre.

Mit akartok hallani inkább, dicsértetni, vagy vádoltatni a' nótelenséget? A' nótelenség bizonyosan jobb a' rossz házasságnál, de rosszabb a' jónál. — Mostani nevelési 's társasági körülményeink szerint a' nótelenséget kárhoztatni nem lehet, mert ilyen ok, csak ilyen, és nem más forma sikert szülhet; de sajnálni lehet az emberi társaságokat, hogy illy lélekben járó legfőbb tárgyukat nagyobb tökélyre nem alapítják, 's valamíg ez így lesz; addig semmiféle nótelenséget kárhoztatni nem lehet; mert a' nótelenség sajátos személyi kény lévén, ezt kiki magára vállalhatja szabad tetszésére, 's ha e' szerint a' számtalan világiakat nótelenségük miatt nem vádolhatjuk; annál kevésbé lehet azo-

kat, kiknek lelki hivataljukhoz ezen feltétel magától, a' Státustól köttetett.

De mi lehet annak oka, hogy sok ember a' világi nótelenekről megfélekedzván, a' papi nótelenséget károsnak látja; — sőt magok a' világi nótelenek közt elég van, kik az úgy nevezett coelibatust kárhoztatják? Mingyárt megmondom ennek az okát is.

A' nótelenséget ők indifferens dolognak, 's csupa személyi kénynek tartják mindaddig, míg az magános személyeket illet, 's felekezetté nem válik; de egy egész néposztálynak, egy egész karnak, egy egész felekezettnek illy tárgyban egyetérteni; ez az: a' mit ők semmiképpen meg nem foghatnak. Itt már rövidlátásom határt ér, 's értekezésem megszakad; de bízom a' feleletet, 's ezen tárgy' kifejtését olyan tudós hazafiakra, kiket a' dolog közelebbről illetvén, legnagyobb felvilágosítást adhatnak a' vádak' elhárítására. — Minden embernek vannak saját erősségei, 's az igaz bíró mind a' két felet kihalgatván, a' sulyosabb erősségeknek adja a' győzedelmet.

Udvardy,

Mérenők, a' m. t. t. lev. tag.

9.

A' VENDÉGSÉG.

Xenophon' munkája,
(Görögből magyarra fordítva.)

A' magyar kiadónak előszava.

E' fordítást, mellynek én nem készítője, hanem csak készítetője, 's néhány helyeken kijobbitója vagyok, minden fogyatkozásai mellett is érdemesnek tartám a' közlésre. Hogy pedig annál érdemesebb legyen 's egyszer'smind a' magyar olvasók az eredeti munka' becsét is jobban megismerhessék; Wielandnak, ki azt németre fordította, előbeszédjét, némelly gondolatjait, észrevételeit, 's jegyzéseit is hozzá adám.

Wieland' előbeszéde.

Xenophon' vendégsége vagy Symposion különféle szempontokból méltán a' Görög régiség' egyik legbecsesebb darabjának tartathatik.

Az talán legkisebb becsé, hogy a' dologhoz értők egyező ítélete szerint ez legcsinosabb 's legkellemesebb az *Attikai elmésség' munkái között, mellyeket egy kedvező történet a' Theodosiusok' és hozzájuk hasonlók' vadságának körmeiből kiragada, 's a' mi idönkig fentarta.*

Fontosabb ez legalább az én szemeim előtt az által, hogy a' maga idejének, 's a' minden utánna következett

időknek leghíresebb 's legmagasztaltabb emberét, Sokratet igazabban 's elevenebben lefesti, következésképen jobban megesmerteti, mint Plátó' minden beszélgetései. Igaz, hogy az efféle dolgokban minden egy bizonyos érzéstől függ, mellyről, mint nem közölhetőről azoknak, kikben az még nincs, vagy kevesé, vagy épen nem lehet számot adni. Mindazáltal vélekedésem szerint mindennek, ki ezen *Symposiont* figyelemmel olvassa, szintén úgy kell érezni, mint én érzem, hogy Xenophonnak valóságos célja volt Sokratet, (ki itt is mint Plátóban ő fő személy) elcsufítás és szépítés nélkül teljes sajáttságában olly képen lefesteni; hogy a' festésben az eredetikep' eltalálását mindenek, valahik őt közelebből esmerték, kénytelenek legyenek mindjárt az első tekintetre észre venni.

Ha Xenophon' fő célja ez volt, nehezen találhatott volna még költeményben is céljával megegyezőbb scenát, mint egy olyan vendégséget, mellyet egyik letelebbkelő 's leggazdagabb Athenei polgár adott, 's mellyen olly kivívott 's részint születések 's értékek által is megkülönböztetett személyek voltak jelen. Még sem kételkedem legkevesebbé is, hogy azok eltalálták az igazságot, kik Xenophon' *Symposionát* nem költeménynek; — a' minek Plátót nyilvánosságosan nézni kell), hanem a' fő dolgokra nézve valóságnak és hűséges tudósításnak tartják arról, a' mi egy Kallias által a' munkában említett körülmények között adott vendégség' alkalmával történt. — Minden személyek, kik itt előfordulnak, a' történetírók szerint is valósággal azok és olyanok voltak, a' miknek és millyeneknek itt lenni mondatnak.

Azonban ha szintén az elbeszélés valóságos történeten alapul is, azt a' mit a' művészek és művitelők az utánozó és ábrázoló mesterségekben *compositionnak* vagy *örvvelvolutásnak* szoktak nevezni, Xenophon sajátjának, 's e' tekintetben vendégségét a' beszélgetésbe foglalt elbeszélés'

csaknem felülhaladatlan remekének lehet tartani. Igen méltán 's igazán nevezi tehát őt az eles elmejü classikus Shaftesbury a' régibb idők' Menanderének.

Egyéberánt könnyű előre látni, hogy az olly olvasók, kiknek az akkori időkbeli Görögök' közelebb esmerése nélkül általában az Attikai urbanitásról 's különösen az olly igen dicsért Xenophoni gratiáról vagy kellemről igen magus, de az új időbeli udvarisággal 's çinossággal igen vegyített gondolatjaik vagynak, fennjáró várakozásaikban könnyen megalatkozhatnak, 's azt hihetik, hogy a' mi Athenesi gazdag vendéglők' házában nem találunk egészen olly jó társaságot, millyent magoknak ígértek vala. Az illyen olvasókra nézve talán keves fogamatja lenne annak, ha Antisthenes durva nyíltszívűségével azt akarvánk megbizonyítani; hogy ezért csak magokat okozhaták, 's hogy nem Xenophoni hibája az, ha Shaftesburyval szólván annak az trónak isteni szépségü egyszerűségét érezni nem tudják, ki minden csupa emberi írók között legszíveset méltóbb 's szívet és lelket leginkább emelő.

De még ollyan olvasók is, kikben ezen érzés megvan, néhány helyeken, mellyek a' Görög szokásoknak a' mieinktől különbözését igen világosan mutatják, megbotránkozhatnak, 's csudálhatnak; hogyan lehetett akkor a' legjobb társaságban ollyan dolgokat mondani, mellyek itt mondatnak. Ha szintén ezt nekik rossz néven venni nem lehet is, még is igazságtalanság volna tőlök, ha p. o. a' Cynikus módért, mellyel Antisthenes a' 4. részben bizonyos természeti szükségek' kielégítése eránt a' maga kevéssel megelégedését dicséri, Xenophon' szüz gratiát vétkeseknek tartaná. Soha sem kell elfelejtenünk, hogy Xenophon csupán elbeszélője akar lenni annak, a' mit a' vendégségben maga látott és hallott. Azonban ha nem hibázok, világos, jóllehet gyenge nyomait veteti észre annak, hogy ezen alkalommal egyszer mind azt a' külön-

séget is éreztetni akarta, melly az eredeti utólérhetetlen kép és az ízetlenül utánozott kép között volt.

Egyébiránt alig szükséges említeni, hogy a' vidám társaságokban 's a' borozások között, midőn az asszonyok egészen ki vagynak rekesztve, minden még a' legcsinosodottabb népeknél is a' beszélgetés' tonusa eleitől fogva szintén olly szabados és tartózkodatlan volt, 's most is az, mint itt a' Görögöknél, kiknél csak fixetelt asszonyi személyek jelenhettek-meg az efféle kevert férfiakból álló társaságokban. De ugyan azért vélekedésem szerint a' csínosságot, tartózkodást és finom érzést (ha mind ezekből annyi találhatik mint Xenophon' vendégségében) annyival nagyobb becsűnek kell tartani, 's annyival inkább bizonyítja az itt előforduló Görögök' erkölcsének 's műveltségének finomságát, minthogy az Etikettének és finom szóllás' módjainak az urbanitásra még akkor olly kevés befolyások volt, 's kivált Athenében a' Demokratikai szabadság és egyenlőség még olly mértékben talált helyet, hogy mindenek, kiket nagy mértékű neveltlenség vagy szembetűnő erkölcsi romlottság a' jobb társaságokból ki nem zárt, szabadon saját ábrázatjokban 's kényekben mutathatták magokat, 's annyit vagy valamivel többet is tehettek magokból, a' mennyit érőnek lenni magok magokat tartották.

Ha vallyon Xenophonnak volt e' ezen munka kidolgozásában más czélja is, mint az, mellyet a' bevezetésben maga kijelent, az szükségtelen kérdésnek látszik lenni. Hihető, hogy e' munka' egyik első gyümölcse volt azon szerencsés nyugalomnak, mellyben vitézi pályájának végződésével, 's Athenéből lett számkivettetése után Corinthus körül a' maga falusi jószágán élt, 's tudám Plató' költött Symposiona adott neki alkalmat reá, egy valóságos vendégség' leírása által Sokratést igaz ábrázatjában lerajzolni.

XENOPHON

Symposiana szépségeinek rövid

Rajzolatja,

(Wieland után.)

Kallias egy gazdag 's személyes tulajdonságaival is magát megkülönböztető Athenei fiatal fő ember, a' nagy Panathenaeák' egyik napján, kedveltjének, a' szép 's ifju Autholikusnak, ki a' Pankrationban győzedelmet nyert, tiszteletére, a' maga házánál pompás vendégséget akar adni. Midőn a' közös gyakorlások, mellyeken minden Atheneiek vagy harczolók, vagy nézők szoktak lenni, elvégződván, vendégeit házához akarja vezetni, meglátja Sokratest, ki néhány barátjaival hasonlóképen haza felé indult, megszóllítja azt, 's társaival együtt magához invitálja. Ezt oly kedveskedő kifejezésekkel cselekszi, hogy Sokrates a' maga módja szerint nem felelhetett máskép, mint hasonlóul finom ironiájú kedveskedé'szavaival. Kalliás hasonló finomsággal folytatja a' tréfálást 's nyájaskodást, 's hogy illy jeles embereket az invitálás' elfogadására annál hajlandóbbakká tegye, azt ígéri; hogy magát, ha kérését meg nem vetik, mindenkép érdemesé igyekezend tenni szeretetőkre 's tiszteletőkre. Ez által azt adja értésőkre, hogy olyan mulatságot fog szerezni, mellyet az ily bölcs és józan férjfiak se bánhassanak-meg. Egy szóval oly szívesen kéréőket, hogy kérését nem vethették-meg:

E' szerint Kallias ebédlő szobájában igen válogatott férjfiakból és ifjakkól álló társaság gyűl-össze, kik többnyire születésökökkel 's gazdagságokkal is tündöklöttek, 's egyedül Sokrates, Antisthenes és Xenophon valának olyanok, hogy csupán személyes tulajdonságaik által nyertek jót a' legjelesebb társaságokban is nem csak helyet foglalni, hanem jelenlétökkel azokat díszesíteni is. Mindazáltal az innep' fő dísze az vala, kinek tiszteletére az inneplés tartatott. Xenophon (ki maga is igen értett a' szépség' bírálásához) ugy látszik, a' fiatal Autholikus szűz leányi szemérmességét 's szépsége hathatóságát szokatlan melegséggel 's szeretve festi. Igaz az, az olly olvasóknak, kik a' Görögök' erkölceit legalább Barthelemy Anacharsisából közelebb nem esmerik, nagyon vissza kell tetszeni, hogy valamit Xenophon e' szép ifjúról 's annak szeretője iránti hajlandóságáról mond, mind az nálunk szóról szóra egy jó nevelésű 14 esztendő s ártatlan leányra, 's annak szülei által is kedvelt szeretőjére illenek. Én részemről megvallom, hogy e' helyen nem csak esthetikai, hanem olly erkölcsi gráziát is veszek észre, melly engemet az Atheneiek' e' reánk nézve olly igen botrányoztató erkölcsi szokásával egészen megbékéltethetne, ha náluk minden szeretők, és szeretet' tárgyai olly nemes gondolkodásuak 's olly szemérmesek és tisztáindulatuak voltak volna, millyeneknek itt Kallias és Autholikus mutatkoznak. Azonban egy fő körülmény' itt az, hogy az öreg Lycon, a' szép gyermek' atya nem csak maga is jelen vala, hanem (a' mint látszik) fiját mindenütt is kíséré 's mindenkor szemmel tartá. Mindazáltal az egész dologban legszebb az a' mód, mellyel a' fia az atya eránt vonszó igaz szeretetet, 's ez viszont amaz eránt hajlandóságát kimutatja. Az az erkölcsi grázia, melly az egész beszélgetésen kellomes

virágillat gyanánt el van ömölve különösen ebben olly igen érezhető 's látható, hogy talám Xenophon (akár-melly híven szándékozott is festeni) e' két képet megszeplíté, 's az erkölcsi szeretetre méltóság' ideáljaig emelé; jóllehet igen természeti dolog, hogy az olly szeretetre méltó fiunak olly szíves szeretetű atya 's az olly jó atyának olly jó fija legyen.

Athenében egy innepi multság sem tartathatott a' nélkül, hogy abban bizonyos fizetett neveltetők 's hárfások és tánczosnék megne jelentek volna; ez régi nemzeti szokás vala. Ehez képest itt is nem sokára megjelenék egy bizonyos Philippus nevű neveltető, 's csak hamar azután egy vándorló Syracusai játékos is két szép fiatal leánnyal és egy szép fiúval együtt, kiknek muzsikálási és tánczolási talentomaikkal, az efféle multságoknál pénzt szokott keresni. Enyiben Kallias' vendégsége minden egyéb magához hasonlók által adatni szokott vendégségektől nem különbözött, 's talám Sokrates nélkül azokhoz mindenben is egyenlő lett volna. De a' hol ez megjelent, ott úgy szólván egy felsőbb, noha szelíd és nyájas Genius szálla a' világ' fiai közé, mellyek' jelenléte nem soká maradhatott szembetűnő fogamat nélkül. Sokrates épen azért, mint-hogy bölcsessége a' legtisztább emberiségbe öltözött bölcsesség vala; minden szépet szerette, 's épen nem volt az olly társasági multságoknak, mellyek az illendőséggel 's az ízléssel öszvefértek, ellensége; 's még akkor is, minón a' multság' némelly nemeit nem igen kedvelé, olly fordulást tudott a' dolognak adni, hogy gúncsolása semmi sértegetéssel nem járt együtt, sőt más jelenlévők is észrevétlenül vélekedésére állottak 's hajlandók lettek a' kevesé nemes gyönyörűséget nemessebbel felcserélni. Általában az egész vendégségben igen szembetűnőképen kitetszik, melly bájoló erővel hatott

legyen Sokrates' szelíd bölcsessége a' szívökre. Noha fagadhatatlan nagyságával mindeneket felülhalad, 's itt is mint minden hozzá méltó társaságokban fő személy vala, még sem lehet senki mentebb akármelly fennhéjazástól is mint ő. A' helyett, hogy mindig maga beszélni 's egyebeket meghomályosítani kívánt volna, inkább arról gondoskodék, hogyan adhatna másoknak alkalmat magokat kedveltetni 's tetszetni; mind e' mellett mindenkor Sokrates az, ki a' beszélgetést vezeti, 's minden dolgot legjobb oldaláról vetet észre; ki vendégtársait jó kedvökben megtartja, 's midőn valamely helytelenségre akarnak tévedni, a' jó útra visszatéríti; ki az egyetértés' minden akadályait jókor 's a' legjobb móddal elhárítja; ki a' testi örömeket, mellyekkel Kallias vendégeit halmozza, tisztítani 's nemesíteni, 's a' csupa kellemes érzések közé a' józan gondolatokat 's az élet' igaz Philosophiáját, még pedig kényszerítés és unalmas leczkésés nélkül tudja elegyíteni.

Hogy ezekre csak egy két példát hozzak elő; melly szép az a' jegyzés, mellyet a' fiatal tánczosné rendkívüli mesterségeinek alkalmával az asszonyi nem' természeti ügyessége 's kimiveltethetősége eránt tesz, 's az a' felelet, mellyet Antisthenesnek Xantippe elleni durva kikelésére mond! melly finom és sokat jelentő az, a' mit a' szép gyermek' tánca eránt említ! melly csinos az a' fordulat, mellyet a' dolognak akkor ad, midőn Kallias nagyobb poharakból akarja vendégeit itatni! 'S mikor Charmides a' mu'sika és táncz által elevenített szépségnek szerelem gerjesztő erejéről tett jegyzése által a' jelenlévők' szívébe olly szikrát vet, melly benne az illendőnél könnyen nagyobb tüzet gyújthatott volna, melly csinosan fordítja a' figyelmet másra, t. i. arra a' gondolatra, hogy az ő hozzájuk hasonló embereknek illendő volna a' csupa gyermekekhez illő játékok he-

Iyett nemesebb mulatsághoz fogni! melly ügyesen tudja Kallias ígéretének említése által, azt az elmés szójátékot elkezdetni, melly a' symposion' legnagyobb részét teszi, 's hogy ennek unalmassá lehető egyformaságát eltávoztassa; melly elmésen kezd a' szép Kritobulussal enyelegve versenyezni. Azt a' jó módot is csaknem lehetetlen a' figyelmes olvasónak észre nem venni, mellyel a' Syracusai ember' sértő eszenkedése elől kitér, 's Hermogenesnek (ki egyedül maga látszott idétlén komolysága 's hidegsége által a' társaság' vidámságát gátolni) magaviselete' helytelenségét megbántás nélkül értésére adja. De két akkora könyvet kellene írnom, mint Xenophon' munkáskája, ha mindent ki akarnék jegyezni, a' mi Sokrates itt játszott szerepét figyelemre méltóvá teszi.

Csak egyet említek még. Jóllehet minden, valami e' vendégségnél történik, kezdettől fogva végig minden hozzákészülés nélkül látszik véghez menni; még is az egészben egy bizonyos öszvefoglaló lélek vagyon, melly minden részeket egy szép testté alkot, 's az által arra a' gyanura adhatna okot, hogy e' symposion, ha nem egészen költemény is, legalább elrendeltetésére 's öszvealkotására nézve tulajdonképi művészi munka. Azonban nem látom, hogy e' gyanura, mellynek a' munkában olly sok egyes vonások ellene mondanak, valami tellyességgel kényszerítene bennünket. Az az öszvefoglaló lélek, mellyről itt szóllok, vélekedésem szerint nem egyéb, hanem maga Sokrates' lelke, e' mindig vidám, magával bíró szeretettel tellyes, jóra törekedő, 's törekedése' célját mindig szemel előtt tartó lélek, melly nem csak maga semmi illetlent és czélaránytalant nem tett; hanem mindenütt, valahol megjelenék, egyebeken is titkos erővel uralkodott, észrevétetlenül magához vont, mintegy maga körül mozgatót, 's az által ott is

rendet, harmoniát és egységet alkotott, hol különben csak vak történet, rendtelenség vagy zavar uralkodott volna.

De a két említett szempontnak akarmellyikéből ítéltessek is meg a munka, a fő következés mindenkor egy. Ha ez a vendégség csupa hűséges elbeszélése annak, a mit Xenophon Kallias' ebédlő szobájában lát és hall, megkell vallani, hogy minden részeiben követésre méltó remeke a beszélgetésnek. Ha azt az író maga költé's találá; nehezen fog valaha ezen nemben tökéletesebb teremtetni. Minden esetre a legszebb példány fog maradni, mellyet mindenek tanulások' tárgyává tartoznak tenni, kik efféle munkákban valamit próbálni akarnak; valamint más tekintetben a görög régiség' minden maradványai között e' munkából lehet legjobban megismereni, mi az, a mi Cicero' és Horác' idejében Attikai sónak 's Attikai urbanitásnak neveztetett; millyen emberek voltak a' társalkodásban az Athenei καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ, millyen volt különösen azoknak legjelesebbike, Sokrates, és (ha az igazat megmondani szabad) melly sokkal hátrább vagyunk legalább e' részben még, közel harmadfél ezer esztendő után is náloknál. —

A' vendégségi Személyek.

Kallias, Hipponikos' fija, fő nemű Athenei fiatal ember, ki nem régiben attya' halála után igen nagy gazdagságnak lett örököse.

Autolykus, a' gyermeki korból még csak most kilépő szép ifju, kinék tiszteletére Kallias, mint nyilvánosságos szeretője, a' vendégséget adta.

Lykon, öreg Athenei polgár, Autolykus' attya.

Nyceratus, a' gazdag és Siciliában folytatott szerencsétlen táborozásáról híres fővezérnek Nyceasnak fija.

Sokrates.

Antisthenes, Sokratesnek egyik legbüszgőbb barátja 's tanítványa; 's utóbb a' Cynikusok' felekezetének szerzője.

Hermogenes, hasonlókép' Sokrates' egyik legálhatatosabb tanítványa.

Charmides, Glankonnak Plátó' annyatestvérének fija.

Krisobulus, Krítonnak, Sokrates' legrégebb 's legvagyonosabb barátjának fija.

Xenophon is, mint maga mondja; jelen volt, de a' beszélők között nem jelenik-meg, ha csak (a' mi hihető) a' nevetlenen, ki kétszer egynehány szót mond, őt nem kell érteni.

Philippus, egy neveléscsináló, ki hivatlanul jelent-meg a' vendégségnél.

Egy *kárfűsné*, egy fiatal *táncosné*, és egy *szép férjfi* gyermek, ki a' színterához énekel és tánczol.

Egy *Syracusai ember*, ki ezen fiatal személyeket pénzen vette, 's talentomaikkal az efféle alkalmakkal kereskedett.

A' Vendégség.

Úgy gondolom, hogy a' nagy és nemes lelkű férfiaknak nem 'csak komoly óráikban, hanem mulatságok' alkalmával véghez vitt cselekedetei is megérdemlik figyelmünket. Mi hozott ezen vélekedésemre, azt ezennel elbeszelem. — Athenében Minerva' nagy innepének, a' Panathenaeáknak 1) alkalmával, midőn a' szokott lófuttatás tartaték, Kallias, Hipponikus' fija is megjelenték, 's az ő még igen fiatal kedvesét, Autolykust is, ki a' Pankrationban *) győztes volt, magával a' nézők közzé vezeté. A' lófuttatásnak vége lévén, Autolykussal 's annak attyával együtt a' Pyraeumban fekvő háza felé ment, vele lévén Noceratus is. Látván pedig Sokratest, Kritobulust, Hermogenest és Antisthenest együtt állani, Autolykusnak 's a' vele lévőeknek kíséretét egy inasra bízta, maga amazokhoz ment, 's így szállította-meg őket: Épen jókor jövök-öszve veletek. Ma Autolykust 's az ő attyát megakarom vendégelni; 's azt hiszem, hogy vendégségem, ha azt illy megvilágosodott lelkű emberek díszesíténék, millyenek ti vagytok, sokkal fényesebb lenne, mint azé, kinek hadivezérék, fő tisztek és fő hivatalokra vágyó emberek volnának vendégei. Erre Sokrates így felele: te mindég csúfolóddol 's tréfát üszs velünk; 's méltán is, mert te a' bölcsességet Protagorastól, Gorgiástól, Prodikustól és másoktól drága áron vetted, nekünk pedig csak saját fáradtságunk által szerzett Philosophiánkkal kell megelégednünk. Megvaló-lom, monda Kallias, még eddig eltitkolám azt a' sok

*) Pankration oly harczgyakorlás volt a' Görögöknél, melly magában a' küzdést 's az öklözést egyesítette.

szépet 's jót, a' mit mondani tudok; de ma, ha nálam leszte, olyannak fogtok esmerni, kinek barátsága után buzgón kell törekednetek. Sokrates 's a' vele lévőök eleinten mint illet, megköszönék hívását 's vonogatták magokat; de midőn láták, hogy igen elszomorodnék, ha el nem mennének, elfogadák hívását, 's miután még egy kis ideig némellyek testi gyakorlással mulatának, mások feredének, mindnyájan elmentek házához. — Autolikus az atya mellé'ült, a' többiek pedig olly rendel foglalának helyet, mint az illendőség kívánta. — A' ki e' társaságot szemlélte, annál legelsőben is az a' gondolat támadt, hogy valami felséges hatalom vagyon a' szépségben, különösen akkor, mikor valakiben, mint itt Autolykushan annyi szeméremmel és szerénységgel együtt találta. Mert valamint egy éjjel mutatkozó fény minden ábrázatot maga felé fordít, ugy Autolikus' szépsége is minden szemeket magára vont; 's kevés szempillantatok mulva egy sem volt az őt látók között olyan, kinek lelkében az ő látása valami változást nem okozott volna. Némellyek elnémultak, mások testek' mozdulásaiban is mutatták csudálkozásokat.

Általában mindenkben, kiket valamely Istenség elfoglalt, lehet valami nevezetést és szemlélésre méltót észre venni, de egyéb Istenségek a' közvélekedés szerint, iszonyu tekintet, rémítő szózat, 's rendkívüli hevesség által jelentik ki magokat; azoknak ellenben, kiket tiszta szerelem lelkesít, tekintetek szelídebb, szavok lágyabb, 's arcvonásaik nemesebbek. Illyen vala ekkor Kallias is a' szerelemtől, 's öröm volt őt látni azoknak, kik ezen Istennek titkaiba beáztatva voltak.

A' vendégek ugyan azért olly hallgatással folytatták ebédlésöket, mintha a' hallgatás nekik valami nagyobb hatalom által parancsoltatott volna. Ekkor egy Philippus nevű bohóskodó koczogott az ajtón, 's kérte

az ajtón állót: jelentse-be ki legyen ő, és miért akar beeresztetni, 's mondja-meg, hogy minden készülétekkel együtt jelent-meg, mellyek a' más asztalánál ebédléshez szükségesek, 's hogy a' vele lévő gyermek is egészen oda van az éhség miatt. Ezt hallván Kallias, így szóla: barátim, nem illik ilyenektől hajlékunkat megtagadni; jöjjön-be, 's egyszer'smind! Autolykusra tekintve, azt akarván tudni, hogyan tetszik neki a' bohóskodó' tréfája.

Mihelyt Philippus az ebédlő szobába lépe, így szóla: hogy az én mesterségem másokat nevetetni, azt mindnyájan tudjátok, azért önként jövök ide, tudván, hogy nevetségesebb hívás nélkül jöni ebédre, mint meghívás után. Ül-le tehát, monda Kallias, úgy is láthatod, hogy a' jelenlévők mindnyájan igen komolyak, és semmire sincsen oly nagy szükségök, mint a' nevetésre.

Folytatták az ebédet, és Philippus mindjárt valami tréfásat akara mondani, hogy megtegye azt, a' miért őt az úri ebédekhez hívni szokták, 's látván, hogy beszéde nem támasztott nevetést, elkedvetlenedett, 's kevés idő mulva ismét valami más tréfásat akart mondani. Midőn ekkor sem nevette senki, megszűnt enni, befedte köpönyegével arcát 's hátra felé dült. Kallias ezt látván: mi bajod van Philippus, így szóla, fáj e valamid? Ez pedig zokogva így felele: Valóban nagy bajom van, Kallias! mert ha a' nevetés az emberek között megszűnik, rosszul lesz dolgom. Eddig azért hívtam az ebédekre, hogy általam felvidüljanak az együtt lévőök; most pedig mi végre hívjon valaki magához engem', ki oly kevesé lehetek komoly, mint halhatatlan, és a' kinél arról sem lehet számot tartani, hogy magánál vendéglés által viszonzza az ebédet, mivel az egész világ tudja, hogy régtől fogva eszemben sincsen házamnál ebédelni. Ezt mondván oly ábrázatot mutatott,

's olly hangon beszélt, mint a' ki sírás és zokogás miatt alig tud szólni. Ekkor mindnyájan azzal vigasztalák őt, hogy másszor fognak nevetni, 's kérték, hogy egyék; 's Kritobulus jó ízön kaczagott is bohóságán. Ő pedig a' nevetést hallván, kifedezte arcát, 's azzal bátorítván magát, hogy nem fognak megszűnni a' vendégségek 's adakozások, hozzá látott az evéshez.

Miután elszedettek az asztalok, 's az áldozati ivások 's hálá-éneknek vége lett, jött egy Syracusai ember is, egy jól sípoló leánnyal, egy csuda mesterségeket tudó tánczosnéval, és egy gyönyörű 's igen jól muzsikáló 's tánczólu fiúval együtt, kiket mint ritkaságot pénzért szokott mutogatni.

A' leány sípola, a' fiú eziterása, 's minthogy mind a' ketten igen kellemesen muzsikáltak, Sokrates így szólítja meg Kalliaszt: valóban vendégséged tökéletes; mert nem csak jó ebédet adtál, hanem még szemünket 's füleinket is édesen mulattatod. Erre Kallias így felel: nem volna-e jómyront 2) is hozatni, hogy egyszerűs mind jó illatok között is vendégeskednénk. Isten menten felele Sokrates, mert valamint másféle öltözetet illik viselni férjfinak is, asszonyoknak is, ugy mindenikhez más illat illik. Mert férjfi' kedvéért férjfi soha myrontól nem illatozik; az asszonyok pedig, s különösen a' leányok és az olly fiatal menyecskék, millyenek Niceratus' és Kritobulus' 3) feleségeik, mikép kívánhatnának a' férjfiakon myront, holott annak illatával ugy is tele vagynak? hanem a' testi gyakorlásokor használt olajnak illatja kedvesebb előttök, 's annak nem léte nem tetszik nekik. 'S nem is ok nélkül; mert a' myrontól mind nemesek mind nemtelenek hamar 's egyszerűben illatozhatnak; de a' csak nemes származásukat illető gyakorlások' illatja több készültek után és sok idő mulva lesz kel-

lemes. Ez az ifjakra nézve, monda Lykon jó tanács; de hát nekünk, kiknek a' vénség a' testet gyakorolni nem engedi, mivel kell illatoznunk? A' lélek' nemességével, felele Sokrates. „S hol lehet ezen jó illatot kapni?“ „Valóban, monda amaz, nem a' balzsámolajárosoknál.“ — „Hát hol?“ Theognis megmondja, midőn így szól:

Társalkodj jókkal, 's bölcsőbb léssz; ám de gazok közt:
A' mi dicsérendőt bírsz is, enyészten enyéáz.

Lykon erre így szólla: hallod e fiam ezt az oktatást? Bizonyosan hallja, felele Sokrates, és be is tellyesíti: 's mivel ő a' pankrationi 4) legfőbb győzedelemre vágy, veled együtt magának olyan társat fog keresni, kitől az erre való készületet legelőbb megtanulhassa.

Ekkor sokan sokfélét mondanak, némellyek így szóllának: hol találhat ilyen mestert? mások: nem mestertől kell azt tanulni; még' mások: ha egyéb mesterségeket lehet tanulni, ezt miért ne lehetne? Mint-hogy ez a' tárgy, monda Sokrates, hosszas vetekedésre ad okot, hagyjuk annak megvi'sgálását másszorra; most arra fordítsuk figyelmünket, a' mi előttünk van. Mert látom, itt áll már a' tánczosleány, 's abroncsokat is hoztak már számára. Ekkor az egyik leány sípola, 's a' gyermek a' tánczó leányhoz menvén, mintegy tizenkét abroncsokat ada kezébe: mellyeket a' leány a' tánczolás közben úgy vetett-fel, hogy a' levegőben főrögtak, 's eltalálván, mennyi magasságnyira kelljen mindeniket felvetni, a' muzsika' időmértéke szerint elkapta azokat. — Másból is sokból kitetszik, barátim monda Sokrates, de a' többek között e' leánynak mestersege is bizonyítja, hogy az ásszonyi Nem' természete semmivel sem alábbvaló a' férjfiakénál, kivévén a' lelki és testi erőt, 's ha valaki közületek feleségét valamiben tökéletességre akarja vinni, bátran fogjon hozzá a' tanításhoz. — Ha ez a' vélekedésed van Sokrates, monda

Antisthenes, miért nem mutatod meg e' mesterséget Xanthippén, 's miért szenveded-el, hogy minden most élő, sőt úgy hiszem, minden az előtt élt, 's még több élő aszonyoknál is rosszabb feseséged van? Azért, felele Sokrates, minthogy látom, hogy azok is, kik jó lovagló hírére vágnak, nem a' legszelídebb, hanem a' legtüzesebb lovakat tartják, azt gondolván: hogy ha ezekkel bánni megtanulnak, könnyen birhatnak más lovakkal is. Így én is emberekkel kívánván társalkodni, Xantippét vettem feleségül; jól tudván, hogy, ha ennek természetéhez hozzá szoktatom magamat; akkor minden egyéb emberekkel öszveférhetek. — E' kis félbeszakasztó beszédet mindenek célirányosnak tartak 's örömet hallgaták.

Azonban egy más nagy kritikát hoztak, mellyre köröskörül egyenesen fenálló kardok voltak megerősítve. Ebbe a' tánczó leány főtetőre majd beléje ugrott, majd a' kardok felett kiugrott; úgy, hogy őt, midőn ezt nagy bátorsággal cselekedte, minden jelenlévők féltették. — Ezt látván Sokrates, így szólt Antistheneshez: úgy vélem senki sem lesz már, ki tagadná, hogy még vitézségre is lehet valakit tanítani, midőn látja, melly bátran ugrik ez a' tánczosné leánylétére a' kardok felé. Legjobb volna, felele Antisthenes, ha ez a' Syracusabeli ember, midőn e' leányt a' városban mutogatja, azt mondaná: hogy fizetésért az Athenebelieket megtanítja hasonló bátorsággal nekik menni a' harcban a' dárda'knak. Szeretném, monda Philippus, ha ezt a' néphez beszélő Pisander 5) is megtanulná, ki most azért, hogy azeme nem szenvedheti a' fegyverek' nézését, semmit sem akar had felől hallani.

Ekkor a' gyermek kezdett tánczolni. Látjátok e, monda Sokrates, ez a' szép gyermek, mennyivel szebbnek látszik testének különféle mozdulatjai által, mint mikor csendesesen áll? Te a' tánczmestereket látszol di-

csérni, így szólla Charmides. Bizonyosan dicsérem, felele Sokrates; mert látom, hogy tánczközben a' testnek egy része sem henyél, hanem nyak, lábok, kezek egyszerre dolgoznak, 's így mind azokra nézve, kik könnyü testűek akarnak lenni, hasznos a' táncz; nekem magamnak is igen nagy kedvem volna ezen Syracuseabeli embertől megtanulni a' tánczolás-t. 'S mi hasznát vennéd? kérde ez. „Tánczólnék.“

Ekkor mindnyájan nevetének, Sokrates pedig komoly arczal így szólla: miért nevettek-ki? azért e, hogy gyakorolván testemet egészséges akarok lenni és jó ízűn enni 's alunni, vagy azért, hogy olyan gyakorlást választok, mellyben nem csak a' lábok vastagodnak, a' vállak pedig fogynak, mint a' versenyfutásban, nem is csupán ezek erősödnek amazok' vesztegetésével, mint az öklözésben, hanem a' testnek minden tagjai egyenlőképen foglalatoskodván erősödnek. Vagy azért nevettek e, hogy nem lesz szükségem vívótársra, 's öreg létemre nem kell a' nép szeméi előtt levetkenem, hanem hét székre való szoba elég lesz arra, hogy kiűzasszam magamat, valamint ezen gyermeknek elég vdtt ez a' szoba, 's télen fedél alatt, melég időben pedig árnyékban gyakorlom testemet? vagy azért nevettek e, hogy nagyobb lévén hasam, mint kellene, azt kisebbé akarom tenni? Nem tudjátok e, hogy nem régiben Charmides reggel hozzám jöven, tánczolvata-lált? Igázat mondasz, felele Charmides, 's eleinten megijedtem, attól tartván, hogy megtévelyodtál, de miután akkor is illyeket hallottam tőled, millyeneket most beszélsz; haza érvén magam is, nem tánczoltam ugyan, mert nem tanultam soha tánczolni, hanem kezimmel hadaráztam: mert ezt a' mesterséget tudtam. Meglátni rajtad, monda Philippus; mert olly egy mértékűek czombjaid 's vállaid, hogy vélekedésem szerint,

ha egyiket a' másik mellé, mint a' kenyereket a' pia-
czon kiraknád, 's azokat a' vásárra vígyázók megmér-
nék, semmi csalfaságot sem foghatnának reád. 6) Kal-
lias így szólla: Engem' hívj magadhoz, Sokrates, mi-
kor táncolni tanulsz, hogy veled együtt ugrálhassak 's
tánczolhassak.

Most nekem muzsikáljanak, monda Philippus, hadd
tánczolhassak én is, 's felkelvén, majmolá a' gyermek-
nek és a' leánynak tánczolását, 's legelőször is, mivel
az mondatott, hogy a' gyermeket teste mozdulatjai szeb-
bé tették, ő is mozgatta egész testét, de ölylly csúfosan,
hogy az még nevetségesebbnek látszott, mint különben
is volt. Azután, mivel a' leány hátra felé görbülve ab-
rones gyanánt forgott, ő szintugy előre hajtván magát,
kerekképpen bukfcnczezett; 's végre, mivel az is tetszett
a' gyermekben, hogy az egész teste mozgásban volt,
teste lábait is, kezeit is mozgatta. — És midőn elha-
gyatott a' muzsika, egy párnaszékre dülvén, így szólla:
Hogy az én tánczolásom is jó gyakorlás a' testnek, az
kitészik abból, mivel szomjas vagyok: töltsé teli szá-
momra borral az inas a' legnagyobb poharat. A' miszá-
munkra is, monda Kallias, mert mi is megszomjultunk
a' rajtad nevetéstől.

Én is ugy vélekedem, monda Sokrates, hogy az
ivás nem árt; mert a' bor megfrissítvén az elmét, a'
hajokat elszenderíti, mint a' mandragora az embereket,
a' jó kedvet pedig, mint az olaj a' tüzet, feléleszti.
Mindazáltal ugy gondolom, hogy az emberi test e'
tekintetben hasonló a' föld' növényeieihez. Ezek, mikor
igen sűrű esővel öntözi őket az Isten, nem állhatnak
egyenesen, 's nem szívhatják magokba a' levegőt; ha
pedig annyi nedvességet kapnak, a' mennyit kívánnak,
egyenesen felnőnek, 's épen jutnak a' gyümölcsözésre.
Ugy mi nekünk is, ha igen sok bort iszunk, hamar

elgyengül testünk is, lelkünk is, 's nem hogy okosan beszélni tudnánk, még lehelni is alig tudunk. Ha pedig, hogy Gorgiással szóljak, kissé poharakkal gyakran nedvesítnek bennünket az inasok, akkor nem győzette-tünk 's nem részegítettünk-meg a bortól, hanem lelkesedvén, nyájasabbak leszünk. E' tanácsot mindnyájan jóváhagyák, 's Philippus azt tette hozzá: hogy a' pohárnokoknak a' jó kocsisok' példáját kell követni, és sebesen kell körülkergetni a' poharakat. Szót is fogadtak a' pohárnokok.

3.

Az alatt a' férjfi gyermek, lantját a' leány' sípjához alkalmazá, lantozott és énekelt. Megdicsérek őt mindnyájan: 's különösen Charmides azt mondá: hogy a' mint a' borról mondotta Sokrates, ugy az ifjak' szépségében 's a' hangok' kellemében is van olly erő, melly a' bánatot felejteti, 's a' szerelmet ébreszti. — Erre Sokrates így szólla: ezek itt bennünket igen szépen tudtak mulatni barátim; mi pedig sokkal jobbaknak tartjuk magunkat ezeknél, nem volna e tehát szégyen, ha együtt lévén, nem próbálnánk egymásnak használni, vagy egymást mulatni? Ekkor így szóllanak sokan: te magad mondmeg tehát, miféle beszédekkel mulathatjuk egymást legjobban?

Én, monda Sokrates, legjobban szeretném, ha Kallias fogadását megtartaná; mert azt mondotta: hogy megfogja mutatni, ha nála ebédelünk, mennyi bölcsességgel bír. Meg is mutatom, felele Kallias, ha közületek is kiki megmondja, mi jót tud. Mindnyájan reá állunk arra, monda Sokrates, hogy megmondjuk azon mesterséget, mellyet kiki magában legtöbbre becsül. E' szerint én mindjárt megmondom, így szólla Kallias, miben házom-el magamat leginkább: abban, hogy az embereket erényesebbekké tudom tenni. Valami kézi mesterségre

tanítod e őket, vagy a' jóban és szépben tökéletesíted e szívöket? kérdé Antisthenes. „A' szépben és jóban tökéletesítem, felele Kallias, mert a' szép és jó nem erény e?“ Bizonytal az, felele Antisthenes, sőt első helyet érdemel az erények között. Mert valakinek vitézsége 's okossága ártalmas is lehet mind barátjaira, mind a' közjóra nézve; de a' szép 's jó soha sem fér össze igazságtalansággal. „Mihelyt közületek kiki megmondja, a' mit tud, monda Kallias; én is kész leszek azt is megmondani, milyen mesterséggel viszem ezt véghez. Mond meg tehát te Niceratus, melly mesterségedben kevélykedhetsz? Minthogy felele ez, az atyám jóra való embert akara belőlem nevelni, Homerusnak minden munkáit megtanultatta velem, 's így most az egész Iliast 's az egész Odysseát el tudom mondani könyv nélkül. Nem tudod e, monda Antisthenes, hogy a' Rhapsodusok is szint ugy tudják ezeket? „Hogyan ne tudnám, monda, mikor csaknem minden napon hallhatom őket.“ 'S esmersz e oktalanabb embereket ezeknél?“ Nékem, felele Niceratus, a' dolog nem ugy látszik lenni.“ Bizonyos az, monda Sokrates, hogy ők Homerust nem mindenkor értik; de te Stesimbrotusnak, Anaximandernek és sok másoknak sokat fizettél; 's azért valami becses van benne, mind azt kell értened. — „De hagyjuk ezt! Hát te Kritobulus, mivel dicsekedel leginkább?“ — „Szépségemmel“ felele ez. De, monda Sokrates, megtudod e te is azt mutatni, hogy szépségeddel jobbakká teszed az embereket. „Ha nem tudnám, nyilván hitvány embernek tarthatnám.“ — „Hát te mi-ben kevélykedhetel Antisthenes?“ — „Gazdagságomban,“ monda ez. — „Igy hát sok pénzed van félretéve,“ monda Hermogenes. — Amaz megesküvék, hogy egy fillérje sincs: „legalább tehát sok szántó földeid vagyndak?“ — Talán van annyi felele ő, hogy Autolykus' számá-

ra testgyakorló helynek elég lenne. — „Te is megérdemled tehát hogy meghallgassuk, mikép' bizonyítod meg mondásodat.“ — „Hát te, Charmides, miben kevélykedel?“ — „Én, felele ez: szegénységemben.“ — Valóban, monda Sokrates, igen jó dologban; mert ez legkevesebbé irigyeltetik, ezért nem harczol veled senki, ez őrzés nélkül is megmarad, 's mikor nem gondolnak vele, akkor is nevedik. — Hát te, Sokrates; miben vagy kevély? kérdé Kallias. Ez pedig nagyon komolyan öszvevonván képét, így felelt: a' kerítés' mesterségében; 's midőn nevettek rajta, így szólla: nevettek? én bizonyos vagyok abban, hogy e' mesterségemmel sok kincseket tudnék gyűjteni, ha a' végre használnám. — Te pedig, így szólla Lykon Philippushoz: nyilván abban vagy kevély, hogy másokat megtudsz nevetetni? „'s több okom is van reá, mint Kallippidesnek, a' színjátszónak, ki felette kevély azért, hogy sokakat megríkat. — Hát te, Lykon, monda Antisthenes, megmondod e, miben kevélykedel? — nem tudjátok e ugy is' mindnyájan, felele ez, hogy e' fiam az én kevélykedésem. — Ez pedig, így szólla valaki, bizonyosan abban kevély, hogy a' vívásban ma győzedelmes volt. — Autolykus pedig elpirulván, így felele: nem bizony én; 's midőn szava' hallására mindenek örömmel reá nézének, azt kérdező közülök egyik: hát miben, Autolykus? „az atyámban,“ felele ő, 's egyszerűsmind az attya felé hajolt. Kallias ezt látván: tudod e Lykon, monda, hogy náladnál gazdagabb ember a' világon nincsen? — „Azt valóban nem tudom.“ — Nem tudod e tehát, monda Kallias, hogy e' fjadat a' Perzsiai Király' minden kincseinél nagyobbra becsülheted. — „Megleptél,“ felele az: 's megvallom, hogy leggazdagabb vagyok az emberek között.“ — Hát téged, Hermogenes, kérdé Niceratus, mi tesz leginkább kevélysé? — En-

gem', felele ez: az, hogy barátim jók és hatalmasok, 's még sem felejtkeznek-el rólam. Ekkor mindnyájan reá tekintének, és sokan kérdezők: nem nevezné-e meg ezeket? Örömet megnevezem, felele ez, ha azzal előtetek kedvet találhatok.

4.

Most már csak az vagyon hátra, monda Sokrates, hogy a' mint ígértük, mindenikünk megbizonyítsa annak, a' miben kevélykedik, becses voltát. Engedjétek hát, monda Kallias, hogy én legyek az első. Én addig, míg ti azon vetekedtek, mi az erény, -erényesebbekké tudom tenni az embereket. — „Hogyan teszed azt, kedvesem?“ monda Sokrates: — pénzt adok nekik.“ — Anthisthenes erre felkele, 's czáfoló tekintettel azt kérdező tőle: Mit gondolsz Kallias, az embereknek szívekben kell e keresni a' jót, vagy erszényekben? — Szívekben, felele ez. — 'S te még is, az által, hogy erszényeket gazdagítod, szíveket teszed e jobbá?“ — Minden bizonnyal.“ — „Hogyan lehetne ez?“ — Ha tudják, hogy van miből élniek, nem vetemednek semmi rosszra is.“ — „De visszafizetik e neked azt, a' mit tőled kapnak?“ „Azt nem cselekszik.“ — „Hát talám haladatossággal szolgálják-le adósságokat?“ — Azzal sem: sőt némelyek még nagyobb ellenségeim lesznek, mint mig jót nem tettem velek.“ — „Csudálatos dolog, monda Antisthenes, olly szemekkel tekintvén Kalliasra, mintha ellenvetése már meglett volna bizonyítva, hogy mások eránt jókká tudod tenni az embereket, 's csak magad eránt nem.“ — „Miért csudálatos az? kérde őt Kallias: nem esmersz e sok építő mestereket és ácsokat, kik sokaknak építenek házakat, 's magoknak nem csinálhatnak, hanem bérelt házban laknak. Ne nehez- telj édes bölcselkedőm, hogy a' magad beszédéből meg- czáfollak.“ — Nem fog neheztelni, monda Sokrates,

hiszen a' jövendőlőről is azt mondják; hogy másoknak megtudják a' jövendőt mondani, tulajdon jövendő sorok pedig nincsen előttök tudva. E' kis vita ezzel elvégződék. — Ezután Nicératus kezdé szólni: hallgassatok-meg engem' is, hogy tudjátok, mikép lesztek jobbak általam. Tudjátok, hogy Homerus, a' legtudósabb költész, 's csaknem minden dolgokról írt, mellyek az emberi élethez tartoznak; ha tehát valaki közületek vagy jó gazda, vagy népigazgató, vagy hadivezér, vagy Achilleshez, Ajaxhoz, Nestorhoz, 's Ullysseshez hasonló akar lenni, az én társaságomat keresse; mert én mind ezeket tudom. — Király is tudsz e' tehát lenni, kérdé őt Antisthenes, minthogy Homerus Agamemnont, mint jó királyt 's erős harczolót dicséri? — Bizonyára nem csak az tudok lenni felele, hanem több is: azt is tudom, hogyan kell a' lovak' királyának, a' jó kocsisnak az oszlop körül megfordulni, akkor magának a' szép kocsin bal felé kell hajolni, 's a' rudas lovat erősen hajtani, nevénel szólítván ezt, 's megeresztvén gyep-lőjét. — Ezeken kívül még mást is tudok, 's azt, ha akarjátok, mindjárt megpróbálhatjátok. Azt mondja Homerus: a' veres hagyma italkívántató fűszerszám. *) Ha tehát veres hagymát hozna valaki ide, nagy hasznát vehetnétek, mert jobb ízűet innátok. Barátim, monda Charmides, Nicératus veres hagyma szaggal akar haza menni, mivel el akarja feleségével hitetni, hogy senkinek sem jutott eszébe őt megcsókolni. De, monda Sokrates, minket is mindnyájunkat kinevettetne a' veres hagyma evés. Mert Homerus szerint a' veres hagyma olyan fűszerszám, melly nem csak az italt, hanem az ételt is kívántatja. Ha tehát ezt ebéd után ennénk,

*) Ilias XXIII, 535. 's a' t.

**) Ilias XI, 629.

nem mondhatná e valaki felőlünk, hogy Kalliashoz csak dőzsölni 's tobzódni jöttünk? Attól nincs mit tartani, felele Kallias, sőt sok katonák, kik harcra készülnek, kik harcra készülnek, titkon veres hagymát esznek, ugyan azért, a' miért némeltyek a' kakasokkal veres hagymát étetnek, mikor azokat harcra készíttik. Mi ugy hiszem, inkább csokolódáshoz készülünk, mintharczoláshoz. Igy végződék-el ezen tárgy. — Most én mondom-meg, monda Kritobulus, miért vagyok kevély szépségemben. Mond-el hát, kiáltának mindnyájan. — Előre feltésem, hogy szép vagyok, mert ha az nem vagyok, ti méltán a' megcsalásra szabott büntetésre vagytok érdemesek; mert a' nélkül, hogy valaki esküdtetne benneteket, mindég esküvéssel állítjátok, hogy szép vagyok. Ezt hát el kell hinnem, mert becsületes embereknek tartlak benneteket. Ha pedig igazán szép vagyok, és ha olly érzéssel viseltettek irántam, a' millyennel én az iránt, a' kit szépnek tartok, akkor esküszöm minden Istenekre, szép lételemet a' Királynak 7) méltóságával nem cserélném-el. Mert én Kliniast 8) örömeztőbb látom minden egyéb szépségnél, melly más emberekben talál-tatik; 's inkább szeretnék minden egyebek iránt vak lenni, mint az egy Klinias iránt; az éjszakát és az álmat is gyű-lölöm azért, mivel őt akkor nem láthatom, a' napnak semmiért sem tartozom annyi köszönettel, mint azért, hogy velem Kliniast láttatja. Azonkívül azért is vagyon nekünk szépeknek okunk a' kevélységre, hogy midőn az erősök munka, a' vitézek veszedelmek, a' bölcsek beszéd-beli fáradság által jutnak javaik' birtokához, a' szép esen-des nyugalomban eléri célját. Én, noha tudom, hogy a' kincsekkel birás édes, még is szerencsésebbnek tar-tuánam magamat, ha Kliniasnak minden értékemet oda adhatnám, mintha másoktól kincseket kapnék; 's job-ban szeretnék rab, mint szabad lenni, ha Klinias len-

ne Úram, 's ha érette kellene dolgoznom, magamat veszélynek kitennem, inkább szeretném ezt tenni, mint dolog és veszély nélkül élni. 'S ha te, Kallias, azzal dicsekedel, hogy az embereket jókká tudod tenni, én mindennemű jóságra még könnyebben bírom őket, mint te. Mert mi szépek a' szerelmeseket az által, hogy lelkesítjük, a' birtok iránt némesebben gondolkozókká, munkásabbakká, a' veszélyekben bátrabbakká, 's öly szemérmesekké és mértékletesekké tesszük; hogy még azt is általják kérni, a' mire legnagyobb szükségök van. A' kiknek eszük van, azok a' szépeket választják hadivezéreknek is. Mert én Kliniással a' tűzbe is elmennek, 's tudom, ti is szintűgy elmennétek én velem. 'S e' szerint, ne gondold Sokrates, hogy szépségemmel semmit sem használnék az embereknek. 'S habár a' szépség hamar elhervad is, még sem kell azt kevésre becsülni; mert a' ki gyermek korában szép volt, az ifju — férjfiu — 's öreg korában is szép fog maradni. Ezt bizonyítja az is, hogy az Atheneiek Minerva' innepén válogatott szép öregekkel 9) vitétik az olajágokat, azt akarsván ezzel mutatni, hogy minden kort kíséri a' szépség. Ázon felül édes az is, ha valaki kívánságunkat önkint tellyesíti, 's jól tudom, hogy én most is mindjárt halgatással is elébb bírom ezen gyermeket 's ezen leányt arra, hogy megcsókoljon, mint te Sokrates, őket sok bölcs beszédeiddel arra birhatnád.

„Mit mondasz? kiálta Sokrates, azzal mersz e dicsekedni, hogy még én nálamnál is szebb vagy?“

„Bizony azzal felele Kritobulus, 's ha azzal nem dicsekedhetném, minden Silenusoknál, kiket a' Satyrikusok festenek, rutabbnak kellene lennem.“ — Ezt azért mondá, minthogy Sokratesnek valóban volt is nagy hasonlatossága a' Silenusokhoz.

„Hagyjuk ezt most abban, felele Sokrates, de tudjad, hogy mikor az ígért beszédét mindenki elvégzendí, akkor megfogjuk mi ketten bíráltni szépségünket. Bíróná pedig ne Priamus' fíját, Párist válasszuk, hanem ugyan azokat, a' kikről te azt állítod, hogy téged' megcsókolni vágnak.“

„Hát Kliniasnak nem engednéd e által e' megítélést? „Még sem szúnsz e meg Klinias' nevét említeni? monda Sokrates. Azt gondolod e, felele Kritobulus, hogy mikor nem említem, akkor kevesebbé van ő eszemben? nem tudod e, hogy öly világosan van képe lelkemben, hogy, ha szobrász vagy festész volnék, őt lelkemben lévő képe után színt öly híven eltalálnám, mint ha személyem szerint volna szemeim előtt.“

„Ha öly hozzá hasonlító képével bírsz, miért fárasztod annyira magadat, 's miért sietsz mindig oda, a' hol őt láthatod?“

„Azért édes Sokratesem, mivel személyje' látása örömet gyújt bennem, képelátása pedig a' nélkül, hogy örömet szerezne, csak az öröm' kívánását ébreszti.“

Ere Hermogenes így szólla: én tellyességgel nem hagyhatom helyben, Sokrates, hogy Kritobulusban e felesleges szerelmet elnézed.

„Azt gondolod e, monda Sokrates, hogy azóta lett ölyan igen szerelmessé, mióta társaságomban él?“ —

„Hát mióta?“ — Nem látod e, felele az, hogy ennek fále körül még alig bujik-ki a' szakál, Kliniasnál pedig már nagy? Amaz egy oskolába járt ezzel, 's akkor gyuladott-fel öly nagy mértékben szerelme: 's mikor ezt észre vette az atya, az én vigyázásom alá adta, hogy segítsek rajta, ha lehet. És ugyan csak jóval jobban is van már, mert az előtt, ha Kliniasra nézett, szintén ölyan kővé változottnak látszott, mint az, ki Gorgo' fejét meglátta, 's kő gyanánt megállván előtte

sehová se tudna menni; de már most azt is vettem észre, hogy csak hunyorgatott feléje. Mindazáltal, barátim (közöttünk maradjon a' szó) úgy gondolom, meg is csókolta ez már Kliniast, pedig a' csóknál a' szerelemnek nincsen veszedelmesebb gyulasztója. Mert a' csók telhetetlen, és egyszer'smind édes reményekkel táplál. Talán azért is tartatik olly nagy becsűnek, mivel minden cselekedetek között, mellyeknél test testhez ér, egyedül a' száznak szájhoz érése visel egyenlő nevet a' lélek szeretetével. *) Azért én azt mondom, ne csókolódjék senki, a' ki a' magán uralkodást egészen elnem akarja veszteni.

Miért ijesztesz úgy el Sokrates, monda Charmides, minket barátidat a' Szépektől, holott én tégedet magadat, Apollóra esküszöm, láttalak, mikor egyszer Kritobulussal együtt valamit egy Grammatikus' könyvében kerestetek, hogy fejed az ő fejét, és meztlen vállad az ő vállát érte? Jaj, monda Sokrates, ezért az én vállam öt napoknál is tovább úgy fájt, mintha valami mérges állat harapta volna meg, 's a' szívemben szúrást éreztem. De most, Kritobulus kérélek, ilyen érdemes tanuk előtt, kiket itt látsz, hogy hozzám ne érh, míg álladon olly sűrű nem lesz a' szőr mint fejedem.

Igy keverték-össze tréfát valósággal. — Most te read kerül a' sor, Charmides, monda Kallias: mond-meg, miért vagy kevély szegénységedben?

Erre az így felele: úgy e azt mindnyájan elhiszitek, hogy jobb bátorságban élni, mint félelemben, jobb szabadnak lenni, mint szolgálni, 's jobb a' hazának bizodalmaival élni, mint e' bizodalomtól megfosztatni. Én, míg gazdag voltam, először attól félttem, hogy valaki

*) A' görögben ezen szó φιλική kettőt jelent: szeretői és csókolói.

házamba betörvén, kincseimet elrabolja, 's magamon is követ-el valami méltatlanságot, azután az álnok Sykophantoknak 10) is kedveztem, mintha szolgálók voltam volna, mert tudtam, hogy sokkal könnyebben árt-hatnak azok nekem, mint én ő nekik. Azonkívül min-dég vetett reám a' haza valamely adót, 's nem enged-te, hogy tetszésem szerint útazzak. Most pedig; miu-tán a' hegyeken sincs birtokom, a' sík mezőn sem ara-tok, házi eszközeimet is eladtam, elnyújtózva édesen al-szom, az országnak bizodalmas embere vagyok 11), nem fenyegettetem senkitől, hanem én fenyegetek má-sokat, mint szabad embernek bizvást lehet kiútaznom a' városból, 's visszajönnöm, mikor akarok; most a' szé-kekről is felkelnek előlem, 's útamból is kitérnek a' gazdagok. Most olyan vagyok, mint egy Király; ak-kor pedig nyilván rab voltam, akkor én fizettem az országnak; most az ország fizet nekem, mert eltart. Akkor még azért is aláztak, hogy Sokratessel voltam együtt; most pedig, mióta szegény vagyok, senki sem gondol velem. Azonkívül, míg sokkal birtam, gazdagsá-gomat vagy az ország, vagy a' szerencse szüntelen fo-gyasztotta; most semmit sem főgy birtokom, (mert nincs semmim) hanem mindég reménylek valamit kaphatni.

Ugy e tehát azért imádkozol, monda Kallias, hogy soha se gazdagodjal-meg; 's mikor a' gazdagságról ál-modol, áldozol az Isteneknek, hogy azt tőled távoztas-sak-el? Azt ugyan nem cselekszem, felele Charmides, hanem inkább kész vagyok ott nyugalمامat is koc-zkúztatni, hol valami kis birtokot reménylhetek. —

Most, monda Sokrates, te mond-meg, Antisthe-nes, hogyan dicsekedhetel gazdagsággal, holott olly kevéssel bírsz. — Mivel azt gondolom barátim, felele az, hogy az emberek' gazdagsága 's szegénysége nem

házaikban, hanem lelkeikben van. Mert látok sok oktalan embereket, kik noha igen sok kincsekkel bírnak, még is olly szegényeknek tartják magokat, hogy semmi munkától és semmi veszedelemtől, melly által birfokjokat nagyíthatják, nem irtóznak. Esmerek olyan egyenlő osztályrészü testvéreket is, kik közül egyik nem csak élél vagyonából, hanem nem is költi-el minden jövedelmét; a' másik pedig mindég szükségét lát. Azt is tapasztalom, hogy némelly fejedelmek annyira kívánják a' gazdagságot, hogy annak kedvéért sokkal rutább dolgokat visznek véghez, mint a' szegényebbek. Mert a' szegényeket a' szükség hajtja arra, hogy néha lopjanak, máskor prédáljanak; ismét másszor szabad embereket rabokká tegyenek; némelly fejedelmek pedig egész házakat semmivé tesznek, sokakat megölnek 's egész városokat rabságba döntenek; még pedig csak azért, hogy gazdagabbak lehessenek. Az illy embereket én igen sajnálom néhez betegségökért, mert ugy hiszem, hogy betegek, 's ollyan állapotban vagynak, mint az olly betegek, kik soha sem laknak jól akarmennyit esznek is. Nekem annyira van, hogy alig találom-meg magam is: 's még is ehetem annyit, hogy nem éhezém, 's ihatom annyit, hogy nem szomjuzom, 's ugy öltözködhetem, hogy semmivel sem szenvedek többet a' hideg miatt, mint ez a' felette gazdag Kallias. Mikor pedig otthon vagyok, elég meleg alsó ruhák a' házfalak, 's elég tömött köntös a' házfedel. Az ágyom olly jó, hogy mikor felébredek, alig tudok belőle felkelni. *) — — — — —

A' mit pedig gazdagságomban legnagyobbra becülök, az: hogy, ha bár valaki attól, a' mivel most bírok megfosztana is, nincs olly csekély mesterség;

*) Talán azért, hogy a' földön halt.

melly eltartásomra elégséges nem lenne. Ha néha vendégeskedni akarok, nem a' legdrágábbat veszem a' piacon, mert arra nincs elég pénzem; hanem képzelődésemmel a' legközségesebbet is drágalátossá tettem. Sokkal jobb ízűvé is lesz nekem a' vendégség az által, hogy várok míg meghülök, mintsem, ha szükségtelenül valami drágát eszem, vagy iszom, mint p. o. most e' Thasusi bor kevesebbé kellemes ízű, mint lehetne, minthogy szomjuság nélkül iszom. Egyéberánt természeti dolog, hogy igazság szeretőbbeknek is kell lenniük a' kevésbé megelégedőknek a' gazdagságot kívánóknál. Mert mennél inkább megelégszik valaki a' magáéval, annyival kevesebbé kívánja a' másét. 'S a' mi nevezetes, még adakozókka is tesz az ilyen gazdagság bennünket. Mert ez a' Sokrates, a' kinél én birtokomat köszönöm, sem számmal, sem mértékkel nem szabta azt ki, hanem adott belőle annyit, a' mennyit elbirtam: hasonlóképen én sem vagyok irigy, hanem megmutatom minden barátomnak gazdagságomat, 's ha kívánja meg is osztom vele. Végre ez által jutok a' legdrágább kincshez is, a' foglalatosságtól való szabadsághoz, úgy, hogy láthatom, a' mi látást; halhatom a' mi hallást érdemel, és a' mit legnagyobbra becsülök, Sokrates társaságában tölthetem-el az egész napot. Ez sem azokat szereti legnagyobbban, kik legtöbbet fizetnek neki, hanem azokkal szeret leginkább együtt lenni, kik neki tetszenek.

Ezzel elvégzé beszédét Antisthenes; Kallias pedig így szólla: esküszöm Junóra, én minden tekintetben irigylem ugyan gazdagságodat, de főképen azért, hogy sem az ország nem parancsol veled, mint rabbal, sem az emberek nem haragusznaq reád, hogy nem kölcsönözz nekik pénzt. Ez utolsóért ne irigyeld őt, monda Niceratus, mert én minden óran kölcsön fogom tő-

le kéri a' semmivel megelégedés' mesteriségét; minthogy mióta Homerustól így tanultam számlálni:

„Hét lábst, melly még soha tűzre nem álla; tizenkét Nyalka csikót, tíz aranyt, és húsz szép fényű medenczét;“ *) azolta mindég azon jár az eszem, hogyan tehetek szert olly gazdagságra, mellyet mérni 's megszámlálni lehet. Azért talám fősvénynek is tartanak sokan. Ekkor mindnyájan nevetének nyiltszívűségén, 's helybehagyák beszédét.

Azután így szólla valaki: te következel Hermogénés, számláld-elő barátidat, 's mutasd-meg, melly hatalmasok, 's melly jók hozzád, hogy lássuk, hogy nem ok nélkül kevélykedsz benne.

A' mint tudjuk, felele az: mind a' Görögök, mind a' Barbarusok megegyeznek abban, hogy az Istenek előtt mind a' jelenlévő mind a' jövődö esmeretes, és hogy minden országok és nemzetek jövődölések által kérdezik-meg az Istenektől; mit kell cselekedni, mit nem: — azt is, a' mint tudva van, felteszük felőlők, hogy használhatnak is, árthatnak is, 's azért kérjük őket, hogy a' rosztól mentsenek-meg, a' jóval áldjanak-meg. Ezek a' mindentudó 's mindenható Istenek tehát olly jóakaróim, hogy soha sem felejtkeznek-meg rólam; akár ébren vagyok, akár aluszom, akár hová megyek, vagy akármit teszek; mindég gondoskodnak rólam. 'S mivelhogy ők előre tudják, millyen ki-menetele van mindennek, majd jelek, majd álmok, majd madarak által megjelentik nekem, mit kelljen tennem, 's ha én ezen követjeiknek hiszek, soha sem bánom-meg; ha pedig egyszer-másszor nem ügyeltem rájuk, rosszul jártam.

Ezt mind el lehet binni, monda Sokrates, hanem azt szeretném én tudni, hogy micsoda kedveskedéssel teszed

*) Ilias IX, 122 'st.

őket irántad olly kegyesekké. Valóban igen kevés fáradtsággal, felele Hermogenes; — magasztalom őket, a' mit adnak, azt másokkal is megosztom; nyelvemet a' mennyire lehet, zabolázom, 's ha őket bizonyosságul hívom valami dologban, szántsándékkal nem hazudok. Ha tégedet felele Sokrates, azért szeretnek az Istenek, hogy ilyen vagy, ugy bizonyosan ők is a' nemes gondolkozásban 's jó cselekedetekben gyönyörködnek.

Illyen fordulást veve a' tréfásan kezdett beszéd. — Philippusra kerülván a' sor, megkérdeztetik ő is, mit találna a' nevetetés' mesterségében kevélykedésre érdemének. — Nem lehet e kevélykedni benne, felele, holott engem' mindenek, illyen mesterségűnek esmervén, mindenkor magokhoz hívnak, ha valami jóval élnek, hogy azt velem megosszák; ha pedig valami rossz éri őket, szüntelen kerülnek, attól tartván, hogy akaratjuk ellen is megneveztetem őket. Erre Nicerotus így szólla: esküszöm az Istenre, neked van okod a' kevélységre; mert az én barátim közül azok, kiknek jól van dolgok, kerülnek engem'; azok pedig, kiket szerencsétlenség ért, előmbe számlálják atyafiságokat, és soha sem maradnak-el tőlem.

Ez is jó gondolat, monda Charmides. — Hát te Syracusai, mivel dicsekedhetsz, ezzel a' szép gyermekkel, ugy é? Azzal, felele, épen nem, sőt az inkább igen nagy félelmet okoz nekem; mert azt veszem észre, hogy vagynak, a' kik romlására igyekeznek. — — — — — Más okom van nekem a' dicsekedésre. „Mi lehet az?” Az, hogy sok esztelenek vagynak a' világon, kik mesterségeimet csudálják, 's engem' eltartanak. — Nem hijában kérted a' minap az Isteneket imádságodban arra, monda Philippus, hogy a' hol te vagy, ott a' föld' termésére nézve nagy bőség, az észre nézve pedig nagy szükség legyen. — — — — —

Azután Kallias így szóla: Már most te, Kritobulus, nem szállasz e ki Sokratessel a' szépség iránt vetekedni? Alig van kedve hozzá, monda Sokrates: mert bizonyosan veszi észre, hogy a' kerítő igen felkapott a' biráknál. Mind a' mellett nem huzom magamat viszza monda Kritobulus, csak mond-el azt, a' mit józan ésszel mondhatsz az iránt, hogy szebb vagy mint én. Tegyétek tehát közelebb hozzánk a' világító gyertyát, monda Sokrates.

Kritobulus. Legelsőben is arra kérlek, határozd-meg jól vetelkedésünk' tárgyát.

Sokrates. Jól van! felelj tehát kérdéseimre.

Krit. Csak kezd-el a' kérdezést.

Sokr. Mit gondolsz, egyedül az emberen lehet e találni szépséget vagy máson is?

Krit. Nem csak azon, hanem lovak, ökrök, és sok páratlan lények között is találni szépet. Van szép paizs, szép kard, szép dárda.

Sokr. 'S hogyan lehet, hogy ezek mind szépek, pedig semmiben sem hasonlítanak egymáshoz?

Krit. Ugy, hogy mindenik szép akkor, ha jó arra, a' mire való, 's jól van alkotva arra a' célra, a' melyért birjuk.

Sokr. Tudod e hát, mi végre van szemünk?

Krit. Nem másért, hanem azért, hogy lássunk.

Sokr. E' szerint már az én szemeim szebbek a' tiednél.

Krit. Hogyan?

Sokr. Azért, mert a' tied csak azt látják, a' mi egyenesen előttök van; az enyimek pedig, minthogy igen kiállanak, azt is a' mi félre esik.

Krit. A' te állításod szerint tehát a' ráknak minden állatok között legszebb szemei vagynak?

Sokr. Bizonyosan, mert az ő szemei legjobban hozzá illenek természetéhez.

Krit. Legyen úgy, de hát orra kinék van szebb, neked e vagy nekem?

Sokr. Ugy gondolom nekem, mivelhogy szaglászé-
gett adták orrunkat az Istenek. A' te orrlyukaid a'
föld felé vagynak, az enyimek pedig elterjednek, úgy,
hogy minden felől hozzáfok férhet mindennek szaga.

Krit. De a' benyomott orr hogyan lehet szebb a'
magasnál?

Sokr. Azért, mert nem ellenzi, hogy a' szemek oda
nézhessenek, a' hová akarnak; de a' magas orr mint-
egy a' látásnak bosszuságára köfal gyanánt áll a' két
szemek előtt.

Krit. A' mi a' száj? illeli engedek. Mert ha az a'
harapásra való, te sokkal nagyobb darabot harapatsz-
el egyszerre mint én.

Sokr. De hát csókolni mellyikünk tud gyengébben?
vallyon nem én e, a' ki sokkal vastagabb ajakok-
kal bírok.

Krit. A' te beszéded szerint az én szám még a'
számarakénál is rutább volna.

Sokr. Hát az, hogy a' Silenusok' anyjai, a' Naja-
desek, kik pedig Istennék; hozzám hasonló fijasát szül-
nek, nem bizonyosága e annak, hogy szebb vagyok; mint te?

Krit. Már semmi sines, a' mivel megczáfolhatná-
lak, csak szedjék-öszve minél előbb a' voksokat, hogy
lássam, micsoda büntetés éri testemet vagy erszényemet.

Sokr. Csak azt az egyet kérem, hogy titkon sze-
dessenek-öszve: mert attól félek, hogy a' te gazdagsá-
godtól 's Antisthenesétől elnyomattatom. —

A' gyermek 's a' leány tehát titkon szedték öszve a'
szavakat, Sokrates pedig azonban a' lámpást egészen
közel tette Kritobulushoz, hogy a' bírák megne csalat-

zának, 's azt is megállapította, hogy a' győzőnek
koszorúk, hanem csókok adassanak jutalmul. — Mi-
a' vokok megnézettek, 's mind együl-egyig Krito-
is mellett voltak, így szólla Sokrates: ej, Kritobu-
a' te pénzed nem olyan félének látszik lenni, mint
liasé, mert ezé, a' mint maga állítja, igazságosab-
ká teszi az embereket, a' tied pedig, mint rend-
int történni szokott, megvesztegeti az ítélő birákat.

6.

Most némellyek azt mondák, hogy Kritobulus fo-
a-el a' győzedelem' jeleit, a' csókokat mások, hogy
előbb engedelmet kell kérnie a' két gyermek' urá-
mások még másféle tréfát mondtak. Hermoge-
egyedül maga volt, ki egy szót sem szólt. Sokrates
névén ezt, névén szólítja-meg őt, 's ezt mondá:
tudod e nekünk mondani Hermogenes, mi a' bor-
etti garazdálkodás? Ha, felele ez, azt kérded tő-
hogy mi az? azt nem tudom; de azt, hogy minek
m, megmondhatom. Épen ezt akarom hallani, mon-
okrates. A' borozásnál valakit megsérteni, azt tar-
or melletti garazdálkodásnak.

Sokr. Tudod e, hogy épen te magad sértesz-meg
t halgatásoddal?

Term. Akkor is megsértlek e, mikor beszéltek?

Sokr. Nem, hanem akkor, mikor a' beszédet el-
uk.

Term. Nem tudod e, hogy a' ti beszédetek közé
sak egy szót, hanem egy hajszalát sem lehetett
közbe szővni.

Term. Sokrates Kalliashoz fordulván: nem tudsz e,
valami módon kimenteni a' megszegyenüléstől?
gy nem, felelele ez: hiszen mikor furullyáztak,
egyikünk sem mocczant-meg. „Hát azt akarjá-
ogy mint a' színjászó Nikostratus, verseit fu-
n. MINERYA. III. NEGYED. 1836. 12

rullya hang mellett mondotta-el 12), **ugy én is furullya hang mellett beszéljek veletek. Cselekedj az Hermogenes, kérlek az Istenre! monda Sokrates; mert valamint a' vers szebben hangzik furullya szóhoz, úgy a' te beszédéd is a' muzsikától élesebb hangot fog nyerni, különösen ha te is, mint ez a' furullyázó leány, arcvonásodat a' hangokhoz alkalmaztatod. Hát akkor, monda Kallias, mikor ez az Antisthenes az ebédnél valakit elhallgattatván, megszegyenít, milyen hangot adjon a' muzsika? 13) A' megszegyenítetthez, monda Antisthenes, legjobban illik a' füttyölés' hangja.**

Illyen beszédek' folytatása közben a' **Syracusai ember az ő mesterségeiről egészen elfelejtkezni látván, a' magok között mulatkozó vendégeket, így szólítja-meg Sokratest boszorkodva: ugy e Sokrates, tégedet eszeskedőnek hívnak? — Hát jobb volna e, ha esztelenkedőnek hívnának?** monda Sokrates.

Syracusai. Csak a' felhóknél magasabban ne járnának gondolatid.

Sokr. Esmeraz e te valamit magasabbat az Isteneknél?

Syrac. De a' mint mondják, nem azokkal foglalkoznak gondolatid, hanem olyanokkal, mellyek minden haszon nélkül valók. Azonban akármit legyen e' dolog, mond-meg nekem; mennyi lányival tud a' balha fejemenél felyebb ugrani, mert a' mint hallom, illyeneket mérecksélez. — Ekkor Antisthenes így szólla Philippushoz: te Philippus igen értesz a' hasonlításokhoz: nem látszik e' neked ez az ember itt egy olyanhoz hasonlítani, ki beszédével szur és vág? — Ugy van, valóban, felele ez, de még többeket is tudok, kikhez hasonlított. — Ha tudsz is, felele Sokrates, még se hasonlítsd őt őszve senkivel, mert különben, te lehetnél szurdalóhoz hasonló.

Phil. De hát ha őt minden jó, sőt legdérekebb emberekkel hasonlítom-öszve, akkor is szurdalónak tarthat-e valaki engem?

Sokr. Már az által is szurod őt, ha rajta mindent dicsérsz.

Phil. Hát azt akarod e, hogy nálánál rosszabbakkal hasonlítsam őt öszve?

Sokr. Azokkal se.

Phil. De hallgatással nem látom által, hogyan te hetem magamat érdemessé az ebédemre?

Sokr. Örömet megengedjük, hogy inkább hallgass, mint ölyyat mondj, a' mit nem illik mondanod. —

Igy végződék ez a' bor által indított viszátkodás.

Azonban némelleyek kivánták, mások elleneztek a' hasonlítások' folytatását.

7.

Nagy zaj támadván, így szólla ismét Sokrates: Minthogy mindnyájan akarunk beszélni, legjobb volna, ha együtt énekelnénk. 'S ezt mondván tüstént elkezdé egy esmeretes bordalt, 's míg énekelt, a' tánczos leánynak egy gerencsér karikát vittek-be, a' mellyel csudálkozásra méltó dolgokat kellett volna tennie. Ekkor így szólla Sokrates: te Syracusai ember, én valóban attól tartok, hogy elébbeni mondásod szerint eszeskedővé leszek; mert épen most is arról okoskodom, hogyan tehetnénk azt, hogy ez a' férjfi gyermek, 's ez a' leány igen megne erőltessék magokat, 's mi nézők még is jobban gyönyörködjünk látásokban, mint most: a' mit kétség kívül te is óhajtasz. Fegyverek közé ug-rándozni, ugy gondolom, épen nem vendégséghez való veszedelmes mutogatás. Ugy a' kerék' forgása közben olvasás és írás is igen csudálatos ugyan, de belátásom szerint épen nem gyönyörködtető: a' szép testet nem kellemesebb dolog akkor nézni, mikor kerék formára

ösze van görbülve, mint akkor, mikor **természeti** formájában van. Azonkívül is épen nem **nehéz** valami csudálkozást érdemlőre akadni, elég okot ad a' csudálásra mindjárt az is, a' mi körülöttünk történik, p. o. hogyan világosít a' mécs fényes langjával, holott az ércz noha fényes, nem ad világosságot, hanem mintegy tükörben mutatja az előtte lévő tárgyakat, 's az olaj hogyan nagyítja folyó szer létére a' tüzet, holott más folyó szerek, például a' víz, a' tüzet eloltják. De az effélék sem tartoznak a' boros pohár mellé. Ellenben ha a' gyermek és leány a' furullyához olyan öltözetben 's olyan fordulasokkal tánczolnak, mint a' Grátziák, Nymphák 's Hórák festetnek, ugy gondolom, ő nekik is könnyebben esik, nekünk is sokkal kellemesebbé tétetik a' vendégség. Erre a' Syracusai ember: jól beszélsz, Sokrates, Jupiterre mondom: olyan látományokat mutatok mindjárt, mellyek igen fognak titeket gyönyörködtetni.

8.

A' Syracusai ember kimene készülteket tenni. Sokrates pedig azonban ismét új beszédet kezd. Nem lenne üllendő barátim, így szólja, egy most is közöttünk jelen lévő nagy Istenségről, ki idejére a' többi örökké való Istenekkel egykoru, külső tekintetére legfiatalabb, 's kinek hatalma mindenre kiterjed, 's még is természetére nézve az emberi lélekkel atyafiságos, egy szóval a' szerelemről elfelejtkeznünk, annyival inkább sem, mivel mindnyájan ez Istenségnek buzgó tisztelői vagyunk. A' mi magamat illet nem emlékezem olyan időre, mellyben valakit nem szerettem volna. Charmidesnek, tudom sok szeretői vagynak; 's yagnak olyanok is, kik tőle szerettetnek. Kritobulus, ambar még maga is szerettetik; mások eránt gyul szerelemre. Niceratus is, a' mint hallom, szereti feleségét, 's viszont szerettetik

attól. Hermogenesünkről pedig ki nem tudja, hogy ő mindenért ég, a' mi szép 's jó? Nem látjátok e, tekintete melly vidám, szemei melly csendesek, beszéde melly mérsékelt, szava melly lágy hangú, egész magaviselete melly nyájas? 's ámbár a' legfelségesebb Istenekkel elbarátságban, még is minket szegény halandókat sem vet meg. — Talám te, Antisthenes, egyedül magad vagy, a' ki senki eránt sem vagy szerelmes. Sőt esküszöm az Istenekre felele ez, hogy irántad igen is az vagyok. Erre Sokrates ezt mondá kaczerkódó módon, mintha meglett volna indulva: ne alkalmatlankodjál, legalább most, rajtam szerelmeddel, látod, hogy más dologom van. Antisthenes pedig így felele: te csábító, te mindig úgy szoktál tenni; hol védangyalod szolgál kifogásul, mikor szolni akarok veled, hol pedig mással valamivel foglalatoskodol.

Sokr. Kérlek Antisthenes az egekre, ne kínozz annyit, minden egyéb hibádat elszenvedem, 's örömet is elfogom szenvedni; de szerelmedet kérlek titokban tartsd annyival inkább, mivel nem lelkem, hanem testemnek szép alkotása tárgya szerelmednek. — Hogy te Kallias szereted Autolykust, azt nem csak az egész város tudja, hanem úgy gondolom, még a' vidékiek közül is sokan tudják: nem is csuda, mert mind ketten nevezetes atyák' gyermekei, 's magatok is jelesek vagytok. Én erkölceid iránt, Kallias, mindig tisztelettel voltam: de most még sokkal inkább becsülöm azokat, mióta látom, hogy egy olly ifjat szeretsz, kit nem gyengített el a' puha élet, 's nem rontott-meg a' gyönyörűség: 's a' ki minden cselekedetében erős, állhatatos férjfiasságot és mértékletességet mutat. Ha valaki illyet szeret, az szép bizonysgt adja nemes erkölcsének. — Egy Venus van e, vagy kettő, az égi 's közönséges, a' nem tudom, (mert Jupiter is, noha sok nevéket vi-

sel, még is csak egy), de, hogy a' kettő külön oltárokon, külön templomokban 's külön áldozatokkal tiszteltetik, még pedig a' közönséges Venus olcsóbbakkal, az égi felségesebbekkel; az tudva vagyon. E' szerint, úgy látszik, hogy a' közönséges Venus a' testnek, az égi ellenben a' lélek jó indulatjának 's nemesiségének szeretésére indítja a' szeretőket. 'S a' mint látszik ez a' második szerelem uralkodik te rajtad is, Kallias. Következtetem ezt részint kedvesednek nemeslelkűségéből, részint abból, hogy annak attyát társalkodástoktól el nem zárod. Mert a' jó 's nemes szerető semmi effélet nem tart titokban kedveltjének attya előtt. Junóra esküszöm, monda Hermogenes, mindenkor szerettelek Sokrates, de most még inkább azért, hogy Kalliasnak akkor is, mikor kedveskedsz, szép oktatást adsz, millyennek kelljen lennie. Gondolod e? felele Sokrates, 's hogy még jobban örüljön, megbizonyítom neki mindjárt, meennyivel becsesebb a' lelki szerelem a' testnél. Hogy barátság nélkül mindennemű társalkodás keveset ér, azt mindnyájan tudjuk. Az a' szeretet már, melly valakinek erkölcesit tárgyazza, tulajdon és önkint való; azok ellenben, kik a' testnek szépségétől bájoltatnak, sokszor megvetik a' szeretett személynek erkölcesit, sőt sokszor gyűlölik is azokat; de ha bár mind a' ketten szeretik is egymást, még is hamar eltűrvén a' testnek könnyen hervadó bájai, természet szerint hanyatlik szeretetök is: a' lélek ellenben, minél korosabb 's korával együtt értelmesebb lesz, annyival inkább magához lánczolja a' szeretőt. Azon felül a' testnek szerelmét egy bizonyos undorodás követi, úgy hogy valamint az ételekre, miután jól laktunk, úgy szerelmünk' tárgyára is csömörölve nézünk. A' léleknek szeretete pedig, mivel tiszta, nem okoz undorodást, de azért még sem kell felőle gondolni, hogy kellemetlenebb volna; sőt inkább itt lát-

hatjuk bétellyesedve azon könyörgést, mellyel a' szerelem³ Istennéjét arra kérjük, hogy ékesítse bájával minden cselekedetünket. Melly igen gyönyörködtesse 's bájolja a' szeretőt az olyan lélek, melly szép testben szemérmes és nemes erkölcsökkel virágzik, 's már ifju korában a' vele egyidejűeket méltósággal 's kellemmel felülhaladja, arról nem szükség szóllanom; de hogy az ilyen szeretőt a' kedvelt személy viszont szereti, azt is könnyű megmutatni. Mert először, ki gyülné azt, a' kit jónak 's nemes lelkűnek esmer, kinél látja, hogy az ő becsületét szívesebben óhajtja, mint a' maga gyönyörűségét, a' ki felől tudja, hogy akkor is, ha ő hibázna, vagy betegség által teste' szépségét elvesztene, állhatatos maradna szeretetében. A' kik pedig ilyen kölcsönös szeretettel viseltetnek egymás iránt, melly örömes látják azok egymást; melly barátságosan beszélgetnek egymással, mint örülnek egymás' szerencséjén, mint busulnak egymáson, mikor valami baj éri őket. Ha egészségesek, vígádnak egymással, ha valamelyik közülök beteg, még szorosabb lánczok kötik őket egymáshoz, 's ha távol vagnak, még gyakrabban gondolkodnak egymásról, mint mikor együtt élnek. Melly szép, melly gyönyörű dolog ez! 'S ugyan ezen magok viseletökért hová tovább jobban örülnek szeretetöknek, melly egész vén korokig hová tovább mélyebben gyökerez. Ellenben az, a' ki csak a' testet szereti, miért érdemelne viszont szeretetet? azért e, hogy a' 'maga kívánságai' kielégítése által szerelme tárgyát csúffá teszi? vagy azért, hogy annak rokonait elzárja tőle, míg szerelme' célját eléri? Az pedig, hogy a' szeretett személyt nem kényszeríti, hanem szép szóval édesgeti, még gyűlölségre méltóbbá teszi őt. Mert az, a' ki erőszakot tesz, azt mutatja: hogy maga rossz, a' ki huzelkedéssel csábít-el valakit, az elcsábítotttnak lelkét is meg-

vesztegeti. De még az is, a' ki szépségét pénzen árulja, miért szeretné jobban a' vevőjét, mint akármely vásárbeli eladó a' tőle vásárlót? Bizonyosan nem fogja azt azért szeretni, minthogy maga szép lévén rutnak, kellemes lévén, kellemetlennek, szerelemtől ment lévén, egy szerelemtől gyuladózónak társaságában él."

"S ha valaki e' tárgyról gondolkodni akar, meg fog győződni a' felől is, hogy az erkölcsi szeretetnek soha sem voltak rossz következtései, de a' rútt szerelem már sok gonoszságokra adott alkalmat. Hogy pedig lealacsonyítóbb is a' testi szeretőnek szerelme, a' lelket kedvelőnek szereteténél, azt is meg tudom mutatni. Mert a' ki kedveltjét arra tanítja, mint kelljen illendőképen beszélnie s cselekednie, az szükségképen tiszteltetik, mint Chiron és Phoenix tiszteltett Achillestől; a' testi gyönyörre vágyó pedig kolduskiént tekintetik, mert mindig óhajt s kér valamit. Ne csudáljátok, hogy bátrabban beszélek; a' bor is lelkesít, de a' mindig benem lakó szerelem is biztat arra, hogy mellette a' vele ellenkező szerelem ellen kikeljek. Azt, a' ki szép test után vágy, ahoz tartom hasonlónak. a' ki valamely szántóföldet árendában bír: nem gondolkodik arról, hogy jobba s becsesebbé tegye azt, hanem arról, hogy minél több hasznat vegye; a' ki pedig a' lélek barátságát keresi, az ahoz hasonló, a' ki saját szántóföldét bírja és műveli, kedvese' kedvéért mindent tesz, a' mi által azt becsesebbé tehetni véli. A' szeretett személynek magának is, ha tudja, hogy csupán szép teste elég hatalmat ad neki szeretője felett, testén kívül semmire sincsen gondja; de a' ki tudja, hogy elveszti szeretőjének tisztelését, ha lelke nem jó s nem nemes, az természet szerint fog iparkodni maga' tökéletesítésén. A' legnagyobb haszon pedig arra nézve, a' ki kedvesét barátjává akarja tenni, abban áll: hogy magának is szük-

ségesképen kell törekedni az erényre. Mert lehetetlen, hogy az a' ki rossz tetteket követ-el, a' vele társalkodót jóvá, 's a' ki maga szemtelen és zabolátlan, azt szemérmessé 's magán uralkodóvá nevelje. Még régi mythusainkból is megmutathatnám azt, kedves Kalliasom, hogy nem csak az emberek, hanem még az Istenek és Félístenek is a' lelki szerelmet többre becsülik, mint a' testi. Mert Jupiter azokat a' halandó személyeket, kiknek testi szépségét szerette, miután velek élt, meg hagyta halni; azokat pedig, kiknek lelköket szereté, halhatatlanokká tette, p. o: Herkulest, Kastort és Polluxot, 's egyebeket is. Sőt azt állítom, hogy Jupiter még Ganymedest is nem teste' ékességéért, hanem nemes lelkéért vitte-fel az égbe. Ezt már neve is bizonyítja, melly e' két szóból: γανυμαι örülök és μηδης *eszesség*, van öszvetéve, mert Homerus ezt mondja: γανυται δε τ' ἄκουον, *gyönyörködött őt hallván*; más helyen pedig: πυκινά φησι μύθεα εἶδω; a' mi egyet tesz, mint: σοφὰ βουλευματα εἶδω; *jó tanácsokat adni tudó*. Ha tehát mind a' két helyet öszvefoglaljuk, azt látjuk, hogy Ganymedes nem úgy becsültetett az Istenek között, mint gyönyörű testű; hanem mint gyönyörű lelkű. Achillesről is, úgy e' Niceratus, azt énekli Homerus: hogy Patroclusért nem azért állott olly nagy mértékben bosszút, mivel szeretője, hanem mivel barátja volt. Hasonlóképen Orestes és Pylades, Theseus és Pirithous, és egyéb sok jeles félístenek is a' költemények szerint azért vittek olly nagy és dicső cselekedeteket véghez, mivel szívből 's nem testiképen szerették egymást. Sőt a' mi időnkbeli nagy és jeles cselekedetek is mind együl egyig olyanok által követték-el, kik dicsóságra vágyván örömet fáradnak, 's örömet kiteszik magokat a' veszedelemnek; nem olyanok által, kik a' puhaságot választják a' dicsóság helyett. Pausanias ugyan az Agathon'

szeretője a' légységben olvadozókat védelmezvén, azt állította: hogy győzhetetlenebb hadisereg volna az, melly szép ifjaktól 's azoknak szeretőikből állana, mert ezek felől leginkább fel lehetne tenni, hogy szégyenlik egymást elhagyni. Különös állítás! mintha azok szégyenlénének valami gyalázatos tettet elkövetni, kik sem az emberek' megszóllításokkal nem törődnek, sem egymás előtt magokat nem szégyenlik. Állításának bizonyításául azt hozza ugyan elő, hogy tapasztalták ezt a' Thebaiak 's Elisbeliek, kik az egymást szerető szép ifjakat a' hadiseregben is egymás mellé állították. De az a' példa nem illik a' tárgyhoz, mert azoknál szabad az efféle szerelem; mi nálunk pedig megvetést érdemlő vétek. 'S ítéletem szerint azok, kik szerelmök' tárgyait magok mellé állítatják, azt mutatják, hogy nem bíznak hozzájuk, 's attól félnek, hogy távolléttökből elmulasztának a' vitéz férjfiakhoz illő kötelességet. Ellenben a' Lacedaemonbeliek, kik azt tartják, hogy az, ki a' testi gyönyörűséget csak kíván is, semmi jeles és nemes tette nem alkalmas, olly jó vitézekké nevelik szép ifjaikat, hogy ámbár nem szeretőik, hanem mások mellett, sőt egészen más városnak hadiseregénél vagynak is, még is szégyenlik elhagyni a' mellettük harczolókat: mert ők nem a' szemtelenséget, hanem a' szemérmét tisztelik Istenné gyanánt. *)

Egyébiránt ugy gondolom, leghamarább megegyezőkké tesszük vélekedéseinket e' tárgy iránt, ha meggondoljuk, mellyik szeretett ifjunak gondviselésére mérné valaki bátrabban kincseit, gyermekeit, vagy gyönyörködésének akármelly tárgyait bízni? Azt vélem, még

*) Ez vágás az Athenseiekre, kik Epimenides' tanácsára a' szemtelenségnek templomot építettek.

a' testi ékességnek hódoló is inkább bízná ezeket arra, a' kinek lelke érdemel szeretetet.

A' mi pedig téged illet, Kallias, néked van okod az Istenek iránt háladatosnak lenned azért, hogy Autolykust szerettették-meg veled. 14) Mert, hogy ez becsületszerető és dicsőosségre vágyó, világos onnét, mivel ő a' Pankrationban győzedelmes kívánván lenni, sok dologtól és fáradságtól sem kíméli magát. Ha pedig arra törekedik, hogy ne csak magának 's attyának legyen dísze, hanem férjfias vitézsége által barátjainak is használjon, 's győzedelmi jelek' emelése által, hazájának dicsőosságát is előmozdítsa, 's így magának mind a' Görögök, mind pedig a' Barbarusok előtt tekintetet és hírt szerezzen, — nem azt fogja e legnagyobbira becsülni, ki felől azt gondolja, hogy őt mind ezekben leghatóságosabban elősegíti? Ha tehát tetszeni akarsz neki, azt kell vizsgálnod, milyen mesterséggel tette hazáját Themistokles szabaddá, milyen tudománnyal volt Perikles, a' hazának legnagyobb tanácsadója, milyen bölcseséggel tette-le Solon a' legjobb törvényeknek alapjait, és milyen gyakorlásokkal szerezték-meg magoknak a' Spartabeliek a' legjobb vitézek' hírét? 'S ez utolsó nem nagy munkádba fog kerülni, mivelhogy Sparta frigyben van hazánkkal, 's a' legjelesebb Spartaiak, t. i. követeid, hozzád szoktak szállani. 15) El is hitetheted magaddal, hogy a' város, mihelyt kívánod, kész lesz magát kormányodra bízni; mert birtokában vagy mindennek, a' mi e' végre szükséges. Te Eupatrides vagy, mert 16) régi ősoktól származol, az Erechtheusi Istenségeknek, 17) mellyek még Jachussal 18) együtt vívtak a' Barbarusok ellen, papjok vagy, 's a' most tartott inneplésnél is úgy jelentél-meg, mint minden elődeid és egyéb jeles férjfiaink között a' legméltóságosabb: tested is olyan alkotásu, melly mind az egész város-

ban legszembe tünőbb, mind sok fáradságnak elviselésére alkalmas. Ne csudálkozzatok azon, hogy beszédem fontosabb tárgyra fordul, mint a' millyen bor mellé való; mert én a' haza' nevében mindig forró szeretőjök vagyok azoknak, kik természetök szerint nemes indulatuak, és az erényt szeretik.

Itt Sokrates elvégzé beszédét, a' többiek egymással arról szóllottak egyet is mást is, a' mit Sokrates most mondott; Antolikus pedig Kalliasra nézett; 's Kallias viszont arra nézvén így szólla: hát te, Sokrates, engem az országgal akarsz szerelembe ejteni, 's azt akarod, hogy a' közös polgári foglalatosságokba avasam magamat, és mindég a' hazának tetszeni törekedjem? Igen is, Jupiterre mondom, felele Sokrates; 's fogsz is neki tetszeni, ha látni fogja, hogy nem csak külsőképen kívánsz derék embernek látszani, hanem valóban is az leszz; mert a' hamis hírt hamar szégyenben hagyja a' tapasztalás; ellenben az igaz rény ha csak valami isteni hatalomtól nem gátoltatik, minél tovább gyakoroltatik, annál fényesebb dicsősséget szerez.

9.

A' beszélgetésnek itten vége szakadt: Antolykus, (eljövén rendez ideje, 19) felkale 's szokott sétálására ment. Lykon is, na affya, követé őt; 's kimentekor Sokrateshez fordulván, így szólla: Sokrates, én 'tégedet valóban derék, és jó embernek tartlak.

Nem sokára azután egy karszéket vivének a' szobába, 's a' Syracusai is béméne 's így szólla: Urak! Ariadne menyegzői szobájába fog ezennel menni, azután Bacchus is az Istenek' vendégságénél megrészegedve hozzája jó, 's enyelegni fognak egymással.

E' szerint előszer Ariadne jöve-ki egészen menyasszonyi öltözetben, 's leüle a' karszékre, azután Bacchus jelenék meg; 's azonnal elkezdődött a' furulyázás mellett

a' Bacchus' jöveletét jelentő táncz. A' tánczmeſter' ügyeſége nagy dicséretet nyert, mert Ariadne, mihelyt a' muſikát hallotta, mindjárt alkalmaztatta magát, hogy minden ember megesmerſe rajta, melly kedvesen hallja azt, 's noha nem kelt-fel helyéből, 's nem ment elibe Bacchusnak, még is láthatóképen nyughatatlan volt. Bacchus viszont, mikor meglátta őt, a' legszerelmesebb mozgásokkal feléje tánczolt, 's ölebe ülven, őt megölelte 's megcsókolta. Ez ugy tett, mintha szemérmeskedett volna, de a' mellett még is szerelmes tekinteteket vetett reá. Midőn ezt látták a' vendégek, egyszerre tapsoltak, 's dicséréseket megújították: Bacchus felkelt, 's felemelte vele Ariadnet is, és ekkor a' legszerelmesebb csókolkozás következett. A' vendégek látván, hogy Bacchus valóban szép, és Ariadne igazán kellemes, és hogy nem csak tettetésből, hanem valósággal csókolták egymást, egészen magokon kívül ragadtatának, mert midőn Bacchus azt kérdezte Ariadnétól, ha szereti e őt, ez olyan esküvéssel bizonyította a' kérdést, hogy minden jelenlévők megesküdtek volna, hogy az ifju 's a' leány igazán szeretik egymást. Mindéből kitetszett, hogy nem tanított színjátszók' módjára viselték magokat, hanem ugy, mintha az engedődött volna nekik, a' mit már régen óhajtottak. Végtére látván a' vendégek, hogy olyan formát tánczoltak ölelkezve, mintha nyugodni akarnának menni, azok, kik nőtelenek voltak, megesküdtek: hogy megházasodnak, a' házasok-lóra ültek, 's haza nyargaltak feleségeiket felkeresni. Sokrates pedig, és a' kik még a' többiek közül ott maradtak Kalliással, együtt elmentek keresni Lykont, 's a' fiját felkeresni, hogy velek együtt sétáljanak. Igy leve vége a' vendégségnek. —

JEGYZÉSEK.

1) **A'** Panathenacák. az Athensiek' legfőbb innepe, minden 5-dik esztendőben szoktak innépeltetni. — Xenophon nem tartotta szükségesnek az időt, melyben e' vendégség adatott, közelebről meghatározni; de a' következőkből kitetszik, hogy azon Panathenacák' alkalmával adatott az, mellyek Aristophanes' felhői után legelsőben következtek.

2) Myron, bizonyos jó illatú essentia volt, mellyel az asszonyok, 's utóbb az elasszonyosodott férjfiak is magoknak jó szagot akartak adni. Sok német voltak; de az igaz Myron napkeletről szokott vitetni.

3) Ugy látszik, hogy e' két fiatal férjfiak akkor tájban házasodtak meg.

4) Antolykos ekkor a' gymnasticus játékokban, mellyek a' Panathenacák' innépén tartatni szoktak, a' magával egy idősök között győzedelmet nyert, 's ez egy 15—16 esztendős ifjunak nagy dicséretére vált: de a' legfőbb czéltől, mellyet egy pancratiastának maga eleibe tenni kellett, t. i. az Olympiai harcjátékokban megkoronáztatástól még nagyon távol volt, 's e' czél' elérhetése végett egyes tanítók, és sok 's nehez előkészületek kívántattak.

5) Ez a' Pisander kétség kívül nem más, hanem az, ki a' 92-dik Olympias' 2-dik esztendejében (Kr. szül. e. 411-ben) Therameneszel, Antiphonnal és Phrynichussal együtt Athénben a' Democraziát eltörölte, 's az ugy nevezett 400 tyrannusok' olly igen rossz hírű, de szerencsére csak kevés hónapig tartott Oligarchiáját felállította. A' történetírás ezen Pisandernek ollyan merészséget tulajdonít, melly a' gyávasággal, mellyet itt Philippus neki szemére vet, nagyon ellenkezni látszik, de azzal még is összeegyeztethetik.

6) Philippus e' tréfával Charmides' testi sövénységét látszik ganyolni.

7) Tudni illik a' Per'sák' királya méltóságával, kit a' Görögök rendszerint nagy királynak szoktak nevezni, 's ki e' vendégségben más helyre is csak általában királynak hívat-

tatik, mintha más Király-szót sem érdemelve, mint a' Perzsák' királya.

8) Itt Kritobulus azon szerelméről szól, mellyel a' szép Klinias Alcibiades' ifjabb testvére eránt viseltetett, 's melly a' jelenlévők között esmeretes dolog volt.

9) A' Panathenaeák' alkalmával egynehány tisztos öregek kezeikben zöld ágokat tariva mentek az egyenlő seregben, 's azért *Θαλλοφοροσ*oknak nevezettek.

10) A' Sykophantok Athenében az oly veszedelmes és gyűlölt emberek' nem kicsin seregét tették, kik leginkább gazdag és előkeis polgárok' szolgálatját választák. Eleintén azok voltak, a' mik utóbb a' Romai császárok alatt a' Delatorok; de időjártával a' szó' értelme szélesebb lett, 's egy annyit jelentett: mint Chicaneur, Rabulista, vagy csalárd ember.

11) *Bizodalmas embere vagyok.* Az akkori Athenei megromlott demokratiában az Eupatridák és gazdagok, mint az Aristokratia' született baráti az országnak, az az a' nép' uralkodásának ellensége gyanánt nézettek; 's ellenkező okból a' szegényebb polgárok, mint a' gazdagok' született ellenséggel jó hazafiaknak tartattak.

12) Itt valami ilyanra van czélozás, a' mi nem sokkal az előtt történt, 's minden jelenlévők előtt esmeretes volt. Nikostratus, ugy látszik színjütszó volt.

13) Ez (ha nem csalatom) azon valamennyire durva módnak finom gáncsolása, mellyel Antisthenes a' maga ellenkezőit czáfolni szokta.

14) E' hely igen nevezetes, minthogy megmutatja, melly szempontból kelljen e' nekünk igen visszatetszó egész beszédet a' ferfi gyermekek' szeretéséről megítélni. Sokrates még a' vallást is említi, hogy azt a' tisztá szerelmet, mellyet itt dicsér, Kalliásnak annál szentebb kötelességévé tegye; már most minden olvasónak által kell látni, hogy Sokratesnek ez egész beszédben csak ez volt célja.

15) Athenében a' külföldi követeket rendszerint egy fő és gazdag polgár fogadta-el 's vendégelte-még házában, ki a' végre a' Senatus által neveztetett-ki.

16) Eupatrida annyit tesz, mint régi nemes, gazdag és fő hivatalokban is fénylett nemzetségnek maradéka; annyit, mint a' Romaiaknál Patricius tett.

17) *Λαδουχος* fiúja viró. Az ifyének a' Papi renchez tartoztak, 's az Athenéből Eleusisba éjjel Processióval menő seregűel, mindenkor nagy tiszteletben 's tekintetben voltak. Ugy látszik hogy ez a' méltóság Kallias' családjában örökös volt.

18) *Jacchus*, Jupiter' fja Cerestől, következősképen különbözött *Bacchustól*, kit Jupiter Semelével nemzett. Athenében temploma volt, mellyből szobra az Eleusisi innep' 6-dik napján innepi processióval *Jacche*, o *Jacche!* kiáltozások között Eleusisba vitetett. A' *Salamis* mellett történt, 's Görög Országára néve öly fontos tengeri ütközet alatt *Plutarchus* szerint Athené 's *Salamis* között, a' *Thriasi* síkon egy *Eleusis* felől sugárzó nagy világosság látszott 's rettenetes lárma hallatott, hasonló ahhoz, mellyet a' *Jacchus* Eleusisba kísérő sokaság támasztani szokott; 's egyszer'smind egy nagy porfellió is emelkedett-fel 's a' hajók felé vonult. — A' *Marathonnál* 's *Salamisnál* nyert győzedelmet, a' jó Athéneiek öly megfoghatatlannak tartották, hogy csak fermészet feletti erő 's segedelem által hitték azt lehetségesnek.

A' pankratiasták az ételre, italra, álmra 's mozgásra vagy testi gyakorlásra nézve igen szoros 's kemény régulák' megtartására köteleztettek; 's e' szerint az is eleibek volt írta, mikor 's mennyi ideig kelljen étel után a' gyomor' könnyebb emésztése végett testüket gyakorolni.

10.

Enyelgő, falusi lakadalmi vers.

— — *szeret Ő magamat, 's hogy ne szeretné Énekeimet?* —

Döms Károly.

Tekintetes Nemes, nagy érdemű Karok!
 Garabonczás deák lenni nem akarok;
 Zsebetekből Öfényt, én ki nem csavarok,
 Sem nyelvemmel senkit, nem rágok, nem marok.

Igaz, — valék deák, jártam oskolába,
 Mellette is néha elcsusztam vaktába,
 Bele is haraptam philosophiába,
 És be kuknásáltam a' Muzák' kutyába.

De Rectorom meg hólt; Oskolánk el égett,
 Mikor fölkelésre birták legénységet.

Én hogy nem áhíték hadi nyereséget
 Juhász lettem, most már járom mezőséget.

Néha agyafurtság hull ki, a' táskából,
 Én is rázok olyast ki, száróm ujjából
 A' mit csak várnátok Tudósok' agyából,
 A' nagy Kantnak híres, 's bölcs oskolájából.

Azért fejet hajtva, kérnék engedelmet,

Ki égig emelem az úri kegyelmet;

Hadd mondhatnék el egy hadi veszedelmet;

'S annak végén esett, asszony győzedelmet!

Ki mondja meg nekem merre van Kikinde?

Ugy hallok nincs párja, nézd el unde inde;

A' városka, mondják nem mostani színte,

Nagy történetjéért rá sok szem tekinté.

Asszonyi, 's leányi, úgy mondják derékek ;
 Rölok vesznek mustrát, ott minden vidékek ;
 Gazdaasszonyságban ki nem teszi székek'
 Senki, szépek, hírek, bátrak, van értékek ;
 Jól borborták őket, jól tartak 's szoptatták,
 Jól regették, delin 's módosan szoktatták.
 Fonyásba, varrásba, korán be avatták,
 Sütésben, fűtésben ugyan megforgatták.

Ha valaha szívem vágyna párosságra,
 'S majom fölgyaladna a' szent hazasságra ;
 Nem szaggatnék soha nagyobb boldogságra,
 Mint egy kikünci, ilyen száz virágra. —

Nékem van egy régi könyvem, nincs eleje,
 Nincs neve, sem lába, sem feje ;
 De sok Krónikának benne summás veleje,
 Ezen dalgoknak is abban van kútfeje.

A' tizenhetedik század' farka felé

Volt, hogy nagy Leopold el, 's ki küszöbélé
 Tőlünk a' Törököt, dandárit le szelé,
 Mellyért, sok Magyarok szívét öröm telé.

De azután belső villongás erede,
 Nemesi jussokról új per kerekede,
 Mellyért édes hazánk még vérbe fűrede,
 'S Rákóczy 's Ujhelyi, tümlőzben szenvedé.

Ekkor némelly város a' karaczkal tártá,
 Hol szerét teheté, a' Lobonczot marta ;
 Kikünci is, amazt legyezte 's takarta ;
 Loboncznak nevét csak, hallni sem akarta.

Ez okozta, hogy a' Császárnak serege,
 Lovagja, szekere, mint az ég' fellege,
 E' várost bé zárja, hogy benne rettege
 Minden ifja, véne: épe és betege:

Sokáig futtyót hány, belőlről a' népség,
 Mellyen bosszontában a' nagy Császár forr, 's ég ;
 De illy rettentő szót harsog már minden vég :
 „Ha egyszer be férek, nem leszek benned épség.“

Kiváll riad a' kürt; fujják vég veszélyre,
Minden lakos vagyon ítélve kötéltre,
Ex a' sententia! Nem irták ezt szélre;
Hanem megesküdték, oldal fegyver nyélre.

Hogy ezt a' város megérté, elhül, rémül,
Hal, vész, fejét öszve dugja, tanácsra gyúl.
Drága lessz a' kenyér, mi több! ujj nem is sül;
De, még drágább a' jó tanács, melly hasznót szül.
„Óh jaj! ezt kiáltja, ott benn, minden lélek.“
A' pap szóll: „tudom ma, utólján misélek!“
A' tanács sir: „többé már, mond, nem itélek!“
„Jaj nyakam!“ ez mond — „óh veszett kötélék!“

Azomban, mikor már a' körömre ég is;
Ha tanács, imádság, tett nem használ; még is
Asszonyi furesaság lessz a' mentő Aégis;
Mert katona 's asszony ész, győzött eddig is.
Egy ifju menyecske, derékon a' szíve,
Csak tegnapi házas; férje minden híve;
Olly tanácsot kohol, a' mellynek még híve
Kiki, 's mellyel fölsült, az ellenség' míve.

Megne nevesétek, ha bár méltó volna!
Éltét, kincsét mentni, óh ki ne koholaa
Ezer mesterkedést, vagy ki ne harcolna
Köröm szakadásig, ha dolga így folyna?
Éjféli vala épen, csillagok ragyogtak,
Vén szipák vajudtak, a' borkok szászogtak;
Csak baglyok huhogtak, 's üregek korrogtak,
Ostromlók is kezét, az álommal fogtak.

A' kikind'li hölgyek, egy szép követséget,
Szébb, szébb menyecskékből küldnek, melly jó véget
A' táborban érne; 's a' vad ellenséget,
Meg engesztelné, és kötne szövetséget.
E' gyöngy ángyal banda, tüstént ered utnak,
Szereltem! a' jelszó, — ezzel menten futnak,
Minden örön által, míg végre eljutnak
Vezér' sátorához, hol passust mutatnak.

Tiszti kar, 's legényiség öszve esődül 's rúgja
 Nyelvét mérgében, 's már színt' úgy lövi, vágja. — —
 Kegyelmet köldül e' követség' virágja,
 Kegyelmet! 's ajánlja egész barátságja'
 Aczél a' pártos szív, nem akar olvadni.
 A' követségnek kell végsőre fakadni.
 Bókol, hódol, próbál méz szavának adni
 Fogó erőt; 's el kezd alélni, hervadni.

Esdeklik édesen, 's meg meg rimánykodik,
 Szíve, a' hűség, 's vas szükség közt hánykodik.
 Míg fennyen a' pártos diadalmaskodik. —
 Végre a' válasz így meghatározódik:

„Kikindeli nőknek szabad kimenetel
 „Engedtetik, 's jobb jobb kincsök vihetik el;
 „De egyéb valami emberi dlettel
 „Bir, kardra hányatik.“ Ez végeztetett el.

Szomorún bucsút vessz, az alak követség,
 A' mennyi az öröm, annyi az ijedség.
 Capitulatío van, de gyászos a' vég.
 Künörülj! kegyelmezz! óh irgalmas nagy ég!
 Azomban reggel lessz. Most már vigyázzatok!
 Mit főznek a' szép Nők, az elmés állatok.
 Meguyílnak kapukon a' zárok 's lakatok,
 Mint az alku tartja; de sírnak magzatok.

Minden asszonyka, a' maga férjét vette;
 Zsákba kötve, gyenge vállára vetette.
 Édes terehjevel utját siettette,
 'S ezzel nagy hűségét örökösítette.
 .Delk föltalálás! — Bezzeg nem keresztet
 Vissz most szép nem; kincset, mellyet majd elvesztett.
 Mellyet hogy illy könnyű kordéra eresztett,
 Ellenség dől föl; de hogy' bontja föl eztet?

Sok Udvarnok, 's belső Tanácsnok megbánta
 A' tett alkut, 's juris corpusát föl hányta.
 Capitulatziót másítani kívánta,
 Szégyellé, hogy asszony, mélyebben pillánta.

De Leopold, a' mint nagy vala tettében,
 Ugy nagy lelket mutat itt is kegyelmében.
 „A' Császári szónak egész erejében
 „Meg kell állni, ugymond: hosszában, széltében.“

„Bravo! Jól van! így szóll, deli méltósággal,
 „Bár bírnának ilyen szép tulajdonsággal
 „A' mi asszonyink is; így szomorúsággal
 „Nem keresnének a' jót, délben mécs világgal!“
 Pardont ada egész városnak 's vígságot,
 Minden rendek ütnek tánczot mulatságot;
 Szólnak a' hegedűk, a' bánatosságot
 Szegre akasztotta, kiki csak tombol ott.

A' szép Nőknek babér koszorukat fonynak,
 Hogy szabadítóji lettenek a' honynak.
 Dúst, lengyelt, 's meg frisset húr szakadtik vonnak,
 Polgár mesternének, 's a' seprő asszonyinak. —
 Ki mondja-meg merre, ez az áldott város?
 Ha kívánnék lenni, még valaha páros;
 Onnét vennék társat, bár lenne, melly áros,
 Mondva készült leasz az, nem pedig vásáros.

Hejj! vőlegény Uram, hogy hogy barkacsolt 's járt,
 Hogy illy szerencsésen meglelte a' határt,
 Melly illy drága kincsset hű kebelébe zárt.
 Ki volt a' Tanácsos, ki ilyen jó rést tárt?
 Egy kisasszony' szívét meg lopta 's kötötte,
 De csaláságának azt a' bérét vötte;
 Hogy saját szívét is Amor nyíla lötte,
 'S élte' véd lelkét már látja körülötte.

Nem játszik; nem tréfál, ez a' kis parányi
 Gyermekek, nem használnak itt ész' alkotmányi. —
 Te, ki szabadságnak voltál oroszlaní
 Vitatója, szíved ím', melly rab 's bárányi!
 No egymást szerető Hívek! boldogítson
 Az ég; szérencsétek százakig virítsen,
 Minden, egymásra tett pillantat vidítsen,
 Minden gyászt rólatok, az Úr elfordítsen.

Ludakkal, kacsákkal udvartok megteljen,
Tehéntek, kecskétek mindig kettőt eljen.
Hegyen völgyön áldás tinéktek feleljen,
Lucina nálatok sűrűn innepeljen.

Pujkátok, csibétek megne pépesedjen,
Diótok és máktok megne férgesedjen,
Az új szalonnátok avassal kérkedjen,
Háztetőt, nálatok régi moha fedjen! —

Magzatitok Istentfélők, 's jók legyenek
Köz jóra, derék mód' úgy elkészüljenek,
Hogy hamvátok fölött, nem korcsok 's szégyenek
Áljanak; de jó hírt, 's áldást gerjeszzenek! —

Itt van énekemnek vége valahára,
Ha méltat Nő is, mint Nősz barátságára;
Tizenkét Hó előtt, jövők paszitára,
Tejt, turót, 's egy gidát viszek konyhájára.

Néhai T. T. Sikos István'
K. Győri volt Ev. Pap' írásaiból.

11.

Szépművészeti szó, némi kifogás felett.

Képeket, almanachokban is, másutt is, különböző szempontból szoktak még műveltebb cyclushoz tartozó emberek is tekinteni; 's így okunk sincs bámúlni, midőn a' képek felőli ítéletek is olly sokfelé ágaznak-el. Az 1836-diki 'Auróra' birálatában (Honművész 1836 II-dik szám, 13-dik lap) ezeket olvassuk: „A képek mind gyönyörűek; de Ref. megvallja, hogy őt némileg üresen hagyák,

midőn az almanach textusával minden kölcsönös viszony nélkül, csak úgy ott állni látá őket; sőt fájdalmat érzett, midőn közöttük csak egy honi metszésre sem találhatott. --- Bajza az ő pompás külsejü és sikerült textusú zsebkönyvéhez ugyan annak megfelelő pompás metszvényeket is akart adni, 's három év óta adott is; de Ref. többek véleményét a' magáéval egyesítve azt hiszi, hogy a' szerkező úr' könyve sokkal nagyobb érdeket gerjesztene maga iránt, ha előszer a' textussal egybefüggő 's textust világosító, másodszer honi metszvényeket kapcsolna Aurorájához, mint ezt Kisfaludy Károly cselekedte is."

Az én alázatos véleményem, sőt meggyőződés is, e' tárgy körül az, a' mi volt idvezült Kazinczy barátunké, ki, midőn Igaz Sámuel barátom, a' Hébe' jó igyekezetü kiadója, Bécsben az öröklétre olly korán álszenderült, egy azon időtájjban hozzám küldött levelében ezt írta: „*Igazunk halálán, édes barátom, senkinek nincs nagyobb oka keseregni mint nekem; én benne nem csak egy szeretetre méltó, szerény és minden pedantismustól ment, tisztalelkü barátomat; hanem hű segédemet is vesztettem-el, és olyat, a' ki által némelly kíványaim teljesevést értek. Illyen volt az, hogy Hébe a' darabokból vett haszontalan rezek helyett, a' művészség' remekeit vette, 's kevés eseteket kivévén, ollyakat, mellyek méltók voltak felvételni.*”

Itt tehát a' magyar literátorok' dicsőült Nesztora szinte *haszontalan* rezeknek nevezi a' zsebkönyv' tárgyaiból vetteket. Megvallom ugyan, hogy ezt mondani egy kissé merész nagyítás volt, mert az almanachi textusból vett metszvényeket, ha relative értem, egészen haszontalanoknak még sem

tudnám mondani; mindazáltal igen sokkal kevésbre tudom én is méltatni az almanachi tárgyakból vett képeket, mint az ollyakat, mellyeket jeles művészek azok' kezei után másoltanak, kik e' világon a' festőművészetek' iskoláinak legremekőbb mesterei valának. Én képek között, ha már nemzeti érdek után kell szólanom, legtöbbré becsülöm jeles honfiaink' jól eltalált képeiket. *) Egyébiránt könyvekben és akárhol is úgy tekintem a' képeket általánosan, mint képcsarnokokban, hol a' műv' fő érdeme nem más, hanem a' tökély. Valamint másutt, úgy almanachban sem keresem azt, hogy honi művész' műhelyéből került e' épen a' kép, 's Magyart ábrázol e? Egy olly alaknak, p. o. hol az ós Magyart husos fej, borgas or, leomló haj, itt kisodrott, amott torzomborz bajusz, sűrű pagonyt képező szakál, herculesi izmos lábikrák 's tb. bélyegezik; ám-bár honi művész adá is, és benne lássák is némelyek a' nemzetiség' ragyogó ideálját: elébe tenném Palmyra' romjait is remekül adva, vagy egy hajótörés' borzasztó de hív rajzolatját. Ki almanachokban nem a' textusból választott, hanem egészen más képeket nyújt olvasóinak, kivált remekeket, inkább kettős hasznót szerez publicumának és kettős győzött, mert a' textus is a' kép is más tárgyú, 's így kettős a' szellem' éldelése. Ezen okból a' könyvtárgyi metszvényeket nem igen tudom többre becsülni mint a' dívatképeket, mellyek között néha szinte vannak igen szépek. Megvagyok győződve, hogy a' ki csak ugyan művészeti szempontból tekinti a' képzőművészetet, e' részben bizonynyal kezét fogand velem. Vallyon elmellőzhetlen szükség e' metszvényben is — még pedig hibás metszvényben — látnunk azt,

*) E' részben a' F. M. O. Minerva eddigi 40 képeiért méltó a' köszönetre.

mit a' textusban *olly* élénk színekkel láttunk lerajzolva, hogy annak képmását képzeletünk' bájúkra legott előnkbe varázsolja? Mutassák a' szép tableauakat színészeink ügyesen, ha könyvekben nem látjuk is azokat. El is hiszem, hogy az érintett óhajlás, melly a' Honművészbzen, a' Rajzolatokban és a' Szemlélő melletti Literaturai lapokban is nyilatkoztaték; jobbadán a' Szép-nem' óhajlása; mert a' művészet e' neméhez értő tudósink bizonyosan nem azt fogják kérdeni: mit? hanem: miként? Elöttem legalább igen száraz és lelketlen textus lenne az, mellynek tartalmát vagy egyes helyeit metzvény által kelene *világossá* tenni. Mi a' honi metzvények' nemléte miatti fájdalmat illeti, ki volna, kinek az érzékenyen nem fájna? De ki tehet erről? Ha valaki p. o. a' bécsi jeles képtárt nézegeti, van e oká neheztelést mutatni azért, mert ott a' legremekőbb rajzok nem Fügér, Stöber, John 's egyéb bécsi festők és metzzők által készűltenek, hanem Correggio, Titian, da Vinci, Reni Guido, Cantarini, Raphael, Carracci, Dominichino, Rubens és más külhoni remekművészek által? Ha némellyek nemzeti buzgalomtól elfögultan megelégednének is honi festők 's metzzőktől jött akármilly képekkel; nem fogának megelégedni azok, kik a' magas fokra vitt művészetnek barátjai. Már pedig, ha valahol; zsebkönyvekben bizonyosan remeket várunk képekre nézve is, mert azokban a' kép szintűgy műlátvány (Kunst-Ausstellung) mint a' benne találtató irott tárgy. Végezetül azt mondom tehát, hogy zsebkönyvi tárgyból vett képeket kívánni almanachokban, ha szép nem ohajtja azt, ártatlan kívánat, 's a' mennyire lehet, legyen is teljesítve; honi művészektol adattokat kívánni férfias kívánat, szent kívánat; vajha mindenkor teljesithető lenne! De azért a' külonben jó almanach, idegen tárgyú 's külhoni mű-

vészek által készült képek mellett is jó aludni minden műphilosoph előtt. Fontoljuk-
 dolognak minden oldalát, és gondoljuk-meg,
 nekünk képzőművészeti akademiánk nincs; I
 zákban tökélyesíthetnék ugyan magokat festői
 metszőink; de ott áll e még most hazánk, hog
 művészi fáradság és szorgalom a' művésznak né
 nem méltó jutalmat, hanem csak tisztességes k
 ret is adna? Valtyon mi kellene több, ha a'
 az Almanach tárgyaival megelégszik, és képei
 is azt vallja, hogy azok mind gyönyörűek?

N. Apáthi Kiss Sámu

12.

Veszteségünk.

Barátimhoz!

Az idő hatalmas orvosser; az idő mindent
 lejtet. Ezzel szoktuk édes barátom, kesergő
 tinkat enyhíttetni, ezzel mind magunkat is, az
 számtalan viaszlyai között. 'S én azt hiszem:
 e' vigasztalóbeszédi alap félig igaz, félig hamis.
 elhiszed, hogy itt nem ábrándozó nem az
 szigorú balságain csüggendező 's nyugtot lelmi
 tudó szív beszél hozzád; mert a' milyen er
 vagyok mint föld' gyermeke, olly erős a' le
 ott, hol férfias türesnek és magameggyőzésnek
 helye. Csak azt engedd tehát nyíltan megvallan
 hogy midőn valamelly nagy veszteség körül a' :

nek valódi fájdalomról 's érzelméről van szó, akkor az idő nem képes mindent elfelejtetni, kivéven, ha az időnek azon végpontját értendjük, melly minket a' sírhalomnál tesz-le. Szébb sorsra derült bajaink' emlékezetét elviszi ugyan magával a' hatalmas idő, mert azt örömmel odaengedjük; de szívünk' tiszta örömeinek odavesztét nem tudjuk elfelejteni, mert annak érzete 's emlékezete majd elválthatlanul van lelkünkhöz ragadva. Igen, édes barátom, mikor leg-édesb örömink' bájló tárgya veszett-el, illy veszteség kimondhatlan gyötrelmet okoz szívünknek, 's csak velünk enyészhető gyötrelmet. Emlékezni fogsz Mária Trézsia dicsőült széplelkű Királynénkra, ki szeretett férje' elhunytá után többé soha sem vön magára másféle ruhát, mint egész és fél gyászszínt, 's én hajlandó vagyok e' tettet nem szinlésből, hanem a' szív legtisztább érzelméből csirázottnak hinni. — Olvasom folyóiratunkat, és ölelem azokban mind a' mi szép 's nemes; de veszteséget érzek. Hova is tüntenek ama' nyelvcsinosító 's javító jeles értekezések, mint remekei a' nyelvphilosophiának? Édes boldog örömmel olvasom néhány rokonyérte-
tű lelkes jó barátim' leveleiket, mellyek repülő oráimat édenekké varázsolják; de hova enyésztenek ama' Cicero' bájait, érzéssel és csinnal felülmuló gyönyörű barátai 's oktató levelek, mellyek hozzám ezelőtt Zemlény' Újhelye mellől olly gyakran jövének? Gondold, érezd te is, édes barátom, milly varázserővel birtanak azok, midőn legelsőjök is, melly engemet barátnak meghívott, e' szavakkal végződék: „Élj szerencsésen, drága barátom! és ha érdemlem, szeress; sőt szeress, ha nem érdemlem is.“ — Olvasom honi zsebkönyveinket, 's szívem olvadoz virágaikon; de miért nem nyílnak azokban néhány év óta a' legszabadosb epigrammák' és lángteljes dalok' szívetrabló gyönyörű virágai? — Vannak, hála az egek-

nek! bánatimat oszlató 's örömeimet nevelő jó barátim; de hova tűnt az az én angyali lelkű barátom, kinek időkora már hat tizedentúl vala, midőn engemet mint még fiatal, barátjának meghívott? Életeveinek épen utolsó egész tizede alatt valék boldog részesülni barátságában 's szeretetében. Rövidlem ugyan azon tíz éveket; azonban ámbár egész századig bírhatnám is más valakinek baráti szeretetét, addig sem juthatna több és szebb öröm osztályomúl.

Hol van, ki lángéveiben is lángolóbban volna képes zengen az enyelgő szerelmet, mint ő zengé még akkor is, midőn a' kor tele látszott koszorús hajfürtein? Oh, ha gróf Széchenyi István dicső hazánkfiának az volt méltó kívánata, hogy öreg vállakon fiatal-fej legyen, — az, ki most érzetimet lángoltatja, valóban ilyen volt, 's agg mélyjében is fiatal szív doboga, derült, nyájas és ártatlan szív, melly őt egészen a' honnak engedte élni. — Ott áll most a' bús csendű Széphalom, édes barátom, mellyet méltán tanítál így beszélni:

Nem ragyogok mint Pest, nem mint Buda' tornyai vára;

Törpe vityillóim' szalmatető fedezi.

Amde az útas jó, 's buzgó hálára fakadva

Idvezel; ő tudja, hol kele hajnali fény;

Hosszú álom után hol zendült égi varázsszal

A' csalógány; hol nyílt gratzia-kényű ajak.

Fényljenek a' büszkék, ne az én kunyhóim; örömmel

Rám ismér, úldván téretem a' hazafi.

'S majd mikoron eltűn a' hajnal, 's nappali fényben

Hunnia felmosolyog, szent lesz előtte nevem.

Oh, miként szerette a' boldogult öreg e' distichonaidat! Gyönyörűnek nevezé hozzám irtt levelében, 's azt vallá, hogy kevélyé teszi versezeted.

Gyakori emlékezetét fájdalommal újítom-meg szívemben, 's a' „Vajda-Hunyadon“ című kis alagytáját Széphalomra alkalmazva így travestáltam:

Lak! te felejthetetlen! mint tolla 's lelke uradnak;
 Nem ragyogásért—nem! — mint Helicon' helye nagy,
 Hol van urad? hol van Múzája? hol a' gyönyörű nyelv?
 Hol van az egykori szív? hol van az egykori báj?
 „Nincsenek!“ így dörmög falaidnak kriptai csendje.
 Nincsenek? Ah, de mi ez? Látom e a' hon' egét?
 Látom, hitzászlón egy nagy név szerte lobog már,
 Indúl, 's elvezeti győzedelemre honát.
 Szól a' tárogató, 's a' síp, 's a' kürt, 's maga a' Hős,
 Néma dicső vággyal most maga mégyén elő.
 Jobbja 's balja felől Auróra 's Hébe lebegdél,
 'S a' Hóstól veszi és osztja dicső remekit.
 Lak! mi vagy és mi valál egykor? Megborzadok! A'hív
 Érti a' szent jelenést 's felriad álmaiból.

Ugy hiszem, édes barátom, hogy kötelességemnek egy részét rovom-le, midőn veled is tudatom, milly szomorú képe borong lelkem előtt azon veszteségnek, mellyet a' dicsőn elhunyt' halála okozott, kihez gyakran sohajtok önszavaival így:

Most itt magamba borúlva nevedet sohajtgatom,
 Elbúsúlva 's megfásúlva veszteségem' siratom.

N. Apáthi Kiss Sámuel,

13.

Ember és Állat.

Földünknek föméntelen lényei közt az ember mind testi, mind szellemi természetére nézve legfelsőbb polczon áll 's magához hasonlót sehol nem talál, a' nagy természetaek pedig élő és szellemi alkotmányai közt közeget tart, és így összekapcsolja a' szellemi világot az állattal; ő egy terebélyes élőfa, mellynek lombjai a' fölséges tehetségek virágjai az igazság és erkölcs, legpompásabb koszorúja pedig a' halhatatlanság, mellyek által rokonságban van az angyalokkal, és isteni eredetű eszével nyitja föl az igazság' országának kapuját. Az angyalok az embertől csak abban különböznek, hogy fogékonyságuk és hatásuk föllengezőbb, és hogy egy boldogabb hazának lakossai, tehát az ember' angyali szellemű, ki vastagabb öltözetében burkolva zordon ösvényeken járvalva jobb honba vágy, vágyódását egy isteni szikra, az ész vezérli, 's végre az ohajtott hazába fáradságos vándorlásának édes nyugodalmát megelégedetten fogja éldelni. — Kívülünk mi sincs e' földön, a' mi közvetlenül a' földhöz nem tartoznék — a' föld közönséges anyja minden rajta létezőknek, de kebelebe is zárandja, a' mi tőle vette eredetét. — Az emberi és állati test a' föld' porából emelkedett ki úgy, mint más növény, általa tápláltatik, de végre a' föld' gyomrába térend is vissza, és elkorhadván más növényeknek, 's élvedezőknek fog szolgálni táplálékul, és külső létalakul. — Csak lelkünk nem nemzedéke a'

földnek, csak lelkünk nem magzatja a' földi anyagnak, azért a' létező lényeknek felsőbb rendéhez tartozik; tehát nem is nyelheti őt el a' föld, hanem vissza térend a' szellemiség' forrásához, 's új hatás közt kapván, tovább buvárkodik a' kimeríthetetlen igazság' tárában.

∴ Az embernek nagy részét teszi az állat, az emberiségre csak fogékonyságot hozott e' világra, melly fáradtság, és szorgalmatos ipar által fejledez, 's képezte-tik ki, tehát ez életben a' tiszta emberiségnek csak fejledezésében vagyunk; az állat hatalmasan munkálkodik bennünk uralkodni vágy, 's a' szellemiséget csábító ingerei által szunnyadozásba hozni, és elaltatni igyekeznek; innét van, hogy az ember közönségesen inkább örvendí a' jelent, mint a' jövendőt, szívével inkább ragaszkodik a' láthatókhoz, mint a' láthatatlanokhoz. — Ha a' szellemiség az állat' csábításaitól el nem altatik, sőt ébren vizsgálja fölséges rendeltetését, akkor érzi, mily tehertől nyomatik, mily erőszakos a' esata, mily bajos a' győzedelem, mellynek gyümölcse az erkölcs. — Az embernek sorsa ez: töviseken állani, gyakori elesés által járnai tanulni, tévedések által okulni, és javulni; mert az Alkotó ugy rendelte, hogy emberiségének kifejlése önnön iparjától, föllebbi hatása saját szorgalmától, 's végre az emberiségnek koszorúja az igazság és erkölcs, mellyek a' halhatatlanságnak véd-angyalai, erős harcztól, és dicsősséges győzedelmétől függjön. Minden ember lassacsckán emelkedik porból magasra, setétségből derületre, 's végre derületről világosságra. — Azon' ész, melly ma napfényképpen ragyog az emberek között, valaha apró bábokkal foglalatoskodott, azon szív, melly ma jótékony-ságával ezer áldásokat ömleszt, valaha kiseded körében csak gyermeki kicsinségekkel tölté idejét; azon tudós, ki ma a' természet' tárából a'

legtitkosabb kincseket hozza föl polgár társai józanodására, valaha siránkozva fogadta oktató mesterét, 's xugolódvá halgatta tanítását, mert még akkor gyenge lelke nem értette, mi az ember.

Az embernek eselekedeteibe az állatiság, és szellemiség lényegesen hatnak; lelkünknek nem is rendeltetése az állatiság kiirtása, hanem a' tiszta emberiségre vezérlése, melly által az ollyast föllengezővé, a' gyarlót erőssé, és az oktalant okossá tegye; szóval az állatiságot a' csupa állati rendből kiemelje, és egy nemesebb, 's főttebbi osztályra magasztalja, 's érdemesítse. Ugyan is a' valódi emberiség azon közepén áll, mellyen az ész az érzékiséggel nemesen szövethetőköszeve, mert érzékiség nélküli ész csupa szellem, valamint ész nélküli érzékiség csupa állat, együtt alakítják ők az embert, együtt élnek, de halál által elválásuk is nagy fájdalommal történik meg. Míg az emberben csupa állatiság uralkodik, addig föld porához szegzett főttebbi boldogságban nem részesül — de úgy látszik, hogy ollyas vágyait a' földi kellemekek ki is elégítik, ezen kielégítés azonban emberiségünket állatiságig lealacsonyítja; mert a' gondolkodás, melly lelkünknek olly elkerülhetetlen szüksége, mint testünknek az eledel, megismer-teti velünk, hogy valódi méltóságunkat nem annyira az állat, mint a' szellem teszi — tehát kielégítésünket is nem e' földi határok között, hanem fönt a' szellemek országában kell keresnünk — mennél tovább haladtunk a' tiszta emberiség' lépcsőin, annál világosabban ragyog jövőnk nagyságunk' csillaga, annál bátrabban 's vígasztalással töltebben lépünk rendeltetésünk' pontjához.

Valamint egész nemzetek, úgy egyes emberek is lassan emelkednek ki az állatiságból; a' nemzeteknél századok folynak el, míg a' miveltségnek boldogító sugárai tűnnek föl; egyes embereknél több esztendő

röpülnek el, míg állati bölcsőjökből a' tisztább embe-
 riségre szállnak föl, — setéség, és homály borítja a'
 józan eszt, míg az igazság' fénye áttör, 's a' csupa
 állati őszitönöket legyőzi, az előítéletek' fonákságát meg-
 ismerteti, a' tudatlanság' lomha békóit leveri, és az em-
 bert valódi méltóságába helyhezteti. — Néha a' csupa
 eset vet egy boldogító szikrát, melly Prometheus' anya-
 gi emberét föléleszti, és bölcsesség' útjára téríti, néha
 az állatiságban tengődő nemzeteket egy föltünő bölcs,
 hatalmas vesszejével érinti, nyommasztó álmokból föl-
 ébreszti, 's utat nyit mivelődésre; és így fölyittatnak
 az ismeretek' tárai, fejledeznek az erkölcsiség' bimbói,
 szaporodnak a' társas' élet' kellemei, 's örvend az em-
 beriség, hogy koszoruzhatja azokat, kikre rendelteté-
 sőknél fogva szólnia kellett. Miképen történt-meg
 ezen fejledezésnek első lépcsője, az ősz nemzeteknél;
 többnyire a' historiai adatok homálya miatt előttünk
 rejtve van, minthogy az őszöknek tetteit rémes mesék,
 és szövevényes regék burkolják; azonban az élő nemze-
 tek tükörül szolgálnak, lassú fejledezésüket önkint be-
 szélik; mert iparkodásaik, vállalatjaik, és sokszor erő-
 szakos polgári hullamozásaik ugyan annyi tanuk ezen
 vizsgálódásra. Sok nemzeteknél a' kifejlődést az éghaj-
 lat' sanyarusága hátráltatja, sokat a' bőség, sokat a'
 szükség tart fogva, némelyeknél a' fölszállbatni kívá-
 nó lelket a' zsarnokság' szigorú pálczája akadályoztatja,
 másokat a' nemzeti büszkeség tart békóban, 's így to-
 vább, mi csuda tehát, hogy olly különböző fokokon
 állnak a' nemzetek egymáshoz képest? — Minden kör-
 nek megválnak saját kábaságai, és fonákságai, melly
 gyakran megtörténik: hogy a' mivelődni kezdő nemzet
 a' miveltségről híres nemzetek' kábaságait, és fonák-
 ságait fogadja el csak azért, mert ezeknél mindent
 jónak, és tökélyetesnek lenni vél; de így nem csak

előbbre nem haladott, hanem inkább mélyebbre süllyedt, — ki fogja véle megismertetni tévedését? minekutánna a' rossz könnyebben szokott terjedezni, mind a' jó; minthogy a' kábáságnak több barátjai vannak, mint a' józanságnak; lehetlent kíván tehát az, ki mindenkit az emberiségnek ugyan azon fokán állani akarna.

Az embernek minden részei Alkotójának remekülésére mutatnak, — már testi alkotmánya is főntebbi rendeltetésének tanuja; megelőzik ugyan őt némelly állatok erőre, gyorsaságra, sőt némelly érzékek' élességére nézve is; de olly összehangzás, finomság, arányosság, kellemetesség egyikben sem találtatik; főnálló teste a' földi porból ki szállását jelenti, főnhordozott feje jövendő hazáját üdvözli, égbenező szeme Alkotójának trónját szemléli, egyenes járása sírontúli hazáját keresi, szóval: ezen, habár állati test is szüntelen nemes lakóját hirdeti, 's mintegy kevélyen nyilvánítja főntebb természetű vendégét, kinek csak ideigleni takarója. — Valóban nagy méltánylása is a' csupa anyagi pornak, midőn kebelében illy isteni szikrát hordozhat; méltó is arra, hogy ne úgy tekintsük, mint az oktalannoknak csupán mozgásra, és némelly aljasabb érzésekre szolgáló testöket.

Nem a' testnek bámulatos alkatja emeli ki az embert a' földiek' sorából, hanem az isteniségnek képe az eszes lélek, a' mi bennünk lát, hall, érez, nem szem sem fül, sem test, hanem valami főntebb rendű lény, mellynek a' test, részeivel együtt csak műeszköze, — ezen főntebb rendű lény szellem természetű, mert gondolkodik, elenyészhetetlen, mert rendeltetése az örökévalóságot magában rejti — ki ezt kótségbe hozza, olyan, mint azon gyermek, ki falra vetett árnyék után kapkodrán, 's azt meg nem foghatván az árnyék' lételet kétségbe hozza. Hol anyagot fölmuló hatás van,

ott anyaginal föntebb ható erőnek is kell lenni, és ez, az, mit emberi léleknek nevezünk, — ebben, mintegy létalapban (substantia) fekszik azon magas tehetség, melly földhatárain túl hatván, önnön magát, 's magán kívül mindent vi'sgálódása alá von, az okozatokból rejtélyes okokra következményeket húz, a' különféle dolgokat mérlegére teszi, értéköket bírálja, 's viszonyaikhoz képest jóknak vagy rosszaknak ítéli, a' jót érdemesnek, a' rosszat kárhozatosnak állítja; szóval: a' szépet, jót, igazat, tökéletest, 's hasznost fölkeresi, és önnön belátása szerint törvényeket szab, mellyekhez magát önkint és szabadon alkalmaztatja. A' léleknek ezen isteni-vel határos tehetsége, észnek neveztetik, 's ebben, alapszik nemességünk, föntségünk; és az állatokat megelőző elsőbbségünk; ugyan is midőn az állatok legegyszerűbb míveinket sem képesek követni, mi az állatokéit nem csak követhetjük, de föl is muljuk, — a' sas magosan röpül szárnyaival a' levegőben, az ember léghalmával messze távol hagyja őt; a' hal könnyen uszkál a' folyók, tavak, és tengerek' mélyében; az ember az egész földgömböt körülvitorlázza, az állat valami csekély űregget használ laktanyául; az ember föllegeket verdező palotákat, és várakat épít, mellyekben kényelmesen éldegeli az élet' kellemeit. — Az ész által ismerkedik meg az ember a' külső dolgok' tulajdonságaival, mellyek által szaporodnak ismérteit, az ész által rendszerezi a' tudományokat, mellyekben az igazság gyöngyei elhintve ragyognak; az ész által lesz önnön magának törvényhozója, sőt tulajdon cselekedeteinek szigorú bírálója is; az ész által lön uralkodója, mintegy Istene a' földi teremtményeknek, mellyeket céljaira fordíthat; szóval: az ész Istennek lelke az emberben, a' nélkül csupa állat, és az erkölcsre, igazságra, és halhatatlanságra képtelen. — Vedd el az észet az embertől, elveszed min-

denét, megfosztod méltóságától, bezárod előtte az igazság' kapuját, eltörlöd közte, és az állat közt létező lényeges vonalt, egy szóval: az embert kiúrtod a' létező lények' országából.

Azonban az ész valódi érdemmel csak akkor koszorúzza az embert, ha hatáskörét a' valódi nagyban tüzi ki, és vezérfonalul az erény' útját veszi föl, mert ha hatásköre a' földieken akad fön, 's egyedül csak a' hasznost, 's gyönyörködtetőt vadássza; akkor az embert egy okos ugyan, de egyszer'smind félelmes állattá változtatja által; ugyan is tulajdonképpen jóvá bennünket nem az ész, hanem sugallásainak pontos követése tesz — az ész csak utmutató kéz, melly célunkat kijegyzi ugyan, de czelelésésre sem nem kényszeríthet, sem vakon nem vezethet bennünket; az ész csak törvényeket szab, mellyeknek végrehajtásuk akaratunktól függ; tehát az ész jó akaraival párosulva azon csalhatatlan vezér, melly fölséges célunk' elérését biztosítja. Bennünk az ész azon lelki szem, mellyet az Alkotó a' végre adott, hogy a' világosságot látván setétben ne bötorkáljunk, — igazságtalanok tehát nemünkhöz azok, kik az ész' világot a' valódi erkölcs' keresésében veszedelmesnek kurholják, és azt akarják, hogy ezt mintegy elnyomván a' föntebbi ragyogványnak csalhatatlan fényénél járdaljunk; de vallyon, ha ész nem világít, honnét tudjuk meg, mit kellyen égi ragyogvány' fényének tartanunk? melly könnyen megtörténhetnék e' nélkül, hogy néha a' bolygó fényt is éginek vélvén, örvénybe kerüljünk. — Kell ugyan hódolnunk a' valódi fénynek, de hódolásunk észszerű legyen; más különben Alkotónkat vádoljuk, magunkat pedig, és erkölcsi utjainkat oktanokká alacsonyítjuk le.

Az ész által nyílik meg az embernek a' kellemetes éleleteknek, és számtalan örömöknek nagy tengere;

nem hibázunk, ha állítjuk, hogy az emberért léteznek földünknek töméntelen lényei, töröld el az embert a föld' hátáról, a földet kietlen vadonná, életnélküli pusztává, és szomorú barlanggá teszed. — A' szólótó gerzdjeit nem magának, hanem az embernek rendezi, a' rózsza nem gyönyörködik tulajdon szépségében, a' szegfű, és viola nem magának hinti illatját, a' gyémánt nem ismeri saját ragyogását; az ember az, ki ezekben éldeletét, 's gyönyörét érzi, és általuk Teremtőjéhez ragadtatik, — ember nélkül nincs nemes ércz, nincs illatos virág, nincs varázsló virány, hiában rejtezik az iltozó ibolya a' bokrok alá, nincs ki fölkeresse, hiában csörgedez a' patak, nincs ki mellette andalogjon, hiában csörgedeznek a' gyógyító források, nincs kinek lankadozó tagjait enyhítsék, hiában emelik kevély fejüket a' szikla csucok az égbe, hiában verdesik a' roppant sziklák a' fellegeket, nincs ki bámulja őket — az ember az, ki a' földön esővizet alkot, bámulatot képez, az életnélkülieket ihletése által éleszt, és a' tényező természetet nemesíti. — Az állat is feltekint a' kék ég' boltozatjára, de nem bámulja fölségét, az ember hágyja meg a' meredek bérceket, 's kényelmesen legelfeti rólok az alatta elnyúló pázsitos völgyön szemeit akkor, midőn az állat csak fűszálokot harapdál, hogy éhét enyhítse, és vak ösztönét kielégítse — csak az ember érzi a' bájoló hangok' kellemét, mellyeket ugy össze tud alkalmi, hogy mind saját érzelmeit kisírhatja, és kiörülheti rajtok, mind társának szívébe ugyan azon érzelmeket csepegtetheti velök, mellyekre az állat képtelen. Csak az ész emelheti, és szaporíthatja az élet' kellemeit, ez által édesek a' szerelem' lángjai, ez által gyönyörködtetők a' barátság éldelefei, szóval: ez teszi életünhet kívánatosná, és édessé.

Két forrás van leginkább az emberi éldeletekben, melyeket józanodásunkra, és enyhülésünkre az ész nyit föl: a' Poesis tudniillik és Philosophia. A' Poesis az emberi élet' szikláinak tiszta forrása, mellyből az élet' kellemei serkendeztek ki, 's melly által az ártatlanság' mulatságai harmatoztatnak meg; a' Philosophia mély-séges kut, mellynek fenekén igazságok rejteznek, elmélkedéssel boldogításunkra fényre jutandók. Philosophia által nyilvánítatik az isteni emberileg; Poesis által pedig az emberi istenileg, — a' Philosophia elmélkedik a' szelid érzelmekről; a' Poesis szelid érzelmekkel fűszerezi komoly elmélkedéseinket, a' Philosophia mintegy phoenix korrul-korra újjá születik, 's emberiségünk' haladását fényzárnyaival jelentgeti; a' Poesis pedig éltünk' korait rézsa illattal csókolgatja, 's csalogányképpen édeshangjaival szívünket bájolja, ha korunk' súlja miatt reánk nézve ki hal is hatása, hattyu dalával zengi hozzánk végbúcsúját. A' Philosophia az emberiségnek nevelője, az igazságnak és erkölcsnek iskolája; a' Poesis éltünknek fűszeres kertje, virágokat hint darabos útainkra, 's örömeket szór aggodalmainkra. A' Philosophiának országa határtalan, kormányja tulragad bennünket, a' földieken, uralkodása pedig az örökkévalóságba merül el; a' Poesis földünknek Édene, ártatlanságunkat visszavarázsolja, gyötrelmeinket szélesíti, korhadozó éltünket tavaszi mosolygással és öleléssel ápolgatja. A' Philosophia igazság utáu törekszik; ha megtalálta, kibontogatja tarka lepléből, 's hímezés nélkül állítja szemcink elé; a' Poesis szinte keresi az igazságot, de ha megtalálta, elleplezi, hímes ruhába öltözteti, 's bájoló tekintetet ad neki. Ki a' Philosophiát megveti, a' fényt, tisztát és Istenit veti meg 's nyilvánítja, hogy lelke álomban fetreng, 's föntebbi hívattatását nem is sejt; ki pedig a' Poesist

veti meg, érzéketlenségét, szíve' hidegségét, és a' sze-
 lidebb érzelmek' hiányát árulja-el; mind a' ketten pe-
 dig öszvekapcsolva képezik a' lelket, nemesítik a' szí-
 vet, és az embert az állatiságból kiemelvén, az iste-
 nihez közelebb vezérlék.

Nagy az embernek vágyódása a' tökélyefesbre, — mi-
 ben ma boldogságot elérni reméled, ugyan az hol-
 nap elégedetlenségedet árulja el; mi igazságra ma töreked-
 tél, ugyan az holnap új, 's előtted még ki nem puha-
 tolt igazságok' füzérjét rakja elődbe, ma kezdéd eré-
 nyes pályádat futni, 's lelkedet vígasztalással töltve érzed,
 holnap kicsinynek látszatol magad előtt, és egy fényes er-
 köcsi koszorú hatja meg vágyodat, mellyel magadat fölé-
 kesíteni vágysz, ki nyitja meg az utat ennyi sovárgásod-
 ra? az ész, — minthogy ennek sugallásától ihletve szom-
 juhozod a' tökélyetesb boldogságot, igazságot, és erköl-
 csöt; — de vallyon mellyik állatban találsz akár fogé-
 konyságot, akár hajlandóságot tökélyetésb állapotra?
 ott állanak ők; hol ezelőtt századokkal állottak; mert
 értik, és tehetségeik a' vak ösztönök által korlátozvak,
 főlebb nem haladhatnak; ki nem látja tehát a' távulsá-
 gót, melly csak a' legegyszerűbb ember és a' legfino-
 mabb állat közt is létez. Az ember előbbre és előbbre
 halad, mennyi különség van egy porban játszadozó gyer-
 mek, és egy kimívelt férjfiu között; mennyi különség
 az eszkimo, és europai közt; mennyi különség a' régi-
 bardsolafian, és a' mostani finomabb nézetek közt? ki
 nem ismeri meg mesterségeink' virágzását, mellyekről
 a' régiek nem is álmodóztak; ki nem ismeri tudomá-
 nyos rendszereinket, mellyekre apaink csak törekedtek,
 sőt még olly erényekkel is ékeskedünk, mellyeket haj-
 danta nevékről sem ismérték. Valamint határtalanok
 vágyódásaink, ugy tehetségeink hatásuk' határait sen-
 ki sem jegyezheti ki! majd utódjaink szinte úgy fog-

nak szánakozni mostani szűk ismereteinken, valamint most mi sajnáljuk eldődeink' szűk tudományukat.

Jóllehet nagy az ember' esze dicsó fénye miatt; de kicsiny és aljas ha az észhez jó akarat nem járúl, és csak e' kettőnek jól egybehangzása emeli föl az embert az égiekhez. A' jó akaratot az észnek szilárd, és józan elveinek kell vezérelniök, az akaratra nézve pedig szükséges, hogy kicsapongani kész hajlandóságait az észnek szabályai szerint korlátozza; az észnek és akaratnak ugy kell az emberben állaniok egymáshoz, valamint egy jól elrendelt országban a' törvényhozó testnek a' végrehajtójához; mert mindegyikben a' meg hasonlítás sebeket harczol, a' szétbomlás pedig vég pusztulásra siet. — A' föllengző ész, jó akarat nélkül czégeres gonoszsgot; a' jó akarat pedig ész világa nélkül rajoskodást, és vak buzgóságot szül; mindegyik ostora, és kárhöz-tatója az emberiségnek. —

Mind a' szabadság, mind az ész, égi eredetűek, forrásuk az istenségben létez, honnánt kilövelve élesztik a' földnek nemesebb lakóját az embert, — nem függ ezen ajándék a' nagyok' kegyétől, nem a' hatalmasok' változó kényétől; minden, ki emberi testet ölt magára, személy válogatás nélkül részes ebben, a' szűk kalibák ugy osztogatják ezt, valamint a' pompás paloták — ne siránkozz tehát elhagyatott árva, mert belső értéked éppen annyi, mint a' kevély csarnokból kimosolygó uracsé, — légy vigasztalt kenyeredet veríjték által kereső pór nép, emberi méltóságod hasonló büszke uradéjához, — ne szomorkodj, kit a' sors' keze alacsony állapotban üldöz, a' nagyok, és méltóságok, parányival sem múlják föl emberiségedet; — de nem is rabolhatja el ezen fönségünket a' legkegyetlenebb zsarnok is, sem kissebbítheti meg a' fölfuvalkodásnak legirgalmatlanabb fajzatja is, — ezen isteni kép születésün-

kel belénk öntetett, sárig leghívebb védangyalunk, még síron túl is elmaradhatatlan, 's bennünket szüntelen ékesítő koszorúnk.

Az ész természeti hatásánál fogva megismeri a' jót, és rosszat, 's mindegyiket az ember' elejbe terjeszti, amaz méltóságával megegyezőnek, emezt méltósága' ellenjének hirdeti — szabad a' választás: távol minden kénszerítéstől és szükségétől, — szabadon emeli föl magát az erkölcs' országába, vagy szabadon süllyeszti le méltóságát az állatiságba. — Nem így van az állattal, ez vak ösztönök bilincse alatt tengődvén a' valódi jót a' rossztul meg nem különbözteti, de ha megkülönböztetné is, az állatiság' lerázhatatlansága miatt a' vak ösztönök' kénszerítésének kell engednie, az az: ő csupa állat marad mindenkor. Nagy az ember! midőn működésében fönt lebeg a' föntebbi lények között, főséges az ember! midőn állatiságát úgy kormányozza, hogy ennek alanti vágyai a' szellemiség' uralkodása által mintegy elenyésznek — ekkor az igazság' déli fényben lövellő áldását reá, az erkölcs illatozó koszorúkkal keríti körül homlokát, a' megegyezés égi balzsammal boldogítja szívét; ellenben vajmi kitsin! ha emberiségét felejtvén, az állatnak aljas vágyait követvén, magát földporába annyira temeti, hogy csak külső alakja mutatja eltapodott egészének szomorú, de azért meg nem vetendő romjait. —

Valamint ész, és szabad akarat által bámulandó lénye; úgy beszélő tehetségével, szájmosolygásával, szem varázsló pillantásaival lelket rázó könnyeivel, és egyéb testmozgásaival csudája ember a' földnek — ő szóló tehetségével egy kis teremtő, a' mi szívének mélyén fekszik, a' mit belátó esze alkot, azt egynehány szóval előfűnteti, 's mintegy megfestesíti — a' nyelv az emberi észnek segédje; az ész általa fejledez, de egy-

szersmind néki is az ész ad hatalmat, — a' nyelv által testesülnek eszméink, rendszerezetnek gondolatink; nyelv által egyesülnek az emberek, hangoznak össze a' szívek, és a' barátságnak édes kötelei általa szövődnek; nyelv nélkül vadak' módjára támolyognánk egymás mellett; nem is érezhetnénk az élet' kellemeit; de mit is érne az élet? ha örömeimet rokony érzelmű társamnak nem nyilváníthatnám, ha kesergő szíveni gyötrelmeit egy hív barát' kebelében ki nem sírhatnám; pusztá lenne az általam pompásnak ismert világ, mert föllengező érzelmeimet senkivel nem közölhetném, kietlenül virágoznának a' völgyek, fénytelenül ragyognának a' csillagok, ragyogás nélkül tündöklenének a' nemes érczek, mert nem volna, kinek jelentsem ízlésemet. — Nyelv éleszté Koperniket, és Newtont, hogy a' csillagos eget méregessék, készítette Columbot, és Cookot, hogy a' földet körülvitorlazzák, ösztönözte Homéert, hogy az Isteneket megénekelje, lelkesítette Phidiást és Raphaelt hogy a' természet' titkait képekben alakítsák; továbbá nyelv volt fegyvere Demosthenesnek, hogy tespedő, és vakoskodó korsorsosít mély álmukból fölriassza, Tulliusnak ékes szólása tartá vissza Romát Catilinától ásott sírba rohanástul. — Hát édes Hazánkunk miolta derül kedvezőbb napfénye? nemde miolta nyelvészete fejledez — áldás reátok nagy férjfiak, kik vezérlébe süllyedő kincsünket fentartottátok; áldás reátok, kik azt jelenleg mívelitek, áldás reátok hazámiai és leányai, kik azt örömet beszélitek! — bizonynyára egyes kívánásom édes nemzetem' kívánása, tehát a' nemzet' áldása élessze kebletöket, nevelje igyekezetöket, és koszorúzza nemes érzelmöket. Az emberiség ellen üt pártot az, ki nemzeti nyelvét gunyolja, böcsmérli, sőt megveti, mert ha a' hazának legfőbb kincse nem érdekli elfajult szívét, vallyon mijét fogja böcsülni

a' hazának? ha pedig hazáját nem böcsüli, nem szereti, hogy fogja böcsülni és szeretni hazafiai? ha hazafiai eránt nem érez szeretetet jég szívében, vallyon idegenek melegítik e kebelét? nem hiszem, mert kit a' nap' sugarai nem melegítnek, annál kevesebbé melegíthetik Sirius' vagy más távolabbra eső égi testek' ragyogó, de nem sugárzó fényei, minthogy tehát az emberiséget honfiaiiban nem öleli, bizonyára nem is barátja az emberiségnek, hiában dicsekedik finomabb érzelmével, hiában kérkedik mélyebb belátásával, vallyon finom érzelem e' rokonnya eránt jég keblűnek lenni? mély belátás e a' világosságban homályt keresni, — igen sokszor a' cosmopolitismus álarcza alatt rossz szívűség, és irígység lappang, — de vallyon iríglyendő e, ha nemzete, mellynek ápoló ölében éli napjait, és melly őt édes gyermeke gyanánt táplálja, műveltségében főlebb emelkedik? — Valóban szívvrázó dolog! midőn az édes anyát ezer jótétemények raját magzatjai öldöklü, — nány illy fiaikat táplálsz édes hazám keblében? — A' nyelv álltallyában nagy dicsősége az embernek, tehát a' nemzeti nyelv is nagy dicsősége a' nemzetnek, a' pallérozott nyelv az ember' pallérozottságára mutat, tehát a' kimívelt nemzeti nyelv a' nemzeti műveltségnek mérlege, majd ha nyelvészetünk déli pontra hág, akkor fogjuk mondhatni, hogy a' setétség' homálya körünkből számkivetve van, és a' boldogító napnak élesztő sugaraitól áthatva vagyunk.

Ámbár mindnyájan egy atyának gyermekei vagyunk, de az idő és tér, annyira elválaszt minket, hogy álig tudunk valamit elbunyt, vagy távolabb lakó rokoninkról; de azt is, a' mit tudunk, minek köszönhetjük, nem de a' nyelvnek? — az elhunyt nagy hősök' tetteit a' nyelv örökíti, az örökségbe átköltözött dicső férfiak' nemes erkölceit a' nyelv hirdeti, a' régi bölcsök' elmékedéseit és elne szikráit a' nyelv tartja fön, — mit mi-

vel a' jelenkor, melly eszközökkel mozdítja elő az emberiség' boldogítását, utódjaink nyelv által fogják megismerni, mivel foglalatoskodik jelenben Amerika, mint hullámszik a' Spanyol, mint surlódik a' Francia, mint vetélkedik az Anglus 's a' t. egyedül nyelv' segítségével által tudjuk. — Hegyek, erdők, és tengerek választanak el bennünket rokoninktól; de nyelv által egyesülünk; egyik Nemzet a' másikkal nyelv által adja át tudományát, mesterségét, és más miveltségi virágjait; 's így kik idegeneknek látszatunk, atyafiakká válunk. — Elöttem áll egy könyv, melly lelkemet fölvilágosítja, homályt úzó igazságokkal töltögeti, életvezérlő mondásokkal gazdagítja, vallyon ki ezen jótévő? nem ismerem, ez előtt századokkal élt; de könyvébe öntötte lelkét, melly most tanítóképpen hatja meg lelkemet. — Leverve járok a' sors' csapásaitól, kizárva az emberek' kegyelméből bolygok, méltatlanul bánnak vélelem elnökeim, korsorsosim idegenkednek tőlem, hol talállok hát vigasztalást? talán a' mult kor fődözi azon baráti szívet, melly én érettem teremtetett, melly erántam rokony érzelmeket táplált, de mi vigasztalás benne? az idő elkorlátozott tőle, és én itt ridegen, mint tengerből kiálló magános sziklaszál, a' vésznek, hullámszikaitól csapkodva állok — de igazságtalan aggodásom, mert azon szív, mellyet a' végzés vigasztalómnak szánt, él most is, néma betűkkel rajzolják résztvevő könnyei, tapasztalom az általa íratott könyvben ölelő karjait, olvasom vigasztaló szavait, érzem tört szívemig beható enyh csepjeit, 's fölvidúlva áldom a' gondviselést, melly nyelv által az elhunytakat is összeköti az élőkkel. Milly alant állanak erre nézve is az állatok, van nyelv-eszközük, de nem szólhatnak, van fájdalmas érzésük; de ki nem beszélhetik, látják veszedelmes elleneiket, de eltávolításukról nem tanácskoznak, érzik a' szükség' nyo-

masztó terhét; de nem panaszkodhatnak; részvétel nélkül állanak egymás mellett, nem vigasztalják a' bád-jadtakat, elenyésznek a' nélkül, hogy éltöknek legkevesebb nyomát hagynák utódjaiknak.

Nagy vagy tehát óh ember! beszélő tehetségeddel, úgy álsz e' földön a' többi lények között, mintegy dicsőített Szeraph, használd tehát dicső tulajdonodat, úgy hogy emberiséged emelkedjék általa, légy véle sorsosidnak oktatója, elnyomottaknak szabadítója, roncsolt szívűeknek vigasztalója. Nyisd-meg szádat úgy, hogy a' mostaniak üdvöt, az utóbbiak pedig okulást szívjanak belőle, légy tanítója a' jelenkornak, példája pedig a' jövődőségnek, hintsd el magyait az' áldásoknak; ha jelenben nem is, jövődében bizonyosan fognak virágozni; eldődeink érettünk éltek, mi utódjainkért élünk; ha dicső tulajdonoddal vissza élsz, nem csak állatiségba alacsonyítod le magadat, hanem vadságban a' vadakat is fölül haladod, mert nyelvednek hangjai ölö nyilakként járvák által embertársaid' szívét — ölsz a' nélkül, hogy vért ontanál, gyilkolsz a' nélkül, hogy holt testeket látnál. Az állat jót ugyan nem tehet állattársával, de tetteleg nem is nyomorítja azt; az embernek jutott azon szomorú nagyság, hogy áldást is hinthet embertársaira, de kárhozatot is hozhat azokra.

Az ember minden tehetségeivel fölfogva úgy tűnik elő a' földön, mint az istenségnek helyettese, már testének kitünő állásával is azt mutatja, hogy ő ura a' többi állatoknak; de fölemelkedő fejével, az Alkotó arra emlékezteti, hogy soha el ne felejtse, hogy ő a' földnek csak vándor lakossa, örökös hazája pedig az égbe rendeltetett. — Mit testi alkotja mutat, azt lelki tehetségei csálhatatlannal bebizonyítják, ezeket kötelesség a' tiszta emberiségre kimívelni, és fölemelni; rendeltetése tehát a' tökéletesbülés, ebben ő színpontot so-

ba nem talál, megállapodni akarni annyit tennie, mint emberisége' czéljának ellenszegülni; fokonkint előbb lépvén felel meg hivattatásának, előlépésének minden egyes foka csak csekély rajzvonása azon fölséges képeknek, mellyet rendeltetésénél fogva rajzolni kell az örökség' képtárába. — Ész és szabad akarat által megkülönböztetik ugyan az állattól, melly vak ösztönök által vezetetik, de tellyes méltósága a' mondott tehetségeknek jól használásuktól függ; ha szívének vétkes gerjedelmeit legyőzi, ha az erkölcsöt lángolva szereti, ha a' szépet, sőt igazat, és tökéletest mindenek felett kedveli, akkor méltó az emberi nagy névre. Az alkotó és értelmes ember előtt csak annak van igazi bősége, ki nek lelkét belső, és önnön iparja által szerzett érdem ékesíti; a' földi nagyság belső érdem nélkül csak az állati embert indítja bámulásra, minden földi méltóságot és rangot, mellyet a' hatalmasok kényök szerint osztogatnak kedvenceiknek, egy nemes lépés, melly értelmes eszből, és jó szívből eredvén a' tiszta emberiségre vezérel, meg halad, — a' valódi nemességnek bélyege ez: az igazat megismerni, a' szépet kedvelni, a' jót akarni, a' legjobbat cselekedni, és ebben áll földi életünk' rendeltetése, mellyet az alkotó kezeinkbe adott, — szabad út áll az okulásra, és jobbulásra; útaink tövissekkel rakvák ugyan, de van erónk kiirtásukra, mennél gyorsabban irtjuk az akadályokat, annál sebesebb lépésekkel haladhatunk a' tiszta emberiségben.

Ámbátor az ember fölséges rendeltetéseinek érzelmét ki nem tagadhatja kebléből, minthogy elveit az ész, és szabad akaratot szüntelen magával hordozza, és álhatalatosan nógattatik élénk ingerétől; ő mindazonáltal a' földi lények közt czéljától legtávolabb esve borong. — Az állat teste' kifejlése után az, minek lennie kellek; az ember, ha bár számos esztendőket hagyott is

maga után, csak a' kezdő, és folyton folyvást haladó úton járda, igen sokan a' kezdő ponton megállapodnak, 's egész éltökben csak egy lépést sem tesznek a' tiszta emberiségre; sokan örömet haladnának, de az állatiság szárnyaikat szegi, 's mennyit föl, annyit alá szállnak. Az állatiság bennünk a' földnek ajándéka; mi csuda tehát, ha földnek lakossai a' földhöz inkább tapodunk? a' bennünk lakozó állat magától a' természet-től kapja ösztöneit, tehát iparkodásunk nélkül is kifejlenek tehetségei, és ingerei; ellenben a' tiszta emberiség' gyöngyeit fáradtságos munkával kell keresnünk, és szaporítanunk, mert az igazságnak fényét setét fellegek burkolják előttünk, az erkölcsnek magvait pedig gonoszság' konkolyaival kapjuk keverve, — a' józanság, és erkölcsösség e' földön annyira össze van bonyolódva a' kábasággal, hogy alig tudjuk az igazi fényt a' bolygó és bódító tüztől, az igaz gyöngyöt a' csillámló üvegtől megkülönböztetni — a' többség kábaságok után kapkod, 's állatiságban elmerülve lézeng, tehát csak a' magosabb léleknek tulajdona ennyi akadályokból fölszállani és diadalmaskodni. Ebből kiviláglik, miként lehet az, hogy magának belbölcsöt, és határtalan értéket tulajdonít az ember, még is olly könnyen aljasságba veti magát; itt alapszik az emberi cselekedetekben előtűnő ellenmondás: midőn ő az Alkotónak jószágát hiszi, és valja; az Alkotó' céljait még sem kedvelli, midőn az erényt magasztalja, és még is alacsony gerjedelmeknek hódol, midőn az öröklételt reményli, még is mulandóknak tünjenez, midőn boldog akar lenni, még is nyakra före rohan veszedelmébe, midőn igazság' barátjának kiáltja ki magát, még is tudatlanságának és tévedésének örvend, midőn büszkélkedik emberi méltóságában, és még is az állatiság' vad gyönyöreiben találja kedvét; és tetteiben csupa állatot árul el.

A' tiszta emberiség' magvai belénk oltattak, de vajmi mélyen feküsznek az állatiság' durva leple alatt, néhez is gyökeret venniök, és nehezebb virágzásba kelniök, mert közönségesen az állati, és szellemi alv (subjectum) meghasonlásban élnek együtt, tehát hogy az állati alv megtöretessék, külső hatásnak kell magát közbevetni, mellynek élénkebb munkálkodása a' gyengébb vagy is szellemi részt pártolja, kiemelje, és erősítse; ezen külső hatás pedig a' szülők, tanítók és más környékező emberek által folydogál be a' gyerekeimberbe, — a' jószándékú és világos eszű nevelők sokat ugyan, de mindent még sem tehetnek, ők is gyarlók, tehát az emberiség' fő czéljától messze állanak; sokszor fonák vélelményeket csepegtetnek a' fogékony embercsébe igazság helyett; melly néhez pedig a' gyermekkori előítéleteket, beszívott kábaságokat, és meghonosult fonakságokat lerázni, azok jól tudják: kik a' gondolkodásban mernek mindennapiságon túl is haladni; annakokaért, míg csak ember által miveltetik, és képeztetik az ember, addig ki nem menekedhetik soha bokros nyavalyáiból, és tévedéseiből, — azonban földi pályánkon messze haladtunk, ha gondolkodó tehetségünk világos, akaratunk pedig jó.

A' csupa állati erő' izgékonyságának kormányzó ingere a' vak ösztön, melly bámulatos hatást eszközöl az állatokban a' bód, pók, fecske, méh 's a' t. legnagyobb pontossággal végezik miveiket, hol van a' mester, ki őket tanította ezekre? hol a' tapasztalás, mellyből merítették ügyességüket? — alig erősödött meg testök, már rakják fészkeket, szövök hállójukat, egyengetik lépöket, pedig olly szabállyal, hogy hiányt 's tévedést még a' legszigorúbb bíráló sem vehet észre bennök; — az ember ellenben, ki a' földi lények' istene, a' hosszú oktatás, és tapasztalás után is egyik tévedésből

másikba támoľog, minden bölcsessége mellett is ezen kabaságokban botorkál, az észnek ragyogó fényénél is vakoskodik, és tévelygő ősvényeken jár dal — kell e tehát irigyelnünk e' tévedhetetlen kormányzó ingert az állatoknak? — kétség kívül e' mellett mentek lennénk a' tévedésektől, fölszabadulnánk az unalmas gyermekiségből, fölmentődnénk a' hosszás és fáradtságos oktatásoktól, tévedéseink, és kabaságaink miatt sem magunknak, sem másoknak szerencsétlenséget nem okoznánk, 's élénk az ugyanazonságnak egyszerű megelégedésével, melly nagy boldogság lenne ez! úgy mond egy állati ember — reád nézve igen — ki nem ismered, mi lakik benned, ki fölséges rendeltetésedet nem érted, szóval: ki nem tudod, mi légyen az ember? — ugyan is az állatok nem tanulják mesterségüket, de nem is tökélytesbíthetik, első munkájuk már remek munka, tovább nem haladhatnak, valamint czélszerűben nem, ugy czélellent sem gyakorolhatják erejüket — az állati remekekben tehát nem az állatot, hanem az Alkotót csudálom, ki olly ősztönt öntött belé, mellyel a' legezélarányosabb műveket minden gondoskodás nélkül létre hozhatja. Az állati ősztön nem más, mint az állati erő izgékonyosságának bizonyos czélra csalhatatlanul vezérlő ingere, melly alkotásánál fogva az állat természetében ugy gyökeredzik, hogy minden lelki önkény, és eszmélet nélkül nyilvánítsa hatását; ezen ősztön által az állat csalhatatlanul eléri czélját, de nem érzi elérésének édességét, mert semmi érdeme benne; a' csalhatatlanság tehát nem csak nem emeli az állatot felsőbb pólczra, sőt inkább alacsonyítja, ugyan is ez bélyegezi, és különzi el a' földi lényeket, e' miatt nem tűnik az állatoknak föl soha az igazság' világa, nem száll keblökbe a' jobb létnek kívánása, csak élnek a' nélkül, hogy éltoket eszmélnék, azért oktalanoknak

F. M. OR. MINERVA III. NEGYED. 1836. 15

nevezettnek, nem is okulhatnak, mert tehetségeik a' mint kifejlettek, azonnal elérték tökéletes érettségöket, fölösleges itt a' nevelés, ugyan is a' nevelés csak ott fejthet, és gyarapíthat, hogy rejtsek a' magvak; azonban állapotjuk nem sajnálható, mert tökéletesbenincs fogékonyságuk, a' sajnállásnak pedig csak ott lehet helye, hol hiányzik a' tehetségekhez képesti jobb lét.

Ámbátor minket ezernyi akadályok hátráltatnak célunk' elérésétől; mindazonáltal távul légyen tőlünk a' csüggedés.— Az Alkotó megadta a' tehetségeket, földi lényekké ugyan, de nem földi állatokká alkotott bennünket, a' földi port megistenesíté, és embernek nevezé azt, földlakóivá nem azért rendeltettünk, hogy sanyargattassunk, hanem hogy az érzéketlen, és csupa érzéki teremtmények fölött helyettesse legyünk, lehetetlent nem tűzött ki célul, mert csak azt kívánja, hogy azzá legyünk; minek magvait belénk oltotta, rajtunk tehát a' sor: az állatok fölött ugy uralkodjunk, hogy magunkat hozzájuk le ne alacsonyítsuk, eszünkkel büszkélkedjünk ugyan mint égi ajándékkal, de büszkélkedésünk nemes légyen, és az igazság' föltalálásában találja nyugpontját, szabadságunkkal is ugy éljünk, hogy midőn szabadoknak akarjuk mutatni magunkat, utálatos rabigát ne ölcünk nyakunkra, — hosszú az út célunkra, bolygó fényekkel vagyunk körülövezve, tehát vigyázva, és buzgón kell járnunk. Ha magosra tett a' földi szerenese, ne tapodd lábaiddal az alantiakat, senkit se vess-meg, mert ki ma kicsinynek látszik előtted, ugyan annak jóltévo' árnyéka alatt találhatsz holnap enyh-helyet, ne keseríts dőlyfösségeddel senkit, gondold meg, hogy csak egy hajszállal sincs nagyobb jogod az emberiségre, mind másnak; szóval: ugy éljünk, hogy valamint ész, és szabad akarat fő bélyegünk; ugy józan ész, és jó akarat legyen fő dicsőségünk.

Körmendy Kamill.

14.

A' Fakir (*Indus-pap*) és a' szép Indus-asszony.

Budscherov városkában, nem messze Gazipurától, arról beszélgetvén némiely útasok, melly igen haszontalan majdnem minden fáradozások a' Missionariusoknak az Indusok' megtérítésében, annyira ragaszkodnak azok bálványaikhoz, tulajdon vallási szent szokásaikhoz. Nem is akarnak más felekezetekhez közelíteni. A' Mahumedanusokat is, annyira gyűlölik, hogy alig van példa reá, hogy valamelly Mozlem Indus feleséget vehetne. Engedjenek-meg az urak, így szól közbe, egy ott állotrabszolga. Én ellenkező élő példa vagyok; mert az én feleségem Indus-asszony; és értem, vallását elhagyta. 12 esztendőből fogva, mióta élünk együtt, egy szempillantat sem zavarta-meg békes házasságunkat. Bráma szolgálatja helyett, Mahumedet tüzesen imádván, bizonyosan a' paradicsom' kedvence lesz egykor. De mikép juthattál ez Indus-asszonyhoz, és balvélekedéseit mikép szaggathattad szét? E' kérdésre e' lett a' felelet: 14 esztendővel ez előtt közöttök lakván, az a' vidék elvult öntve, szenteskedő, az útakon kéregető fakirokkal. Ezek, mindenkép tudták használni honnosaik' balvélekedéseit. A' nagyoktól is pártoltattak. Egy ősmány természetű, különösen szentnek tartatott közöttök, és felekezete szerint, egészen mezítelen járt, 's egy szirt' üregében lakott. Láttam onnét, de csak ritkán vi-
xért kijönni, egy különös szép asszonyt. Mit tagadjam;

megbájt tekintete, kívántam vele szólni; de ha szólottam hozzá: csak lesütött szemekkel felelt. Tartózkodása 's viselete, nyilván mutatta, hogy különös nagy hatalomtól függ. A' fakir szent hírével, fortélyal tette őt feleségévé. Meglestem mikor mene ki a' fakir; a' Széphez bémentem. A' babonás hit volt az oka, hogy senki sem mert, a' fakir' lakához közelíteni. Én voltam az első, ki bémentem. A' Szép öszve rogyott, midőn engem bent megpillantott. Esdekelve kért, távoznám; mert rettenetes bosszút állana rajta zsarnoka, ha engem ott találna. Mentem hát; de mélyen lelkemben meghaborodva, megilletődve, szánakodva, a' szép áldozatot. Im' alig jövék ki, jön a' Fakir. Én mintha félre elmennék; vissza kerültem, a' lak körül a' bozotban elrejtém magam. Alig tshetém ezt; hallom, mint larmáz a' neki dühült, mint káromolja Szépjét, hogy lakhelyét egy idegen Mahumedanus nyomaival megfertőztette. A' szerencsétlen, a' mint nekem tetszett, némán veszteglett; csak keserves fohásszai, nyögései, hallattattak. Vádolta a' dühös, hogy eggy, az örökkévaló örömeiből kizáratottal, a' pokolra kárhoztatottal volt öszvejövetele. Megeesküdött, hogy a' bűnnek lemosatásáért, megkellene hálnia. Hallám, mint térdelt le a' Szép; mint fohászokodott, mint esdeklett; mint menté magát ártatlanságával, de mind hiában, a' szörnyeteg nem tudott könyörölni. Dühében fogait csikorgatta; a' fegyvert neki fogta. Most már nem tartóztatám magamat, bérohantam, a' gyilkot midőn éppen áldozatjába döfni akarta azt, ki ragadtam kezéből; és magába döftem. Lebukott az ocsmány azonnal; — a' halállal küszködve, öszve húzódva, 's viszont elnyulva, hörögve ki mult. Nékem ugy tetszett: mintha egy fene vadat döftem volna le. Félig megvető, félig triumfáló tekintetet vettem reá. Most a' Széphez fordultam, ki-

nek tekintete, nekem elrémülvén, olyas mit mutatott, mintha ijedtében, elméjében is megzavarodott volna. Bátorítottam őt, és szíves részvétemről meggyőzni igyekeztem; mert mint idegentől, Mahumedánustól, mintha most is vonakodna. Végre magához jött, lábainál látván ellenségét. Oly tekintetet vetett reám, mely a szavaknál ékebben kifejezte háládatosságát — és könyvekbe olvadt. Nem volt időnk sokat késni, ne talán ha a dolog kitudódik; azonnal befogattassunk. Velem az útra meghíván, részént a 'szabadság' szeretetből, részént háládatosságból, megeggyezett. Az uton, török ruhába öltöztetém; és így végre Calcuttába érkezünk. Elbeszéllette az uton, mikép jött a 'zsarnok' kezébe, 's hogy ő egy gazdag Indus' leánya. Az atya különös pap barát, szinte szerencséjének tartotta, hogy leányát, a 'Fakir' becsalván, feleségévé tette, — 3 gyermeket is nemzett vele; de kiket az atya, azonnal kivégzett, azt állítván: hogy mint illy megkülömböztetett eredetűek, azonnal Bramához vissza tértek. Önként megvallotta, hogy megszabadításáig a 'legkeményebb igában; a' legszerencsétlenebb teremtés volt.

N. Takátsi Horváth János.

15.

KÜLÖMBFÉLÉK.**Vedresházának (Csongrád Vármegyében)
rövid leírása.**

(*Boldogult Vedres István Urnak, Professzor Dr. Rummy
Károly barátjához írt leveléből.*)

Szegeden, Május 26-dikán 1824.

Hogy írhatott kedvességed *Vedresházáról*?^{*)} holott arról még talám senki se szólt semmit is! — — Én csendességben akartam ezt elvégezni, és akkor tudósítani a' publikumot; midőn már kész. Valóban szeretném olvasni azt az „*Ökonomische Neuigkeiten und Verhandlungen*“ nevezetű folyóírást, mellybe kedvesség^{*)} előterjesztése találtatik. (1823 Nr. 65.) Azomban addig is, míglen Vedresházának valamikor tökéletes leírása kijövend, *) ezeket közlöm kedvességgeddel.

„*A' vedresházi puszta* maga tökéletes elkészítéséhez közel van. A' töltések, mellyek közel 3000 ölnyi hosszúk; egy két három ölnyi magasságnak; 3—10 öl szélességűek, 's a' víz felől való lejtős oldalak már majd mind készek a' legnagyobb árvizek' elfogadására. A' töltéseknek a' haboktól, szelektől, 's jegektől, mellyek téli áradáskor a' Tiszából szoktak kijönni — vé-

*) Nem jött ki.

delmezésére, ez idén száz ezer fűzfa fiatalok ültetettek; és ez előtt már két száz ezernél több neveltetett. — Az a' föld, melly ezelőtt 15—20 esztendővel csupa vízállás, posvány, nád, kaka 's gyékényes rét volt, résszerént szántó 's kaszáló, résszerént szőlőkké, erdőkke 's legelőkké változott. Csudálkozik minden ember; hogy azon hely, melly ez előtt a' víznek, halaknak, madaraknak 's békáknak állandó tulajdona volt, miként változhatott által olly kies tájékká, mellyen most juhok falkái, barom és ménes legel; — szép kert, erdők és több ezer szőlőtől álló szőlők virítanak; negyven holdból álló luczerna van, és 120 holdból álló dohány kertészség készül, kik közül az idén 8nak épül a' háza. A' lelkek' száma ezen esztendőben 150-re megy, és mivel a' kertészek által szaporodni fog, esztendőre egy szép kápolna is készül oskolával, és talán technológikai oskolával együtt, ha hogy arra való Professort kaphatok, jó fizetés mellett. Az oskolát szeretném Lankaster vagy Pestalozzi módja szerént béhozni, de hol kap az ember a' végre magyar embert! *) Ez idén mintegy 40 féle fajta fa magvakat vetettem, és a' már nálam lévő különbféle fa fajtákból, mintegy 20 ezer stupfert **) ültettem el. Öt ezer körösfa fiatalat ültettem egy erdőbe; másikba mintegy 1500 akáczfát, és számtalan gyümölcsfákat. Töltéseimnek a' vízjárás felől való lejtős oldalát 500 ölnyire 6 sorban, mint a' szőlővesszőt, reketyefűzzel (*salix caprea*) raktam bé, mellyek szépen meg is foganták. Munkásaim a' töltések egyengetésén, Martzius, Aprilis, Majus és Junius hónapokba, kik között sokan kocsikkal, taligákkal 's ta-

*) A' mi honunk nem szükölködik olyan tanítók nélkül, 's én ajánlottam elhunyt barátomnak olly magyar embert.

**) *Stupfer* (jobban *Stopfer*) oltóág, ültetési való ág.

licskákkal dolgoznak, naponkint azúzan is vannak 'sa't.
— — Máskor többet.“

Május' 15-dikén 1829.

Hogy eddig elmaradtam levelére való feleletemmel, legfőbb oka annak a' volt: hogy megakartam írni kedvességednek azt, hogy a' Cetius hegyen (Kahlenberg ó Méltósága Görög Demeter úr szőlőjéből kaptam mintegy öt ezer szőlővesszőt, mellyek közt öt száz és hét féle szőlővessző találtatik külömbféle országokból, és külömbféle majd szinte annyi fajta! — Ma, holnap és jövő hétfőn el is ültettem Vedresházán, azon rendben és sorban, a' mint azok a' vélők küldött lajstromba feljegyeztettek. Hegyem ugyan nincs, hanem egy agyagos iszap földem van, egy a' régi árvizek által mosott magas partnak délre fekvő oldalában; ebbe ültetem el most mind oskolába, és így készítem el, hogy egyformás szőlőt készíthessek.

Ez idén a' gyümölcs szaporításán kívül az eperfákat is jóval sokasítottam; — már mintegy 4—5 ezerig el van ültetve, ki az oskolába, ki pedig a' maga állandó helyére; — tíz ezerre van szándékom őket felvinni, hogy idővel, a' ki Vedresházát birni fogja, a' selyemtermesztést nagyban űzhesse. — Ennyi fa megfog érdemelni egy olasz vagy francia tudományos és értelmes selyem művest! — 's egy kis selyem szövő-széket is, — úgy e? — Ha most még csak 30 esztendő's ember volnék! — 30 mulva megmutatnám: hogy Vedresházán (ha addig is az enyim lenne) selyem materia fabrika volna! — Ezen gondolatok engem azomban már csak mulatják, — és nem nyughatatlanítanak.

„Küľömbféle gyümölcsfa őltásokból több százakat is rakattam szőleimbe; — ezernél többet őltottam most ta-

vaszkor. Egy úttal megpróbáltam a' fűzfákba tételtem faágakat oltani — több féle fűzfába — 's rekettyébe is, majd meg látjuk mi lesz belőlök? — Többféle ágakat is ültettem, platanust majd ezeret, szagos nyárfát, koszarat kötni való egy különös fajta fűzfát is — ezt akarom nagyon elszaporítani. — Egy pár sárga fűzfáról, mellyet ezelőtt mintegy öt esztendővel Szent Györgyről hoztam, már több ezreket szaporítottam! ezt is hasznosnak mondják gúzsak, a' csizmákba kéregek, a' cipőkbe steklinek. — Fa magvakat is többféleképpen vettem. — Vegye majd hasznát a' ki veheti. Ezt mind azért írom kedvességédek, hogy Septemberben Szegedre való lejövetelének ígérete szerint való kívánságát felbuzdítsam. — Ott sok léssen mutatni valóm. Én erre nagyon is számot tartok.“

Nov. 17-dikén 1829.

„---- **T**ehát Vedresházára való lejövetele kedvességédek jövő esztendőre marad! — Majd meglátjuk, ha élünk, lehet e ahoz szerencsém! Azomban arra emlékeztetem kedvességédek: hogy két esztendőnk mulva kitelik a' contractusom Szeged' várossával, ennél fogva én csak addig leszek birtokosa. — Hogy ottan tett munkáimat felbecsülhessék, már a' mérkeléshez és számoláshoz az Inzsellérek ez idén hozzá is fogtak. Így ezután ott semmi új épületeket 's munkákat már nem teszek, csak a' jelenlévőket igazítottam és reparáltatom.

„Görög, királyi Tanácsos úr Ó Méltóságától küldött szőlővesszők között sok megfogant, sok is kimaradt; sok még zöld a' földben, talán ezután hajt ki. — Igen késői ültetés volt, — 's az úton nagy része meg-

pállott, sok el is száradt. A' jövő tavasz egészen megfogja mutatni, melly vesszók vesztek el egészen. Az eperjáfákat a' jövő tavaszkor még egynehány ezerrel szaporítani akarom, hogy így vagy az, a' ki bírni fogja Vedresházát; vagy én, ha birtokomban találmaradni, a' selyemtenyésztésre hasznát vehessem azoknak."

„Igen szeretném megtudni: hogy miképpen szaporítják Esztergam körül a' fűzfákban az *almagyümölcsét*? oltás, szemzés vagy copulatio által e? — mert nálam azon mintegy 900 oltásokból, a' mellyeket külömbféle fűzfákba oltattam, talán egy sem fogant meg; a' melly megfoganni is látszatott, elszáradt. Az idén majd szemzés majd copulatio által teszek próbát, mert a' fűzfába oltott vagy szemzett alma sokkal tartóssabb, újjig is el áll, ha mindjárt az íze nem olly kellemetes is, mint a' más fákba oltott almaké; de még is jó gyümölcs az akkor, mikor más nincs! Szegedre eleget hoznak Beregh vármegyéből a' Tiszán, 's tartóssabbak mint az itt valók."

Azt még elnem mulasztom jelenteni: hogy 1. A' Tisza vize a' töltésemtől mintegy 1200 ölnyire van; és midőn leapad a' Tisza-vize mintegy 2½ ölnyi magosságra kellene ezt felemelni, 's úgy lehetne a' közbe lévő völgyön felemelt Canálison a' töltéshez eresztetni A' töltés által kiszárított pusztá' szélessége pedig mintegy 2000 öl. Ezen tekintetből a' Tisza-vizet a' pusztának meglocsolására használni épen nem tanácsos.

2. Van nekem egy 3 öles diameterű széles kútam. Ebben, midőn legkevesebb víz van is, még is van 1500 akó víz; teli van forrástól 's következőképen kifogyhatatlan, ha vödörrel mindég merítik is. Illyetén két kútból, az őszi és téli hónapok alatt gőzmachina által egy víztartóba (hydrophylacium), mellynek térsége 6 vagy 10 ezer □ öl lehet, annyi vizet lehetne bé szerezni,

melly a' téli hóolvadással, 's esővízzel elegendő lenne a' Vedresházi puszta' nagyobb részének meglocsolására. Ennek a' hydrophylaciumnak a' feneké olly sűrű és kemény agyagos székesföld, hogy ha esztendeig rajta áll a' víz is, alig ázik által egy hüvelyknyi vastagságra.—Ebben már mind a' kettőben tapasztalt vagyok. Ehez csak egy gőzmosztony kellene, olyan, melly legalább 6"ba adna, vagy merítene a' kútból egy akó vizet, hogy a' víztartót vízzel mindég teli tartsam akkor is, midőn a' kaszálókat vagy vetéseket locsoltatnám lombardiásan, avagy mint Óváron felül Marienauban, Károly Főherczeg' pusztáján. — Ismét a' víz eresztő árkokok' libellálásában és elkészítésökben jártas Indzsellőre vagy Damgräberre is szükségem lenne, mert erre magam már lusta vagyok 's a' t."

Egy gabona szóró machinám van, mellyet arra készítettem; hogy a' midőn szél-nincs, a' szűrőkön a' kinyomtatott gabonát mindennap felszórni lehessen. — Azt a' midőn legelőbb próbára kivettem a' szűrűre, szép következéssel munkáltattam volna véle, a' nyomtatók megörülvén, annyira hajtották, míg a' szerszámot őszve nem törték. Ezután ezen machinám is nyugodalomban van, pedig a' mezei-gazdaság nagy hátramaradására és kárára. Nincs a' ki megtudná igazítani. —

Közi Romy Károly.

A' MEHÁDIAI FÖRDŐ.

Vedres István *) Urnak tapasztalása szerint, Dr. Rummy Károly barátjához írt leveléből. —

Mehádia, Augustus 10-dikén 1829.

Telleyes szándékom volt, ez idén Május' végével, vagy Junius' elején, Ovárra felmenni, és kedveséged' tiszteletére lenni; — azomban mivel az utazó-kocsim elnem készülhetett akkorra, tehát Julius' közepén ide *Mehádiára* jöttem le a' fürdőkbe, hogy lábaimnak valami enyhülést szerezhessenek.

„Ez a' tájjék szörnyű magas kősziklás hegyekkel öszveszorított völgy, nagy részint fákkal benyólve; a' Czérna vize éjjel nappal nagy zuhogással folyik le a' szobám ablaka alatt. — Épületek szépek, contignatiósok, az 1824-ben készült vendégház két contignatiós, 73 vendégszoba van benne. Sok erdélyi Grófok, Grófnék 's Magyar-országi Uraságok vannak itt, úgy hogy az idei nevezetesebb látogatók' száma többre megy ezer személynél. — Vendégház mindössze van: 182 szoba; ezeken kívül kávéház, tractérház, szála, kocsma, patika, bolt, a' tiszték' háza, 5 kaszárnyák a' katonáknak, mesterembereknek való házak 's a' t. — Egy szóval ezen félre lévő szűk völgybe minden alkalmatosság és szükséges eszközök megvannak, csak hogy drága pénzen jut az ember mindenkhez. Az ebéd ugyan 30 krajczár ezüstben, de az olyan, hogy a' Grófok, Grófnék, 's Generálisok is mellé ülhetnek, kik itten számosan vannak főképen Erdélyből.

*) Meghalt ez a' tudós mezei-gazda 's derék író, Novemberben 1830-dikban.

„Ez a' hely a' régi maradványok' helye. Sok felírásokat, pénzeket találnak itt. A' mehádiai oláh plebánusnak és esperestnek több van 300 féle régi romai ezüst pénzéinél, a' mellyeket itt találtak, 's mai napig is találgatnak az emberek. Sok kövek a' falakba vannak rakva, még többeket el hordtak innét. Petnik fajúnál mutatta nekem a' fönt előhozott mehádiai plebánus úr: azokat a' helyeket, a' hol Ovidius, ismét a' hol Julia gyermekeivel számkivetésök idejében tartózkodtak (?). Ottan 1808-dik esztendőben ugyan ezen plebánus úr két követ talált, az egyikken két személy és előtök három gyermekek állanak, ezt Julia emlékkövének tartják; — a' másikon egyedül egy személy van kifaragva romai köntösben. Ezeket egy jegyző-kövel Duka Generalis a' Herkulés' fürdőjébe vivő út falába rakatta.”

„A' szerviai Herczegné is (Milos' hitvese) itt van két fiával és leányával. Itt legkevesebbet sem hallani a' háborúról. A' mult hetekben még Oláhország' szélén Orsovához közel állott muszka forspontokat (tábor-szekereket) lehetett látni az Allion hegyéről; de a' mint mondják azok onnét már elmentek. Az Orsovai Törökök szomorognak, vagy magokat öszve húzóknak lenni mutatják; mert az Ó-Orsovai héti vásárokra, mellyeket különben mindég nagy számmal és kölömbféle portékákkal megkeresték, meg nem jelenhetnek.

„Ez előtt három héttel egy Erdély-országi nemes és igen tanult ifjú, módot tanult Új-Orsovába a' Törökökhöz való általszökésre, és noha a' Basa maga háromszor is visszaakarta Ó-Orsovába a' Major' kívánságára küldeni, ő éppenséggel nem akart, inkább halálát kívánta avagy környülmételkedést, melly 21. Juliusban megis lett. Szöllősy a' neve, Erdély-országi nemes ifju; az atya él, 's Bethlen familia' tisztje.“

„Itt Mehádiában 27 fürdöház **vagy**on, különbféle-
ségére pedig 9, a' mellyeket egyedül csak a' Doctor úr
utasítása szerént lehet hasznosan használni, — különben
ártalmasok, főkép egészséges embernek.

Én már valami 28-szor fürödtem. Érzem valami hasz-
nát, a' Doktor úr azomban azzal biztat, hogy majd a'
fürdés után fog annak igazi foganatossága ki tetszeni. —
A' jövő Szombaton magam is útnak indulok haza felé
Isten hírével. Itt ugyan most szép lakni, de sok a'
költség! Kedvességödnök minden testi lelki jókat tisz-
ta szívből kívánván, tellyes tiszteletem mellett állandóul
vagyok és maradok

alázatos szolgálja
Vedr es István.

Valoisi Margitnak szívbélyege.

*Francziából *) magyar és német nyelvre fordítva, an-
nak bizonyítására: hogy a' magyar-nyelv sokkal rövi-
debb a' franczia- és német-nyelvnél.*

Etrangère aux vices de sa mère, aux folies de son
frère et aux travers du tems, belle et reine sans arro-
gance, vertueuse sans pruderie, savante sans pédan-
tisme, douce et bonne sans foiblesse, chaste au mi-
lien d'une cour corrompue, supérieure et fidèle à se deux
maris, elle est sans contredit la plus aimable princesse
et la femme la plus parfaite qui soit sortie de la mai-
son de France. Je ne sache point de throne, qu'elle
n'ent embellí, et point de siècle, qu'elle n'ent honoré.“

*) *Lemontey* dans la Galerie françoise. Paris 1821.

Ezen szép karaktervonás 84 szóból áll; *Nordstern Arthur*, jeles német író, annak megmutatására: hogy a' német-nyelv rövidebb a' francziánál, ezt 1822-dik esztendőben 80 szóval fordította. Én ekképpen csak 71 szóval, 's pedig még hívebben németre fordítottam: „Fremd den Lastern ihrer Mutter, den Thorheiten ihres Bruders und den Verkehrtheiten des Zeitalters, schön, und Königin ohne Anmassung, tugendhaft ohne Scheinheiligkeit, Kenntnissreich ohne Pedanterie, sanft und gut ohne Schwachheit, keusch in der Mitte eines verdorbenen Hofes, überlegen und treu ihren beiden Gemahlen ist sie unstreitig die liebenswürdigste Fürstin und die vollkommenste Frau des französischen Hauses. Ich kenne keinen Thron, den sie nicht geschmückt, kein Jahrhundert, welches sie nicht verherrlicht hätte.“

De tudván hogy a' mi nemzeti magyar-nyelvünk még rövidebb a' német-nyelvnél, ama szép karaktervonást, magyar-nyelvre is fordítottam, 's bátorkodom csak 52 szóból álló magyar fordításomat a' F. M. O. Minervában közleni:

„Ídegen, anyja' gáncsairól, bátyja' esztelenségeiről 's kora' fonákságairól, szép, 's királyné dölyf nélkül erényes képmutatás, tudós tudóskodás, szelíd 's kegyes gyengesség nélkül, tiszta életű, romlott udvarnak közepette, mind két férjéhez kiket felyűmult, hív; ő kétség kívül szeretetre legméltóbb fejedeleme, 's a' franczia-háznak legtökéletesebb asszonya. Nem tudnék trónust, melyet nem ékesített; sem századot, melynek becsületére nem vált volna.

Rumy Károly.

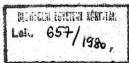

FOGLALAT.

Buzini L. Bárá Keglevics Péter' cs. kir. Fővezér' és 1521-ben
Jajcza Várparancsnokja' arcképe.

	<i>Lap.</i>
1. Egy két szó az Időszaki-íratokról, 's ezek nem te- nyészhetőségnek több okairól Hazánkban (<i>Elemér.</i>)	3
2. A' Szomorú-játék és a' Hős-költemény Angol- ból.) (<i>Voss</i>)	37
3. XVI-dik Lajos' végső szempillantatai (Abbé Edge- worth' ezen szerencsétlen Monarcha' utolsó Gyón- tatóatyja után.) (<i>V. J.</i>)	42
4. Közlemények <i>Dr. Rumyul</i>	63
5. Könyv- vagy is Iró-ösmérettetés (<i>Elemér.</i>)	66
6. Mulandóság. Jelenkor. Jövendő (<i>Hrabovszky Dávid</i>)	79
7. Fordítás. (<i>Údvardy.</i>) Az érdemnek nincs kenyeré. (<i>Répás Dániel</i>)	104
8. Az Értekezésekről. A' Nótelenségről (<i>Údvardy J.</i>)	113
9. A' Vendégség. Xenophon' munkája Görögéből (<i>S. K. J.</i>)	142
10. 'Eoyelgő, falusi lakadalmi vers (<i>néha</i> T. T. Sáros <i>István' trásáiból</i>)	193
11. Szépművészeti szó, némi kifogás felett (<i>N. A. Kiss</i> <i>Sámuel.</i>)	198
12. Veszteségünk (<i>N. A. Kiss Sámuel.</i>)	202
13. Ember és Állat. (<i>Körmeny Camill.</i>)	206
14. A' Fakir 's a' szép Indusnő (<i>N. Takátsi Horváth János.</i>)	227
15. Külömbfélék (<i>Dr. Rumyul.</i>)	230

godalomralépet Lovas-Kapitány. Egy a' Párisi Fogház' (Bastille) erőszakos megvételét ábrázoló eredeti Rajzollattal. Kassán, borítékba kötve 1 fl.

GUIDO, Rege Van der Veldétől. Egy Czimképpel. 1835. 8-vo Kassán. 36 xr.

ADOLF és HEDVIG, vagy: Az Indulatok' szélveszei 8-vo 36 xr.

ADELINÉ, egy érzékeny Rajzolat. 8-vo Kassán. 2 Kötet, szép Rézmettszéssel. 1 ft.

A' BUJDOSÓ LEÁNYKA. Rézmettszéssel 8-vo 20 xr.

A' Világnak három részeiben BUJDOSÓ, Rézkép. 20 xr.

Az ELRAGADTATOTT LYÁNKÁK. Rézkép. 20 xr.

A' HÁROM JÓ BARÁTOK. Rézképpel 20 xr.

A' TERMÉSZET' FIJA. Rézképpel 8-vo Kassán. 20 xr.

BOJARI és ELIZA' TÖRTÉNETEI, vagy a' változó Szerelem' bús áldozati. Kassán. 8-vo 1829. 20 xr.

BELLAFONT GRÓF. Egy érzékeny Történet. Rézképpel 8-vo Kassán 36 xr.

Erkölesi RAJZOLATOK, a' nevezetesebb Irók' munkáiból fordítva, II. Darab 8-vo Kassán, csinos rézmettszésekkel és borítékkal. 1 fl. 36 xr.

Élet példázó REGÉK és Lélek esmérhető Ábrázolatok. II. Kötet szép Rézképpel. 1 fl. 30 xr.

JETTA, a' szép tündér Asszony. Egy Rézkép. 20 xr.

AZ ALÖLTÖZET. Színjáték 1 felvonásban, la Grange után. 12 xr.

Az ANDROSZI LEÁNY. P. Terentius Afer' Vigjátékja 5 felvonásban. 8-vo Kassán. 20 kr.

KAZINCZY FERENCZ' Bácsmegyei Leveli. 8-rét Kassán. 1 ft.

GESSNER' IDYLLIUMAI. 8-vo Kassán. 40 xr.

A' SZÁMKIVETETT MAGYAR. Eredeti, valóságos történeten épült Nemzeti Szomorú-Játék 5 Felv. Kassán. 1834. 20 xr.

MIKLÓS SÓGOR. Mulattató történet egy Rézk. 20 xr.

SOKRATES' NEVEZETESSÉGEI. Xenophon' munkája Görögb. for. Sup. Kis János által. 8-vo 40 xr.

Nem különben találtattnak ezen Könyvárúban:
Hazai- és Külföldi-Literatura' legújabb tüneményei, Bécsi-Forstepiánók, Hangszerek, Képek és Imádságos Könyvek.

Tizedik évi Folyamat.

KASSÁN,

*Ellinger István' Cs. kir. priv. Könyvnyomtató-
Intézetéből.*

W. Bodály Melékiv. Úrnak.

A Minervaér mindeddig elmaradott 18 ^{sz. Csendtől,} négy
Folyamatér esendő ^{hufzonégy} Conv. Forintokat, a' Kiadóhoz
mennél előbb béküldeni, egész alázatossággal ki kéri

A Redactió' és a' Kiadó'.